IOHANNIS WYCLIF

DE CIVILI DOMINIO

LIBER TERTIUS.

WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES

BY

DR JOHANN LOSERTH
PROFESSOR OF HISTORY IN THE UNIVERSITY OF GRAZ.

(ENGLISH MARGINAL NOTES BY F. D. MATTHEW.)

VOL. IV.

Wyclif Soc. Pubs.

LONDON.
PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & Co.
PATERNOSTER HOUSE, CHARING CROSS ROAD.
1904.

Vindobonae, Carolus Fromme, typogr. C. et R. Aulae.

INTRODUCTION.

On the Contents of the De Civili Dominio.

Among Wyclif's numerous works, even among those which taken together make up his Summa Theologiae, a prominent place is occupied by his De Civili Dominio, a tract in three books. This is less owing to its contents, for in intrinsic worth it is surpassed by other books, less on account of its form, which is rather awkward, than because it has already crossed that line at which Wyclif's opposition to the then existing ecclesiastical government ceases to be of importance only for his somewhat small country and begins to assume an importance affecting the entire Occidental Church. Almost twenty years ago Reginald Lane Poole in the preface[1] to his edition of the first book treated of its contents. Six years ago I myself discussed the genesis of the whole tract and its importance in the development of Wyclif's reforming activity;[2] and now I shall take the liberty to give an epitome of the remarks I then made, which in English circles have become little known.

Wyclif's book De Civili Dominio in its origin is most closely connected with the great agitation of men's minds which was brought about by the proceedings of the Good Parliament (1376), and which gave a new direction to Wyclif's life and work. Had he, in his teachings and writings, kept to the same course as he did in the first two books of his Summa Theologiae, the book De Mandatis Divinis and De Statu Innocentiae, it is hardly likely the hierarchy would ever have found occasion to proceed against him. To whatever page we may turn we shall vainly seek

[1] Johannis Wycliffe Tractatus de Civili Dominio liber primus, preface p. 20 seqq.

[2] J. Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands im XIV. Jahrhundert, I. Teil. Bis zum großen Schisma (1378). Sitzungsberichte der Wiener Akademie. Phil. Hist. Klasse LXXXVI 1 seqq. Vienna 1897.

for any reforming thoughts. But from the time of the Good Parliament he began from his chair at the university to defend those principles which had been advocated, and doubtless also attacked, in the debates of that parliament, and he gave utterance to them in his books. In them are precipitated those ideas by which the Good Parliament was governed, theses and dogmas denying the Church all temporal rule. Many of the theses seem actually to have been taken from the well known Long Bill of the Good Parliament, for example, when he complains of the oppression of the English Church by the Curia, of the provisions, exemptions, demands for money and the frivolous appeals — formerly unusual — or of the conferring of English bishoprics on incapable persons, who would not perform their pastoral duties. The De Civili Dominio, like the proceedings in the Good Parliament, made a great sensation, despite the heavy style in which it is written, for the Reformer is still burdened with his whole heavy scholastic armour, and that makes the book hard to read. In the second and third books besides he returns to his former arguments, and so there is no lack of the repetition of one and the same thing.

The first book consists of four chief parts. In the first he supports the thesis that no man that is in a state of sin should hold office, or have dominion. It is a mistake to put temporal rule into the hands of the unjust. Neither a witness's evidence nor a judge's judgment, neither material possession nor inheritance, exchange nor donation gives the unjust any right to rule. No man can give another anything without God's will—he can only impart what God gives. He gives only to those in a state of grace. Only to the just does dominion belong. But how is it then with the rule of the priests? Generally it is said: He has given them rule over others. Yet the priest must be not the master, but the servant of his flock. He is commissioned not to rule, but to teach and to preach. He cannot at one and the same time be master and servant. Temporal authority he cannot have, spiritual belongs to every Christian: in this way every Christian is a priest and king. There are secular rulers appointed for corporal government, and therefore Gregory the Great called himself not holiest father, but servant of God's servants thus pronouncing words that suited his office. In spiritual government he is the higher who serves his neighbour most, and the richest he who most despises worldly goods. All government must rest on the basis of

love; St. Paul teaches us to know its qualities, and by that we can see if a ruler answers to its conditions.

The second part discusses the relations between divine and worldly law. The former fully suffices for the government of the world, therefore beside it neither civil nor canon law is needed.

The third part treats of political questions. Kingship is necessary for the carrying out of the laws, for keeping the state in order, and for defending it against rebels. The king must govern in accordance with God's law, must reward the promoters of that law, punish enemies and preserve peace for the country. To that end he must know God's law, i. e. the Bible. It would be best were the world governed only by that law; worse is the government of kings, worst that of priests, who prefer their hypocritical traditions to God's law. The question as to whether one may obey a bad prince, has already been answered by Christ. By this we may see how improperly and avariciously our priests resist our secular princes, when the latter demand subsidies and tenths for the protection of the realms. There is no doubt but that it is their duty to contribute towards the defence of their country, and as they are called on to bear the other burdens less than others, they must in the first instance give of their worldly goods. From the preceding it is clear that Wyclif adopted ideas which had been brought forward in the parliamentary proceedings. The priest must not trouble about earthly goods. "We must not," says Wyclif, "murmur against the laymen when they exercise their political rights." After having spoken about hereditary and elective monarchy, he draws his conclusions in the fourth part. For the greater part they are concerned with the secularization of English church-property. Since without doubt in parliament great stress had been laid on the Church's always retaining the property which had been given her, Wyclif teaches that there is no giving for all time; all the privileges connected with this matter are void. The question of the confiscation of church-property is discussed at length, and in several places the connection with utterances made in parliament becomes clear. If the clergy misuse their property, it is the duty of the laity to take it away from them. If the possession of earthly goods hinders them in the performance of their duties, they must be taken away. The decision as to whether or not that is the case with the Church must be made by the politicians, who must have the welfare

of the state at heart. "I," continues Wyclif, "pronounce these truths only conditionally, and represent them as possible, but leave the testing of the question to the secular rulers". God approves of the possession of earthly goods only when they serve to make people obey His law. But if the opposite take place, God's approval is wanting, and accordingly also the right to the possession. There is no doubt about that, for the unrighteous possess unlawfully what they do possess. Therefore, on pain of everlasting damnation, the king is bound to take away from the clergy their temporal possessions, owning which they have become hardened in vice. If he do not do it, he is a traitor to God, he works for Satan, and is the enemy of his own kingdom. If it be said that the king who so acts would be excommunicated because he is working at the destruction of the Church, for which so many holy martyrs have shed their blood, we must reply: Only that man can be excommunicated who loses God's grace. Excommunication is a word that Scripture does not know. On account of earthly goods nobody must be excommunicated. Nobody is made a martyr by the deprivation of temporalities; but on the other hand their confiscation is an excellent means for damping the unbridled rage of the priests. "We," says Wyclif, "must live in humility and poverty, and give to the poor all that is over from church-property and such as is set aside for the relief of the poor". We see it is the question of the secularization of church-property, which is here discussed at length.

There arises the question: When did Wyclif spread such teachings? Scarcely had the Good Parliament been dismissed, when John of Gaunt regained the old influence, of which it had deprived him. The new parliament — which assembled on January 27th 1377 — was completely under his influence; the former resolutions were formally revoked; those persons whom the Good Parliament had removed from their offices were restored to them. The situation of the clergy exposed to the new taxation was by no means a fortunate one; but it became desperate when Wyclif's blows rained down upon them. At this time it is that he first comes forward more boldly,[1] and it is he who in the struggle with Wykeham lends his pen to the Duke of Lancaster. Now he is no longer satisfied with his quiet study and his university chair from which to

[1] For the proofs see my "Studien zur englischen Kirchenpolitik", p. 91. See also my article in the English Historical Review, XI, 319, April 1896.

proclaim his theses. Now in a popularly intelligible form they are spread broadcast among the people, and the London churches are chosen as the scene of the struggles. It will be noticed that the last chapters of the first book contain some severe words about the Church.[1] They stand out like fingerposts in an interminable plain. It is just these dogmas, which as the chief things, he picks out, and which, doubtless, in a popular form he proclaimed from his professor's chair and from the pulpit. These are his eighteen theses.[2] They are all directed against the prevailing church-government. The first five theses treat of the laws of inheritance and of property, particularly with regard to mortmain, The rights of property and inheritance do not unconditionally hold good, but they depend on God's will and grace. The reference to church-property becomes still more plain in the succeeding theses. The entire emphasis is laid on the secularization of the Church. These theses Wyclif defended before his pupils in the autumn and winter of 1376 at Oxford. He foresaw that they would not remain unassailed; but he would have liked the dispute to remain a purely academical one; but very soon "it became the talk of the town", and so learned opponents, ecclesiastical and secular dignitaries, heard of it. The former entangled him in a literary dispute, while the latter sought to set the royal censor against him; but he recommended himself to the temporal authorities by his lively attacks on the temporal possessions of the clergy.[3]

Thus began for Wyclif a time of extraordinary literary productivity, which ended only with his death. He certainly desired that some of his theses should be put into practice. One of his chief ones runs thus: The Church must be poor, as once in the days of the apostles. Therefore he still is a friend of mendicant friars, and it is they whom Lancaster appoints to defend the bold man. However much Wyclif, in the commentary he added to the eighteen theses, may assure us that it was not his intention to urge on the secular authorities to confiscate church-

[1] De Civ. Dom. I, 251, seqq.

[2] Fasciculi Zizanniorum, p. 245 seqq.

[3] Ista et plura alia isti errorum magistri publice ad fidei nostre subversionem asserunt et affirmant, in tantum quod domini et magnates terre et multi de populo ipsos tamquam sanctos prophetas reputent . . . . . quia tantam potestatem ad auferendum temporalia a viris ecclesiasticis ipsis attribuunt. Higden Polychr. Appendix.

property, the real tendency is quite apparent. In this sense he says: If the possessions of the Church were in the hands of laymen, how differently they could be divided. It would be best for the state to provide every clergyman with food and clothing. If there is no government which is established for all time, ecclesiastical foundations cannot be made for eternity: confiscation is the fate which will one day overtake the estates of the proud abbeys. What wonder is it that the church authorities resisted theses which threatened their possessions; and that is the reason why suddenly the hierarchy began to oppose the professor, who till then had been little enough regarded.

In London such doctrines soon gained ground everywhere; members of the aristocracy joined Wyclif; the people liked to hear him speak; and in many London churches he appeared as a celebrated preacher. But the most annoying thing, as Walsingham tells us, was that Wyclif proclaimed his theses briefly and bluntly, as he had written them, without in anywise limiting them. All London was full of his fame. But for a long time the bishops would not hear, and the archbishop lay "in a deep sleep".

The first that rose against the bold man were members of the possessing orders of monks, for whom Wyclif's theories could not but some day become dangerous. They found allies also among other orders; Oxford monks began the conflict, and introduced into the polemics that rude tone of which Wyclif complained.[1] Then the bishops woke up. They would have liked to confine the dispute to their own ground. They summoned Wyclif to appear at St. Paul's on February 19th. it was a Thursday. He appeared after Nones. i. e. after 12 o'clock.[2]

The issue of the affair is well known. Wyclifian tendencies are recognisable in the threatening words which Lancaster addressed to Courtenay, Bishop of London. He would, he said, bend the English clergy, even were its members descended from the noblest families.

[1] Fasc. Ziz. 239. Loserth, „Studien zur englischen Kirchenpolitik", p. 96.

[2] Lechler thinks that the sitting took place before 9 o'clock. But I do not understand how he reconciles that with the fact that before the proceedings at St. Paul's on that same day a sitting of parliament which Lancaster attended had taken place. Lechler did not see that the horae by which the chronicler reckoned are horae canonicae, so that the Nona is at 12 o'clock, which makes everything fit in: in the morning sitting of parliament, in the afternoon meeting at St. Paul's.

Lancaster spread out his hand to protect Wyclif. But then the blows rained down on Wyclif, and to defend himself he wrote the second and third books of De Civili Dominio. The consequence is that, unlike the first book, the second already has a polemical character, although the polemic always remains moderate. Now he teaches that the secular rule of the clergy should be abolished, of whatever sort it might be, that church-property must be sequestrated or entirely confiscated and redistributed. Naturally doctrines which gave the temporal powers the right to take to themselves again the property which their ancestors had given to the Church made the worst impression on the rich orders. A Benedictine monk at Oxford, or perhaps one affiliated to the Benedictines,[1] for it seems it was a mendicant friar, William Wadford, accused Wyclif of blasphemy, scandal, haughtiness and heterodoxy.[2] In order to defend himself Wyclif was compelled to follow up the first volume of his work on civil government with a second. We should hardly have had the latter but for that circumstance, as the subject was pretty well exhausted. He resumes at the sixth of the theses condemned by Gregory XI, of which he had treated in the 35th chapter of his first book: that the secular rulers are justified in taking away from the Church her worldly goods, if she go astray. There have been examples. How was it with the Templars? As it could happen to one order it could be applied to all. If the clergy have strayed from the right path and the Church's arm fail, the secular arm must interfere. From casual remarks made by Wyclif, we learn that he openly advised secularization. The clergy were tied in the bonds of the world, and spiritual only in name. "O how happy,"[3] exclaims Wyclif, "would our country be, and how productive if every parish there had, as formerly, its rector.

[1] Loserth, Studien, p. 96. Cf. below p. XXI, note 3.

[2] De Civ. Dom. II, 2.

[3] O quam sanctum et fertile foret regnum Anglie, si (ut olim) quelibet parrochialis ecclesia haberet unum sanctum rectorem cum sua familia residentem, quodlibet regni dominium haberet unum iustum dominum cum uxore et liberis cum proporcionali familia residentem: tunc enim non sterilescerent in Anglia tot terre arabiles nec rarescerent ex defectu yconomie tante caristie artificialium pecorum terre nascencium, sed regnum habundaret omni genere huiusmodi bonorum, adessentque servi atque artifices labori debito per civiles dominos mancipati. Nunc vero mercenarii . . .

if every estate in the land had a just owner living there with his family; then there would not be so much arable land lying fallow, there would be no lack of corn and cattle, and there would be plenty of servants, farm labourers and artizans. But now there are only tenants bearing the rule of the clergy hardly; they care not for the tillage of the ground, as it is not theirs; they live by theft, as there is nobody to look after them, and in their wantonness they disturb the kingdom.[1] The clergy, overburdened with worldly goods, seek to equal the splendour of the laity, or to surpass it. How different would all that be were those temporalities in the possession of poor owners: more homes would be founded, the population, and with it the state, would grow, but the priests could devote themselves to an edifying life, as becomes them. They would not need to fear that after the death of one master the next would be ill affected towards them. They could live well on alms."

These are Wyclif's theories concerning the utilization of English church-property. Against such views there arose adversaries on all sides. Even people who otherwise favoured him could not but mock at him, others again scolded him violently, calling him a book from hell.[2]

But they did not reply with any sound arguments, as the accumulating of land in mortmain and its attendant evils were too apparent.

Wyclif's next attacks were directed against the principle of the matter. By means of quotations from the Bible, Roman, English and canon law, from the history of former kings of England, especially William I. and II., he proves that the kingdom would be justified in that course. There are certain definite cases in which even the church plate may be seized; for example in order to ransom prisoners from captivity. In Higden, whom Wyclif quotes as a source in his historical comments, can be read what the monasteries gave up to obtain King Richard's deliverance: wool, prelate's rings, church plate, crosses, cups; even the gold was scraped off the shrines and melted down.[3]

[1] Of the plundering of the monastery at Evesham by the Earl of Warwick's men in July 1376, Walsingham, Hist. Angl. I 322.

[2] Hec sentencia licet a quibusdam doctoribus *sit derisa* et ab aliis verberata, dicendo quod *sum liber inferni, a nullo tamen efficaciter est impugnata.*

[3] Pro redempcione Richardi capta est tota lana monachorum alborum et canonicorum, quin eciam prelatorum anuli, vasa, cruces, calices cum auro de feretris sanctorum abraso sunt conflata. De Civ. Dom. II, 9 and Ranulph Higden's Polychr. ed. Lumby VIII, 128.

And, adds Wyclif, I do not know that that was wrong. Money may be taken away from the clergy also if they accumulate it in an avaricious manner, but let the poor, for whom the money was intended, hunger. Nor must such property intended for the poor be used for costly buildings.[1] For what purpose does the Church want these riches? If she could get on in poverty in the days of Sylvester and Constantine she can do so now. No emperor had a right to make the church rich. When the church was endowed it was done in order at the same time to render service to the state. How is that to be reconciled with the present misuse of those endowments? Even if one were to say, not all monks are bad: the just are punished with the unjust, if they belong to the same genus. Just as the king, and every other secular dignitary, loses his office if he fall into sin, remaining king only in name, so also the Pope. At the moment when he wrote that — 1377 — Wyclif was still far from condemning the papacy in principle;[2] that is a later phase beginning only in the eighties; but as in the first book, now also in the 9th chapter of the second book, he emphatically states that under some circumstances it is allowed to punish even the pope, and so why should not the sinful clergy be subject to the secular courts? The fact that the pope crowns emperors must not lead him to the conclusion that he stands higher than a monarch; certainly he would do so were he after the coronation to wash the emperor's feet. It is evident that emperors have the right to punish and depose popes. He who asserts that the pope may not be punished is a wicked man, attributing to the pope infallibility like to God.

In England there exists the right to punish the clergy under certain circumstances, and that right is not in opposition to the Bible.

Christ did not wish to found a temporal government, either for himself or his apostles; therefore it is not allowed to contend for earthly things such as temporals. Strife is in contradiction to the Christian law of loving one's neighbour, and least of all may the pope seize the

[1] Sumptuositas in . . . edificiis facit torpentes in religione Christi . . . Here begins the fight against the monks' palatial buildings. The end was the storming of the cloisters by the Hussites.

[2] De Civ. Dom. II, 11. Non intendo . . . in dehonoracionem vel *dedecus status papalis quicquam asserere.*

sword, a plain reference to Gregory XI., whose war against the Florentines was raging most violently.

But just that war against Florence brought the pope into financial difficulties, and necessitated his making the English clergy contribute largely "for the Church". No demand for payment is allowed to remain unmet for more than two years.[1] Nobody holding a benefice in England is exempt from payment, with the exception of the cardinals. And just at this moment, when the distress of the Curia (then one said "the Church") was so great, came the call to confiscate the church-property, that source from which the papacy obtained the means for the defence of its possessions. Now loudly resounded the cry of the Minorites: The Church must be poor, as it was in the days of the apostles. It is easy to imagine with what bitterness such cries were heard at Rome. And they appear again emphatically enough now also in the third book De Civili Dominio. We must here confine ourselves to these general remarks on the contents of this book, for details referring to the work itself. We will only make some important remarks.

Anybody who has read the extremely passionate attacks which Wyclif made at a later time on the begging orders ("those sects" is his standing expression, showing his utter contempt) will in the highest degree be astonished at the good things he says of them in most of the sections of this book. But that is intelligible enough. When he began this part there had not taken place the condemnation of the well known nineteen theses extracted from the first volume, and so his attacks were directed only against the members of the *propertied* orders, who assailed his teachings concerning the advantage of secularizing church-property; so he still keeps back his attacks on the papacy, nay he even opines that the pope himself should take in hand the necessary reforming of the Church, and intrust laymen with the management of the Church's property.[2]

He had as much right to free the Church from the enormous burden as Sylvester in conjunction with Constantine had to lay it on. Since

[1] For the single passages see my "Studien zur englischen Kirchenpolitik", p. 105. A papal mandate says: Mandamus quod de fructibus, redditibus, proventibus et aliis bonis et iuribus quibuscunque . . . ultra duos annos de solvendis illis ei aliquam non concedas dilacionem.

[2] Dominus papa abbas ordinis christiani potens obligare suos subditos . . . exoneraret eos ab illo officio, ut redeant ad vitam liberiorem secundum statum primitive ecclesie.

the pope can simply deprive a priest of his benefice, without so much as even raising the question of his capacity or incapacity, he may likewise restore their domains to the laity.[1] If here Wyclif is referring to an incident in his own life, as he seems to be, namely that in the church at Lincoln the pope deprived him of a benefice and conferred it on a young foreigner (alienigena ydiota),[2] yet it does not diminish the respect he has for the head of the Church. On the contrary he still repeatedly uses expressions which leave no doubt as to his devotion to the papal chair.[3] That devotion receives its first shock through the condemnation of his nineteen theses in the year 1377. And even then for a long time he distinguishes between the present pope and the papacy. Not until the eighties is his breach with the papacy complete, at the time when his fight "with the sects" is at its height. Now in his book De Civili Dominio he says only good things of the mendicant friars. It is they who most nearly approach his ideal of Christian clergy; for imitating the walk of Christ and his apostles, they seek to attain to the greatest perfection on earth. He is still far from adopting the tone of his contemporary Chaucer towards the begging monks. But if one looks more closely, one sees *the first traces of the cleavage between Wyclif and the mendicant friars*, which however soon became too wide to be bridged over. In this book we find the proposition: there should be only one order, the order of Jesus Christ. Our abbot is Christ, and in the strictest sense he was poor.[4]

[1] Si dominus papa potest committere alicuique ydiote, sine hoc quod ministret in suo beneficio secundum aliquod officium clericale, potestatem et officium spoliandi clericos non convictos ex inhabilitate officii, quin a maiori potest tradere laico potestatem et iniungere sibi ministerium auferendi bona ecclesie a quocunque clerico abutente. . . .

[2] Et fidem istius sentencie vellem cum humilitate michi imprimere, cum dominus papa dedit michi prebendam in ecclesia Lincolniensi et facta sollicitudine ad colligendum sibi primos fructus quadraginta quinque librarum contulit uni iuveni transmarino eandem prebendam per viam reservacionis abdite, non facta inquisicione de inhabilitate persone mee nec facta instancia ex parte mea pro huiusmodi dispensacione. But cf. Cal. of Entries in the Papal Registres IV, 193.

[3] Ideo absit Romano pontifici imponere hanc avariciam, ut preter questum. . . .

[4] Abbas noster fuit summe pauper. And yet in the fourth chapter of the third book he still calls the order of the Minorites venerable. Exhinc enim venerabilis ordo de fratribus minoribus non habent (sic) aliquid in proprio vel communi civiliter; De Civ. Dom. III, p. 57.

Of the mendicant friars he likes the Minorites best, but he says also a secular priest could attain to their excellencies.

In the further course of his remarks he speaks of the mutual relations between the secular and the ecclesiastical power. In respect to ecclesiastical matters the pope is above the emperor, in reference to secular ones the emperor is higher. The former has to let all secular power alone, the latter has to help him in all worldly matters. The popes must obey the kings in all secular affairs, must pay taxes etc. In cases of excommunication one must in the last instance obtain the advice of the gospel. Should, for example, the pope excommunicate the English and pronounce an interdict upon their country, because they would not supply him with any financial help, England would have no reason to fear those measures. There must be good reason for excommunication— say disobedience to the gospel.

If it be said that the Church has a right also to temporal power, for she has taught that right and exercises it, it is an error. And then, what church is spoken of? Of the universal Church the Roman one is only a part as much as the English one is. Never mind though popes and cardinals do speak in that way. Is it then certain that they themselves are even Christians? Have they not perhaps been reprobates from eternity (praesciti)? Here already we find the fundamental dogma of Wyclif's theology: The Church is the totality of those destined to be saved, the elect. To-day it is said: the monks have a right to secular government! "A monk's face," according to St. Peter, "should be bathed in tears, he is to speak in sighs, his fare is to be scanty, his sleep short, his prayers long, his walk moral, his demeanour humble". Are those the marks of a man exercising civil power? *It would be best to confiscate the estates belonging to the convents.* The civil authorities should not omit to lay hands on them. But then no more prayers would be offered up for the founders of the convents. And is it, asks Wyclif, so sure that those prayers always avail? Do not trouble about the pope's permission. In all England it is known that in the acquisition of earthly goods the monks have gone beyond the right[1] measure, therefore

[1] Unde postquam preceptum est in regno nostro religiosos in acquisitione temporalium supergredi proporcionalem et prosperum statum regni, ordinaverunt evangelice vel pocius legem evangelicam ab oculis eorum absconditam promulgarunt,

Edward I. already set a limit to it.[1] Unfortunately his law was not fully carried out. If it once happen that the king's alms are used for other purposes, nobody in England will need to seek for decisions at Rome. Have not we the Lord God, whose authority is greater! In order that this may be done in a discreet manner, and that the church-property be disposed of in a proper manner, let a synod be assembled. Then it will be decreed that unworthy clergymen shall not have a right to so great incomes to the hurt of the English people. All must rise up against the present conditions in the Church. The doctors must strain their words like a bow, the secular rulers must stretch out their hand to banish these evils. From the proceeds of the confiscated estates let there be given to the clergy a bare sufficiency, let part be given to the poor, and let churches and houses for the worship of God be established. What further should be done with the confiscated estates Wyclif briefly lays down.

By no means any such foundations as those of which England already has too many should be made in future. Let nobody believe that even the greatest number of masses for the dead, those read for the repose of a potentate, help them; more is done by the prayers of the poor. It is better for the estate of a deceased person to be divided among the poor "like drops of rain". Even a man like Bede in one of his letters called the gifts made to the Church by English kings foolish. Having such official intercessors only brings us into danger, for they make the rich haughty by inspiring them with too great confidence in the power of these prayers. These prayers have value only when the suppliant is a worthy disciple of Christ. Gifts to the Church tie up property in mortmain; instead of leaving it to the poor they increase the number of those useless alms-bearers who bring the state into confusion. Let every man so live as not to need these mediators, since Christ is his mediator. With this appeal ends the tract on civil government, rich in words as in thoughts.[2]

quod non permitteretur redditus devolvi in manus religiosorum, nisi prius diligenter notato, quod dampnum cederet regi et regno ex redditibus sic mortificatis, ut vel sic fiat regi vel regno ante licenciam recompensa. . . .

[1] Here, too, we see how exactly Wyclif was informed as to the ecclesio-political struggles of his century. See Loserth: Engl. Kirchenpolitik, p. 109.

[2] I have been as brief as possible, in order to give the reader a clear view of the whole. The copyists in the middle ages provided the single books with

It must be acknowledged that up to this time noboby in England had so emphatically demanded the secularization of church-property. His were calls which could not but excite all passions.

Hitherto John of Gaunt had held his hand protectingly over Wyclif, but it is a question if it was strong enough, and above all if it was inclined to protect him from the storm now threatening from Rome.

The Manuscripts.

The first and second books of De Civili Dominio are to be found in Cod. 1341 of the Vienna Court Library. As Reginald Lane Poole gives an exact description of this MS. there is no need to say more about it here. I did not copy the text of the second book myself, but used Herzberg Frankel's copy, which was placed at my disposal by the Wyclif Society. But last October I had an opportunity of looking at this MS. and that of the third book. The Text of the second book begins at folio 153 codex 1341. The most important observation seems to me to be that the arrangement of the tract is the same as in codex 1294. (See De Ecclesia, Introduction XVII.) So the copy may be by the copyists of this MS. that is Nicolaus Faulfiss and Georg von Knyehnicz in England in the year 1407, or as appears more probable to us, as the writing to all appearance is a different one, it was copied from a copy made by these two. And so MS. 1341 has the same character. In all are found similar brief epitomes in the margin, with signs to show to what line in the text they refer.

Our supposition, if correct, namely that De Civili Dominio belongs to those works which were copied by Faulfiss and Knyehnicz, two young students, would explain the flagrant mistakes occurring in the MS. It is in the first place evident that the copyists had to contend with great difficulties, as the learned terminology found in Wyclif caused them trouble enough. We have no means of estimating the degree in which their difficulties were increased, when they set to work now at Oxford, now at Kemerton near Tewkesbury in Gloucestershire (see De Ecclesia p. 47), by the copy from which they worked. But both the

tables of contents at the end, to which we refer those desiring further information. De Civ. Dom. I, p. 443—460, II 275—283, III 648—681.

copyists themselves say that they had to contend with great difficulties. On folio 119 d of codex 1294 we read: Correctus graviter anno domini 1407 in vigilia Purificationis sancte Marie Oxonii per Nicolaum Faulfiss et Georgium de Knyehnicz.

Not only the contents presented difficulties for the students, but perhaps also the external form, difficulties not easily overcome, but it is plain that they were in too great a hurry to correct the text properly, evidently desiring to take as much as possible of Wyclif's writing home with them.

If the students' copy was copied again in Bohemia, there would be more mistakes in the latter than there were already in the former. It is much to be regretted that no Manuscripts of De Civili Dominio have been preserved in England, as they would have enabled us to obtain a more correct printed text than is now possible. Worst of all is the condition of the MS. of the third book, that, as already mentioned, is in Codex 1341 of the Vienna Court Library, and concerning which a few words may here be said. Codex 1340 (from line 106) contains De Civili Dominio fol. 1—266[a]. At the top to the bottom there are brief marginal notes of the contents. Incipit: Ut supradicta de lege Christi in genere plus lucescant.

The writing is from the XV. century, from the first decades of it. In many places the text is written on scratched parchment, and therefore less legible. During my stay in Vienna I took the opportunity myself to have a look at the codex. It then came to me as an unpleasant surprise that in the copy placed at the disposal of the Wyclif Society's editor there are wanting those numerous notes which are to be found in the margins of the text.

It is true that these marginal notes are not by Wyclif himself, but possibly they are by some person connected with him, and therefore not to be overlooked; on the other hand in many cases they serve as a means of correctly understanding passages in the text, which were obscure expressed, or are corrupt. Here just one sample of these omissions. Page 1 line 7 of the above mentioned text reads: Omnis lex bona est Christi lex, omnis ordo bonus est Christi ordo. Then in the first two columns there are also the following notes:

Christus est prior . . . Ordo quid sit et quomodo Christus continet in se ordinem . . . Christus prior Jesus, non tempore sed dignitate . . .

Christus minister . . . Religio in proposito . . . Forma religionis in actu, Forma religionis in habitu.

These notes run throughout the whole volume. Regrettable as it is that they are wanting, the time required for collating the Manuscript anew and copying the notes would be out of proportion to the result. The collation of page 377 of the text with the MS. happily showed that at least the text has been well copied; and so most of the mistakes it contains are to be put down to the account of the old copyists. The text ends on folio 260^{d}.

The many mistakes in the MSS. 1340 and 1341 make the editor's task a very difficult one. There are passages in the text now which are thoroughly corrupt, be it that the copyists miscopied single words of the text they had before them,[1] or omitted words,[2] or portions of sentences, nay whole sentences.

There is not a page of the MS. on which there are not one or more such mistakes. We learn to understand their nature by comparing the text with quotations from the Corpus Juris canonici,[3] the fathers of the church,[4] the Bible &c. In some places the missing words might easily be

[1] III, p. 3, l. 1 varia instead of vana; p. 4, l. 12 tercium instead of forcium; p. 6, l. 27 suo instead of sua; p. 7, l. 38 quo instead of quod; p. 8, l. 29 ego instead of ergo; p. 11, l. 4 caritatem instead of caritative, l. 8 percuciuntur instead of parciuntur etc. . . . In numerous places the word Assumptum has been misread as either argumentum or assertum.

[2] Single words are wanting: p. 1, l. 27 prior; p. 5, l. 31 De; p. 7, l. 31 Domini; p. 8, l. 30 after parvitate a word is wanting; p. 15, l. 11 is wanting pre etc. Several words are wanting p. 23, l. 20; p. 25, l. 2.

[3] Here we will refer only to a few such cases: III, p. 115 he quotes Decretale Exiit qui seminat; there it reads: rem sic declaratum que instead of rem, sitque declaratum . . . . abstractionibus instead of obtrectationibus . . . . depravat instead of damnaverit . . . . dicimus que instead of dicimus quod . . . . quamquam instead of quamque . . . . inolentas instead of volentes . . . . ac vite ipsorum alutos instead of ac vita exempla in eos facti cum ultimo non potest carere vita mortalium instead of facto et ultimo tamquam necessario, licet primis carere possit vita mortalium . . . . Verum condentes instead of verum condecens . . . . Sponte dicit instead of sponte devovit . . . . This one example suffices to give an idea of the corruptness of the text. How difficult would be the emendation of the text if we had not the Decretale at hand.

[4] III, p. 96 there is a long quotation from Hieronymus. There we read redempcio veri instead of redempcio anime viri; mone non diviciis instead of mammone id est diviciis; erogare cepero instead of egrotare cepero; Christus aut

supplied from the sense, yet in others, and numerous ones, it was difficult enough, as besides the completions proposed others were possible. It was still more difficult where obviously several words have been omitted and where whole sentences are wanting, although some such corrupt passages could be emended by comparing them with analogous passages in other books of Wyclif's; yet others again could be emended according to the sense, but even then there remained a considerable number of passages in which every attempt at emendation or interpretation according to the sense proved quite hopeless.[1] Small apparent mistakes were simply corrected, but in difficult passages the corrections were not always incorporated with the text; incorporation took place only when the correction was considered quite certain. I have thought it necessary here to refer to these things, so that the reader of the book may not accuse the editor of having passed them by heedlessly.[2] When it has been possible to restore at least a number of the corrupt passages, I owe it to the proved zeal and faithful cooperation of F. D. Matthew, to whom the editor and the reader of the text owe their warmest thanks. Likewise such thanks are here given to R. L. Poole, who assisted the editor with many an emendation of the text, and who made the marginal notes to part of the second book.[3]

fores emoritur et declinante instead of nudus ante fores earum Christus emoritur . . . . III, p. 58, 59 there is a long passage from Bernard; p. 59 sit itaque instead of nasciturus itaque . . . . eligere cuius instead of eligere tempus . . . . declinandum instead of reclinandum . . . . nullam avaro instead of nullam audio . . . . Prius Adam instead of Primus autem Adam . . . . Ama laudet instead of Ama nesciri, laudet . . . . ergo plane ut instead of ergo stabulum elegit? Plane ut . . . . Even in passages from the Bible, which it would have been easy to collate, there are flagrant mistakes and omissions, e. g. p. 35 are wanting the words: qui in manifesto Iudeus est ne.

[1] This is done by the words: Hic locus corruptus est or Hic locus corruptus esse videtur . . . . oder Hic aliquot verba exciderunt.

[2] Stress must be laid on some of Wyclif's Latin sermons that in part contain the same thoughts, which serves to fix their date. (Wyclif's Latin Sermons. Edited by J. Loserth III, 184, 239, 248, 347, 369, 390, 441 and 471.)

[3] Unfortunately the appendix promised on p. 1 of the second book, which would have given an explanation of "Socius de ordine S^ti Benedicti", was never made, and so the passage remains as dark as before.

Graz, Christmas 1903.

J. Loserth.

CAPITULUM NONUMDECIMUM.

Again it is said the magi became bishops yet they remained kings and lie crowned at Cologne.

Decimo nono arguitur sic: Magi qui obtulerunt Christo infanti munera erant tres reges temporales et civiles domini; nec habetur quod unquam renunciaverunt regalie, sed tanquam reges manentes adhuc iacent Colonie regaliter coronati. Cum igitur isti tres reges erant per sanctum Thomam apostolum Jndie conversi et per eum facti episcopi missi in orientem in predicacionem evangelii, ut narrat Crisostomus super Matthaeum et allegat eum Bernhardus super epistola Epiphanie: videtur quod stat clericos nedum civiliter sed regaliter dominari. Et idem confirmatur ex cronica
152b satis antiqua ad | huc remanente Colonie in qua habetur quod isti tres reges fundarunt fidem Christi in orientali ecclesia et fundantes multas ecclesias, dotarunt eas suis prediis et evangelisantes Christum fecerunt plurimos sacerdotes. Totam istam historiam gratanter admitto, sed ex illa in nullo sequitur quod licita sit cum clericatu civilis possessio; pro quo videntur michi tria dicenda per ordinem: primo, inquam, non est michi verisimile quod dicti magi regnarunt civiliter, cum tanquam magi et prophete contemplacioni dediti rexerunt se ipsos et populum pure secundum legem nature et epykeyam. Sic enim Job et tres amici eius dicti sunt a doctoribus esse reges qui verisimiliter rexerunt se et populum secundum legem nature, cum multi erant populi ante nativitatem in quibus non fuit civilis gentilitas introducta, ut patet de Hebreis, de Recabitis, Bragmanis et sibi similibus.

It is unlikely that the Magi ruled civilly,

10. Cod.: *Bertrandus super* (sic). Cf. Bernhardum l. c. 13. Cod.: *ad hoc*. 14. Cod.: *iste*, 16. *Christum; an christianismum?* 24. Cod.: *epikayam*.

10. Opus Imp. in Matth. Opp. tom. VI, XXVIII. 12. Cf. etiam Chronicon Clarevallense Migne CLXXXV, 1247.

and, if so, they renounced rule when they became bishops.

Secundo dico, supposito quod hii reges prius regnaverunt civiliter, quod renunciarunt seculo facti episcopi, aliter enim indebite instructi fuissent a sancto Thoma. Et sancti sacerdotes circumeuntes mundum ad predicandum evangelium, nisi cognoscentes precepta Christi atque consilia vixissent con | formiter ad doctrinam, tum quia 152c sciverunt quod status ille perfeccior atque facilior fuisset incompossibilis civili regimini, tum quia populus suus, audiens ex uno latere docere ipsos mundum relinquere et ex alio videns eos peregrinare ad seminandum evangelium non sustineret eos tanquam civiles dominos, quin pocius ex patrimonio si quod habuerunt dotarent ecclesias, ut innuit historia. Nec movet quod sepulti fuerant coronati, quia secundum voluntatem seculi facta sunt ydola mortuorum, nedum in indicium status in quo obierant, sed communius indicant excellenciam quam ante habuerant aut vane fingitur non existens. Sic enim pictores depingunt Christum in braccis aureis et Trinitatem in figura trium animalium satis erronee; libri itaque laycorum, ymmo et clericorum sunt plurimum incorrecti.

That they were buried crowned proves nothing.

Bishops may maintain the rights of the Church, but not for selfish aims.

Sed tercio relinquendo illam verisimilem topicam concedendum est, quod licet episcopis habere quotlibet temporalia ut pecunias et predia subducta omni civilitate ex titulo gracie et elemosine dominorum sed et ipsa possunt repetere atque defendere secundum formam tactam XV capitulo huius, scilicet oculo simplici, sub racione qua sunt communia bona ecclesie, ut patet XIV questione prima *Episcopus;* non autem tanquam civiles proprietarii, vel gracia lucri temporalis; et sic 152d nostri prelati servando ordinem sacerdocii facti episcopi animarum non pecudum, plus intendentes bonis anime quam fortune forent verius et excellencius reges in regno Christi quam domini seculares iuxta illud I. Petr. II, 9: *Vos estis genus electum, regale sacerdocium.* Et si declinant ab isto officio ad regaliam gentilium, confundunt ecclesiam.

Objection: If the Pope is not overlord

Vicesimo sic arguitur: Si papa non sit superior in B temporalibus omnibus christianis, sicut est in spirituali-

1–4. Aliquot verba exciderunt. 22. Cod.: *reliquendo.* 27. *tactam.* Cod.: *tacitam;* ib. Cod.: *huiusmodi.*

30. Decr. Sec. Pars, causa XIV, qu. I, cap. I. 27. Aristoteles Eth. Nicomachea I, 1 (artifex frenofactivus, rectius: in frenis conficiendis = χαλινοποιική).

In temporals, rulers as such are not members of the Church.

bus, sed habet solum ministerium spirituale, nullo temporali, sequitur quod imperatores, duces, reges, comites et barones non sunt in quantum tales membra ecclesie, cum secundum racionem contra tales papa est eis superior sive caput.

The consequence is false; the popes control is other than civil.

Hic dicitur, supponendo rectitudinem loyce ad sensum evidencie, quod consequencia non valet; stat enim papam esse caput particularis ecclesie et superiorem civili domino, licet ipse non dominatur civiliter, sicut patet de Christo; sicut enim stat militem dirigere artificem frenofactivum in suo opere, licet non habeat illam artem, ut patet primo Ethic. sic stat papam regere civiles dominos in suis dominiis, licet non in se taliter dominetur; sicut patet de Timotheo non dominante
153[a] civiliter, quem docet | Apostolus precipere in nomine Domini divitibus huius seculi *tribuere* sua secundum regulas caritatis, ut patet I. Thim. V, 18. Unde papa est quoad temporalia imperatore prestancior, qua potestas spiritualis quam ipse habet est superior potestate coactiva. Ideo sicut caput non est brachium nec econtra, sed habent cum ministerio reciproco officia inpermixta, sic debet dominus papa subducta omni civilitate ministrare ecclesie in hiis que sunt ad Deum; domini autem temporales ministrare eidem matri ecclesie in hiis que sunt ad mundum, ut cohercere rebelles evangelio, ut ostensum est III huius XXVI capitulo de duplici regis officio. Debent enim pape obedire regibus, si oportet, vectigalia, ut docet Apostolus Rom. XIII, cum in quantum huiusmodi sunt membra ecclesie pernecessaria. Unde idem est dicere quod dominus papa non potest iudicare vel dominari super temporalibus, nisi foret iudex civilis et civilis dominus et dicere quod non potest iudicare de matrimonio vel crimine subditi, nisi ipsemet foret coniugatus, et in reatu consimili, et per consequens oporteret papam esse monstruosissimum membrum dyaboli, quod nephas est dicere. Oportet ergo papam esse spiritualem iudicem omnium generum iudiciorum ecclesie militantis et per consequens oportet ipsum esse Christo capiti ecclesie universalis simillimum;
153[b] cui repugnat civile dominium. Unde sicut | decime dicuntur spirituales, eo quod racio secundum quam sunt

26. De Civili Dominio I, 185 seqq.

decime spiritualis, sic iudicium quod clericus dat de temporalibus est spirituale propter spiritualitatem racionis et forme iudicii. Ex quo patet quod iurisdiccio domini pape est extensior quam iurisdiccio civiliter dominantis. De isto per Dei graciam erit alias sermo diffusior.

It is not wrong to desire a bishopric if we wish for the spiritual work and not for worldly honour.

Vicesimo primo sic arguitur: Si ex perfeccione evan- C
gelica omnes clerici tenentur renunciare civili dominio, a pari et omnibus mundanis honoribus, cum eque distrahit a cultu divino temporalis honoris cupiditas sicut cupiditas civilis dominii, consequens contra Apostolum dicentem *qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Hic concedi debet conclusio, ut declaratur diffuse inferius; nec obviat, sed consonat dictum apostoli dicentis quod condicio episcopi est spiritualiter operari et non seculariter honorari.

Objection: Civil rule does not distract from spiritual life more than dispensing temporal goods.

Vicesimo secundo sic arguitur: Non videtur racio quare dominacio civilis repugnat clericis, quin per idem dispensacio temporalium repugnat eidem, cum tanta sollicitudo sit circa congregacionem dispensandorum et circa ipsam dispensacionem et tanta distraccio a vita contemplativa, sicut foret circa eorum civile dominium, ymmo staret civile dominium esse in persona aliqua cum quantumcunque contemplacione intensiva et extensiva, dummodo | haberet sub se ministros bonos quod 153
non stat cum temporalium dispensacione. Cum igitur dispensacio convenit statui clericali, multo magis civile dominium.

Christ's prohibition is enough,

Hic respondeo negando assumptum, cum a clerico (in quantum huiusmodi) excluditur sordes temporalium quoad civilem proprietatem, ut docet Jeronimus epistola XXXIV ad Nepocianum et epistola CXXII ad Pamachium, et Luce XXII, 25, 26 docet Salvator quod *reges gencium dominantur eorum sed clerici sui non sic*, ita quod preceptum Christi, doctrina apostolorum et religiosorum nos precedencium est causa sufficiens quare illicitum est nos clericos civiliter dominari, sicut vetacio pomi vetiti fuit causa sufficiens quare illicitum fuit primis parentibus de ipso comedere; nec debemus pre-

1. Cod.: *spirituales.* 21. Cod.: *et* deest; ib. *distractacio.* 22. *sicut.* Cod.: *sed* 30. *sor* in cod.

5. In tractatu De Potestate Papae. 12. I. Tim. III, 1. 32. Opp. tom. I, 10 seqq.; 210 seqq.

sumere temere disputare racionem precepti nostri abbatis, sicut facimus eo ipso quo negligendo mandatum Domini in hoc parte ambigimus utrum ipsum sit consonum racioni. Sed quia argumentum videtur innuere quod hec ordinacio Christi fit irracionabilis vel saltem quod fuit dispensabile cum ipso vel suo opposito, ideo dicitur, quod specificando solicitudinem ad illam quam oportet clericum habere circa congregacionem et dispensacionem temporalium, falsum est quod illa tantum distrahit a vita contemplativa sicut distraheret civile dominium. Quod si clericus male capit occasionem |
153[d] ad solicitandum se inordinate in talibus, lex Christi manet undique inculpata. Stat enim cum tali corporali ministerio crebra contemplacio, ut patet per beatum Augustinum in libro De Opere Monachorum; patet eciam ex precepto Domini Deuteron. VI et tercio patet idem de Christo qui fuit minister assiduus frangendo panem, dicendo gracias et lavando discipulorum pedes; nec exinde declinavit in sensu vel racione a cultu dominico, sicut nec oportet clericos propter ministerium corporale; civilem autem dominacionem non decuit Christum assumere, cum sapit inseparabiliter peccatum veniale ex avida ac affidata affeccione temporalium contra legem
D status innocencie. Et hinc ex affeccione proprietatis consequitur inordinata solicitudo ultra vite necessitatem vel meritum ad temporalia conquirendum aliquid litigio, pugna, et aliis mediis illicitis defendendum, et ex defectu vel modicitate fidei ad solicitudine proprietaria providendum; licet autem casu eveniat dominis temporalibus spacium contemplandi et ex subditorum prudencia oportunitas dictas sollicitudines evadendi, hoc tamen evenit in minori; nec tollitur exhinc obligacio servilis ad occupacionem huiusmodi, si casu contingeret. Et cum nemo in effectu dominatur civiliter nisi gratis, patet quod laycus in quantum sic dominans habet
154[a] affeccionem | actualem vel habitualem ad temporalia que dedecet sacerdotem; et sic, si aliquis clericus fuerit quocunque civili domino virtute inferior, hoc est propter declinacionem a sua regula, qua fit inobediens priori sui ordinis, cum ipse voluerit sacerdotes suos esse liberos a mundi solicitudine, non secundum infixionem affectus,

but dispensing is not inconsistent with contemplation.

28. *ad;* rectius: *a*[d] = *aliquid*.

in temporalibus habentes velamen malicie libertatem, sed se contentantes de vite necessariis, supposito cultu suo continuo ponere spem in ipso. Et patet quod repugnat formaliter tam laudabilem contemplacionem extensive et intensive esse in civiliter dominante quam laudabilis est debita sacerdoti.

Obiection. Manual labour interrupts contemplation, yet Paul was a tentmaker.

Vicessimo tercio sic arguitur: Manuales operaciones et laboricia mechanica tantum retrahunt a vita contemplativa, a studio salutari et predicacione verbi Dei pro tunc quantum pro eodem tempore civile dominium; sed stat perfectos Christi discipulos uti tali laboricio, ut patet de Paulo qui exercuit artem faciendi tabernacula (ut dicit Origenes super epistola ad Romanos libro XI); ergo stat pure clericos civiliter dominari; sic enim Paulus fuit solicitus circa pecunias mittendas sanctis Jerusalem. Et in regula fratrum Minorum precipitur ministris ut solicitam curam gerant de indumentis fratrum et de necessitatibus infirmorum.

The assumption is false; labour and contemplation are compatible.

Hic dicitur (ut sepe superius) quod falsum as | sumitur, 154b cum Augustinus vere dicit in De Operibus Monachorum capitulo V: *Cantica divina cantare et manibus operantes facile possunt et ipsum laborem tanquam divino celeumate consolari;* et probat diffuse insufficienti a simili per experiencias satis certas. Aliter enim Dominus non precepisset Deuteron. VI, 7: *Meditaberis verba legis sedens in domo tua et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens.* Cum enim Adam fuit positus pro statu innocencie in paradiso, ut operaretur et custodiret illum, in quo statu non licuit sibi a meditacione Dei excidere, sicut nec civiliter dominari, patet quod in manuali laboricio est minor distraccio a contemplacione quam in civili dominio. Quis dubitat, quin plus distrahit interiorem hominem audire vel reddere civilem computum, coniecturare media ad civiliter dominandum vel actus huius dominii exercendum, quam corporaliter laborare? Oportet igitur attendere labores interioris hominis qui distrahunt intellectum et affectum a cultu divino cuius-

1. *velamen* deest. Cf. I Petri V. 16. 2. Cod.: *se contendentes.* 8. *tam;* cod.: *tamen.* 13, 14. *libro XI* (sic); liber XI non extat. Cf. Origenes Opp. ed. Bas. 1536 II. 19. Cod.: *generant.* 22, 23. *celeumate; Κελεύματε?* 33. Cod.: *civile.*

20. Opp. tom. VI, 479. In cap. supra memorato hic locus non extat. Rectius cap. I.

modi potissime operaciones civiles, non labores serviles, quin pocius disponunt ad predicandum et contemplandum, sicut recreacio naturalis; et super ista racione fundantur regule fratrum Minorum, monachorum et 154c aliorum | quibus religiose iniungitur manualiter laborare. Si igitur Recabite non contenciose discusserant quare pater eorum iniunxit eis ne vinum biberent in sempiternum, ut patet Jeremie XXXVI, quanto magis nos spirituales filii patris Christi observaremus preceptum maioris racionis et auctoritatis ac longe facilius sub obtentu quantumlibet maioris premii et sub pena maioris pene in prevaricatores consilii infligende.

The wisdom of Christ's command to renounce rule is proved by experience.

E Dico autem quod preceptum Christi de renunciando civilitati est maioris racionis, quia ut implentes ipsum preceptum conformantur Christo, qui licet vinum biberit non potuit civiliter dominari. Secundo ut sic renunciantes seculo et intricacioni ac obligacioni pro suscipiendo nostro dominio, ponimus unice ac humiliter spem in Deo longe alcius quam sufficiunt civiles domini, quia nolunt tantam temporalium incertitudinem, tantam famis, sitis, nuditatis et laboris penuriam pro ipso suscipere, ut loquitur Apostolus I. Cor. IV. Licet enim civilis dominus ad horam fuerit contemplatus, tamen nec tam crebro ut pauper clericus, nec ex tanto fervore caritatis, cum non audet se obligare ad tantam penitenciam propter Christum; et tamen constat ex fide, quod nonnisi labore penitencie emimus regnum (ut docet Augustinus sermone IX De Verbis Domini). Quod 154d si cle | ricus degeneratur desperans de vite necessariis et sic in penam peccati incurrit adulaciones, cupiditates vel ceteras retardaciones citra meritum laycorum, patet ex dictis VII capitulo huius V quod hoc fecit occasione accepta preter ordinem clericatus.

Advantages of the true priest's life as compared with the civil ruler's.

Tercia causa est, quia obediencius, compendiosius et undique securius ac copiosius accedimus versus per se terminum, qui est beatitudo patrie, quam layci civiliter dominantes; obediencius, quia implendo Christi consilia, compendiosius, quia dimittendo temporalia preter necessaria ad beatitudinem acquirendam; securius, quia currimus levius dimissa sarcina, et per consequens ex alciori gradu status quoad Deum meremur undique

24. Cod.: *tanta*. 32. *dictis;* cod.: *factis*.

copiosius, ut ostensum ex VII et X capitulis huius quinti. Non enim stat civilem dominum tam perfecte habere tres virtutes theologicas, sicut quilibet clericus debet habere ex suo officio; sic igitur ut clerici sumus Christo plus assimilati, plus a periculo seculi elongati, plus in amore Christi pauperis profundati, et per consequens plus ad interpellandum eius subsidium securati; quinto plus ad crebro invocandum eum necessitati, sexto ad despiciendum terrestria et appetendum celestia plus habilitati, ut breviter dicatur in omnibus virtutibus vie necessariis ad beatitudinem plus ditati.

Yet an unlearned ruler may have a better and more effective knowledge of Scripture than a doctor of divinity.

Istis tamen non obstantibus | stat multos civiles do- 155[a]
minos fore clericis beaciores, vel quia in fine renunciantes seculo plus diligunt vel quia clerici deficientes a dignitate clericali degenerando se ipsos inferiorant, ut stat laycum vel magistrum nudum in artibus sanius, subtilius et efficacius sapere scripturam sacram dato doctore eiusdem scripture, hoc tamen non evenit secundum racionem contra tales, quia vel oportet quod doctor deficit in hiis que spectant ad gradum suum, vel quod alteri donetur supernaturaliter ultra pertinenciam racionis, qua est huiusmodi.

Objection: Clerical celibacy is ordered only by canon law; if God's law allows priests to marry, it must allow them possessions to keep their family.

Vicesimo quarto sic arguitur: Motivum principale F
quare illicitum est clericis civiliter dominari sive contendere est quia non licet eis secundum Apostolum implicare se negociis secularibus, ne retrahantur a spiritualibus; cum igitur actus carnales matrimoniales magis distrahunt a spirituali ministerio, sequitur quod illicitum foret clericis carnaliter coniugari; consequens contra Apostolum et consuetudinem approbatam orientalis ecclesie, ymmo aliquando fuit licitum omnibus prelatis exempto summo pontifice matrimonio copulari. Unde non est ex iure divino sed iure canonico quod clericus occidentalis ecclesie non utitur carnali matrimonio. Confirmatur ex quo stat cum lege Christi quod clericus habeat uxorem et prolem, sequitur quod cum eadem lege stat omne quod esset necessarium sacerdoti |
coniugato quoad se, uxorem, filios et suam familiam; 155[b]
sed magis necessarie forent divicie et occupacio civilis, cum aliter propter maliciam mundi non starent pacifice, ergo conclusio.

1. *ut.* Cod.: *et.*

Hic respondeo secundum prius, concedendo primam consequenciam et consequens, cum repugnat Christi militi obligari servo Christi ipso milite inferiori, ad retardacionem divini officii quod est negociis secularibus implicari; et inseparabiliter consequitur ad civile dominium; ideo strenuos milites ut sacerdotes qui debent esse duces exercitus dedecet hec implicacio.

Marriage does not interfere with spiritual ministry, as much as civil lordship does.

Ulterius negatur minor sequens, quod actus carnalis coniugii (in quantum huiusmodi) plus distrahunt, quam civilis dominacio vel contencio a spirituali sacerdotis ministerio. Nam actus tales cum fuissent in statu innocencie, possunt esse sine peccato, non autem civile dominium; ideo penes proprietatem et exproprietatem civilem distinguuntur seculares usurarii vel civiles a clericis, non autem penes coniugium vel virginitatem. Ideo dicit Christus clericis notative: *Vos autem non dominamini gentiliter*, Luc. XXII, 26 et Petri V, 3. *Neque dominantes in clero.* Et Jeronimus et sancti doctores dicunt quod clerici debent esse non domini; quem sensum docent vite sanctorum sacerdotum non minus efficaciter quam scriptura, sed et religiosi usque hodie docent istam fuisse sentenciam Christi.

The pope has power to allow a priest to marry, though it is doubtful if good cause can be given why he should exercise it.

155^c Quantum vero ad | castitatem dicit Christus Luc. XII, 35: *Sint lumbi vestri precincti*, ubi secundum sanctos doctores precepit castitatem, ita quod abdicacio dominacionis civilis notative precipitur et castitas affirmative. Conceditur ergo secundum Apostolum II, Thim. III et Thit. I, quod licet sacerdotibus coniugari; sed orientalibus usque hodie est licitum, sicut generaliter fuit in primitiva ecclesia hiis qui non voverant extra coniugium castitatem; et forte potest contingere quod multis sacerdotibus esset minus malum carnaliter coniugari quam post admissionem continencie extra matrimonium tam lubrice conversari. Utrobique tamen foret perfeccius sacerdotem servare castimoniam extra coniugium; nec licet cum nostris sacerdotibus sine patente causa racionabili quam forte impossibile est contingere dispensare; Deus autem non potest dispensare quod quis maneat simul clericus ac civilis dominus.

Even if a priest were married it would not justify him in civil possession.

G Nec oportet sacerdotem coniugatum dominari civiliter propter acquisicionem vel defensionem temporalium. Nam de oblacionibus et decimis potest vivere, sicut sacerdotes veteris testamenti et sacerdotes orientales; defendere vero potest temporalia sua tytulo virtutis et

operis meritorie, sicut faciunt hodie clerici et fratres sine civilitate, et sic nullomodo est necessarium vel honestum quod manens clericus Christi civiliter dominetur. Sicut igitur dominus papa non potest dispensare, ut sit quis simul fornicarius, sic multo magis non potest 155[d]
dispensare ut sit simul clericus et civilis proprietarius; cum clerico tamen potest dispensare, si de possibili subsit racio, ut sit uxoratus.

Ulterius conceditur quod ex iure Christi exemplato per iura canonica est quod omnes sacerdotes Christi debent sub pena peccati saltem venialis vivere eiugati, omnes autem eciam uxorati debent servare castimoniam que stat cum procreacione carnali, ut docet Augustinus De Verbis Domini Sermone XXIII. Tales autem leges licet pape condere, ut patet XXV, questione I, *Sunt quidam*. Et sic sunt iste leges humane, ymmo divine, quia in scriptura sacra implicite, gracia acquirende beatitudinis, non mundane prosperitatis, per Christi vicarium promulgate. Sed longe copiosiores sunt leges canonice ex scriptura sacra extracte prohibentes clericis dominacionem civilem et limitantes eis ministerium bonorum communium, ut patet superius ex capitulo XII huius quinti.

Reasons why incontinence in priests is treated more severely than greed.
1. It disturbs the public peace.

Unde frequenter consideravi quare tam sedule execucio contra luxuriam et non contra avariciam sacerdotum invehitur, cum eorum avaricia sit periculosior, patencior atque crebrior nec non ex maiori copia legum dampnabilior. Sed huius potest poni multiplex racio, primo quia luxuria plus apparenter perturbat pacem reipublice; utrobique clericus enim ex rabie coitus fit | bellicosior et laycus ex maculacione uxoris vel 156
filie est longe offensior quam ex negociacione vel iniuriacione sensibili in bonis fortune; et sic utrobique perturbatur pacis tranquillitas, in tantum quod layci Londoniis et alibi incarcerant fornicarios sacerdotes.

2. Prelates find it easier to exact fines for incontinence, especially as greed is almost universal among the clergy.

Secunda causa est cadens cupiditas prelatorum apcior ad colligendum palliate pro uno peccato quam alio; primo quia pro peccato carnis sunt homines veraciter verecundiores quam pro peccato avaricie et per

5. *fornicarius;* desunt duo verba. 11. Cod.: *veniali vivere eiugate* (eiugati = non iugati). 16. *Et sic sunt.* Cod.: *Nec sunt.*

15. Decreti Secunda Pars, causa XXV, qu. I, cap. VI. 35. Cf. Walsingham II, 65.

consequens plus solverent burse prelati antequam illud vicium publicetur; non sic autem de avaricia. Secundo quia illud peccatum in genere sacerdotum tam patenter prevaluit quod tam sacerdotes superiores quam inferiores inficiat et non relinquitur de nobis qui rite hoc puniat vel qui propter inobedienciam tante multitudinis punicionem recipiat; hodie namque est in ecclesia, sicut in tempore Jeremie, Jerem. VI, 13: *A minori quippe usque ad maximum omnes avaricie student et a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum.*

3. It is difficult to distinguish greed from lawful use of goods.

Tercio quia hoc peccatum potest pocius palliari quam luxuria, eo quod ignorantes fallaciam consequentis arguunt per locum ab insufficienti similitudine: licet nobis habere temporalia, ergo quomodocunque acquirere, licet nobis emere vite necessaria et ut distribuamus magis apte pauperibus, licet nobis vendere nobis superflua,
156b ergo mercari civiliter, et sic intro | ducitur omne genus perquirendi, negociandi et contendendi sub ypocrisis fuco, eo quod actus extrinseci super quibus cadit iudicium possunt bene fieri et super intencione faciendi ac elemosine ministracione abscondita non patet prelatis patens probacio.

4. Wealth in the hands of the clergy enlists on its side the artists and craftsmen whom it employs.

Et quarto occasione avaricie sacerdotum fit magis bonum de genere redundans ad utilitatem reipublice, in tantum quod artifices propter questum quem habent parando clericis omnia genera vestibilium, utensilium et ornamentorum secundum sumptuosam curiositatem approbant et defendunt abusus bonorum in clericis, eo quod ipsi bonorum pauperum sunt predones participes, sicut Act. XIX Demetrius argentarius persequi fecit Paulum, eo quod predicabat contra ydolatria Dyane, id est dee lune quam Asyani coluerant. Et in ista conspiracione laborant duplices legiste et aliqui domini temporales et aliqui propter carnem et sanguinem et alii propter lucrum.

The difference between faithful and unfaithful is shown by the object of their love.

In omnibus istis possumus discernere inter fideles et infideles secundum quod amor in eis preponderat. Si enim quis non postponit amorem temporalium parentum ymmo vite proprie amore Christi, non est ipso dignus, ut dicitur Luc. XIV. Idem autem est Christum diligere et diligere sponsam suam, servando eius con-

5. Cod.: *inficiens*; ib. Cod.: *et* deest. 7. Cod.: *recipiant*.
18. Cod.: *ypocrisi*.

silia quod fit potissime servando evangelicam | paupertatem. 156c Avaricia quidem sacerdotum videtur peior ydolatria gentilium, eo quod *omnis avarus est ydolorum servitus* secundum Apostolum Eph. V, 5, ergo detestabilius avaricia sacerdotum. Si igitur fideles omnis sexus vel etatis in tempore persecucionis martirum audebant se proximo ad mortem exponere pro defensione fidei, quam infideles sumus nos, qui non audemus pro defensione fidei in maiori periculo exhortacioni nos exponere quam vocatos fideles. Numquid inordinatus amor temporalium quem amori Christi preponimus nos excusat? Talis enim taciturnitas fecit ydolatriam cleri et consequenter populi continue ampliorem, in tantum quod religiosi nostri profitentes evangelicam paupertatem dant glosam universalem de abdicacione temporalium, quod omnes auctoritates sonantes ad illam intelligunt ut religiosi possessionati non dominantur civiliter ut tyranni. Cum quo sensu stat, inquiunt, quod liceat eis quantumlibet civiliter dominari.

How Christ's laws are evaded.

Et revera ista glossa est periculosior quam glossa sacerdotum lascivorum atque carnalium qui dicunt leges de venacionibus sacerdotum intelligi quod non venentur nisi quantum pro recreacione delectat, nec cognoscant feminas, nisi quantum ad sanitatem corporis habilitat. Unde deficiente in eis | virtute amoveantur, inquiunt, ne 156d peccemus; quantum igitur attenderemus ad dicta et vitam Christi ac aliorum sanctorum religiosorum ut cognoscamus limites evangelice paupertatis.

Vicesimo quinto sic arguitur: licitum est iure divino clericos esse iudices causarum secularium, ergo multo magis pro temporalibus moderate iuridice litigare, alias patet I Cor. II, 15, ubi Apostolus dicit quod *spiritualis iudicat omnia* et infra VI, 3: *Nescitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis secularia;* prima consequencia et consequens conceduntur, ut patet ex capitulo . . . huius V, sed fallacia est consequentis ex isto arguere quod clericis licet iudicare vel dominari civiliter; debet enim clericus in causa civili iudicare evangelice secundum racionem virtutis vel vicii et non secundum racionem qua iura humana dictant temporalia huic vel illi competere.

7. *se proximo;* ita cod. Rectius: *se pro Christo imo ad.* 9. Cod: *exhortacione.* 10. Cod.: *qua.* 36. Cod.: *est* deest.

It is argued that Christ in giving Peter power to bind and loose made no exception either spiritual or temporal: but this is met by the old reply that the Pope has power to judge all men but with a spiritual judgement.

Vicesimo sexto sic arguitur: Dominus papa habet tam in temporalibus quam spiritualibus plenitudinem potestatis iuxta dictum Christi Math. XVIII, 18 Petro et omnibus suis successoribus: *quodcunque ligaveris super terram* etc. Ubi Christus nichil quoad ordinariam potestatem excipit in spiritualibus vel temporalibus; igitur summus pontifex habet in utrisque plenitudinem potestatis. Et quod hec verba evangelica debent intelligi
157a tam in temporalibus quam in spiritualibus | patet ex diffinicione Innocencii III Extra de Maioritate et Obediencia capitulo *Solite*. Hic dico ut supra quod dominus papa habet potestatem tam in spiritualibus quam temporalibus ad spiritualiter iudicandum, non autem ad civiliter dominandum. Unde sicut ex plenitudine potestatis pape non convincitur quod habeat potestatem ad cognoscendum carnaliter omnes uxores super quibus habet potestatem ad spiritualiter discernendum quoad virtutem vel vicium, sic nec habet potestatem ad exigendum pro voto dominia temporalia dominorum vel mobilia bona ecclesie; sed si hoc temptaverit, (quod absit) tota ecclesia debet insurgere contra ipsum; habet igitur potestatis plenitudinem ligandi et solvendi tam in temporalibus quam in spiritualibus racione peccati contracti, non racione potestatis civilis, sicut et habet quilibet sacerdos Christi pariter cum illo, quantum ad ordinem attinet, licet in papa sit potestas iurisdiccionaliter plus laxata ex racionabili consensu ecclesie; et sic habet primiciam ad iudicandum architectonice in cunctis causis sue ecclesie non civiliter sed evangelice. Tunc autem solum ligat vel solvit simpliciter, quando conformat se regulis Christi; nec debet christianus sibi obedire, sed constanter resistere in hoc quod precipit quicquam fidei vel scripture repugnans, ut patet alibi et diffuse ostenditur XI, questione III in multis capitulis. *Tunc*, inquit Gregorius, *vera est absolucio pre-*
157b *sidentis*, | *cum necessarium sequitur arbitrium iudicis;* et infra: *Non debet is penam sustinere canonicam in cuius dampnacione non est canonica prolata sentencia.*

Limits to the pope's power of excommunication.

K Ex quibus dictis et multis similibus sic epylogatur: *Ex hiis datur intelligi, quod iniusta sententia nullum*

10. Decret. Greg. IX, Lib. I, tit. XXXIII, cap. VI. 35. Decr. Sec. Pars, causa XI, qu. III, cap. LXII. 37. Ibid. cap. LXIV. 40. Gratianus ad capitulum *Non debet*.

alligat apud Deum nec ecclesiam eius aliquis gravatur iniqua sentencia, sicut ex Gelasii capitulo habetur. Non igitur abstinendum est ab eius communione nec ei ab officio cessandum in quem cognoscitur iniqua prolata sentencia. Verumtamen sicut dixi III huius capitulis . . . sentencia excommunicacionis semper est timenda, quando fertur eciam iniuste, quia timendum est ne excommunicans se ipsum condempnet et alios intoxicet. Unde XXIV questione III capitulo *Si tabes: Illicita*, inquit Augustinus, *excommunicacione notatum non ledit, sed excommunicantem*, et idem patet infra capitulo *Certum*.

False or unjust excommunication is harmful to excommunicant and excommunicated.

Secundo debet timeri excommunicacio, ne excommunicatus ex se offendens in Deum noviter incurrat excommunicacionem realem quoad ipsum.

Tercia causa, ne homo incurrat abieccionem in facie ecclesie, est servilis et specialiter quando quis desistit a iuste cause prudenti execucione.

Quarta causa est, quando quis credit ex occasione pretense excommunicacionis minus proficere ecclesie.

It is urged that prelates must be temporally above rulers or they could not excommunicate their servants.

Vicesimo septimo sic arguitur: Ex iure divino habent prelati potestatem, quod possunt excommunicare christianos criminosos; hoc autem | non possunt facere 157 legitime nisi haberent temporalem iurisdiccionem super reges et principes seculi, cum ponendo servos et ministros ut iusticiarios, bellatores et quoslibet alios criminosos extra communionem omnium fidelium facerent preiudicium dominis temporalibus sine culpa eorum quod non liceret nisi in temporalibus eis essent superiores; ergo prelati sunt eciam in temporalibus dominis secularibus superiores.

Allowed, in the sense that temporal means limited to Time but not in the sense that they may judge in civil matters.

Hic conceditur conclusio ut supra, sed pro minori notandum quod temporalis iurisdiccio potest intelligi quecunque iurisdiccio que tempore finiente includitur vel iurisdiccio civiliter coactiva. Primo modo habet omnis prelatus ecclesie citra Christum iurisdiccionem temporalem, cum ultra diem iudicii non erit talis exaccio.

Secundo modo repugnat temporalis iurisdiccio sacerdoti; non enim debet Christi vicarius iudicare in materia civili civiliter, ut patet per Innocencium III in IV de-

11. Cod.: *Certus.* 38. Cod.: *non* deest. 39. Recte: *per Alexandrum III.*

8. cap. I. Non est textus Augustini, sed Gratiani ad textum Augustini ibid. cap. IX.

cretalium tytulo *Qui filii sunt legitimi* capitulo *Causam*: *Nos*, inquit, *attendentes quod ad regem pertinet, non ad ecclesiam, de talibus possessionibus iudicare ne videamur iuri illustris regis Anglorum detrahere, quia ipsorum iudicium ad se asserit pertinere, paternitati vestre mandamus quatenus regi possessionum iudicium reliquentes* 157c *de causa principali, videlicet spirituali, plenius* | *cognoscatis*. Et secundo libro *De iudiciis* capitulo *Novit* sic loquitur de causa inter regem Anglie et regem Francie ventilata: *Non*, inquit, *intendimus iudicare de feodo cuius ad ipsum spectat iudicium nisi forte iuri communi per speciale privilegium vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum sed discernere de peccato cuius ad nos pertinet sine dubitacione censura quam in quemlibet exercere possumus et debemus*. Non enim presumpsit iste papa dominacionem civilem vel iudicium eius assumere, sed in qualibet causa in qua cadit iniusticia nituntur quidam ad forum ecclesiasticum, non tantum propter complementum iusticie, quantum propter lucrum attrahere et nisi correpti fuerint accrescent in civilitate sophistica super dominos seculares. Nam ubi deberent in causis secularibus inponere pedem dextrum, subvertunt iudicium per sinistrum, quem si inponere irreligiose presumpserint, est cum violencia extrudendus.

Conceditur ergo quod prelati possunt licite excommunicare nedum imperatorum, regum et principum familias, sed ipsos dominos capitales supposito reatu inobediencie huiusmodi pena digno, sed tunc oportet precedere correpcionem triplicem legitimam vel esse equivalenciam, ut patet IV huius. Unde dominus temporalis quicumque 158a retinuerit scienter | tales famulos obstinatos post correpcionem legitimam, particeps criminis inobediencie, excommunicacionis vinculo est notandus; et ita nedum unius domini familia, sed quantumlibet magnum regnum particulatim excommunicari poterit, supposito reatu inobediencie penam huiusmodi exigente. Dico autem particulatim, quia communitas non debet primo excommunicari collectim (ut patet XXIV, questione III),

Even kings may be excommunicated if they persist in supporting wicked servants,

1. Cod.: *non tamen*. 20. *attrahere*; cod.: *atth'e*. 38. Numerus capituli deest.

1. Decret. Greg. IX, lib. IV, tit. XVII, cap. VII. 8. Ibid. lib. IV, tit. I, cap. XIII.

but a king may resist excommunication if unrighteous e. g. if pronounced for refusing tribute.

sed quelibet eius persona et per consequens tota eius communitas excommunicari poterit separatim, nec in hoc iniuriaretur dominis temporalibus sed caritative aptarentur illis penitencie salutares. Verumtamen regibus et dominis superioribus debet prelatus racionabiliter et reverenter parcere nisi immineat maius discrimen ecclesie: nec tenentur domini temporales credere quamcunque excommunicacionem prelati eciam Romani pontificis, sed oportet consulere doctores catholicos et omnino legem evangelii super causa et ordine procedendi, ut si dominus papa vellet excommunicare omnes personas Anglie et regnum interdicere radicitus, quia regnum non vult sibi conferre pecuniam vel de temporalibus vel spiritualibus pro debellandis depopulatoribus vocati patrimonii sancti Petri, regnum nedum censuras huiusmodi non timeret, sed tante vesanie vocati capitis potenter resisteret nedum suffragium pecunie et hominum subtrahendo sed defensores sacerdotalis avaricie invadendo; | oportet enim causam excommunicacionis 158[b]
esse manifestam inobedienciam legi Dei et non negacionem temporalis boni; et conformiter dicitur de excommunicacionibus pro causis lucri temporis carencia palliatis.

Excommunication must be for disobedience to God's law.

Unde XI questione III ponuntur multa testimonia M
sanctorum quod non est obediendum cuiquam in hiis que sunt Deo vel scripture sacre contraria. Primo ex dicto Augustini: *Non,* inquit, *semper malum est non obedire precepto; cum enim dominus iubet que Deo sunt contraria, tunc ei obediendum non est.* Item Jeronimus: *Si dominus iubet ea que non sunt contraria sanctis scripturis, subiciatur domino servus. Si vero contraria precipit, magis obediat domino spiritus quam corporis.* Et hoc idem docet Augustinus sermone VI De Verbis Domini ex ista racione. Semper superiori domino est in racionabilibus plus parendum, Deus enim summus dominus non potest precipere irracionabile sive consulere, igitur sibi in scriptura sua est in omnibus obediendum. Cum igitur non consonat sed repugnat scripture sacre

36. Cod.: *non potens . . . consuluere.* 37. Cod.: *scripture sue;* fortasse: *mandatis scripture sue.*

15. Bellum Gregorii XI contra Florentinos. 27. Decr. Sec. Pars, causa XI, qu. III, cap. XCII. 10. Cap. XCIII. 30. Sermo LXII. Opp. tom. V, 357.

invadere christianos propter civilitatem cleri, patet quod nemo debet in hiis implicite vel explicite obedire. Et idem videtur de solucione primorum fructuum vel cuiuscunque subsidii ad finem indebitum vel clerico incognito a suis subditis aut indigno. Cum enim tales deviare 158c possunt, oportet quod scriptura sacra eos | dirigat, non credendo quod dispensant contra scripturam sacram vel proscribant contra Deum. Unde Augustinus sermone XXXIV De Verbis Domini: *Non est sub Dei potestate se habere contra illam potestatem; multo magis nemo habet contra dominum potestatem.* Conceditur ergo, quod prelati et domini temporales habent in se iurisdiccionem reciproce et sic debent se invicem obedire, prelatus in hiis que sunt ad Deum et secularis potentatus in hiis que spectant ad mundum; quodlibet enim membrum ecclesie habet potestatem a Deo ad iuvandum reliquum; quodlibet eciam membrum ecclesie de quanto infirmum vel putridum est membro stante inferius et per consequens. cum ut sic excidit a dignitate et potestate formata virtute, sequitur quod solum remanet in prius prelato status abieccior. Quod si quis secundum talem nudam potestatem fratrem correxerit licet bonum fecerit, tamen male.

Excommunication may be disregarded when its object is to enforce assistance in maintaining the civil powers of the clergy or the payment of first fruits.

Obedience is mutually due between prelates and rulers.

In istis tamen oportet esse crimen notorium, quia ut ego credo heresim, ad hoc quod communitas insurgat contra vocatum superiorem. Redeundo igitur patet quod non sequitur: iure divino sunt clerici laycis superiores, ergo licet eis super laycos vel bona eorum dominari civiliter, quin ymmo hoc temptando deciderent a naturali dominio et a clericatus ordine inferiorando 158d se laicis, | sicut dicitur de potestate episcopi XI questione III capitulo *Ipse ligandi: Ipse*, inquit, *ligandi atque solvendi potestate se privat qui hanc pro suis voluntatibus et non subditorum moribus exercet.*

Priests aiming at civil rule fall below laymen and lose the power to bind and loose.

N Vicesimo octavo sic arguitur: Maiorem potestatem concessit Deus prelatis nove legis quam antique, ut patet ex scriptura multiplici; sed prelatis antique legis concessit potestatem atque iurisdiccionem ordinariam super principes et dominos temporales in eorum tem-

It is urged that prophets in the O. T. e. g. Jeremiah and Samuel had power given them

8. Cod.: *proscribunt.* 21. *in prius;* sic. 39. *principes;* cod.: *peics.*

9. St. Augustini In Psalm. LXX. Enarratio = Serm. XXXIV De verbis Domini Opp. tom. IV, p. 739. 33. Cap. LX.

to set up kings, and that prelates in the new dispensation must have the same power.

poralibus, ergo potestatem et iurisdiccionem consimiles atque maiores concessit prelatis nove legis; Minor patet, quia dictum fuit Jeremie sacerdoti veteris legis: *Ecce constitui te super gentes et regna, ut evellas et destruas et disperdas et dissipes et edifices et plantes*, Jerem. I, 10. Secundo patet de Samuele qui fuit primus prelatus religiosorum qui umquam fuerit in cultu divino. Ipse enim primo congregavit eos qui dicuntur in veteri testamento filii prophetarum, qui fuerunt primi religiosi et fuit primus prelatus eorum; postea vero Helias, Heliseus et alii prophete prefuerunt eisdem; sed iste Samuel constituit Saulem regem et postea destinavit ac unxit David regem, ut patet IV Reg. X et XVI, et sic de multis aliis prelatis et sacerdotibus veteris testamenti, quibus Deus dedit potestatem super principes | seculi 159a in temporalibus.

It is true that the N. T. priests have a more excellent ministry, but it is a more spiritual one, arising from their following Christ in poverty.

Hic patet quod prima racio sicut et eius conclusio concedi debet; nam propter excellencius ministerium sacerdotum Christi in ministrando sacramenta nove legis oportet quod ab imperatore semper augusto tribuatur eis potestas amplior. Sed connectamus quod potestas sacerdotum Christi est eo maior quo est spiritualior minus sapiens temporalitatem terrestrem, et tunc servabimus potestatem sacerdotalem mundam a stercoribus et percipiemus radicem. Unde sacerdotes Christi habent maiorem potestatem quam sacerdotes veteris testamenti; hoc enim exhinc oritur quod striccius servant paupertatem evangelicam, sequendo propius Christum summe pauperem et egenum.

Samuel lived poorly and humbly; he was a layman, so no precedent for the rule of priests.

Unde vellem nostros dominantes in cleris attendere, quam humilem et pauperem vitam elongatam a civilitate vixit Samuel. Nam I Reg. XII, 3 postquam populus induxerat regnacionem civilem sic loquitur: *Loquimini*, inquit, *de me coram Domino et coram Christo eius, utrum bovem cuiusquam tulerim aut asinum; si quemquam calumpniatus sum, si oppressi aliquem.* Ecce profitetur plane quod nec exercuit in eis potestatem civiliter coactivam. Unde vellem nostros clericos volentes dominari civiliter coniungere huius professioni professionem Moysi. Num. XVI (exponitur III huius XXVIII capitulo) et professionem apostoli sacerdotis Christi Act. XX 33 et efficaciter

11. Cod.: *profuerunt.* 12. Cod.: *continuit.* 32. Cod.: *Nam Rom XII.* 34. Cod.: *ad me.*

39. De Civili Dominio I, 199, 206.

159b con | cludere a maiori: Si isti iudices layci vixerunt vitam tam pauperem elongatam a civilitate in lege carnali, multo magis nos sacerdotes Christi, qui fit generosissimus et pauperrimus debemus instar ducis nostri vivere in arciori evangelica paupertate. Et patet quod argumentum de Samuele militat ad oppositum, cum ipse non sacerdos sed laycus in lege propter amorem Christi vixit vitam tam pauperem. Dicunt enim doctores quod fuit levita iustus, non Aaronita. Et quantum ad illud Jerem. primo, patet quod non fuit a Deo constitutus super gentes et regna ad dominandum eis civiliter, quia tunc Deus constituens implevisset, sed patet quod nedum non dominatus fuit sic gentibus, sed nec genti proprie, cum fuit ab eis tanquam pauper abiectissimus persecutus, ut patet Jerem. XI et infra; et idem patet de Baptista et carioribus Christi discipulis. Unde illa sex officia ad que Deus Jeremiam constituit super gentes et regna exponit Lyncolniensis in sermone ad dominum papam dicens quod prelatus et specialiter papa singulariter constitutus est super gentes et regna *ut errores peccati evellat* ne sint in voluntate, *ut destruat* ne sint in accione, *ut disperdat* ne sint in consuetudine, et *ut dissipet* ne sint in memoriali intencione; et post ammoni-
159c cionem | peccati obstantis omnia recta sancta et salutaria *edificet* in accionum frequencia *et plantet* in voluntatis memoria. Sed rogo quid pertinerent isti actus ecclesie ierarchie ad civile dominium? Nos igitur sacerdotes Christi notaremus vitam illius sacerdotis Anathot, in quanta penalitate et paupertate vixerat, ut patet Jeremie XI et XXXVIII. Notaremus secundo quomodo illicitum fuit isti prophete et sacerdoti Aaronite dominari civiliter, quia habens Dominum in partem debuit de decimis et oblacionibus vel elemosinis contentari, ut patet Deuter. XVIII et exponitur capitulo XII huius V; et tunc non argueremus tam cece quod dominus papa debet esse civilis dominus tocius christianismi per locum a similitudine regularie, cum scientes historiam legis veteris sciunt, quod hoc deducit oppositum.

The power granted to Jeremiah was spiritual not civil.

Tercio vero notaremus officium limitatum isti sacerdoti a Deo et in quanta tribulacione ipsum perfecerat

Let us try to fulfil the office which God

9. *iustus;* cod.: 19'. 12. *implevisset;* hic aliquot verba desunt
26. Cod.: *pertineret.* 37. *regularie;* cod.: *re'e.*

17. Jerem. I, 10. 18. Epistola XXXV ed. by Luard, p. 123.

imposed on Jeremiah.

et niteremur facere similiter sequendo Christum, prophetas, sapientes, apostolos ac martires, ymmo scribas Christi ac sanctos doctores legem Christi confitentes; et tunc indubie non contenderemus circa maioritatem vel primiciam secularem sed laboraremus confitendo Christi paupertatem ad evellendum radicitus peccata in vinea | Domini et ad destruendum extirpata ne germi- 159a nent, ad disperdendum opera nefaria ne tanquam zizania, que est semen verborum dyaboli, consumant segetes et ad dissipandum iniqua consilia, ne foveant nequiter operantes; quibus quatuor exclusis edificanda est domus Domino infra animum ex tribus virtutibus theologicis. Et demum plantare oportet consuetudinem virtutis moralis in orto conversacionis, ad que officia maxime indisponeret dominacio civilis in clerico; sicut enim oculus icterici erronee iudicat de colore, quia oportet secundum philosophos omne recipiens denudare a natura rei recepta, sic oportet clericum iudicantem spiritualiter et indifferenter de temporalibus quomodo ad honorem Dei debeant ministrari esse ab affeccione eorum in animo denudatum.

The spiritual judge ceases to be disinterested when he holds civil power.

Unde Gregorius Omelia XXVI, et ponitur in decretis P XI questione III: *Judicare digne de subditis nequiunt, qui in subditorum causis sua vel odia vel graciam sequuntur*. Et infra: *Privilegium omnino meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate*. Oportet igitur spiritualem iudicantem omnia denudari a civilitate, ne fiat iudex in causa propria. Notemus igitur arma sacerdotum Christi et portemus labellum sui officii, intelligentes quod ex hinc est ma | ioritas ac dignitas quoad Deum. Nam 160a *ideo inter natos mulierum non surrexit maior Baptista*, quia propter amorem quem habuit ad Christum petendo heremum reliquit civile dominium. Ideo Petrus constitutus est capitaneus apostolorum, quia ex eadem caritate reliquit seculum, in tantum quod pecunia non est sibi, ut patet Math. XI et act. III. Oportet enim omnem volentem fieri magnum coram Domino pati penalitates et abiecciones ac pressuras in seculo instar Christi, quia aliter regnum celorum non emitur, quod perditum est per superbiam atque delicias (ut docet Augustinus

37. Cod.: *valentem*.

23. Decr. Sec. Pars, causa XI, qu. III, cap. LXI. 25. Ibid. cap. LXIII. 31. Matth. XI, 11. 40. Opp. tom. IV, 997.

super Psalmo XCIII). Ideo Christus et duo cariores eius disciputi sumpserunt primo pro themate: *Penitenciam agite,* ut notat Augustinus sermone primo de verbis Domini, et hec racio quare Christus voluit suos cariores mundo esse abiectos et humiles. Unde in signum quod Christus milites suos voluit a civilitate esse seclusos, non dedit eis legem ad regendum se civiliter, sed pauperem statum evangelicum eis statuit. Lex tamen Christi fuisset valde incompleta, si legem tam necessariam obmisisset; ex lege ergo quam Christus dedit apostolis, patet quomodo voluit ipsos vivere, quod et docuit opere et sermone. Nec sine tali gladio conquiret aliquis Christo regna.

The Church has the two swords, but we must note,

1. the apostles did not claim the swords as theirs,

2. the apostles represented the whole church militant,

3. the two swords belong to the whole Church whose spiritual part should wield the spiritual sword and direct the material one.

160b Nec moveat quod Christus dicit | duos gladios apostolis suis sufficere Luc. XXII; per hoc innuens ad sensum misticum quod ecclesia habet utrumque gladium, ut exponit beatus Bernhardus ad Eugenium libro IV et dominus Lincolniensis epistola XXIII. Notaremus autem textum integrum, quomodo apostoli dixerunt: *Ecce duo gladii hic,* non dixerunt: quod nos habemus duos gladios, nec Christus dixit: *satis est vobis;* sed similiter: *satis est.* Notaremus secundo quomodo ille pusillus grex figuravit totam ecclesiam militantem, cum pauci tunc erant de ecclesia nisi illi. Et ex istis tercio convinceremus, quod gladius spiritualis et gladius materialis satis sunt totali ecclesie: per spiritualem partem spiritualis gladius exercendus, et materialis gladius dirigendus, nullomodo exercendus, cum Christus consequenter dicit Petro. *Mitte gladium tuum in vaginam.* Unde Bernhardus: *Quid tu denuo usurpare gladium temptas quem semel es iussus reponere in vaginam? Quem tamen qui tuum negat non satis michi videtur attendere verbum Domini dicentis sic: convertere gladium tuum in vaginam; tuus igitur et ipse forsitan tuo nutu, et si non tua manu, evaginandus; alioquin si nullomodo ad te pertineret et is, dicentibus apostolis: Ecce duo gladii* 160c *hic; non diceret Christus: satis | est. Uterque igitur ecclesie spiritualis scilicet gladius et materialis, sed is qui-*

2. *supreserunt* in cod.

2. Opp. tom. V, 557. 20. Luc. XXII, 38. 29. Joh. XVIII, 11. 30. De Consideracione cap. III.

dem pro ecclesia, ille vero ab ecclesia exercendus respectu sacerdotis; is militis manu, sed sane ad nutum sacerdotis et iussum imperatoris. Volunt igitur sancti gladium materialem esse sacerdotum ecclesie, non ut ipsi sic pugnent vel in causa propria pugnare procurent, sed ad defensionem universalis ecclesie contra infideles (ut patet IV huius XVIII capitulo et patet inferius diffuse). In hoc igitur ceci glossatores iuris canonici omni ignorancia sensus scripture et legis Christi faciunt ambiciosos prepositos insanire putantes: si papa sit imperatore honorabilior, superior sive potencior, tunc est huiusmodi quoad mundum, cum formaliter sequitur oppositum; est enim quoad Deum honorabilior, qui est quoad mundum abieccior, in spiritualibus superior si sit Deo et membris suis obediencior tanquam servus communis ecclesie. Et tercio est tanquam anima corpore potencior, si relictis secularibus negociis in ambicione secularis honoris tanquam pauper et humilis Christi vicarius et Petri discipulus sollicitat se circa edificacionem ecclesie et in virtute; et contingente opposito est quocunque Christiano abieccior. Et sic intelligenda est decretalis In | nocencii III primo libro de maioritate et obediencia 160[d]
capitulo *Solite*, et decretum distinccione XIX, capitulo: *Ita dominus* et XII questione III in multis capitulis cum omnibus eis similibus quod maioritas pape stat in paupertate, humilitate et spirituali ministracione, non in civilitate; sed si a sacerdocio suo degeneratur perversus ad seculum, pertinax defensor civilitatis sue, videtur michi quod sit heresiarcha et a cunctis fidelibus expellendus et tam dignitate clericatus quam ab occupacione terreni dominii deponendus. Cum enim defendit sentenciam scripture sacre contrariam tam verbo quam opere pertinaci, quis dubitat quin sit hereticus et eo capitalis in tali malicia, quo ducens subditos secundum legem Christi foret christicolis patriarcha. Pena autem heresis limitatur pape distinccione XL: *Si papa* et XXIV, questione I: *Didicimus,* inquit canon, *omnes omnino hereticos et scismaticos nichil habere potestatis ac iuris.* Et idem dicit Augustinus super Johanne Omelia VI, et

This they should call into use only for the defence of the church.

A worldly pope is a heresiarch and should be deprived of his dignity.

8. *omnis ignorancia* (sic). 37. Cod.: *dicimus.*

7. De Civili Dominio II, p. 261 seqq. 23. Lib. I, tit XXXIII, cap. VI. 24. Cap. VII. 36. Cap. VI. 37. Cap. XXXI. 38. Opp. tom. III, 330 seqq.

quotlibet leges tam canonice quam civiles. Recognoscat ergo Romanus pontifex suum officium et condicionem tacite necessario subintelligendam de suo privilegio; et tunc stat honorabile caput ecclesie et tunc ungit reges per verba fidei racionem eorum mulcencia et sic specialiter adquirit Christo gentes et regna, habens utrumque
161[a] gladium.

R Et ut videtur michi gladius materialis licet sit suus quia ad dirigendum, non tamen est gladius suus sed domini secularis. Sic enim potestas creature non est potestas Dei, licet illa potestas sit Dei. Sed absit quod ignorancia huius sophismatis cecaret Christi vicarium credentem, si potestas coniugati super uxore sua sit domini pape, tunc est potestas sua. Christus autem aliter quam papa operatur in membris suis, ideo habet maiorem potestatem humanitus quam ille papa potest suscipere; verumtamen in illa methaphisica non pono vim, sive dicatur, christianum habere potestatem Christi et cuiuslibet membri sui; non formaliter, sed gladium extrinsecum ad tutelam sive dicatur quod talis potestas est sua, sed non est potestas sua.

Our opponent says that our texts are not to be taken literally, but the poverty of the clergyman is confirmed: 1. by Scripture. 2. by example of Christ and his saints. 3. by the teaching of holy doctors.

Vicesimo nono sic arguitur. Si propter hoc quod Christus dixit: *Nolite possidere aurum et argentum* et propter hoc quod dixit: *Nolite resistere malo* et propter hoc quod dixit ei: *qui vult tecum contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium;* sequitur, quod non sit licitum clericis civiliter dominari, a pari propter illud quod Christus dixit: *si quis percusserit te in una maxilla, prebe ei et alteram*, foret illicitum clerico percusso in una maxilla, non prebere alteram, et a pari; *si oculus tuus scandalisat te eruendus esset* ad litteram *et*
161[b] *proiciendus abs te;* quare igitur sunt aliqua consi | lia evangelica observanda ad litteram? hic dico ut sepe, quod tria moverent clericum exproprietarie, scilicet scriptura sacra per sanctos doctores ad illum sensum exposita, conversacio Christi et apostolorum secundum illam regulam exemplata et doctrina sanctorum doctorum ac religiosorum isti sentencie conformata. Scriptura sacra; patet per caput ecclesie: *Reges gencium domi-*

31. Cod.: *se* deest. 34. *exproprietarie;* adde: *vivere.*

23. Matth. X, 9. 44. Matth. V, 39. 25. Matth. V 40. 28. Matth. V, 39. 31. Matth. XVIII, 9.

nantur eorum, vos autem non sic Luc. XXII, 26; ex quo ceperunt et due columpne ecclesie dicta sua: Petrus I Petri V, 3: *Neque dominantes in cleris*, et Paulus I Thim. VI, 8: *Habentes alimenta et quibus tegamur hiis contenti simus* cum quotlibet similibus scripturis, ut patet superius; vita autem Christi et vita christianorum post missionem Spiritus Sancti confirmant eandem sentenciam, que duo movebant tercio beatos Clementem, Augustinum, Benedictum, Dominicum et Franciscum cum suis sanctis discipulis pro amore Christi dicentis: *non est discipulus supra magistrum* taliter conversari; et deficiente illa sentencia forent isti patriarche religionum et omnes eorum discipuli miserabiliores omnibus hominibus, quia deficientes in fidei fundamento; et super isto triplici funiculo fundantur quotlibet leges docentes clericos, ministros ac dispensatores bonorum ecclesie non dominos, ad quem sensum de | cretalis Nicolai III 161c
dicit Christum ac apostolos nichil habuisse in proprio vel communi, quem modum habendi ac dominandi clericis nostris prohibitum videtur michi cum aliis doctoribus specificari ad modum habendi ac dominandi civilem.

No dispensation can justify civil rule of the clergy.

Ille enim modus habendi foret a statu innocencie exorbitans clericis non minus superfluus quam onerosus et per consequens ex timore pene inobediencie tam legi nature quam evangelice fugiendus; nec cadit dispensacio sive revocacio super isto quoad clericum secularem cum non subsit racio; nec mediat illud Augustini Sermone II De Vita et Moribus Clericorum positum in decretis XII, questione I. *Certe. Certe*, inquit, *ego sum qui statueram nullum ordinare clericum nisi qui mecum vellet manere aut si vellet a proposito discedere, recte illi tollerem clericatum. Ecce in conspectu Dei et vestro mitto consilium.* Ex quo dicto videri potest Augustinum revocare quod illicitum est pure clericis esse proprietarii civiles; et inter omnes cecitates doctorum iurís canonici hec est stultissima, cum textus Augustini limitat quod fuit illud consilium, quod sic mittat; nam sanctus episcopus statuit, ne ordinaret aliquos in clericos | nisi 161d

How St. Augustine has been misinterpreted.

8. *duo;* cod.: *2o = secundo.* 10. Cod.: *dicentes.* 31. Cod.: *statuam.*

11. Matth. X, 24. 17. *Exiit qui seminat.* Sexti Decreti V, 12, 3. 30. Cap. XVIII.

qui vellent manere secum collegialiter, ut sic posset diligenciorem curam suis filiis spiritualibus adhibere, et alii clerici qui nollent sic vivere ordinentur ab aliis episcopis. Sed stante descripcione clerici data ab ipso et beato Jeronimo mutavit ex causa racionabili illud consilium; descripcio quidem clerici non est humanum consilium sed diffinicio divina cum qua non licet homini dispensare. Voluit igitur iste sanctus post ordinare indifferenter clericos, sive vixerint vitam collegialem sive monasticam in paupertate evangelica habentes omnia in communi, sive post ordinem clericatus exciderint ypocritice ab ista regula; possunt enim homines apertissime esse exproprietarii in vita monastica, sicut patet de Baptista cum multis sanctis heremitis et monachis, sicut sunt rurales presbiteri et curati. Si autem voluerint habere propria quantum ad civilitatem, tunc non sunt pure clerici sed claudicantes partim mundani et ypocritice clerici; nec dubium respicienti dictum sermonem Augustini, quin sit intencionis sue confirmare descripcionem datam de clerico, cum consequenter eodem sermone vocat clericos volentes vivere sic proprietarie ypocritas, et per consequens cadentes a proposito vocate
162a professionis sunt nimis apostate: *Novi*, inquit, | *quod si aliquem hoc facientem degradare voluero, non ei deerunt suffragatores et patroni eciam aput episcopos.* Et sequitur: *Clericus professus est sanctitatem, professus est communiter vivendi societatem. Si a secundo cecidit, dimidius cecidit, si autem a sanctitate, totus cecidit.* Et sermone II post declaravit quod est de racione clerici habere omnia in communi ex scriptura Act. IV, 31; et concludit in fine: *Qui voluerit habere, parum est ut dicam: non mecum manebit, sed clericus non erit.* Ista non sunt verba revocatoria descripcionis date de clerico. Et in fine recitando quare inmutavit consilium sic concludit: *Quisquis inventus fuerit habens proprium, non illi permitto ut inde faciat testamentum, sed delebo eum de tabula clericorum.* Scivit enim iste sanctus quod Dominus auferret huiusmodi proprietario clericatum quicquid doctores canonum sompniaverint in hac parte.

22. Cod.: *vocati.* 30. Cod.: *et* deest.

23. St. Augustini Sermo CCCLVI, Opp. tom V, pag. 1383. 30. Ib. pag. 1384. 31. Ib. pag. 1390. 34. Ib. pag. 1390.

The rule that the clergy shall not have civil property is one that cannot be dispensed with.

Et quantum ad dispensacionem patet ex sepe dictis T quod oportet dispensacionem divinam omnem humanam precedere. Unde Bernhardus ad Eugenium libro III: *Ubi necessitas urget, excusabilis dispensacio est, ubi utilitas provocat, dispensacio laudabilis est. Utilitas dico communis, non propria; nam cum nichil horum est, non plane fidelis dispensacio sed crudelis dispensacio est.* Ex quo patet (ut dixi superius capitulis XV et XVII) quod dominus papa non | dispensat contra Apostolum dicente Augustino ser- 162[b]
mone ultimo De Verbis Domini: *Non*, inquit, *possumus dicere quid est quod loqueris.* Si enim hoc Apostolo dixerimus, ipsi Christo dicimus. Unde secundum sanctum Thomam secunda secunde: *Ad infimum gradum caritatis requiritur quod non diligatur aliquid supra Deum nec contra Deum.* Si igitur papa dispensat contra Deum, cum diligit illud dispensatum, diligit aliquid contra Deum, consequens erroneum. Unde XI, questione III, scribit Fabianus papa: *Qui omnipotentem Deum metuit nec contra evangelium nec contra apostolos nec contra sanctorum patrum instituta agere aliquid ullomodo consentit.* Sicut igitur non dispensatur contra tercium mandatum prime tabule propter variacionem a septima feria ad octavam, cum sic liceret facere contra mandatum per totum residuum septimane, sic nec licet dispensare ut quis simul sit pure clericus et proprietarius civilis, dicente sancto Thoma secunda secunde, centesima octogesima octava questione, articulo sexto in fine, exponendo illud Jeronimi epistola XXXIV ad Nepocianum: *Qui habet extra Dominum non dignatur Dominus pars eius fieri. Ille*, inquit, *cum Deo alias partes habet, cuius studium diminuitur circa ea que sunt Dei, dum intenditur hiis que sunt mundi. Sic autem non debent clerici vel episcopi proprium possidere.* | Et hoc ostendi sequi ad omnem 162[c]
proprietatem civilem clericalem, non autem ad proprietatem dispensandi, gubernandi vel moderate utendi.

Christ's counsels, as interpreted by Catholic doctors, must be

Ulterius quoad omnia Christi consilia dico quod ipsa omnia sicut et tota scriptura sacra sunt ad litteram observanda, cum quelibet scripture particula sit de vir-

4. Cap. IV. 7. Opp. tom V, 620. 13. St. Thomae Aquinatis l. c. quaestio XXV, art. I. 17. Decret. secunda pars, causa XI, q. III, cap. XCV. 26. St. Thomae Opp. tom. X, 479. 480.

tute sermonis infringibiliter vera. Sensus tamen litteralis scripture dupliciter potest intelligi: vel pro sensu quem ignari grammatici et layci primo eliciunt, vel pro sensu quem ex doctrina Spiritus Sancti doctor catholicus debet primo elicere. Et iste sensus est spiritualis circa quem doctores sacre pagine debent specialiter laborare.

observed to the letter.

V Et sic potest intelligi dictum Apostoli II. Cor. III, 6: *Littera occidit, Spiritus autem vivificat.* Nemo enim sufficit intelligere minimam scripture particulam, nisi Spiritus Sanctus aperuerit sibi sensum, sicut Christus fecit apostolis. Unde catholicus ignarus recti sensus, pro tempore iuventutis habens sensum erroneum, debet illum sensum abicere, et sensui recto per quem scriptura sacra illa sacratur intendere iuxta illud Apostoli I. Cor. XIII, 11: *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; quando autem factus sum vir, evacuavi que erant parvuli.* Tunc enim cognoscimus has consequencias, si scriptura sacra sit figurativa, tunc est vera de virtute sermonis; si scriptura quicquam | de Deo loquitur humanis vocibus, tunc locucio est figurativa. Si quisquam, eciam sanctus ac subtilis doctor, equivocando negat scripturam sacram de virtute sermonis esse veram, non eo minus ipsa scriptura manet in virtute stabiliter et inconcussa. De isto dixi in fine III huius.

162[d]

The help of the Spirit is needed to understand Scripture rightly.

In isto tamen est verbalis dissensio, ut quidam doctores magis volunt sensum puerilem obicere, sed cum sensu catholico volunt ipsum non assertive cointelligere; et sic dicunt scripturam sacram de virtute sermonis esse falsam. Istud autem dubium relinquo loycis pertractandum, solicitus ad intelligendum librum vite et veritates eternas in ipso fundatas; quorum uterque est scriptura sacra. Codices autem nostros voco scripturam sacram equivoce tercio modo dictam; *equivoce* dico, quia non est nisi pictura remota humanitus inposita ad significandum scripturas priores; que eo melius intelligitur quo dimissa attencione ad illam animus in veritatem debitam intelligi magis unice suspenditur; quod si dicatur inpossibile male vel inpossibile per ipsam intelligentibus, sicut vocatur sol et alia inpossibilia ex errore humano inpossibiles complexus signifi-

Some doctors opposing false interpretations of Scripture say that some of its words taken literally are false.

This is a merely verbal matter.

22. Cod.: *quisquam.*

3. De Civili Dominio I, 437 seqq.

To put a false sense on Scripture makes it not Scripture.

cancia, non contendo, quia satis est michi quod sint michi vera et sic simul vera et falsa. Unde difformans ipsa per sensum erroneum facit ea tunc non esse scripturam | sacram, sicut deturpans ymaginem facit ut 163a tunc non sit homo pictus; verumtamen catholicus pie intelligens habet scripturam sacram in anima. Unde quantum ad dicta Christi consilia, patet in IV huius capitulo XIII quomodo debent intelligi; non enim debeo carnaliter dicta intelligere per os, brachium, cor et cetera deitatis que scriptura exprimit membra sua carnalia, sicut intellexi quando fui ignarus gramatice et equivocacionis; quas sancti doctores exprimunt de scripturis, sed debeo intelligere personas vel nociones divinas sicut sancti doctores dilucidant. Et sic per tunicam, pallium, oculum vel maxillam debent intelligi vires et habitus interioris hominis, habendo sensum scripture in dictis consiliis, et non partes aut vestimenta exterioris hominis que corporaliter intuentur.

We are told that our contention accuses the Roman church of heresy.

Ultimo sic arguitur: Si repugnat iuri divino vel scripture sacre quod prelati aut puri clerici dominentur civiliter vel contendant, cum ecclesia Romana tenuit et defendit tamdiu oppositum, dictans quod auferre a clericis temporalia sit sacrilegum, videtur quod ecclesia Romana iacebat in heresi; quod esset assercio nimis presumptuosa atque heretica. X

The Church, of which the Roman and Anglican churches are parts, cannot err, but we cannot say as much of pope and cardinals.

Hic dico quod minor est falsa; cum enim universalis ecclesia sit secundum partem tam Romana quam Anglicana ecclesia, et sic de locis in quibus pars sponse Christi cohabitat, patet quod impossibile est illam Romanam ecclesiam istud asserere. | Utrum autem iste 163b partes que vocantur pape et cardinales sic asserant, dubito, quia non teneor nunc credere explicite quod sint christiani vel membra ecclesie, cum ex michi dubio sint presciti. Verisimile est michi quod occupantes dictam sedem nunquam sic senserant, sed quod isti sunt sancti et boni michi bene dispensantes bona ecclesie. Sed cum dominium ex gracia et dominium ex elemosina sint propinqua et similia civili dominio, videri posset quod curia illa approbaret in clericis dominacionem civilem, ubi tamen solum in eis approbat dominacio-

7. Cod.: *huiusmodi*. 11. Cod.: *grammaticus*. 28. Cod.: *sponsi*.

8. Ib. II, 159,

nem ex gracia et elemosina secularium dominorum et sic de contencione, repeticione et debellacione in quibus bona ecclesie secundum legem evangelicam civiliter exiguntur; et sic quicunque occupaverit bona ecclesie clericus, habet ipsa forsan utilius in laycis quam si ipse in persona propria ministraret. Unde ne nostri clerici maniace subvertantur ad seculum, disponentes ut sic propinquissime ad Antichristum, expediens est doctores evangelicos explanare proprietates et distincciones dominii clericorum, et seculares dominos auferre ab eis onus ministerii huiusmodi, si viderint eos a religione Christi aversos, sic quod ex inordinata affeccione et abusu temporalium non sit ulterius opus misericordie
163[c] ministrare ipsis elemosinas dispensandas; primo | enim oportet incipere correccionem a domo Domini, cum sacerdotum correccio causaret correccionem secularium dominorum.

CAPITULUM VICESIMUM.

Another fox that spoils the Church's vineyard is the possessioners.

Secunda vulpis gravior demoliens vineas Christi profundius est clerus noster inpossessionatus, dicens et pallians quod licet eis habere quotlibet dominia civiliter in communi. Et est ista vulpis parvula bipartita: ut hii dicunt quod licet communitati dominari in communi civiliter cum hoc quod nulla eius persona taliter dominetur, ut sicut isti ferunt lapidem sed nullus eorum, sic isti clerici dominantur civiliter. Alia via dicit quod ipsi possessionati sicut quilibet eorum dominatur civiliter sed solum in communi.

If the corporate body owns property every member of it is an owner.

Contra primam instatur tripliciter: primo per hoc quod omnis et singuli conferentes pondus cum aliis ferunt ipsum, quia aliter nemo ferret pondus vel faceret quodvis opus; ut diffuse alias exposui; igitur sic est de dominacione.

Item, cum omne dominium sit dominum dominari dato civili dominio quo talis communitas dominatur, oportet dare subiectum illius dominii, quod oportet esse dominum, et cum accidens non potest migrare de subiecto in subiectum, sequitur quod quilibet eorum habet dominium proprium, sicut haberet ipse ipso solo re-

3. Cod.: *in civiliter*. 16. Cod.: *causare*.

manente superstite; non enim est idem dominium in numero multiplicatum formaliter per quemlibet eorum, [163a] quia tunc denominaret formaliter quotlibet eorum; cum enim servus et dominus dicuntur ad aliquid, sicut tales communitates habent multos servos, sic quilibet eorum habet dominium.

Item, bona tam ecclesiastica quam secularia possunt appropriari collegiis clericorum, ut notum est mundo; sed eo ipso quo appropriantur facta sunt eis propria et per consequens habent ea propria; ergo sacerdotes huiusmodi possunt cum sua religione talia bona in propria, cum igitur quilibet huiusmodi religiosus habet huiusmodi bona ex vi communionis, sequitur quod quotlibet eorum habet ipsa sibi ut propria. Si enim habeo legittime et pacifice tutelam omnium vel aliquid usibile, tunc illud possideo, et per consequens illud est de possessione mea et per consequens illud est meum et mei, ut noverunt grammatici ex lege construccionis possessorie. Aliter enim foret religiosus possessionatus inprovide fratre pauperior, si non haberet temporalia ut inturbate serviat Deo suo; ad quid (rogo) valerent ille appropriaciones et elemosine facte claustralibus, si nullus eorum debeat habere partem earum? Nec dubium quin si quis habeat aliquid tanquam suum hoc est suum proprium, et per consequens, si licet religioso claustrali dominari civiliter, licet sibi sicut habere sic dominari in proprio; unde dupliciter dicitur quis habere bona in proprio, scilicet in proprio persone aut proprio communitatis.

The individual must have things of his own, if it is only his limbs, and things are specially assigned to his use.

Secundo modo licet | claustralibus possessionatis ha- [164a] bere multa in proprio communitatis, non in proprio persone. Sed constat laycis, si aliquis claustralis habet quicquam in proprio, tunc habet illud in proprio sibi et sic in proprio persone; non enim dicitur aliquid esse tali religioso proprium, nisi propter usum, ministerium vel aliam habitudinem quam unus appropriate habet supra reliquum; cum enim odiunt religiosi dicere alia est sua, sicut dicere, alia est eis propria, iuxta illam radicalem religionis regulam: *Nec quisquam eorum que possidebat, aliquid suum esse dicebat:* ideo non video [B]

11. *possunt;* sc.: *habere.* 28, 29. Cod.: *communitati.*

39. Act. IV, 32.

quomodo apcius aut levius possit explicari sensus iste religionis christiane, quam dicendo quod nullus religiosus habet aliquid proprium vel suum civiliter, licet habeat multa propria de iure nature et iure gracie quoad gubernacionem, usum ac ministerium; aliter enim quilibet talis religiosus foret exanimis, sine capite, membris vel operacionibus propriis; quod foret monstruosum dicere. Quia igitur iste due vie in sensu coincidunt, ideo arguam communiter contra illas, primo sic: Nulli pure clerico licet pro tempore legis gracie quo est huiusmodi civiliter dominari, ut patet ex XI capitulo huius Vti et tribus consequentibus; sed omne monasterium religiosorum claustralium debet esse pure clericus quia sa-
164b cerdos Christi precipuus; igitur nulli tali | persone licet pro tempore legis gracie, quo est huiusmodi, civiliter dominari.

What he has, he has; let him take care that he has it in the right way.

Suppono autem quod methanomice intelligatur modo scripture de domo, ecclesia et regno multitudo personarum inibi contentarum; et patet minor ex dictis III huius XLIII capitulo de persona ecclesie. Licet autem novicii nunc non debent esse sacerdotes, debent tamen posterius, et sic totum monasterium pro suo tempore. Et illud argumentum dat michi plenam fidem; nec videtur michi religiosos debere negare personam huiusmodi aggregatam, cum aliqua est proprietas, potestas, accio, dominacio vel forma huiusmodi communitatis que non est forma huiusmodi sue partis; ideo oportet ponere communitatem subiecti tali forme; sicut ergo forma est una, sic subiectum est unum.

Item, sicut singulus religiosorum possessionatorum habet proprium caput, propriam animam, et sic de aliis membris, ita habet propriam operacionem bonam vel malam sicut propriam mercedem ac bona propria; quilibet appropriate utitur eis civiliter, sicut dominatur eis civiliter in communi, sequitur quod habet dominacionem propriam civilem. Alia enim est dominacio Petri civilis et alia cuiuscunque alterius civiliter dominantis, cum individuatur a subiecto; nec valet sophisma quo dicitur: nulla dici religioso propria nisi parentes et crimina,
164c nam tanta est distinccio parcium religiosi ipsum | in-

As each religious has his own limbs, so each has his own work, his merit and demerit, reward and punishment. So too each has his own part in the convent possessions.

12. *sed omne* (sic); hic aliquot verba desunt. 34. *eis;* cod.: os. 38. *sophisma;* cod.: *sola*.

17. De Civili Dominio I, p. 358 seqq.

dividuancium sicut distinccio parentum, ymmo tanta distinccio premiorum et penarum, cum secundum Apostolum Gal. VI 5: *Unusquisque onus suum portabit*, sive in purgatorio, ut patet I. Cor. III, sive in inferno; et ita de dotibus beatitudinum in patria et per consequens de meritis in via et per idem de usibus vite necessariorum, de penis et proprietatibus aliorum accidencium. Numquid credimus hoc sophisma cecare seculum, ut dicitur communitatem facere hoc vel illud et nullam eius partem facere quicquam boni vel mali in eodem? Tunc enim quelibet pars superflueret. Numquid nostri possessionati sunt religiosiores Christo et suis apostolis quibus scriptura tribuit membra, opera et temporalia adiacencia? Propria, ut patet de membris persone Christi,. de suis miraculis ac vestibus, quare ergo non quilibet particeps possessionatus haberet proprium in quolibet tali dominio? Ymmo breviter concludendo patet ex descripcione civilis dominii, quod nullus talis dominatur civiliter communicans in aliquo dominabili, quia nec dominatur proprietarie, cum multi condominantur ex equo; nec licet sibi exercere qualescunque actus civiles, ut vendicionem, alienacionem, belli tuicionem et testamenti condicionem circa bona que occupat.

What civilly belongs to one is common to all by title of grace.

Dicamus igitur bona nature nobis propria sicut | et 164[a]
eorum bona aut fortune faciamus communia, non pre- C
cludendo pauperes, quibus sunt debita. Unde sicut natura appropriat nobis membra et opera, sic loquamur conformiter cum scriptura et abiciamus proprietatem civilem in bonis fortune, quam gentilis curiositas introduxit; dicant conformiter cum lege scripture et nature quod illa sunt nostra; non enim caput meum est caput vestrum, licet illud caput sit omnium nostrum; sicut enim proprium communitati est commune singulis eius personis, sic proprium civiliter uni persone est commune evangelice vel ex titulo gracie cuilibet christiano.

A community should be more perfect than its parts; if its members may not hold property still less may the community.

Item, in quantum persona vel communitas debet esse religiosior, de tanto debet esse a mundo distraccior, vite Christi similior et ad communicandum bona sua caritative proclivior, sed quelibet talis communitas sacerdotum Christi debet esse religiosior quam alta simplex persona pars eius; ergo omni tali communitati debent

27. *eorum;* it. cod. rectius: *nature.*

tres dicte perfecciones in excessu competere. Assumptum patet eo quod illa est per se condicio et causa religiositatis christiani, scilicet nolle diligere affectuose temporalia, sed sequi Christum in moribus, cuius vita est metrum et mensura tocius ordinis christiani. Et quantum ad communitatem, patet si communitas non plus com-
165a municat bona sua | membris ecclesie quam vera pars eius non est parte melior in virtute, sed utilius foret partes alias prescindi tanquam superfluas. Et patet minor argumenti. Omne quidem totum huiusmodi debet esse perfeccius sua parte. Cum igitur multe persone huius communitatis sunt tam religiose imitantes Christum in expropriacione quod nulla earum habet quicquam in proprio civiliter, videtur, cum hoc sit religionis condicio, quod tota communitas non debet habere quicquam in communi civiliter.

Item, si tota communitas religiosorum possessionatorum dominaretur pure evangelice in se et qualibet sui parte, tunc dominaretur perfeccius quam dominando civiliter in communi, sed neque ex scriptura neque ex auctoritate ecclesie patet dispensacio quod licet nostris possessionatis sic in religione retrocedere; ergo illicitum est eis taliter dominari.

Evangelical possession is more perfect; none may go back from it.

Maior patet ex eo quod oportet dominacionem civilem communitatis habere partes suas integrales in partibus communitatis ex quibus civilitas totalis componitur, sicut oportet dominium evangelicum habere proporcionaliter partes suas. Ideo (ut patet ex tribus primis racionibus) quelibet persona talis communitatis dominatur civiliter. Quod autem dominium pure evangelicum sine inmixtione civilitatis foret civili perfeccius patet ex sepe dictis quod dominio Christi et statui innocencie similius, a mundo elongacius et consiliis Christi conformius. Minor autem
165b ex hoc | quod super deterioracione non cadit dispensacio. Ideo Jeronimus, Gregorius, Bernhardus et alii sancti monachi, tam Egipcii quam Latini, tenuerunt pro constanti sentencia quod ille monachus non est qui sibi proprietatem civilem retinet, ut patet superius capitulo VI huius V; quomodo igitur foret dispensacio sine causa, aut quomodo foret causa ut isti religiosi dominentur civiliter, cum dominacio evangelica per se sufficit, ut in patriarchis religionum et dominacio civilis inficit?

7. *quam vero* in cod. 6. Cod.: *status*. 34. *ex hoc*. Adde: *patet*.

Unde Innocencius tercius libro III de statu monachorum D *Cum ad monasterium: Nec estimet abbas quod super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispensare, quia abdicacio proprietatis sicut et custodia castitatis adeo annexa est regule monachali, ut contra eam nec summus pontifex possit licenciam indulgere.* Super quo glossa ordinaria: *Ita*, inquit, *habes hic quod papa in multis preter articulos fidei dispensare non potest, scilicet ut monachus proprium habeat et in voto continencie. Item, in gradu secundo consanguineitatis supra de restitucione spoliatorum capitulo Has. Item, nec contra Apostolum XXV questione I. Sunt quidam. Item, nec contra quatuor consilia XVI distinccione capitulo quod usque quaque.* Et recitando multas opiniones doctorum concludit in fine: *Puto verum esse quod papa in hiis duobus non potest dispensare sive licenciam* | *indulgere (ut dicit littera ista)* 165c *eciamsi vellet.*

Ex istis patet quod plus est credendum isti pape, Augustino et aliis sanctis quam Johanni glossatori dicenti quod *papa dispensat contra Apostolum eciam contra Deum*, ut dictum est capitulo proximo. Omnis enim qui facit aliquid contra Deum, cum non sit ut sic ex parte Dei est ex parte dyaboli, quia ex immediacione et universalitate dominii Dei dicit Christus Luc. XI, 23: *Qui non est mecum, contra me est.* Ideo multa dicta sanctorum et decreta, ut patet distinccione X *Non licet*, prohibent Christianos aliquid facere contra Deum vel contra eius beneplacitum; quod est idem: Qui igitur dispensat contra Deum facit contra Deum.

Redeundo igitur ad materiam de proprio oportet nos irreligiosos diligenter notare ad quem sensum, qua racione et sub qua pena sancti interdixerant nobis proprietatem; proprietas civilis nobis interdicitur, eo quod a statu religionis exorbitat, et pena que sequitur est amissio ordinis clericatus cum peccato. Unde Gregorius IV Dyalogorum, capitulo LV, narrat de quodam monacho Iusto nomine, arte medico, quem propter tres aureos

Penalties denounced against monks having possessions.

9. Cod.: *et* deest. 12, 13. Recte: XI *distinccione.* 15. Cod.: *esse* deest. 27. Cod.: *aliquid ferre.* 34—35. Cod.: *et pena est amissio ordinis clericatus cum peccato. Et pena que sequitur. Unde.* 36. Cod.: *Cap. LXXV.* Correxi. 37. Cod.: *quod propter.*

2. Et Decret. Gregorii IX, lib. III, tit. XXXV, cap. VI. 7. Glossa ordinaria ad vocem *abdicatio proprietatis.* 26. Vide supra p. 248 et seqq. 34. Cap. II. 37. St. Gregorii Opp. II, 465.

quo per germanum suum nomine Copiosum in medicamine absconsos invenerat, in fossa sterquilinii beatus Gregorius fecerat sepeliri iactatisque aureis super corpus
165[d] fecit monachos | clamitare: *Pecunia tua tecum sit in perdicione.* Ex regula beati Gregorii fundatur dicta decretalis: *Monasterii*, inquit, *nostri semper regula fuit*, *ut cuncti fratres ita communiter viverent*, *quatenus singulis nulla habere propria liceret.* Et idem dicit beatus Jeronimus de monacho Egypcio, ut recitatur capitulo VI° huius V^ti^. Isti sancti religiosi nesciverant fundare proprietatem civilem fratribus suis.

Story of St. Gregory.

E Item, unum civile dominium persone simplicis inperficit rempublicam, cum ex supradictis III° huius capitulo XXVII° expedicius foret ecclesiam totam regi pure secundum Evangelistam quam secundum legem civilem commixtam; igitur, si fuerit civile dominium amplius roboratum et specialiter in personis incapacibus plus inperficeret; consequencia patet eo quod si inperfectum inperficit, tunc plus inperfectum plus inperficeret. Et alias patet eo quod ecclesia in statu innocencie sicut ecclesia apostolica fuit perfeccior quam tanta ecclesia civilium dominorum, cum aliter fuisset melius quod conversi in primitiva ecclesia vixissent civiliter, quam quod conversi fuissent ad vitam apostolicam, quod est inpossibile.

Possession as bad in the community as in the individual.

Ex quo videtur, cum non datur sacerdotibus Christi potestas nisi ad edificacionem ecclesie, quod non datur eis et specialiter religiosis claustralibus potestas ad civiliter dominandum; sive enim dominetur civiliter in
166[a] communi, | sive civiliter in proprio suo, dominacio est civilis; nam dominacio civilis in communi non distrahit quin sit dominacio civilis. Cum igitur dominacio sub racione qua civilis sapiat inperfeccionem, videtur quod fortificata in civilitate plus saperet inperfeccionem. Non enim consonat legi Christi, quod dominacio civilis in communi sit perfeccior quam dominacio evangelica in communi, dicente Gregorio in III° Dyalogorum capitulo XIV° de Isaac monacho quem ex hoc commendat de

3. Cod.: *iactantisque.* 33. Cod.: *sopiat.* 37, 38. Cod.: *Cap. IV.* Correxi.

5. Act. VIII, 20. 6. St. Gregorii Opp. II, 465. 9. Vide supra pag. 87. 13. De Civili Dominio I, 145. 37. St. Gregorii Opp. tom. II, 304.

preeminencia sanctitatis: *Cum,* inquit, *ei discipuli crebro humiliter imminerent, ut pro usu monasterii possessiones que offerebantur acciperet, ille sollicitus sue paupertatis custos fortem sentenciam tenebat dicens: Monachus qui in terra possessiones querit monachus non est.*

Civil possession is wrong because it deprives the poor of what they should have.

Item, precipua causa quare dominacio civilis sapit peccatum est quia subtrahit de caritativa paupertate propter Christum et excludit iustos pauperes ab usu temporalium sibi debito per naturam; cum ex dictis XII capitulo huius V: *Omnia debent esse communia;* sed istud peccatum non excusatur sed gravatur per hoc, quod quis dominatur civiliter in communi, igitur existente illo dominio in clerico est de tanto perversior. Numquid credimus pretensum dominium Romanorum principum exhinc excusari, quia duo imperatores ut Dyocletianus et Maximianus vel quotlibet sibi similes in tyrranide sunt college? Num | quid genus Caym tanquam alter 166b Nemroth se invitans reciproce ad civilitatem Genes. XI, 4 dicens: *Venite faciamus nobis civitatem et turrem,* ex communitate excusatur a peccato proprietatis? Et idem est iudicium, si hodie iniustorum clericorum vel laycorum collegium invitaret in peccato consocios iuxta illud Prov. I, 13, 14: *Omnem preciosam substanciam reperiemus, inplebimus domos nostras spoliis, sortem mitte nobiscum, marsupium unum sit omnium nostrum.*

The Great Company not so hateful to God as a college of possessioners.

Unde (si non fallor) gens sine capite vel magna comi- F tiva predans in Francia non est Deo tam abhominabilis, sicut collegium clericorum dominans civiliter in communi; nam talium irreligiositas foret forcius, diucius et ex inbellia ac ypocrisi profundius radicata. Ideo dicit dominus Lyncolniensis in sermone coram domino papa: *Licet,* inquit, *mala pretacta proveniencia ex collacione cure pastoralis eam non agentibus, lugenda sunt inconsolabiliter et plangenda, hic tamen luctus et planctus in hoc est susceptibilis alicuius particule consolacionis, quia hiis aliqui succedere poterunt qui opera peragant officii*

2. Cod.: *innuerunt ut.* 15, 16. Cod.: *Dycletianus.* 18. Cod: *Gen. X et XI.* 24. 1. Cod.: *rapiemus.* 30. *imbellia;* cod.: *inbea.* Rectius ut videtur: *imbecillitate.* 35. Cod.: *susceptibilius.* 36. Cod. *aliquando succendere;* ib.: *pagant.*

26. *Magna Comitiva:* Cf. Denifle, La désolation des églises, monastères et hopitaux en France pendant la guerre de Cent ans, II, 380. 31. Opuscula quaedam Roberti Grosseteste in Brown Fascicul. rer. expetendarum II, p. 253.

pastoralis; cum vero religiosis fit ecclesiarum parrochialium appropriacio, pretactorum malorum firma est perpetuacio. Et cum dominia secularia mortificata debent
166c esse bona communia pauperibus ecclesie, si religiosi abutantur eis pretendendo eis civilem proprietatem, idem iudicium est de illis.

If a monastery has enough for its needs it should remit its dues from poor tenants.

Item, esto quod A monasterium religiosorum habeat quotlibet tenentes et servos in caritate et inopia conversantes et exigat ab eis secundum leges humanas redditus vel servicium dominis temporalibus consuetum cum hoc quod aliunde habeat pro se et suis elemosinariis copiam temporalium, tunc probatur quod dicti tenentes non obligantur tunc ad firmam et servicium eis solvendum, primo quia A monasterium teneretur cum paribus eis communicare bona ecclesie, igitur multo magis firmam remittere, cum hoc foret levius et Christianis egenis gracius.

Assumptum patet eo quod omnia bona pauperum sive sint clerici sive layci communicanda pro tempore necessitatis. Cum igitur nulli sint pauperes quibus apcius communicarentur secundum legem evangelicam quam dicti tenentes, ut suppono, sequitur, quod illis tenentur tribuere. Confirmatur ex illo consilio Luce VI, 30: *Omni autem petenti te tribue, et qui aufert que tua sunt ne repetas.* Cum igitur dicti petentes petunt sua *in nomine Domini* ab A monasterio, cui ad hoc donantur elemosine ecclesie ut communicent, et non mundi potentibus, discolis ac scurris, videtur quod secundum legem evan-
166d gelicam tenentur | in tali casu redditus non repetere. Et cum hoc potest contingere per quantumlibet tempus, sequitur quod non obligantur plene secundum leges humanas bona sua repetere; sed cum infinitum plus obligantur legi evangelice quam civili, sequitur quod tenentur de elemosinis suis facile tribuere. Hoc enim tenentur domini seculares, ut patet ad Thim. VI, ergo multo magis nudi elemosinarii secularium dominorum.

All gifts to the clergy are alms and it is not alms to pay in such a case.

G Secundo confirmatur ex hoc quod omnia bona collata clericis ut huiusmodi sunt pure elemosine, sed non est elemosina dictos tenentes dare A monasterio in casu

2. Cod.: *peccatorum malorum.* 13. *firma, ferm* or *farm;* a fixed sum or rent payable by way of composition. Viz. Stubbs Select Charters 540. 19. Cod.: *communicando.* 22. Cod.: *supponi.* 39. Cod.: *cura posito.*

posito dictos redditus; igitur deficit eis tytulus vendicandi; cum enim omne opus misericordie vel caritatis incipit a se ipso, ut docet Augustinus sermone . . . exponens illud: *Miserere anime tue placens Deo*, sequitur quod dicti tenentes debent servare illam prudenciam, ut primo sui et servorum suorum domesticorum misereantur; nec valet dicere quod domini fundatores dant modo illam elemosinam, quia iam non sunt superstites, sed forsan in inferno; cum igitur non superest A monasterio tytulus vendicandi talem elemosinam que debet esse utrumque voluntaria secundum legem caritatis, videtur quod non superest alia lex secundum quam vendicaret.

It is not alms to give lordship to the clergy, since it is against their profession.

Tercio confirmatur ex hoc quod non est elemosina dare clerico pretensam dominacionem civilem super fratre suo, eo quod contra professionem suam admittens talem dominacionem que legi | nature obviat, ut patet 167a V^{to} Ethimol. capitulo IV°, et ponitur in decretis prima . . . specialiter cum talis plus seculari dominio opprimeret fratrem suum, *ut novi de quodam religioso alienigena, qui manens solus pretendebat talem dominacionem super servos in Anglia*. Hoc autem determinatum est in III° huius, XXXII° capitulo, esse legi nature contrarium, cum vix potest cum peccato veniali sive mortali salvari in domino seculari, et aliter nonnisi dominus propter servicium reddat dominacionem et gubernacionem secularem. Sed quomodo potest hoc officium spectare ad monachum, cuius officium secundum Petrum Comestorem Sermone De Anuncciacione dominica qui sic incipit: "*Tulit Ysai asinum plenum panibus.*" *Vultis breviter audire que debeat esse conversacio monachi? Vultus eius debet esse suffusus lacrimis, pectus raucum suspiriis, victus tenuis, lectus difficilis, sompnus brevis, oracio magna, leccio moralis, incessus humilis, hec sunt sortes quas debet habere monachus; qui has sortes negligit fecunditatem non habebit; hec sunt stercora que preponebat pater Benedictus in confusione ficulnie, ut fecundaret ecclesiam.* Numquid cre-

3. *sermone* sequitur lacuna. 6. Cod.: *miserantur*. 8. *superstites;* in marg.: *sustites*. 18. *prima; distinccione* deest.

3. Sermo CVII De Verb. Ev. Lucae XII, Opp. tom V, p. 549. 4. Eccli XXX, 24. 18. Isidorus in libro V Ethymol. cap. IV et Decret. Prima pars, Dist. I, cap. VII. 23. De Civili Dominio I, 225. 28. Hunc locum in Sermonibus Petri Comestris invenire non potui. 29. I. Reg. XVI, 20.

dimus quod iste sunt condiciones civiliter dominantis? Et tamen Canon XVI[a], questione I[a], *Hinc* sub auctoritate
167[b] Jeronimi declarat multa talia monachis convenire. Item, | nemo debet a seculari vita intrare religionem, nisi propter devocionem, propter mundi reliccionem, et propter cultus divini sinceriorem exhibicionem; sed ista repugnarent dominio civili claustralium, ergo non convenit eis civiliter dominari. Numquid credimus quod sit devocio, pauperem inopem et mendicum intrare religionem ut dominetur civiliter super tres vel quatuor baronias? Numquid credimus quod talis dominacio possit facere ordinem symoniace venalem, sicut et aliam ecclesiasticam dignitatem? Numquid hoc repugnat iuri nature in casu quo filius servi abbacie manuductus sit acceptus in fratrem eiusdem abbacie, ut dominetur civiliter super patrem? Nonne de lege nature in omni tempore fuit illicitum parentem contrahere cum prole, propter hoc quod coniugati debent esse pariles; filii autem sunt naturaliter parentibus subiecti ex VIII° Ethicor. Numquid non foret maius inconveniens quod pater carnalis foret servus civilis filii naturalis? Lex igitur nature in multis casibus dampnaret dominacionem huiusmodi.

Evils attending civil rule of monasteries.

II Ideo signanter dicit beatus Bernhardus III Florum capitulo X, distinguens de triplici materia obediencie, scilicet principio, medio et extremo, quod medium in aliquibus personis est licitum, in aliis autem illicitum ut coniugium, procreacio carnalis et secularis proprietas:
167[c] *Propria*, inquit, *possidere | seculari homini est medium, quem et non possideret, licet; monacho autem, quia possidere non licet, purum malum est,* nec video de illa proprietate intenderet nec de civili. Illa enim facit mundo divitem et eius abdicacio mundo pauperem; cum igitur omnis talis religiosus profitetur pro amore Christi imitandi castitatem, obedienciam et paupertatem; illam paupertatem indubie, quam beatus Bernhardus describit Christo infuisse, ut patet IV° capitulo huius V[ti]. Aliter enim non sequeretur religiosus Christum in evangelica paupertate.

29. Hic locus corruptus est. Recte: *quem et si non possideret, possidere licet.* 33. Cod.: *mutandi.*

2. Cap. XXXIX. Gratianus secundum Hieronymum ad Riparium presbyterum. 19. Eth. Nic. VIII, 12. 23. Hunc locum in Floribus St. Bernardi non inveni. In eundem sensum Ep. VII Ad Adam monachum pag. 1394.

Temporal lords in making endowments reserve to themselves the capital lordship.

Non enim habuit Christus vel suum collegium dominacionem civilem super panibus, pecunia vel fragmentis; et sic videtur quod repugnat legi nature, legi evangelice et legi humane elemosine religiosorum sic dominari civiliter. Nam temporales domini dant clericis in perpetuam elemosinam, servando sibi capitale dominium, non autem ut religiosi civiliter dominentur. Unde in nomine illorum dominorum secularium iudices layci condempnant homines et suspendunt; si enim talis religiosus sit civilis dominus super baronias et comitatus mortificatos suo conventui, tunc est baro vel comes, cum (ut asserit) non est alius baro vel comes super illo dominio; sed constat quod non est tale dominium sine do|minante 167d a quo denominatur huiusmodi, igitur conclusio; non enim dicunt baro vel comes ordinem militarem, nec est racio quare oportet baronem vel comitem esse dominum secularem quin per idem oportet omnem dominum civilem esse dominum secularem, quia civilitas dicit precipuum gradum secularitatis. Ideo dicit beatus Jeronimus in epistola XXXV ad Paulinum: *Si cupis esse quod diceris monachus, quid facis in urbibus?* illi ergo cui negatur civilis cohabitacio negari debet civilis dominacio. Item, ex dictis XIV capitulo huius Vti inpossibile est dominacionem civilem fundari in pura elemosina; omnis possessio temporalis qua clerus dotatur est elemosina secularium dominorum, ergo in nulla tali possessione cleri fundatur dominacio civilis. Si enim in tali elemosina fundaretur dominacio civilis, cum omnis dominacio sit in sua origine potissima, sequitur quod in primo instanti eius foret civilitas potissima; quia post non posset reviviscere ab elemosina in possessionem civilem sine pacto vel lege civili causante. Si igitur aliqua elemosina humana fundat civilitatem per se, tunc idem sit iudicium de omnibus, sequitur quod quelibet; et sic Christus 168a habuisset civilitatem in pecuniis sibi ministratis, et sic de omnibus apostolis vel elemosinariis | vel eciam mendicantibus, quod est falsum, sicut falsum est quod de minutis elemosinis est dominacio civilis, deficit enim tam in dante quam recipiente forma legis civilis, cum lex evangelica docet dare elemosinam et lex nature docet egenum sic petere.

14. *denominatur* in marg.; in textu: *dominatur*.

20. Opp. tom. I, pag. 121.

Every man must be a beggar to God.

Pro fundamento illius notandum secundum sanctos quod oportet omnem hominem lapsum divitem et pauperem esse Dei mendicum, cum dicit defectum suum Deo in bonis optimis dicens illud Psalmi VI, 3: *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum.* Ideo ex descripcione mendicacionis posita in primo capitulo huius V^ti^ sequitur omnem huiusmodi esse mendicum; quod notat Augustinus in De Verbis Domini Sermone XV: *Petit*, inquit, *a te mendicus, et tu es Dei mendicus; omnes enim quando oramus Dei mendici sumus.* Et sequitur: *Quid a te accipit mendicus? panem; et quid tu petis ab eo nisi Christum qui dicit: Ego sum panis vivus?* Et sermone XLI: *Quamvis habeas quicunque dives es, Dei mendicus es.* Et hoc probat: Cum omnis dives huiusmodi sit necessitatus petere panem quotidianum. Et istam mendicitatem necessitati sumus recognoscere, si volumus a Deo quicquam adquirere, dicente Augustino sermone V°: *Igitur si vis habere iusticiam, esto mendicus Dei.* Unde inculcando sentenciam quam dixi XV capitulo huius V^ti^ de mer-
168 cacione sic loquitur: *Consilium do lu | crorum; disce mercari. Laudas mercatorem qui vendit plumbum et acquirit aurum et non laudas eum qui erogat pecuniam et acquirit iusticiam.* Sermone vero XLI movet ad mercacionem istam supponens illud I. Thim. VI, 7 quod *nichil de nostris intulimus in hunc mundum,* cum Dominus primo creavit mundum et creando constituit nos super bonum suum, ut vel sic discamus mercari cum eo de suis propriis et pro hiis temporalibus que necessitati sumus amittere emamus eterna, que non possumus amittere. Unde ista sunt verba Augustini: *Cum igitur nudus natus es, multa hic invenisti. Numquid cum aliquid attulisti? De meo quero, da et redde: Habuisti me largitorem, facito debitorem.*

We must render to Him of his own.

Three kinds of begging; innuitive, by sign,

Et ex istis patet distinccio de mendicacione triplici, quam posui in primo capitulo huius V^ti^; aliqua enim est mendicacio realis et aliqua vocalis. Realis, quando creatura racionalis dicit suam egenciam ad finem quod relevetur; et sic Christus indubie frequenter mendicavit.

4. Cod.: *Psalm. V.* 6. Cod.: *scripcion medicacionis.* 17. Cod.: *Serm. IV.* 32. Cod.: *reddo.*

8. St. Augustini Opp. tom. V, pag. 448. 12. Joh. VI, 41, 51. 13. St. Augustini Opp. tom. V, pag. 602. 17, 20. St. Augustini Opp. tom. V, pag. 353. 30. pag. 603. 34. Vide supra pag. 7.

quia sepe ostendit suam inopiam ad hunc finem. Fuit
enim *egenus et inops*, ut dicit sanctus Apostolus II. Cor.
VIII, 9, et elemosinas accepit a sanctis mulieribus ac
aliis devotis fidelibus; et istam vocavi mendicacionem
innuitivam. Est enim *innuere* nutum vel signum facere
vel dare intelligi | quomodo loquitur scriptura Luce I 168
et V capitulis et Joh. XIII; cum igitur multis signis
dedit intelligi quod fuit egenus et inops ut relevaretur,
patet quod innuitive mendicavit. Et tali oracione docet
Apostolus I. Thess. V, 17 *sine intermissione orare*, ut exponunt
sancti concorditer. Ille enim continue bene orat,

vocal, which may be direct or indirect.

qui continue bene vivit. Mendicacio autem vocalis est
duplex: vel indirecta vel directa; indirecta quando quis
insinuat suam indigenciam per peticionem vocalem, non
directe expressivam indigencie; sed pertinenter implicite,
ut Martha Joh. XI, 21 mendicavit insinuative vitam
Lazari fratris sui dicens: *Domine, si fuisses hic, frater* K
meus non fuisset mortuus. Et sic Hugo de sancto Victore
vocat terciam speciem oracionis *insinuacionem* quam
dividit in tria: Directa vocalis mendicacio est, quando
quis directe petit suffragium; et utrumque istorum

Each of these three kinds is subdivided into spiritual and corporal.

membrorum subdividitur in mendicacionem corporalem
et spiritualem. Spiritualiter autem mendicamus divinum
suffragium, et cum iste terminus Deus non sit distrahens,
sequitur simpliciter: Homo est mendicus bonus, malus
vel alicuiusmodi quoad Deum, ergo est simpliciter huiusmodi.
Unde videtur michi spirituali | mendicacione vo- 168[a]
cali mendicavit tam insinuative, quando insinuavit egenciam
patri suo Matth. XXVII, 46: *Deus meus, ut quid me*
dereliquisti? quam declamative, quando Matth. XXVI, 39
dixit: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste.*
Sicut igitur Christus secundum humanitatem fuit servus
Dei et tota Trinitas Deus suus, sic secundum eandem
humanitatem, secundum quam fuit minister noster in
forma servi, pro nobis inops et egenus fit mendicus Dei.
Nec est abieccius vocare omnes homines mendicos, quam

In the primitive Church all men of religion

vocare ipsos servos languidos et merentes. In tempore
itaque sanctorum primitive ecclesie fuit religionis humi-

7. Cod.: *Lucae I, 25.* 16. Cod.: *Joh. X.* 26. Cod.: *Matth. 25.* 30. Cod.: *quam* deest.

18. Hugonis De modo orandi, Hugonis Opp. (ed. Migne) pag. 980.

litas Christum profiteri pauperem et mendicum et omnes christianos miserabiles mendicos Dei, ut patet per Augustinum, Crisostomum et Bernhardum in Sermone de omnibus sanctis confitentem *omnes homines esse mendicos Dei.* Et iste quesivit paupertatem Christi in stabulo, ut patet IV° capitulo huius V^ti^. Modo autem religiosi nostri profitentes mendicacionem et paupertatem huiusmodi stant a longe cum tribus magis in civitate Jerusalem, innitentes hic manentes civitati secundum potestatem civilem, paci vise sophistice, querentes pompatice *ubi est qui natus est rex Judeorum* Math. II, 2. Sed uti-
169ª nam | iuxta religionem magorum gentilium deferentes civitatem civilem querant Christum pauperem in oppido domus panis, offerentes ei aurum sapiencie, profitendo secundum deitatem eius sapienciam increatam, secundo mirram mortalis infirmitatis et inopie secundum eius humanitatem, et tercio ex illa unione ypostatica thus sacerdotalis oracionis et meriti secundum quod redemit satisfactorie genus suum; tunc enim non solveremus Christum ut heretici sed confiteremur eum simul in unum ditissimum atque pauperimum, non solum regem carnaliter Judeorum sed omnium ipsum confitencium quo spiritualiter sunt Judei. Absit christianum cecari hoc fuco sophistico: Christus fuit continue rex Judeorum secundum humanitatem, ergo non fuit secundum humanitatem pauper, egenus et inops vel mendicus. In talibus cecitatibus cadunt heretici, de quibus dicitur I. Joh. IV 3 quod solvunt Jesum, hoc est, negant humanitatem et deitatem simul in eadem persona, qui omnes sunt ipsemet Antichristus.

confessed themselves beggars.

L Suppositis igitur istis de mendicitate videtur ulterius quod magis pudenda et miserabilis sit mendicitas laycorum quam mendicitas clericorum, eo quod layci erogant clericis corporalia, ut ipsi eis reddant spiritualia, utrique ministratorie dabitis Deum. Maior igitur est
169ᵇ egencia et dignior ministracio | spiritualium quam corporalium, et quia bona mendicata sunt cariora et maior mendicantis penuria, patet quod maior est mendicitas

Since the priest's ministration is higher than the layman's he must not demean himself by begging except for necessaries

8. Jerusalem. Sequitur textus quasi totus corruptus: *innitentes in hic manentes civitate secundum potestatem civilem paci vise sophistice.* 20. Cod.: *confitemur.* 34. Cod.: et textus supramemoratus satis obscurus est.

4. St. Bernhardi Opp. pag. 281. 9. Hebr. XIII, 14.

laycalis quam mendicitas sacerdotis; et ex istis secundo infero quod illicitum est Christi sacerdoti vel clerico mendicare a laico temporalia nisi quantum necessitat vite miseria, scilicet secundum regulam Apostoli ad alimenta et tegumenta. Nam genus tam regale plus dedecet pudenda mendicitas, cuiusmodi est mendicitas temporalium que sunt minima et per consequens mendicacio eorum culpabilis est turpissima; ideo debet clericus cavere ab ista erubescenda mendicacione temporalium, ne deferat dignitati sui generis; ymmo sicut mundo dives excusatur a verecundia in hoc quod mendicat precipue pro pauperibus personis ecclesie quibus dantur elemosine scilicet oblaciones et decime, ymmo elemosine maiores, ut redditus, predia et castella. Tercio potest colligi quod indecens foret clerico pro tempore dotacionis ecclesie post vel ante recipere aliquod temporale a laycis nisi quantum cederet ad sui indigenciam et conferenti ad meritum; non enim licet sibi temporale recipere nisi vel ad indigenciam sui corporis vel ad indigenciam sue anime, ut ministrando pauperibus membris | ecclesie 169c
mereatur. Et patet quod omnis talis elemosina debet cedere conferenti ad meritum, si conferat ut deberet. Et patet, cum nullus clericus habet potestatem recipiendi aliquid quod caderet ad dedecus sui generis, quod non habet potestatem ad recipiendum temporalia ut dominetur civiliter. Hoc enim foret maximum dedecus generi sacerdotali possibile, quia mendicacio monstruosissima faciens sacerdotem degenerem.

It is not alms to give a priest the means of luxurious living.

Quarto infertur, cum idem sit elemosina et opus misericordie, ut docet Augustinus in De Verbis Domini Sermone III°, non foret elemosina dare clerico temporalia ad vivendum voluptuose sive civiliter; ymmo eo ipso quo talis post clericalem vitam incidit in illam vitam dyabolicam, privat se iure cuiuscunque boni quod occupat.

Prima pars patet eo quod omne opus misericordie est opus relevandi miserum a miseria sua; cum igitur ex huiusmodi ministracione temporalium clericus non relevatur, sed profundatur in sua miseria, patet quod

10. Cod.: *ne faciat.* 23, 24. Cod.: *recipiendum temperendum temporalia.* 38. Cod.: *clerico.*

30. Opp. tom. V, Append. pag. 441.

non est opus misericordie sed impietatis sic facere. Et pro secunda parte est Anshelmus in De Excellencia beate virginis VIII° capitulo: *Postquam*, inquit, *homo Deum contempserit et eius mandatis tumidus contraire* |
169d *non timuit, in nulla creatura quam ad subsidium eius Deus instituit, iusto iudicio aliquid iuris amplius habere debuit. Cum igitur et in contumacia sua contra Dominum rerum perstitit et tamen usum rerum in subsidium sibi datum retorquere non destitit, iniusticiam Deo, et Dei*
M *creature violenciam intulit et oppressionem.* Ex quibus videtur michi cum descripcione operis misericordie, quod foret opus misericordie auferre a clerico taliter abusas divicias, dicente decreto III, questione II: *Si episcopus. Si*, inquit, *male vivendo ecclesie facultates dispersit episcopus, ab eius patrimonio quousque de dilapidacione rerum ecclesiarum cognoscatur submovendus est. exemplo tutorum et curatorum qui dum fuerint suspecti a tutela vel cura removentur, donec de suspecto cognoscatur.* Et idem plene iudicium est de quocunque iudice, preposito vel abbate bonorum ecclesie.

Individual property lessens charity.

Ex istis quinto infertur quod nec in proprio nec in communi debent clerici civiliter dominari; omnis enim civilitas sapit proprietatem que ex superbia mitigat caritatem. Unde Bernhardus in libello suo De Dileccione Dei probat quod caritati repugnat proprietas, eo quod caritas *non querit que sua sunt: ubi*, inquit, *proprietas, ibi singularitas; ubi autem singularitas, ibi angulus, ubi*
170a *autem an | gulus, ibi sordes aut rubigo sine dubio erit,* quia proprietarii premuntur sarcina gravi proprie legis qua sunt contrarii sibi ipsis, et illi qui spiritu Dei aguntur, sub levi onere caritatis respirant dulciter, *nemini quicquam debentes nisi ut se invicem diligant.* Cum enim Deus creavit hominem rectum, dans sibi legem nature secundum quam sine civilitate rectus tenderet ad patriam et uteretur bonis Dei exproprietarie ad mensuram, patet quod declinans ab ista via ad proprietatem dominandi secundum leges hominum facit angulum; in qua declinacione a lege nature necesse est

4. Cod.: *timidus.* 14. Cod.: *vivendi.* 28. Cod.: *ubi sordes.*

2. Non est VIII sed VII cap. Eadmeri lib. De Excellentia b. Mariae, Migne CLIX, 569. 13. Cap. VIII. Gratianus. 26. I. Cor. XIII, 5. 32. Divi Bernardi Ep. XI ad Carthusienses et Guidoni priori pag. 1404. 32. Rom. XIII, 8.

esse peccatum. Unde Ysidorus De Summo bono libro III° capitulo VI°, et ponitur in decretis distinccione VI: *Non est peccatum. Jus*, inquit, *consuetudinis post naturalem legem exordium habuit, ex quo homines convenientes in unum ceperunt simul habitare; quod ex hoc tempore factum creditur ex quo Caym civitatem edificasse legitur, quod cum diluvio propter raritatem hominum fere videbatur extinctum, postea a tempore Nemroth reparatum, sive pocius immutatum existimatur, cum ipse simul cum aliis alios cepit opprimere, alii sua imbecillitate eorum dicioni ceperunt esse subiecti. Unde legitur de eo Genes. X, 9: Cepit Nemroth* | *esse robustus venator coram* 170b *Domino, id est, hominum oppressor et extinctor quos ad turrim edificandam allexit.* Unde ut dixi superius VI° capitulo huius V^ti^, hec origo dominacionis civilis testatur quod sapit peccatum.

It traces back its existence to Cain and Nemrod.

A rightly directed mind cares more for common good than private.

Iterum, cum homo interior debet secundum affectum N racionis protendere in amorem rerum ut sunt bone, communia autem sunt privatis pociora, ut patet XIV capitulo III huius, patet quod via recta amoris est inordinate plus diligere bona communia quam privata, a qua via declinans civilis proprietarius facit angulum; debet enim homo de lege caritatis III° huius XV capitulo expressa generaliter plus diligere magis bona et per consequens velle quod omnia bona ecclesie sint communia, cum hoc foret melius et per consequens non laboraret ad augendum proprietatem in se ipso, quia hoc odiret, cum oppositum eius diligeret plus appreciando Dei complacenciam quam aliquod temporale.

Civil dominion is as bad in a corporate body as in a person;

Nec excusat civilitas in communi peccatum, sed accusat, quia cum omnis civilitas contra legem nature sapit peccatum, patet quod scrutans corda scit invenire in conventu eius subiectum. Non enim acceptat Deus illud laycorum sophisma: totus conventus cathegreumatice intellectus est pravus, sed quelibet eius parcialis persona | eius bona, 170c tam igitur illi clerici qui faciunt actus vocatos civiles, quam sacerdotes confratres qui ad hoc consenciunt, peccant contra professam regulam paupertatis. Numquid credimus coniugium seculariter domi-

7. Cod.: *propter irregularitatem.* 12. Cod.: *Nemrath.*

2. 19. Cap. III. Gratianus § 1. 19. De Civili Dominio I, 96—103. 23. Ibid. pag. 103 seqq.

nancium excusari a peccato veniali ex proprietate civili ex hoc quod ambo dominantur civiliter in communi, sic enim diminuto conventu claustralium dominancium civiliter usque ad unicam personam simplicem sic dominantem in proprio eciam super patre suo carnali diminueretur peccatum et dampnum rei publice; nec est minus peccatum claustralium dominancium civiliter in communi, quam si quelibet persona illius claustri haberet partem sibi appropriatam civiliter ipsis viventibus modo rectorum Oxonie in communi; sic enim appropriantur prepositis et officiariis religiosorum multi redditus atque ecclesie, a quibus abbati non licet revocare eos, sicut nec priores cellarum nisi enormiter deliquerint, sic domini seculares possunt privari suis dominiis per suos prepositos. Notaremus itaque quomodo secundum conclusionem Christi Math. V, 25: *Nisi consenseris adversario tuo in via, ipse tradet te iudici, tortoribus et gehenne.* Ille autem adversarius est lex et verbum Domini que dicit Math. VII, 12: *Omnia quecunque vultis ut faciant*
170[d] *vobis* | *homines, hec et facite illis,* cuius contrarium facit omnis civiliter dominans.

> and a convent offends as much in holding property as if the goods were parted to each member

Ideo dicit Augustinus sermone primo De Verbis Domini: *Si peccas quomodocumque lex est tibi adversaria dicens: Noli peccare; cui si bene consencias in via eo ipso quod facis te plene amicum non obvium tibi ipsi, tunc loco iudicis et tortoris; et presentaberis patri per angelos in celum in loco gehenne.* Et istum consensum exproprietatis oportet quemlibet predestinatum habere saltem in fine huius vite.

Sexto colligitur quod non est evidencia, si persona layca aggregata dominatur civiliter in communi, per idem licet ordini clericorum taliter dominari; persona enim coniugatorum dominatur civiliter, licet non uterque coniugum dominetur ex equo. Ideo ubi vir est civiliter dominans, uxor autem subdominans et per mortem mariti habet ius derivatum ex successione pleni dominii non econtra. Unde licet marito exercere multos actus civiles qualiter exercere illicitum est uxori, foret tamen licitum marito mortuo. Ideo sicut non simul ex equo

> Two or more laymen may have dominion over the same object,

8. Cod.: *quolibet.* 13. Cod.: *derelinquerint.* 24. Cod.: *via quod facis.* 26. Hic locus corruptus est.

23. Opp. tom. V, 558 Loosely quoted.

competit hereditas domino temporali et suo succedenti heredi, sic quodammodo est de coniuge et uxore, licet ipsa de propinquiori adiaceat vere dominanti, participiendo dominio quam heredes vel liberi.

but it does not follow that this is lawful for a community of priests.

Constat | ergo quod uterque coniugum dominatur eidem 171a
dominabili sicut dominus capitalis et subdominus, verumtamen non ex equo. Unde Sara vocavit Abraham *dominum suum*, Genes. XVIII, 12. Quod autem scriptura vocet uxorem *dominam viri*, non memini me legisse. Nam secundum Apostolum I. Cor. XI, 3 *mulieris caput est vir*, non econtra; uterque ergo habet dominacionem civilem in gradu suo et uterque proprietatem civilem secundum quam dominium suum distinguitur a dominio alterius. Quod si multi viri ut Dyoclecianus et Maximianus vel qualescunque aut quotlibet alii dominentur simul, ex quo super eodem dominabili ad equale, sicut nescio si iura civilia hoc permittunt, tunc persona aggregata dominatur civiliter super dato dominabili et utraque persona simplex dominatur civiliter super dato dominabili et utraque persona simplex dominatur civiliter super eodem, sed non ex equo cum persona aggregata, cum licet illi ex consensu civili multos actus civiles facere, quos non licet alteri eorum seorsum per se. Et conformiter dicitur si dominus habuerit simul multas uxores, quarum quelibet sit domina super toto dominio mariti, tunc sicut maritus habet quendam gradum excessus dominii super personas omnium uxorum, sic persona uxorum habet quandam preeminenciam gradus dominii super singulam earundem, ymmo sicut quelibet istarum uxorum vel personarum virilium
dominatur civi | liter super eodem dominabili, ita gra- 171b
datim, habet gradus preeminenciam sicut filii succedentes in hereditate vel ex paritate temporis vel aliqua dignitate sic quod non ex equo taliter dominentur. Sicut igitur non sequitur si persona simplex layca licite civiliter dominatur, ergo per idem hoc licet et clerico, ita non sequitur: si persona aggregata laycorum licite civiliter dominatur, ergo per idem comunitas clericorum.

4. Cod.: *quod heredes*. 5. *Constat*. Cod.: *contra*. 14. Cod.: *Dyoclecius*.

CAPITULUM VICESIMUM PRIMUM.

What it is to exercise civil dominion

A Quia civilitas est differencia distinguens dominium clericorum a dominio laicorum multique de nostris ignorant terminum, alii autem nituntur tam seculariter dominari ut layci propter confusionem duplicis dominii: ideo videtur expediens preter dicta capitulo XI huius V et infra expressius exponere, *quid est civiliter dominari.* Hii enim dicunt quod non est terminus iuris, et hii nimis laxant terminum, sicut sub illo fuco nimis laxant dominium; dicunt enim, quod civile dominium, civiliter dominari, sicut totum genus civilitatis *a civitate* trahit originem et ipsa *a cive*, ut narrat Januensis in suo Catholicon allegans ad hoc Hugucium, Papiam et alios multos grammaticos. Cum igitur civis sit persona hominis in unum cum aliis societatis vinculo adunata, patet 171ᵉ quod civiliter | vivere est vivere legaliter in communi. Unde ecclesia catholica est celestis civitas Jerusalem que est ecclesia triumphans, et civitas terrena que est ecclesia militans cum suis partibus et sic secundum duo capita est dare duplicem civitatem scilicet civitatem Dei et civitatem dyaboli, ut patet ex processu Augustini in De Civitate Dei.

The use of the word 'civil' needs limitation.

Ex quo patet quod in statu innocencie et in statu beatitudinis est perfectissimum civile dominium; nec prima civitas cepit a Caym, sed ab Adam. Ista autem equivoca laxacio licet inmisceat multa, vera tamen mere decipit ex insolita et inpertinenti equivocacione super fundamento sophistico fundata et demum falsa plurima commiscet, nam verum est analogice extendendo terminum, quod quilibet spiritus racionalis cum suis subsistenciis, potenciis ac racionibus est quedam civitas, verum est eciam quod celum est nativitas sicut spera corporalium propter inhabitacionem ecclesie militantis, ymmo totus iste mundus sensibilis nedum potest dici civitas, sed tugurium vel domus domini iuxta illud Baruch III, 24: *O Israhel, quam magna est domus domini*

or it may be extended till it loses all meaning.

9. *sicut.* Cod.: *ut.* 32. *nativitas* (sic). Cod.: *vacivitas.* Rectius: *una civitas.*

12. Januensis, i. e. Johannes de Janua, fr. ord. Praedicatorum. Opus supra laudatum Catholicon nominatum impressum est Nurenbergae apud Antonium Koburger. Vide ibidem sub voce *Civito, civitas, civis.* Citantur ibidem Hugucius et Papias.

et ingens locus possessionis eius; sed insolitum et inpertinens materie poletice est vocare omnem hominem vel angelum | civitatem; inpertinens est eciam eidem [171d] materie vocare omnem societatem fidelium civitatem sic quod quelibet domus vel familia vel collegium vel comitiva christianorum in Anglia sit civitas. Inpertinens est eciam iuxta poletice vocare omnia iura iura civilia, omnes leges vel causas civiles, cum tamen ista et quotlibet similia formaliter consecuntur; nam iuxta grammaticam allegatam omne tale est civile quod est pertinens civitati. Cum igitur omnis pars vel forma accidentalis mundi sit pertinens civitati, videtur quod omne ius, omnis lex vel causa sit civilis; omnis enim lex est vel lex civitatis Dei vel civitatis dyaboli. Nec fiet hic hoc sophisma: Hoc ius est civile, hec lex vel causa est civilis, et tamen nec ius est civile nec lex aut causa civilis. Idem enim iuxta fundamentum gramaticale est lex civilis et lex [172b] pertinens civitati. Cum igitur omne ius, lex vel causa sit pertinens civitati celesti vel terrestri vel toti mundo que est civitas prima post Deum, sequitur quod omnis lex vel res nominalis sit res civilis, sed ista non videtur civilis opinio.

Item, iuxta illud omnis doctor theologie vel iuris [B] canonici foret doctor iuris civilis, consequens contra leges Oxonie et per consequens | contra leges civiles. [172a] Consequencia sic probatur: Omnis docens ius civile est doctor iuris civilis, sicut patet ex grammatica cui posicio ista innititur, omnis doctor theologie vel iuris canonici docet ius civile, ergo conclusio; minor patet ex grammatica doctoris et ex hoc quod omne ius est ius civile statutum Oxonie, ad quorum defensionem gramaticalem astringitur; loquuntur aliter: Quid credimus? si ego dixissem implicite quod omnis sutor vel artifex abiectissimus manualis ymmo omnis res mundi foret doctor iuris civilis et per consequens ipse pedagogus rudis grammatice foret ut sic doctor iuris civilis. What law is. Ius enim in sua communitate vel est constans et perpetua voluntas vel unicuique suum tribuere, vel ars equi vel boni; que a *iubere* derivatur, quia iubet bonum, ideo omne iustum secundum istam gramaticam foret ius civile, quia docet, et iubet legem civilem, quia ars est. Nam docere competit omni homini, ymmo omni rei et per consequens omni homini

30. Cod.: *statutatum*. 32. Hic aliqua deesse videntur; ib. Cod.: *si eo*.

competit, ut doceat ius civile. Ad quid ergo laboraret scolasticus pro hoc gradu, vel quis timeret deponere pro habilitate doctoris civilis, cum omnis homo sit humilis . . .

We must not be misled by etymologier.

Item, fundamentum videtur claudicare ex ruditate
172b grammatice putans si ali | cui competit ethimologia vel derivacio, tunc et species derivati. Et cum constat quod diffinicio ac descripcio differunt a specie derivacionis ac ethimologie et in natura multa originantur a pluribus cum quibus non coincidunt in natura (aliter enim quotlibet esset dominus), non igitur sequitur: lapis dicitur ethimologice quasi ledens pedem; Petrus cespitans ledit pedem, ergo Petrus est lapis, tunc enim omnis scandalisans se vel alium foret lapis, nec sequitur: homo dicitur ab humo, omnia terre nascencia ymmo mixta procedunt ab humo, ergo omnia illa sunt homines; nec sequitur: lex dicitur a *ligando,* ergo omnes errores lecti sunt leges et sic in quotlibet exemplis similibus in quibus gramaticaliter et inerter innitens confunderet omnes linguas, ymmo lex inercia verborum confunderet policias utens terminis cum quibus . . . tractatus ad sensus equivocos ex rudi interpretacione ethimologica vel derivacione tunc preter sensum communiter usitatum. Item, ex isto fundamento sequuntur quotlibet conclusiones insolite, ut puta sicut nemo potest dampnari nisi doctor iuris civilis, sic nemo potest salvari nisi presbiter secularis. Prima pars patet ex hoc, quod doctrina quandoque sonat in
172c malum, ut Deuteronom. XX, 18 precipitur | Hebreis occidere sex civitates, *ne*, inquit, *doceant vos cunctas abhominaciones quas ipsi operati sunt;* et Apoc. II, 14: *Habes illic tenentes doctrinam Balaam qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israhel.* Nec solum doctor extenditur ad homines, sed principaliter ad Deum et consequenter ad quamlibet creaturam. Sic enim loquitur sanctus Job XII, 7: *Nimirum interroga iumenta et docebunt te.* Nam docere non est aliud nisi movere naturam disciplinabilem ad noticiam veritatis, qualiter dicitur Prov. VI, 6: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias eius et disce sapienciam.*

which may lead to absurd conclusions.

C Ex istis colligitur quod nemo potest dampnari nisi faciat malum et per consequens nisi doceat implicite vel explicite hic vel in inferno ius civitatis dyaboli.

3. Cod.: *humilis tē tis* (sive centis). 12. *pedem̄* in cod. 21. *quibus;* sequitur lacuna trium vel quatuor literarum. 23. *usitatum;* hic verbum deest. 31. Cod.: *illuc.*

Secunda pars patet ex hoc, quod presbiter dicitur a *prebere* et *iter*, cum ergo oportet omnem salvandum prebere iter aliis vel saltem sibi, ut incedat in viis Domini, patet iuxta dictam grammaticalem quod oportet omnem salvandum esse presbiterum, et secularem oportet omnem rem esse quia de hoc seculo vel futuro, sequitur eciam quod nemo nisi secularis dominus, ut puta rex | vel imperator in hoc quod prosequitur secularia desi- 172[d]
deria est salvandus; oportet enim omnem talem dominari appetitui sensitivo et per consequens regere vires suas imperando ipsis ut serviant racioni. Et cum oportet omnem salvandum habere spem et per consequens desiderium bonorum futuri seculi, patet secundum dictam gramaticalem stulticiam quod nemo nisi prosequatur secularia desideria est salvandus; istam autem nescivit conclusionem Apostolus, cum Thit. II, 12 docet *secularia desideria abnegare*, I. Cor. VI, 4 *secularia iudicia respuere*, nullum militem Christi se in secularibus implicare. Et ad istum sensum inhibetur in fine tercii decretalium omnibus clericis negociis secularibus intendere; monachis inhibetur sub pena amissionis temporalium seculariter vivere; et tamen iste doctor procreator monachorum dicit quod oportet omnes vivere seculariter. Hoc enim est consonancius monachis viventibus in deserto vel sub divo, quam vivere civiliter; quid ergo valet dicere, quod omnis latomus faciens pontem sit pontifex, omnis histrio vel homo mirabilis sit papa, omnis christianus salvans se ipsum sit dominus Jesus Christus, omnis natura racionalis videns sit Deus, et sic | de multis que stultum 173[a]
foret discutere.

Civil rule is not a mere legal term or a necessary condition.

Dimittendo igitur illas verbales instancias fundatur simul modus loquendi de dominari civiliter, ut probatur error dicencium quod est terminus iuris sicut aliorum dicencium, si aliquid est, tunc ipsum est civiliter, sicut si aliquid est, tunc ipsum est legaliter.

Pro cuius declaracione necesse est notare distinccionem D
iuris positam in principio decretorum, quod *iurium ali-*

4. *dictam;* adde: *stulticiam* (l. 14). 6. *rem*; it. cod. 15. Cod.: *nesciunt*. 26. Cod: *latamus*.

20. Rectius Decreti sec. pars, causa XXXIII, qu. III, dist. VII *Negotium;* sed et videas Dec. III, part. De Consecr. dist. V, cap. XXXIII. 37. Decreti Prima pars, dist. I, cap. VI. Archidiaconus, i. e. Guido de Baisio, Rosarium (ed. Venet. 1577) Comm. ad decret. *Ius autem naturale*.

Natural or gospel law is divine, not due to man's decree. The law of nations is founded on natural law and stands between natural and civil law.

quod est ius naturale, aliquod iis civile, et capitur illa divisio ab Ysidoro V Etymologiarum capitulo IV; non autem intelligenda est illa divisio ac si quis diceret animalium quoddam est homo, quoddam animal cum dyro pertinens, ergo est in suas species oppositas et per consequens non omne ius est ius civile; et ideo dicit Archidiaconus quod *iste sunt tres species iuris* et conformiter intelligitur de divisione legis quam decretum distinccione prima recitat sub auctoritate Ysidori V° Etymologiarum IV° capitulo: *Omnes,* inquit, *leges aut divine sunt aut humane; divine natura et humane moribus constant,* non quod membra ista ex equo coincidunt sed ex opposito distinguuntur, cum ius nature quod et ius evangelicum vel divinum sit ius pure instinctum nature non constitucione humana causatum vel habitum, quod | 173b ius nedum est commune civiliter nacioni, sed civiliter viventi et civilibus nature cuius species sunt secundum species creaturarum, ut ius evangelicum est ius naturale speciei humane, quod Archidiaconus vocat ius racionale, quia ut dicit naturalis racio suadet quicquid in evangelio continetur, suple de lege morali, ut dileccione Dei et proximi et sic est species iuris naturalis. Ius vero gencium est ius positivum inmediate ex iure nature pro necessariis nature lapse humanitus adinventum; secundo est proximum post ius nature medians inter ipsum et ius civile, cum non sit secundum Archidiaconum nisi conclusio elaborata *ex iure nature tanquam principio et necessitate nature lapse ut minori, cuiusmodi sunt iura humana circa empcionem et vendicionem* et talia que oportet quasi omne genus hominum excercere. Notandum tamen quod ius gencium quandoque accipitur tanquam genus iuris civilis, et per consequens superius ad quotlibet ius civile, ut videtur Christum loqui Luce XXII, 26: *Reges gencium dominantur eorum,* et consonat signacio terminorum; quandoque vero accipitur pro specie iuris humani iuri civili opposita, cum sit inmediate ex iure nature | 173c elicita ad ius civile fundabiliter requisita; et conformem distinccionem oportet

2. Cod.: *Ethicorum.* Correxi. (Sic et infra p. 440.) 5. *dyro* (sic). 19. Cod.: *racionabile.* 24. Cod.: *ad iumentum.* 37, 38. Cod.: *fundabitur requisita.*

10. Cap. I. 26. Archidiaconus ad capit. *Ius autem naturale.* Loosely quoted.

ponere de iure nature. Natura enim prius ordinat quotlibet ius humanum. Unde oportet volentes distinguere ista iura cognoscere legem status innocencie et legem superadditam nature lapse, et secundo notare que lex humana primo et immediate elicitur ut leges hominum generales, et que mediate ut leges private vel particulares. Unde ius civile est ius particulare positum ex iure nature et iure gencium, ad stabiliendum proprietatem possessionis humanitus constitutum; unde secundum Archidiaconum dicitur *civile, quia a duabus civitatibus scilicet Atheniensium et Lacedemoniorum duxit originem*, et illud ius est magis remotum a iure nature quam ius medium, quod est eius principium, sicut ius nature est primum principium omnium aliorum. Ipsum autem ius civile intendit proprietati preter ius nature quamvis gencium.

Civil law is a private law, founded on the law of nature and of nations for maintaining the right of property humanly instituted. It is appointed by each separate state or city.

Et iste videtur sensus Ysidori et decreti, quando E dicunt quod *ius civile est ius quod quilibet populus vel civitas sibi proprium divina humanaque causa constituit;* et propter hoc quod ipse populus vel civitas constituit differt a iure nature quod sola natura constituit, et per hoc quod populus | constituit sibi proprium distinguitur 173[d] a iure gencium, quod est commune cuilibet viventi politice, et per terciam differenciam quod divina humanaque causa constituit lex civilis, tangitur eius causa finalis, quia secundum Archidiaconum *si a lege nature in aliquo discordet non erit lex sed legis corrupcio*, et per consequens oportet quod omnis legis civilis constitucio sit ad reverenciam Dei et utilitatem hominum. *Si*, inquit Archidiaconus, *aliquid contineat contra Deum vel homines est repellendum.* Isti doctores iuris civilis et canonici nescierunt istam subtilitatem grammatice si aliquod est ius civitatis, tunc ipsum est ius civile, vel quod aliqua lex aut humana potestas dispensat in aliquo contra Deum. Unde distinccione II decretum epilogat: *Omnes*, inquit, *hee species secularium legum partes sunt.* Nam ius humanum quod Ysidorus vocat *constitucionem* et *legem secularem* habet quotibet sensus, ut patet distinccione II secundum distinccionem parcium civitatis, de quibus VII° Politicor.

15. *quam ius.* Cod.: *quamvis.* 17. *quod.* Cod.: *qui.* 18. Cod.: *divina et.*

10. Super Decr. I, dist. I, cap. *Ius autem naturale.* 17. Decreti Prima pars, dist. I, cap. VIII. 25. Archidiaconus ad capit. *Ius autem naturale.* 34. Gratianus ad dist. III.

et secundum distinccionem policiarum, de quibus III° Politicorum, ut declarat Archidiaconus. Et conformiter ad istam divisionem legis loquitur Aristoteles primo Rethoricorum XI°: *Lex*, inquit, *hec propria, hec autem communis*, dico autem propriam secundum quam scriptam civiliter vivunt, communem autem quecunque non scripta aput omnes videatur. Unde infra capitulo XV° dicit, |
174a quod *lex propria est singulis determinata ad se ipsos, sive scripta sive non scripta*, communem autem que secundum naturam; quod probat ex hoc quod illam amant omnes consencientes in ipsam. Unde V° Ethic. capitulo XII° ponit duplicem differenciam harum legum: prima quod *lex nature est ubique eadem apud omnes, lex vero positiva variatur;* secunda quia *lex nature per se videtur ut principium demonstrandi, lex vero positiva elicitur opinative ex lege nature cum circumstanciis particularibus racione quarum capit multiplicem varietatem;* et sequitur opinionem; ad istum sensum exponit Aristotelem sanctus Thomas.

Ex quibus videtur quod iste sanctus theologus et iste magnus philosophus qui tam crebro inculcant civile et civiliter nescierunt fundare istam arguciam: Ista lex est pertinens civitati, ergo est lex civilis. Nam lex nature communis omni homini, maxime pertinet civitati et tamen uterque distinguit cum canonistis inter ipsam et legem civilem. Sicut ergo non sequitur: homo creavit mundum, ergo creavit ipsum humanitus, ita non sequitur: iste civis celestis vivit inter homines, ergo civiliter, dicente Aristotele capitulo IX° quod solum politicus operativus vivit civiliter, *propter quod*, inquit, *civiliter conversari hos solum dicunt;* soli enim operantur isti, super quo dicit sanctus Thomas quod solum ipsi, qui
174b subiecti sunt prudencie politice, que | est circa singularia operabilia cuiusmodi sunt exequentes leges positivas dicunt conversari civiliter.

F Unde X° Ethicor. VIII° capitulo distinguens inter felicitatem politicam vel practicam et felicitatem specula-

4. *Reth. XI* (sic). 9. *autem.* Adde: *dico.* 15. Cod.: *principia* = *p'ria.* 18. *sensum.* Adde: *quem.* 21. *civile.* Adde: *ius.*

2. l. c. dist. II. 4. Cf. Rhetorica ad Alexandrum, cap. I et Rhetorices I, cap. XV. 13. Arist. Eth. Nicom. V, cap. V. (?) 29. Cf. Aristot. Polit. IV, cap. I et saepe alias. 36. Eth. Nic. l. X, cap. VIII loosely quoted.

He only can be said to live civilly who takes part in the action of the state.

tivam (quam probat multipliciter) meliorem dicit quod vita activa politici que est civiliter conversari distinguitur a potentatu et honore tamquam medium a suo fine; et ista tria dicta Aristotelis de conversari civiliter docent quod penes ipsum solum secularis activus libere subiectus legi civili vivit civiliter. Unde III° Politicorum capitulo primo dicit, quod non omnes inhabitantes civitatem sunt cives simpliciter, ut patet de advenis, servis, pueris et senibus. Civis autem simpliciter est pars civitatis, habens potestatem iudicandi in eius negociis et principandi in eadem. Unde illi quibus non licet assumi ad talia officia non sunt cives; civis autem secundum Aristotelem dicitur equivoce vel analogice et non pure univoce propter equivocacionem et prioritatem ordinis quadruplicis policie, scilicet democracie, oligarchie, aristocracie et monarchie. Est autem democracia civilitas in qua plures communes vel pauperes principantur; oligarchia autem in qua pauci principantur secundum divicias, aristocracia in qua pauci principantur secundum virtutes, | multitudo 174c
vero non variat speciem policie, sed paupertas, divicie atque virtus. Monarchia autem est, in qua unicus principatur, ut dicitur I Rethoricorum VIII° capitulo. Si igitur civis dicatur equivoce secundum gentilem philosophum, quanto magis secundum theologum, qui vocat omnes celestes spiritus cives celorum et ipsos celos tam locantes quam inhabitantes civitatem iuxta illud Apoc. XXI, 2: *Ego Johannes vidi civitatem sanctam Jerusalem novam descendentem de celo a Deo paratam sicut sponsam ornatam viro suo;* et illa est triumphans ecclesia, non solum hominum, sed eciam angelorum qui sunt magis domestici incole huius regni quam homines citra Christum, quia prius et principalius accepti a monarchia in hereditatem huius regni; homines autem diu preclusi tanquam inimici mediante ministerio angelorum accepti sunt in cives sanctorum, ideo dicit Augustinus in Enchiridion, quod *ecclesia nedum est congrecacio hominum fidelium, sed eciam angelorum;* ipsi enim sunt cives fidelissimi domus Dei; ex quo patet ignorancia extense loquencium ac inpertinaciter evocancium in dicendo, quod prima civitas sit in paradiso de Adam et Eva con-

Various uses of the word 'citizen'.

32. Cod.: *accepi.* 40. Cod.: *et* deest.

6. Arist. Pol. III, cap. I. 22. Rhetorices lib. I, cap. VIII. 35. St. Augustini Opp. tom. I, pag. 217.

structa, prius enim constructa est civitas angelorum, 174d cum | Gen. I, 1 dicitur: *In principio creavit Deus celum et terram*. Ius vero gencium creditur originatum a Cayn et in ipso ius civile, ut proximo sui principio, quod post perfectum est ab Atheniensibus, Lacedonibus et Romanis. Nec sequitur: cives celestes docent iura pertinencia civitati, ergo vivunt civiliter, vel sunt doctores iuris civilis; non enim oportet, si nomen civis aut civitatis sit tam laxum atque equivocum, tunc per idem quotlibet ab eo derivatum; tunc enim Deus foret doctor primus iuris civilis, vivens summe civiliter sicut sentencia de proprietatibus personarum foret causa summe civilis, quia summe pertinens cuilibet civitati, cum omnem civitatem causat; nec est verum, quod demon est doctor iuris civilis aut vivens civiliter, cum civitas dyaboli non sit civitas, nec vita sua civilis, cum iniusticia inficit racionalem naturam, ne sit populus vel vivens legaliter, quod si inveniantur doctores vocare congregacionem spirituum infidelium civitatem est equivocacio in civitate vere et solum nuncupative dicta. Unde non sequitur: iste iniustus vivit secundum legem nature, ergo legaliter, sed oportet quod vivat virtuose secundum legem. Ideo secundum Aristotelem policia aristocratica habet quandam prioritatem in aliis, sic quod alie dicuntur posteri- 175a ores equivoce | policie, sicut Augustinus XIX De Civitate Dei dicit quod Romani, quando infideles fuerant, non erant populus. Et patet ex descripcione civis ac civitatis superius posita quod infideles aut iniusti non sunt tunc cives vel civitas, cum deficit eis vinculum societatis. Iniustus enim est inimicus Deo et cuilibet racionali creature, eciam sibi ipsi. Cuius igitur est socius? Relinquendo igitur illas verbales instancias et loquendo iuxta consilium Aristotelis vel plures pertinentes materie sed sapiendo ut philosophantes rectiloqui, suppono quod dominacio civilis sit dominacio propria activi viatoris super bonis fortune plene secundum leges humanas (ut expositum est in XI° huius V). Unde in signum quod dominacio civilis exemplata a iure principante sit dominacio proprietaria, tam Ysidorus quam Aristoteles ponit

The angels are members of the Church and citizens of the house of God.

Civil ownership is a man's ownership of the gifts of fortune in accordance with human law.

23. Cod.: *aristocracia*. 31, 32. Cod.: *reliquendo*. 33. Cod.: *ut plures*.

25. Opp. tom. VII, p. 564, 570.

proprium in descripcione legis et iuris civilis; non enim fuisset talis civitas vel dominacio, nisi ex defectu caritatis, qua appropriata sunt bona fortune, ut patet dist. VIII, nec oportet superaddere leges humanas legi nature nisi propter affeccionem huiusmodi proprietariam vel in dominante vel in dominando; nec est homo poleticus secundum Aristotelem, nisi fuerit activus plene secundum has leges. Unde distinccione VI^a dicit decretum quod *ius consuetudinis quod | prius vocatur ius civile habuit exordium ex* 175 *tempore Caym* (ut superius allegatum est a sancto Ysidoro), et isto modo loquitur decretum de iure civili XIV questione V^a, *Neque*, ubi sub auctoritate Augustini dicitur H quod *non, si aliquis iuri paterno vel iuste quesito avarus incumbat, non ideo culpanda est iuris civilis regula.* Et conformiter loquitur decretum XI questione III, *Quicunque;* ubi Gelasius papa sic loquitur: *Quicunque infra anni spacium sive civiliter sive publice causam suam coram suis excommunicatoribus non peregerint, ipsi sibi aditum audiencie clausisse videntur.* Oportet enim sive in causa civili ut pecuniaria sive in causa criminali quod excommunicatus infra annum sit sollicitus ad delendum suam excommunicacionem, vel declarando suam immunitatem quoad Deum vel satisfaciendo pro culpa.

Civilly is a term of law but all human laws are not civil.

Ex quotlibet talibus dictis legum colligitur nedum quod iste terminus civiliter est terminus iuris, ut patet in quatuor locis superius allegatis, sed nec quod legiste vel alii rectiloqui extendunt ad verbum omnem modum sive bene sive male fuerit; ideo doctores nostri quorum unus dicit | quod non est terminus iuris, alius autem 175^c dicit contradiccionem, asserens quod implicat quemlibet modum iuris, inficiunt modos proprios et accusant sanctos doctores ut Ysidorum, Augustinum, papas, doctores iurium atque philosophos, qui non sic, sed aliter utuntur terminis. Ponitur enim in decretis distinccione III sub auctoritate Ysidori, quod *constitucionum alia civilis et alia ecclesiastica*, et ille vocantur distinccione X *constituciones ecclesiastice et seculares.* Sicut enim ecclesia regitur duabus partibus ex opposito distinctis, scilicet clericis et

3. *dist. VIII.* Cod.: *de S^{ra}.* 6. Cod.: *domante . . . domando.*
27. *ad verbum.* Cod.: *ad un.* 34. Cod.: *dist. II.* Recte: *III*, Gratianus.

8. Gratianus ad cap. III, dist. VI. 12. Cap. IX. *Neque enim.*
16. Cap. XXXVII. 36. Gratianus ad dist. IX, cap. XI.

laycis vel secularibus, ita oportet quod proporcionaliter constituant leges suas. Unde iste sanctus doctor Ysidorus in grammatica, philosophia et theologia nos omnes exsuperans nescivit fundare quod omnis lex vel constitucio humana sit civilis. Unde distinguendo divisionem predictam dicit decretum II^a^ quod *constitucio civilis forense vel civile ius appellatur*; *ecclesiastica constitucio canonis nomine, id est regula nuncupatur;* forense, id est seculare, dicit glosa Archidiaconi et Johannis, et sic omne vivere civiliter foret vivere seculariter quod non licet monachis.
175d Ideo autem reor legem | civilem vocare ius forense, quia alienum est a clericis nedum ad practisandum, sed eciam ad discendum et per consequens ad conversandum secundum illam; aliter enim necesse esset clericum discere et docere iura civilia, si oportet ipsum civiliter conversari; scio tamen quod post dotacionem ecclesie, conversacionem secularem et dominacionem prohibitam sapienti amplificatum est nomen civilitatis in tantum quod doctores iuris canonici dicunt, quod iudices ecclesiastici debent cognoscere tam in causa ecclesiastica quam civili, ut patet per Archidiaconum in Rosario XII questione I^a^, sed tempore Aristotelis, tempore Christi, eciam tempore sanctorum doctorum succedencium post dotacionem ecclesie non prevaluit illa opinio; nec hodie admittitur in Anglia vel Francia de layco feodo, nec leges fundant nisi quod papa potest cognoscere in quacunque causa ecclesie racione peccati vel virtutis, ut dicitur supra capitulo . . . huius V. Ymmo ista confusio faceret omnem talem causam civilem causam ecclesiasticam, quia causam in qua clericus debet cognoscere secundum propriam formam cause. cum tamen decretum dicit XIV questione V *Denique* sub auctoritate Ambrosii libro De Officiis: *In causis*, inquit, *pecuniariis non est intervenire sacerdotale in quibus non potest fieri, quin frequenter alter ledatur;* |
176a *sacerdotis autem est nulli nocere, prodesse velle omnibus.*

I Ex istis dictis huius sancti cum declaracione decima quarta V^ti^ huius de incertitudine iudicii secundum leges humanas satis docetur quod est illicitum sacerdoti advocare vel iudicare in causa civili; debet enim omnis

Civil law concerns only the laity;

the clergy have not to live by it nor to learn it, although civil jurisdiction is wrongly claimed for them.

The clergy may neither plead nor judge in civil courts.

18. Cod.: *sapientis*. 27. Cod.: *peccati* twice. 33. Cod.: *sacerdotalem*.

6. Gratianus ad dist. III. 32. Cap. X.

Authority of Aristotle for keeping the priesthood distinct.

clericus esse eroycus, ut loquitur Aristoteles VII Ethic. primo capitulo, bestialitatem laycorum circa temporalium affeccionem excuciens, ut probatur capitulo XII huius V ex dicto Origenis de sacerdotibus Egipti, et meminit Aristoteles primo Methaphisicorum primo capitulo. Unde VII Politicor. V capitulo dicit Aristoteles quod sex sunt partes civitatis principales, *quarum quinta est precipue circa divinam curam quam vocant sacerdocium.* Si igitur secundum philosophum ethnicum sex partes civitatis sunt agricole, artifices, pugnatores, opulentes, sacerdotes et iudices, quas oportet in recta policia esse inpermixtas, ut patet proximo capitulo eiusdem septimi, quanto magis oportet in lege Christi iudices et sacerdotes esse inpermixtos; nam magis eroyci et mundum deserentes debent esse sacerdotes Christi, quibus caracter et potestas clavium regni celorum inprimuntur, quam sacerdotes quos populus gentilis instituit. Cum igitur secundum Aristotelem ibidem bellatores constituendi sunt in iuvenili etate, quando viget fortitudo, consiliativi et iudicativi in provecta eta | te, quando viget prudencia, sed honorabi- 176b
lissimi viri in ultima etate, quando non possunt vacare nisi contemplacioni, instituendi sunt sacerdotes ne officia sint commixta; sed procedendo ab inperfecto ad perfectum, illis qui bene se gesserint in militari et in iudicativo officio attribuendum est ultimo sacerdocium tanquam proximum felicitati; multo magis debet hoc observari de sacerdotibus Christi, quod habeant officia inpermixta cum seculo. Unde secundum Aristotelem ibidem ista lex de constituendo civitatem principaliter in sacerdotibus non est nunc recens, cum Egypcii, Cretes et Ytalici ipsam invenerant.

The lay priests of the heathen were to be given to contemplation.

Ex quo processu philosophico videtur primo quod policia stat primo et principaliter in sacerdocio seculari, hoc est in personis laycis honorabilioribus et eroycis docentibus sacras leges; tales enim vocant iura civilia sacerdotes, ut patet F in principio.

31. Cod.: *Ytalicii.* 36. Cod.: *sacerdotis.* 38. Cod.: *diminui cultus.*

1. Aristoteles l. c. 3. Vide supra pag. 208. 5. Rectius VII Politic. VII: *Πέμπτον δὲ καὶ πρῶτον τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν ἣν καλοῦσιν ἱερατείαν.* 36. F = FF = Pandectis. Tit. I. De iustitia et iure: *Cuius merito quis nos sacerdotes appellet.*

Secundo patet, si sacerdotes layci debent inpermixte intendere contemplacioni divini cultus, multo magis sacerdotes legis Christi, et per consequens non debent mercari, pugnare, operibus civilibus intendere, vel civiliter iudicare. Ideo dicit Aristoteles quod neque agricolam neque banausum licet constituere sacerdotem.

176c K Tercio patet si populus | gentilis in quo regnat optima policia, aristocratica vel regalis tantum fuit solicita circa sacerdocium gracia felicitatis et regiminis popularis, multo magis populus christianus post doctrinam summi sacerdotis Christi, quando sacerdocium est magis necessarium et solemne. Tres enim sunt gradus sacerdocii ex scriptura electi: primus confusus, quo omnes venerabiles seniores docentes cultum Dei et dantes benedicciones populo fuerant sacerdotes, ut patet tam de gentibus quam Hebreis. Sic enim Melchisedech rex Salem erat Dei sacerdos, Genes. XIV. Sic iterum erat sacerdos Madyan Exodus III. Sic Egiptus habuit sacerdotes, ut patet Genes. XLVII, 22; ymmo inter Hebreos usque ad tempus adoracionis vituli erant primogeniti Hebreorum sacerdotes, ut patet de iure primogeniture, que consistebat in sex, ut meminit Magister Historiarum super illo Genes. XXVII, 36: *Primogenita mea antetulit*, et est capitulo LXVII libri sui super Genesim *primo in prerogativa vescione, secundo in sacrificii oblacione, tercio in prima benediccionis patris recepcione, quarto in solemnisacionibus et conviviis benediceret inferioribus; quinto duplam cibi*
176d *porcionem reciperet, et sexto haberet duplicem | hereditatis porcionem quoad alios fratres suos.* Unde Christus qui secundum Apostolum ad Rom. VIII, 29, est *primogenitus ex multis fratribus* habuit graciam unionis pro dispari vescione iuxta illud Psalmi XLIV, 3: *Speciosus forma pre filiis hominum; diffusa est gracia in labiis tuis;* quoad oblacionem Hebr. IX, 14: *semetipsum in oblacionem obtulit;* quoad tercium Joh. I, 14: *Cuius gloriam vidimus quasi unigeniti a patre plenum gracia et veritate;* quoad quartum Psalmo . . . *Etenim benediccionem dabit legislator;* quoad quintum simul viator et comprehensor

Three grades of priests in Scripture
1. Venerable men e. g. Melchizedech.

Till the worship of the Golden Calf all the Hebrew first born were priests.

26. Cod.: *quarto ut.*

22. Magister Historiarum, i. e. Petrus Comestor. Vide Pol. Works II, 454. Cf. Com. Historia Scholastica I, cap. LXVIII.
37. Psalm LXXXIII, 8.

habuit duplicem visionem Joh. IV, 32: *Ego cibum habeo manducare quem vos nescitis;* quoad sextum habet duplicem beatitudinem, increatam scilicet et creatam Hebr. I, 4: *Tanto melior effectus angelis, quanto differencius nomen pre illis hereditavit.* L

2. Priests of the house of Aaron.

Secundus gradus sacerdocii distinccior fuit post prevaricacionem aliarum tribuum ad tribum Levi derivatum, ubi tamen Aaron et primogeniti sui ac suorum fungerentur sacerdocio coram Deo, ut patet Exod. XXVIII, et in quibus fuit rituum multiplex distinccio sacerdotum ab hiis, ut patet ibidem Exod. XXVIII et in processu Levitici. Illis tamen licuit pugnare et filios | [177a] procreare, ut patet libro Machabeorum, et Levit. XXI narratur quomodo virginem ducerent in uxorem.

Priesthood instituted by Christ.

Tercius gradus distinctissimus est sacerdotum Christi tempore gracie, ubi debet esse maxima distinccio inter sacerdotem et populum quoad mores, sicut recipit potestatem ministrandi sacramenta ultra sacerdotes ante legem vel sacerdotes sub lege, et gracia infusa supplere debet senectutem in moribus iuxta illud I. Thim. . . . *Nemo adolescenciam tuam superat;* sicut enim homo carnaliter procreatus primo habet membra confuse limata et per processum temporis inter se invicem et a rebus aliis distinguuntur, ita genus sacerdotis processu temporis succedens oportet in virtute distingui ab aliis et plus postponendo seculum ad celestia instar capitis aspirare.

Evolution of the higher priesthood.

Aristotle's equivocal use of 'State' and 'citizen'.

Sed contra arguitur philosophice et theologice; philosophice in hoc, quod Aristoteles III Politic. capitulo I excipit senes a civilitate, in septimo autem ponit sacerdotes quos docet debere esse in ultima etate esse partem precipuam civitatis; sed vel intelligit senes insensatos vel laborat in equivocis de civitate et civibus. Sicut enim est dare in viatore felicitatem duplicem scilicet practicam et speculativam, sic est dare cives et civitatem duplicem | [177b] correspondentem. Felicitas enim ex VII^mo^ Politicor. est per se finis civitatis; in congregacione itaque civium qui sunt active vite vel praxi intendentes, non sunt sacerdotes vel prophete partes integrantes. In civitate vero speculativorum vel mixtim ex speculativis et practicis sunt sacerdotes et prophete precipue, ideo sepe in

21. Cod.: *suam.*

21. I. Tim. IV, 14. 28. Cap. VIII et X.

scriptura veteri sacerdotes prophete et populus ex opposito distinguuntur, ut patet Jerem. XXIII, multo magis igitur debet esse distinccio sacerdotis a populo tempore legis Christi.

Objection: St. Paul claimed civil rights.

Secundo obicitur theologice per hoc quod Act. XXII, 25 capitulo querit Paulus pro se ipso: *Si hominem Romanum et indampnatum licuit taliter flagellare*, et postquam centurio intimavit tribuno quod fuit civis Romanus, postea concessit tribuno, quod fuit Romanus. Et postquam tribunus dixit quod *multa summa hanc civilitatem consecutus est; Paulus ait: ego autem et natus sum.* Ex quo processu videtur innui quod Paulus nedum fuit civis Romanus sed civilitati Romane subiectus, et cum tunc fuit episcopus Christi precipuus et per consequens pure clericus, sequitur quod licet pure clericis civiliter conversari; non enim credendum est Paulum pro timore mortis finxisse mendacium.

177c Hic dicitur | suppositis verbis textus quod Paulus fuit natus in oppido Galilee nomine Giscallo; quo capto a Romanis inde translatus est Tharsum a parentibus et ibi educatus; et ideo dicitur *Tarsiensis* Act. IX, licet nativitate fuit Galileus, sicut Christus natus in Bethleem propter nutricionem eius in Nazareth dicitur Nazarenus, ut patet Math. II. Postea vero missus est Paulus a patre in Judeam pro studio scripture quod ibi viguit; nec fuit Paulus multum morans in Tarso sed in eius municipiis id est castris vel opidis Tharsum adiacentibus civitati illi tributariis. Unde pater Pauli potens pecunia dicitur inpetrasse privilegium et libertatem civitatis Romane pro se et suis heredibus. Totum illud narrat Magister Historiarum; utrum autem Paulus nascebatur in Tharso prima nativitate vel secunda, ut sonat textus Act. XXII, est nobis impertinens; sed constat quod Paulus non asserit se esse hominem Romanum tunc, cum querit solummodo questionem, nec asserit se subiectum civilitati Romane, cum nude dicit: *ego autem et natus sum*, suple, ad evadendum periculum per privilegium civium Romanorum.

Paul's evasive language.

M Verum est quod pocius habitacione non civilitate fuit
177d Roma | nus; nec obest sanctum equivocare cum perversis

21. *inde*. Cod.: ⋌ = *id est*. 27. Cod.: *opidibus*. 39. *pocius;* cod.: *post*.

11. Act. XXII, 28.

quibus communicat servando undique veritatem. Cum Christus dixit Joh. II, 19: *Solvite templum hoc et in tribus diebus suscitabo illud*, indubie ad sensum eis equivocum, ita Paulus certus fuit quod erat civis ecclesie future Romane et quod natus fuit in gracia predestinacionis preordinatus protegi per Romanos, sed ut dicit, quod fuit civis Romanus nec quod natus fuit in illa civilitate, non igitur sine ministerio cameravit secundum illud scema sanctus apostolus verba sua.

To dominate civilly is to exercise a rule permitted only to laymen.

Redeundo igitur ad propositum relinquendo aliis equivocacionem signorum, cum ex una parte antiquitus terminus civitatis fuit ad circumstanciam laycam limitatus, in tantum quod panes sacerdotum exclusi sunt a panibus laicis, ut patet Rom. XXI, ex alio latere adhuc manet religio Christi de dominacione et conversacione licitis laycis et illicitis clericis, ac tercio, cum nomen sit vox significativa ad placitum, supponatur quod dominari vel conversari civiliter dicat appropriate illam dominacionem ac conversacionem licitam laycis que in clericis foret illicita. Quod autem talis modus vivendi sit dandus patet ex allegatis XI huius V et sepe inferius; per hoc enim solvuntur scripture, ut Luc. XXII, 26: *Reges gencium dominantur eorum, vos autem* | *non sic*, et Petri V, 3: 178a

as shown by the use of the word in the Decretals.

Neque dominantes in cleris, et dicta sanctorum negancium ad hunc sensum clericos esse dominos. Unde videtur michi quod decretiste necessitati sunt intendere isti sentencie, cum aliter non concordabunt decretalem Nicolai III dicentis *Christum et apostolos nichil habuisse in proprio vel communi* et constitucionem Johannis dicentis hoc esse hereticum, ut patet XVII huius V. Non enim est opus decretiste afferre quod dominus Nicolaus fuit votifractor, false cronicando quod fecit frater minor, cum hoc primo compeciit Nicolao III vel quod constitucio sua fuit heretica scripture sacre contraria; cum enim in equivocis non sit contradiccio, non repugnat Christum et eius discipulos nichil habuisse in proprio vel communi, supple civiliter, et tamen quod *discipulis illis erant omnia communia*, ut dicitur Act. IV, 32. Nam habere bona ex titulo civilitatis et ex puro tytulo gracie

14. Rom. XXI; ita cod. 33. Cod.: *Nicolao IV*.

30. Vide supra pag. 336. 33. *Exiit qui seminat*. Sexti Decret. lib. V, tit. XII, cap. III.

vel elemosina sunt modi habendi equivoci, et sic intelligendi sunt doctores iuris canonici, ut XII, questione prima *Expedit*, querit Johannes de Deo, quis sit dominus bonorum ecclesie et recitatis multis opinionibus dicit quod *dominium eorum est aput clericos sicut dominium rerum universitatis est aput cives*. Et eandem sentenciam dicit Archidiaconus in VI De rebus ecclesie non alienandis capitulo II super verbo *Ipsarum*. Ista autem dubitacio | 178[b] sicut et eius solucio foret inpertinens, si clerici dominarentur omnimode super bonis ecclesie, sicut layci bonis suis.

N Ideo ad distinguendum istos modos dominandi dico quod layci dominantur civiliter, clerici vero evangelice, cum primi habent proprietatem civilem, alii autem occupant bona communia ecclesie, ut dicunt quotlibet leges; et sic concordandi sunt doctores per distinccionem proprietatis atque dominii. Nam Archidiaconus in Rosario XII questione I *Episcopi* super illo verbo *In iure: Usus*, inquit, *tantum et non proprietas rerum ecclesiasticarum tam mobilium quam immobilium conceditur clericis*, XXIII Decretalium de testamentis *Quia nos*. Super testamentacione dicit Bernhardus: *Clerici de rebus ecclesie nullum possunt facere testamentum, cum earum proprietas non sit sua, cum solum usum habeant*. Et Innocencius libro II decretalium capitulo *Cum* super verbo *Secundum: Nota*, inquit, *quod non prelatus, sed Christus dominium et possessionem rerum ecclesie habet*. Quotlibet sunt talia dicta sanctorum legum dictorum, que sine repugnancia possunt solvi modificando negativas ad dominium et proprietatem civilem. Dominacio enim secularis est proprietaria, ut patet de meo et tuo gentiliter introductis, sed dominacio ecclesiastica consistit in communicacione bonorum ecclesie, que ut sic debent esse communia | 178[c] quod fundatur ex illo Math. XX, 27: *Quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester servus*. Si igitur superior

The clergy have evangelical dominion which allows the occupation and use of goods, but not full ownership.

Ecclesiastical dominion consists in dispensing the goods of the Church.

21. Cod.: *testamentacioni*. 25. *Secundum*. Cod.: *Sciendum*.

3. Cap. XIII, sed non est Johannis de Deo sed Prosperi De Vita Contemplativa II, cap. IX. 5. Loosely quoted. 8. Archid. sup. Sexto Decret. ubi supra, pag. 97 (ed. Venet. 1577). 18. Fol. 226[b]. 21. Decret. Gregorii IX, tit. XXVI, cap. IX. Videtur esse decretalis *Quia ingredientibus*, Causa XIX, qu. III, cap. VII. 22. Hunc locum apud St. Bernardum invenire non potui. Hic sine dubio false citatur. Est pocius Innocentius III in Decr. Greg. IX lib. III tit. V, cap. XVI.

est servus cuilibet subdito et omne bonum servi constat domino, patet quod non omnia ecclesie debent esse communia. Notat igitur scolasticus que dominacio vel que proprietas est clericis prohibita et tamen laicis licita; et illam intelligo per dominacionem et proprietatem civilem et (si non fallor) nemo inveniet apciorem, breviorem et conformiorem terminum ad exprimendum hanc differenciam quam civilem. Nam XI, questione I *Nullus*, sic loquitur Silvester papa: *Nullus*, inquit, *clericus, presbiter vel dyaconus propter quamlibet causam intret curiam nec ante civilem iudicem causam suam dicere presumat;* licet enim dictum illius pape a modernis false fingatur palea, tamen modus loquendi de civili stat aput peritos et servata religione Christi staret sentencia. Secularitas enim sacerdotum subvertit gramaticam, loycam, leges, mores et ordinem christianum; nec dubium christiano quin aliqua sit talis proprietas vel dominacio, ut patet ex auctoritatibus allegatis. Quia (ut allegavi superius) beatus Bernhardus Florum capitulo XVIII vere dicit, quod *possidere propria seculari homini est medium, quia et licet sibi propria possidere, et licet sibi nichil proprium possidere; monacho* | *autem quia possidere non licet, purum* 178[a] *malum est.* Licet igitur sacerdoti Christi habere uxorem, liberos atque familiam, sed dominari civiliter non licet, cum omnia bona sua debet occupare exproprietarie tanquam bona ecclesie, ut dictum est capitulo huius ... V.

Ownership fits only the laity and no more distinctive word exists for it than civil.

Et ex istis quasi peticione notis terminis patenter colligitur quod nulli pure clerico pro tempore legis gracie que est huiusmodi licet civiliter dominari. Nam sancti doctores linguarum peritissimi ut sanctus Jeronimus, Augustinus, Ysidorus et eos sequentes intellexerunt per clericum (quod sonat *sors* vel *hereditas*) hominem a seculari vita seclusum cultui divino pure deditum, quantum ad bona adiacencia de puris Dei carismatibus contentum; ideo dicit Jeronimus Epistola XXXIV ad Nepocianum, ut recitatur XII, questione I, quod *clericus extra Deum nichil habere potest quod si quicquam aliud habuerit preter Dominum, pars eius non erit Dominus; verbi gracia, si aurum vel argentum, si possessiones, si variam suppellec-*

24. Cod.: *votis sive vocis.*

8. Cap. XXXIII. 19. In cap. XVIII Florum hic locus non extat, sed et in aliis capp. Florum non invenitur. 36. Cap. V

tilem, cum istis partibus Dominus non dignatur fieri pars eius. Et quia iste sermo videtur durus et incultus in loyca, cum oportet omnem hominem habere aliquid contra Deum, ideo specificavi dictum huius sancti de habicione civili; licet enim clericus potest esse non clericus et habere ex titulo gracie omnia bona mundi, 179[a] tamen repugnat | clericatui quod illo modo aliquod temporale possideat, quia secundum Augustinum, si prius clericus communem vitam deservierit, eciam manens in gracia dimidius cecidit et per consequens non remanet ut sic pure clericus; debent enim clerici tanquam cives celestes habendo supereminenter dominium habere omnia in communi, licet autem dominus non sit, tamen modus loquendi scripture verissimus est quod ille cui deserto seculo dominus dignatur partiri sua carismata habet Dominum partem suam non in sua essencia, sed in divisionibus graciarum. Unde *quando fui iunior*, ignorans equivocacionem scripture et timens elacionem sophisticam ac siciens redargucionem auditorii apparentem, reputavi pro magna victoria deducere quod dominus est pars clerici, et tamen idem dominus non est pars clerici. Postea autem quando detecta est loyca Christi, Apostoli, Augustini et aliorum sanctorum, humiliter et subtiliter asserencium quod in equivocis non est contradiccio *stabat Johannes confusus et ignarus idiota*, quid ulterius replicaret, quando detecta equivocacione scripture deduxerat quod repugnaretur inconveniens, sed verecunde deficiens pre ignorancia fecit finem. Nec licet sic respondere destruendo scolam arguendi in concedendo contradicenda 179[b] preter | signa sed solum quando sufficienti auctoritate scripture equivocacio tollens repugnanciam est fundata; et istum sensum explanat sanctus Thomas secunda secunde questione CLXXXV articulo V in fine exponens dicta verba Jeronimi sub hiis verbis: *Dicendum*, inquit, *quod omnis pars est minor suo toto. Ille igitur cum Deo alias partes habet, cuius studium diminuitur circa ea que sunt Dei, dum intendit hiis que sunt mundi; sic autem non debent nec clerici nec episcopi proprium possidere,*

Wyclif was led into folly in youth by not knowing the double sense of Scripture.

17. Cod.: *elacione sophistica.* 18. Cod.: *auditorie.* 26. *scripture;* sequitur: *nauci;* quid sibi velit hoc verbum haud apparet.

23. Johannes sc. Wyclif. 32. Non est articulus V sed VI. Vide Opp. tom. X, pag. 480.

ut dum curant proprium, defectum faciant in hiis que pertinent ad cultum divinum.

Et consequenter questione proxima articulo III, deter- p
minando quod paupertas requiritur ad perfeccionem religionis stantis in quodam exercicio et disciplina vivendi ad perfeccionem caritatis: *Necessarium,* inquit, *est quod religiosus affectum suum totaliter abstrahat a rebus mundanis.* Dicit enim Augustinus X Confessionum ad Deum loquens: *Minus te amat qui tecum aliquid amat quod non propter te amat.* Unde in libro Octoginta trium Questionum dicit quod *nutrimentum caritatis est imminucio cupiditatis;* ex hoc autem quod aliquis res mundanas possidet allicitur animus eius ad eorum amorem. Unde Augustinus | in epistola ad Paulinum dicit, *quod* 179[c]
terrena diliguntur arcius adepta quam concupita; nam unde iuvenis tristis discessit nisi quia magnas habebat divicias? Aliud est enim nolle incorporare que desunt ad iam incorporata divellere; illa enim velud extranea repudiantur, ista velud membra prescinduntur. Et Crisostomus dicit super Math. quod *apposicio diviciarum maiorem accendit flammam et vehemencior fit cupido.*

The foundation of perfect charity is voluntary poverty.

Et inde est quod ad perfeccionem caritatis acquirendam primum fundamentum est voluntaria paupertas, ut aliquis absque proprio vivat, dicente Domino Math. XIX, 21: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia: et da pauperibus et veni, sequere me.* Et consequenter dicit *quod facientes elemosinas corporales offerunt Deo sacrificium; sed simul offerentes se et sua offerunt holocaustum.* Unde Jeronimus in epistola ad Vigilancium asserentem eos melius vivere qui suis utentes pauperibus bona distribuunt. *Non a me,* inquit, *sed a Deo respondetur eis? Si vis perfectus esse etc.* Ideo dicit in libro de dogmatibus ecclesiasticis *bonum est facultates cum dispensacione pauperibus erogare, melius est pro intencione sequendi Dominum omnia in simul donare | et absque solicitudine* 179[d]
egere cum Christo. Ex istis videri potest quod nedum clerico illicitum est civiliter dominari, sed nec donacionem

1. Cod.: *dum errant;* ib. Cod: *defectum deficiant.* 11, 12. Cod.: *est in inicio cupiditas.* 16, 17. *diligenter apcius.* 18, 19. Rectius: *Illi velut cibi repudiantur, illa velut membra preciduntur.* 19. Cod.: *valde membra.*

8. St. Augustini Opp. tom. I, 184 (cap. XXIX). 11. Opp. tom. VI, 13. 14. Opp. tom. II, 57. 20. In Matth. Hom. XX, Opp. tom. VII, 261. 26. Ut videtur sec. Matth. VI, 2—4. 28. Opp. tom. II, 165.

ultra necessaria vite recipere, cum necesse est ipsum ut sic a statu perfeccionis excidere et turpi lucro ex ultimo quarti huius intendere. Sed quomodocunque sit de hoc, certum videtur quod illicitum est clerico usque ad Romanum pontificem inclusive dominari civiliter, quod beatus Bernhardus libro II ad Eugenium paulo post principium notabiliter ostendit: *Dic*, inquit, *papa*, *quid aliud tibi dimisit sanctus apostolus? Quod habeo*, inquit, *hoc tibi do. Quod illud? Unum scio. Non est aurum neque argentum, cum ipse dicat: argentum et aurum non est michi. Si habere contingat, utere non pro libitu sed pro tempore. Sic eris utens illis quasi non utens, ipsa quidem que non ad animi bonum spectant, nec bona sunt nec mala; usus tamen bonus, abusio mala, solicitudo peior,*
Q *questus turpior*. Et quia post dotacionem ecclesie papa vendicat temporalia nedum ex elemosina imperatoris et aliorum secularium dominorum, sed coniectores iurium sompniant, faciendo episcopos insanire, quod Christus, Petrus et omnes eorum successores habuerunt ius ad monarchie civiliter dominandum, sed illud ius iacuit
180ª sopitum usque ad | tempus beati Silvestri et sic non recepit imperium a Constantino, ut sonat decretum distinccione XCVI *Constantinus* sed immediate a Deo; ad quod imperator instrumentaliter iuvit ponendo eum in possessionem illius quod prius iniuste detinuit; periculosum sompnium et infundabile, cum predictum decretum sonat in oppositum. Iterum distinccione VIII sub verbis Augustini super Johannem Omelia VI docetur quod *non iure divino* quod in scripturis inseritur *sed iure humano defendit episcopus proprium dominium.* Iterum beatus Bernhardus ubi supra tractans illam materiam usque ad fundamentum in ea: *Esto*, inquit, *ut alia quacunque racione hec tibi vendices, sed non apostolico iure. Nec enim tibi dare quod non habuit potuit; quod habuit hoc dedit solicitudinem super ecclesias. Numquid dominacionem? Audi ipsum: Neque dominantes ait in clero sed forma facti gregis. Et ne dictum sola humilitate putes ne eciam veritate vox Domini est in evangelio: Reges gencium dominantur eorum etc. et in-*

Lawyers falsely ascribe the endowment of the Church to the direct act of God, and say that Constantine merely restored what he had unjustly detained.

18. Cod.: *dist. IX.* 24. Cod.: *ad quos.* 32. Cod.: *facti Gregorii.*

6. De Consideratione II, cap. VI. 23. Dist. XCVI, cap. XIII et XIV. 29. Cap. I, *Quo iure.* 32. De Consideratione II, cap. VI.

fert: vos autem non sic. Planum est apostolis interdicitur dominatus; quomodo igitur tu tibi usurpare audes aut dominus apostolatum aut apostolicus dominatum. Planum ab utroque prohiberis. Si utrumque simul habere voles, perdes utrumque, alioquin non te exceptum de illorum numero | *putes de quibus queritur Dominus: Ipsi regna-* 180b *verunt et non ex me, principes extiterunt et non cognovi eos. Iam si regnare sine Deo iuvat, habes gloriam sed non aput Deum; ac si interdictum tenemus audiamus edictum; qui maior est vestrum fiet sicut minor, et qui precessor est sicut qui ministrat; forma apostolica hec est: dominacio interdicitur, indicitur ministracio. Que et commendatur exemplo ipsius legislatoris qui secutus adiungit: Ego autem in medio vestrum sum tanquam qui ministrat.*

Weight of St. Bernards authority;

Ecce plana sentencia de dominacione Christi et suorum sacerdotum, ut exposui capitulo XI huius quinti. Possunt enim dominari evangelice ex puro tytulo gracie ac elemosine gubernando, ministrando et mediocriter ac paupere ad vite necessaria assumendo. Et incredibile est quod tam sanctus, tam subtilis, tam devotus et tam insuspectus in hoc seminaret heresim vel errorem; tunc enim non tam canonice approbaretur eius beatitudo ab ecclesia, stante isto errore scripture sacre que foret

he is holy,

heresis, quem non legitur revocasse. Docet autem decretum XXIV questione III *Heresis quod aliter exponens scripturam sacram quam spiritus sanctus flagitat iuncta pertinacia est hereticus.* Ideo est ludus puerilis scripturam ipsam | ad votum exponere, ideo oportet exposicioni 180c subtilium sanctorum credere.

subtile

Subtilitas autem huius sancti tam in theologia quam R philosophia patet respicientibus eius libros in tantum quod omnes nos nedum iuriste sed theologi indigni et inydonei foremus nedum corrigere sed intelligere dicta sua. Ideo est michi verisimile ecclesiam non presumere hereticare eius sentenciam in hac parte.

and free from suspicion of bias.

Est tercio insuspectus, quia religiosus possessionatus scribens pape sui ordinis atque discipulo quem animaret ad dominandum civiliter, si crederet esse bonum; nec dicetur que dominacio interdicitur, nisi secularis que ex supposicione nominatur civilis. Unde quia iste sanctus

3. Cod.: *aut apostolatus.* 14. Cod.: *medio patrum.* 16. Cod.: *exposui a capitulo.* 17. *dominare.* 25. Cod.: *q. IV.* 28. Cod.: *oportet non.*

25. Cap. XXVII.

scivit fucum sophisticum tactum superius de Jeremia constituto super gentes et regna, ideo subdit: *Disce,* inquit, *tibi sarculo opus esse, non sceptro ut opus facias prophete. Et ille quidem non regnaturus ascendit sed extirpaturus.* Et demonstrat consequenter illam sentenciam per hoc quod non licet clericum ascendere ad dignitatem ecclesiasticam, ut fiat inperfeccior quoad Deum, sed dominari sic seculariter est status inperfeccior quam status evangelice paupertatis, igitur non licet sibi
180d a gradu monachatus | ad talem ascendere. *Illud,* inquit, *dico indignum tibi citra perfectum agere de tanta assumpta perfeccione, et evidencius est argumentum de fratribus ascendentibus ad papatus.* Movent igitur exproprietarii post dignitatem adeptam (ut VI libro propono diffusius exponere) quod si quis remanet civilis proprietarius occupando beneficium de patrimonio carnali sub forma clerici, videtur michi quod nedum dimidius recidit, sed totus, ut nec sit civilis dominus nec clericus dum sic vivit. Patet ex dictis . . . capitulo huius quinti, nam fundans pauperes de bonis ecclesie tanquam ypocrita damnabilis non est pars populi nisi finaliter resipiscat et per consequens permanens nec clericus nec laicus sine ordine punietur. Si enim *layos* grece sit *populus* latine, solum illa persona et quelibet talis est laici, que est pars populi civiliter conversantis. Confirmatur enim: liceret homini dominari civiliter nisi posset cum statu habito ad quemcunque magnum gradum civilitatis ascendere et per consequens actus civiles in quibus incurreretur irregularitas exercere; sed hec repugnant statui clericali, ergo et civiliter dominari. Assumptum patet ex hoc quod iuxta principia policie quecunque pars populi cuius statui
181a non repugnat minuta dominacio | civilis, non repugnat quantumlibet maior per adquisicionem, adopcionem vel ad medium civile.

If the pope may rule civilly at all there is no limit to the secular entanglements that involve him.

Idem est iudicium de toto et parte quoad repugnanciam status. Si igitur licet pape civiliter dominari in minimo, licet sibi regnare et imperare super quotlibet regna civiliter et per consequens bellare, homines suspendere, vel aliter occidere secundum omnem formam mortis civilis, et multo magis quemlibet magnum patronum reservare civiliter cum papatu. Quod autem predicti actus

19, 20. *fundans;* lege *fraudans.* 26. Cod.: *licet.* 31. Cod.: *quemcunque.*

ex irregularitate sequente repugnant clericis, patet per quotlibet leges. Nam in veteri testamento David fuit prohibitus edificare templum Domino, quia *vir sanguinum fuit*, ut patet II Paralip. Cum igitur in novo testamento sacerdotes debent esse spiritualiores quia clerici non layci, et plus est edificare templum spirituale conficiendo corpus Christi quam templum materiale Salomonis, multo magis illicitum est sacerdoti illud officium. Unde in canone XXIII questione VIII ex multis conciliis sunt quotlibet decreta ad illud sonancia. Nam in concilio Tribueriensi statutum sic loquitur: *Quicunque clericus aut in bello aut in rixa aut in ludis gentilium mortuus fuerit neque in oblacione neque in oracione pro eo postuletur, sed in manus incidat iudicis.* | 181b Et sequitur ex concilio Tholetano: *Clerici qui in quacunque faccione arma volentes sumpserint reperti, amisso ordinis sui gradu in monasterio perhenniter detrudantur.* Et ex concilio Meldensi sequitur: *Quicunque ex clero videntur esse arma militaria non sumant nec armati incedant sed professionis sue vocabulum religiosis moribus et religioso habitu prebeant. Quod si contempserint tanquam sacrorum canonum contemptores et ecclesiastice auctoritatis prophanatores proprii gradus amissione multentur, quia non possunt simul Deo et seculo militare.* Item secundum Apostolum I. Thim. III, 3: *Oportet episcopum esse non percussorem*, igitur multo magis non hominis occisorem. Unde XXIII questione VIII ex concilio Tholetano sic scribitur: *Hiis a quibus Domini sacramenta tractanda sunt iudicium sanguinis agitare non licet; et ideo magno opere talibus excessibus prohibendum est, ne indiscrete presumpcionis motibus agitati aut quod morte plectendum est sentencia propria iudicare presumant aut truncaciones quibuslibet personis per se inferant aut inferendas precipiant. Quod si quisquam horum immemor preceptorum aut in ecclesie sue famulis aut quibuslibet personis tale aliquid fecerit, concessi ordinis* | 181c *honore privetur et loco, sub perpetuo quoque dampnacionis teneatur ergastulo religatus.* Item omnes sacerdotes Christi et specialiter episcopi debent observare Christi consilia de paciendo iniurias, cum debent esse proximi imitatores Christi, qui secundum beati Petri testimonium *cum pa-*

He may have to go to war, which many councils have forbidden.

1. Cod.: *repugnat.* 30. Cod.: *agitari.*

9. Decreti secunda pars, causa XXIII, q. VIII, cap. IV. 14. Cap. V. 17. Cap. VI. 26. Cap. XXX. 40. I. Petri II, 23.

teretur non comminabatur; ergo non debent esse executores severissime cause civilis, que est hominem occidere.

T Unde XXIII, questione VIII in principio, sic dicitur: *De episcopis vero vel de quibuslibet clericis, quod nec sua auctoritate nec auctoritate Romani pontificis arma arripere valeant, facile probatur. Cum enim Petrus qui primus apostolorum a Domino fuerat electus materialem gladium exerceret, ut magistrum a Judeorum iniuria defensaret, audivit: Converte gladium tuum in vaginam, omnis enim qui gladium acceperit gladio peribit, ac si aperte diceretur ei: actenus tibi et tuis successoribus inimicos Dei gladio corporali licuit persequi, deinceps in exemplum paciencie gladium tuum actenus concessum in vaginam converte et spiritualem tuum gladium quod est verbum Dei in mactacione veteris vite exerce; omnis enim preter illum, vel auctoritate eius, qui legittima potestate* 181[d] *utitur, qui, ut ait Apostolus, non sine causa | gladium portat, cui et omnis anima subiecta esse debet: omnis, inquam, qui preter auctoritatem huius gladium acceperit gladio peribit. Item Ambrosius: Arma episcopi lacrime et oraciones. Item Apostolus: Non vosmet ipsos defendentes, carissimi, quamvis omnibus generaliter dicatur, specialiter tamen prelatis dictum intelligitur.*

Quotlibet sunt talia dicta sanctorum et raciones, ut patet capitulo XVII et ultimo IV libri huius, que confirmant istam sentenciam.

It is said the clergy may not fight in person but may do so through their servants. Even so the cause must be purely God's.

Sed in excusacionem peccati fingitur triplex glosa, prima quod non per se sed per ministros pugnant clerici; unde XXIII, questione VIII, *Quicunque* post predicta decreta allegata sic scribitur: *Hiis itaque respondetur: Sacerdotes propria manu arma arripere non debent, sed alios ad arripiendum ad oppressorum defensionem, ad inimicorum Dei oppugnacionem eis licet hortari.* Et probat hoc per leges multiplices. Quod si addatur sentencia dicta XVIII quarti huius, quod *nemo in causa propria sed in pure causa Dei debet sic pugnare,* quin pocius omnia temporalia mundi relinquere et specialiter clericus

1. Cod.: *exactores;* corr. in marg. 8. Cod.: *exercere.* 11. Cod.: *diceret.* 14. Cod.: *convertere.* 27. *triplex* (sic). Recte: *duplex.*

3. Gratianus ad q. VIII. 9. Matth. XXVI, 52. 17. Rom. XIII, 4. 20. Ep. contra Auxentium. 21. Rom. XII, 19. 25. De Civili Dominio II, pag. 233, 258. 30. Gratianus ad cap. VI. *Quicunque.* 35. De Civili Dominio II, pag. 267.

qui non debet civiliter dominari nec debet procreare nec consulere ad bellandum, tunc foret sensus clarior, ut et diffuse exponitur in ultimo IV huius.

It is said again: To war against the enemies of the Church is right; why should not a priest do it:

Secundo dicitur quod opus debellandi inimicos ecclesie est meritorium in causa Dei, quare ergo non est lici- 182a
tum | sacerdoti, specialiter cum leges humane auctorisant episcopos vel abbates licite suspendere fures?

The answer is the old one that what is lawful for others may be forbidden to a priest.

Quantum ad illud, sepe dictum est quod multa sunt licita laicis ymmo sacerdotibus veteris testamenti que sacerdotibus Christi forent illicita. Quantum ad dominium V
prelatorum in occisione hominum, notandus est Hugo De Sacramentis libro II capitulo VII: *De temporalibus*, inquit, *que possident prelati, quedam ecclesiis Christi devocione fidelium concessa sunt possidenda, salvo tamen iure terrene potestatis. Si enim racionabile est et bonum quod Deus noster pacis amator est et nichil inordinatum approbare potest vera iusticia: spiritualis potestas non ideo praesidet ut terrene potestati preiudicet, sicut ipsa terrena potestas quod spirituali debetur nunquam sine culpa usurpat;* et postquam dixit quod largitores muneris solum illud concedunt ecclesie quod possident et tamen non habent in donatis capitale dominium, illud quod suis superioribus pertinet, ut possunt transferre ad aliam potestatem, ne prelati in donariis subditorum possint alienos possessores inducere, postmodum distinguit de elemosinis imperatorum et principum donatis ecclesie: *Notandum*, inquit, *quod principes terreni in terrenis possessionibus quas in subiectis vel sine subiectis possident aliquando concedunt ecclesie solam utilitatem, aliquando* |
et utilitatem et potestatem; utilitatem sine potestate con- 182b
cedunt, quando fructum possessionis ad usum ecclesie transferre discernunt; sed potestatem iusticie exercende in ipsa possessione ad eius iurisdiccionem transire non permittunt, aliquando et utilitatem et potestatem simul tribuunt. Ubi tamen diligenter attendendum quod ecclesia licet fructum terrene possessionis in usum accipiat, potestatem tamen exercende iusticie per ecclesiasticas personas aut iudicia secularia exercere non potest, potest tamen ministros habere laycas personas per quas iura ac iudicia

5. Cod.: *et causa*. 11. Cod.: *occasione*. 18. Cod.: *possidet*. 20. Cod.: *dixerit*. 24. Cod.: *possunt*. 33. Cod.: *ad eius diccionem*.

11. Hugo de St. Victore De Sacr. lib. II, p. II, c. VII, p. 419.
27. l. c. pag. 420.

ad terrenam potestatem pertinencia secundum tenorem legum et debitum iuris terreni exerceat; sic tamen ut et ipsam potestatem a terreno principe se habere cognoscat et ipsas possessiones nunquam ita a regia potestate elongari posse intelligat, quin si racio postulaverit aut necessitas et illis ipsa potestas debeat patrocinium quod debitum alteri non potest dare et ipse possessiones debeant terrene potestati obsequium. Sic, inquit, *ipsa possessio eciam ab ecclesiasticis personis obtenta; obsequium quod regie potestati debetur, pro patrocinio iure negare non potest, sicut scriptum est: Reddite que sunt Cesaris Cesari et que sunt Dei Deo.*

The Emperor may not give priests regal powers.

182[c] Ex istis dictis huius subtilis doctoris | videtur quod
X nec imperator potest donare pape dum steterit in suo ordine regaliam potestatem, imperialem vel dominacionem civilem, tum propter iniuriam factam ecclesie laycali, tum eciam propter incapacitatem Christi pontificis; et per consequens papa vel quicunque episcopus aut prelatus exercendo tales actus mortis vel mahemii debet facere hoc per laycam personam ministrantem principaliter post Deum domino temporali de quo spiritualis prepositus datas elemosinas tenet in capite. Aliter enim dominus papa foret capitalis civilis dominus Anglie et liceret sibi introducere quoslibet aut quotlibet alienigenas in castra episcoporum aut possessiones religiosorum, ut patet in loco suo diffusius. Nec video quin huiusmodi clerici forent aliter irregulares in occidendo homines propria potestate ac auctoritate civili in causa propria; quod Christus non potest cum non potuit civiliter dominari. Si igitur papa vel episcopus vel abbas habet dominacionem civilem requirentem dominacionem secundum penam incarceracionis, exilii, suspensionis vel mortis alterius, patet ex regula certissima iuris humani quod debet carere beneficio, si non potest uti officio,
182[d] *ablata enim per se causa | consequitur auferri et causatum.* Ille igitur qui principaliter domat hostes extrinsecos et intrinsecos, cuiusmodi est imperator vel rex, est reddituum ecclesie dominus capitalis; oportet igitur in mortificacione dominiorum huiusmodi vel totaliter extingui eorum civile dominium vel ipsum penes reges patronum vel alium

A lay judge appointed by a prelate serves the temporal lord.

4. Cod.: *ipsos possessores.* 8. *possessio.* Cod.: *possunt.* 19. *mahemii = mahamii;* ,mahamium = membri mutilatio vel enormis lesio.

secularem dominum removere. Hoc autem esset clero humili facilius et utilius et religiosius, cum tunc capiendo nudum usum bonorum que patronus nomine proprio defendit ad penam sanguinis, non auctoritate, procuracione, consensu vel nomine sacerdotis, excusatur ab irregularitate; sed tunc oportet sacerdotem sine defensione secundum leges humanas tollendo rapinas si veniant velle cuncta esse communia. Oportet enim ex testimonio sanctorum et decretis ecclesie reges et dominos temporales bona ecclesie defendere. Sed quomodo defenderent bona ecclesie civiliter super quibus non habent dominium? numquid non maior foret elemosina exonerare clericum ab irregulari civilitate quam in eius occupacionem bona ecclesie ad clerici dampnum defendere? Quod autem est regum tueri bona ecclesie patet XXIII, questione V, *Principes* et *Res omnes ecclesie* et *Regum est proprium* et *Rex debet* cum sibi | similibus. Auctoritate itaque 183ª
istorum quoad gladium temporalem oportet bona ecclesie gubernari, et cum nemo militat propriis stipendiis, patet quod oportet eos eciam temporalem mercedem recipere. Sed quid facilius, consonancius vel desiderabilius eis quam civile dominium ad quod consequitur licencia sumendi pro labore stipendium? Unde XXIII, questione VIII, *Episcopis* postquam ostendit quod non licet episcopis nisi spiritualem gladium exercere, sic infert: *Omnis enim preter illum, vel auctoritate eius, qui legittima potestate utitur, qui, ut ait apostolus, non sine causa portat gladium, cui et omnis anima subiecta esse debet, omnis, inquam, qui preter auctoritatem huius gladium accepit gladio peribit.* Et constat quod ille non est papa, ut patet Rom. XIII et Petri II, sed imperator vel princeps alius secularis. Si igitur non sine auctoritate secularis principis Y
debent temporalia ecclesie debellando defendi, quomodo sine eius auctoritate debent a clericis possideri? Deus igitur et dominus temporalis defendunt bona ecclesie gladio corporali; nec sequitur ex isto quod Deus sit irregularis propter auctorisacionem, consensum et com-

It is the duty of rulers to defend the goods of the Church, but to do so they must have power over them.

7. *tollendo.* Cod.: *colligendo.* 11. Cod.: *habet.* 16. Rectius: *Res autem humane* 24. Recte De episcopis, et est Gratiani ubi supra. 32. Cod.: *principiis.*

15. Cap. XX, XXI. 16. Decreti secunda pars, causa XXXIII, q. V, cap. XXIII. 17. Cap. XL.

plecionem operis occisionis, sicut non est adulter vel homicida, licet perficiat quamlibet creaturam et per
183b consequens omne opus per quod irregula | ritas contrahitur in persona capaci. Deus enim bene facit et ministri Dei layci quod sacerdotes irregulariter perpetrarent, cum usurparent officium Petro prohibitum et per consequens cuilibet eius vicario; irregularitas enim solum habet fieri circa christianum, ideo Deo vel angelo non competit sicut nec eius oppositum: Nec oportet sacerdotem ex consensu incurrere irregularitatem, sicut nec ex ministracione mercedis exequentibus ius principis in hac parte, quia episcopi consenciunt omni iusto, sicut in casu consulunt et ministratorie iuvant ad iustum homicidium, quod in persona et causa sua complenda forent irregulares, ut iusticiarius iuste condempnando furem incurrit irregularitatem propter secularitatem negocii; multo magis sacerdos Christi, si illud faceret, cum in senectute matris ecclesie officia clerici et layci debent esse distincta que in eius infancia erant confusa, ut patet de mercancia, de carnali procreacione, de causa sanguinis et aliis actibus civilibus; multo magis igitur in actibus bellicis, in quibus est maius spirituale periculum et maior distraccio ab officio sacerdotis. Unde non video quin sit declinacio a religiositate, quando
183c sacerdos Christi recipit redditus vel procurat | vel prebet consensum ut pro elemosinis sibi signatis pauperes taliter puniantur, quia sapit proprietatem dominii contra ordinem clericatus; ideo securum esset clericis omnes dominaciones et iurisdicciones tales abnuere et elemosinas auctoritate talium dominorum admittere tanquam neutras, saltem sine procuracione avida, ut in causa propria vindicetur.

God and his lay servants do rightly what would be irregular in priests.

Priests are more distinct from laymen than under the old law.

Conceditur tamen quod licet clericum velle per alium esse execucionem talis iusticie, ut clerico consenciendo placeat quod alii carnaliter procreent, quod esurientes ad tantum et taliter comedant, quod non celebrent et quotlibet huiusmodi actus ac negociaciones causent, et tamen displiceret sibi quod in persona sua sic faceret.

Iterum, placeret sacerdoti quod inferiores ecclesie pro temporalibus suis litigent, pugnent et tales actus civiles exerceant, et tamen cum professus est expropriacionem displiceret sibi quod pro suis sic faceret.

33—34. Cod.: *clericus . . placeatur*; cf. l. 38.

CAPITULUM VICESIMUM SECUNDUM.

The heirs of those who have given endowments are interested in the proper use of them.

Ex istis videri potest quod licet dominis temporalibus A auferre a religiosis collatas elemosinas progenitorum suorum in casu quo habitualiter eis abusi fuerint, ut tactum est XXXVII tercii huius; patet ex racione duodecima decimi capituli huius quinti et questione eius quarta. Quod autem spectat ad dominos secu | lares 183[d] patet ex dictis quarti huius; ipsis enim iniuriatum est per abusum sue elemosine; ideo causa sua precipue agitur. Unde sanctus Thomas secunda secunde questione CLXXXVII postquam ostenderit quod licet clericis accipere possessiones tam magnas quam minutas in elemosinam ut liberius insistant religiosis actibus, quorum ministratores debent esse participes, subiungit quod *usus ipsorum donorum redderetur illicitus, si ab actibus religiosis desisterent et quantum in se esset, defraudarent intencionem eorum qui talia beneficia contulerunt.* Quare ergo non debent seculares domini esse soliciti ad rectificandum tam gravem iniuriam? et super illa racione invincibili fundantur leges Anglie et civiles reciproce capitulo quarti huius et specialiter de lege civili, De Capitulis, *Corradi* et de lege canonica XVI questione VII *Filiis*, et infra per multa capitula. Nam colleccione decima sic scribitur: *Si clericus vel episcopus vel abbas habens beneficium a rege datum non solomodo persone sed ecclesie ipsum propter suam culpam perdat, eo vivente ad regem pertineat, post mortem vere clerici ad successorem revertatur.* Decretum autem memoratum docet *filios aut nepotes aut honestiores propinquos | illius qui construxit* 184[a] *vel ditavit ecclesiam circa ipsam habere istam solerciam, ut si sacerdotem aliquid ex collatis rebus defraudare previderint aut honesta communicacione compescant aut episcopo vel iudici corrigenda denunccient. Quod si episcopus fuerit negligens, dicatur metropolitano et tercio in negli-*

19, 20. Cod.: *invincibile.* 23. *collectio = conventus = assemblée.* 24. Cod.: *vel uti.*

5. De Civili Domini I, 265 seqq. 6. Vide supra pag. 148. 10. St. Thomae Opp. tom. X, pag. 513. 21. De Civili Dominio II, cap. V. 22. F. 2. 40. (Feudorum libri.) 22. Decreti secunda pars, causa XVI, q. VII, cap. XXXI. 28. Decreti causa XVI, q. VII, cap. XXXI.

gencia sua debet regis auribus intimari, qui debet salutarem correpcionem adhibere, que correpcio non est specificanda ut regi pertinens nisi submovendo eum de elemosinis quarum rex est dominus capitalis, ut dicit canon III, questione II, *Si episcopus,* ut recitatur II capitulo huius V. Quamvis enim doctores dicunt quod primo debet probari dilapidacio et ea probata dari sibi adiutor ad finem litis, tamen iste fucus excluderet correccionem domini secularis, ideo oportet ipsos exequi in defectu spiritualis prepositi, vel saltem elemosinas suas subtrahere quod nemo potest legaliter prohibere. Cui, rogo, foret pertinencius disponere pro elemosinis progenitorum, pro bonis regni sic abusis, que eo ipso debent confiscari, quam regi? vel quis infidelis non dubitat quin patroni ecclesiarum maiorem solicitudinem apponerent pro elemosinis rectificandis in manu religiosorum abusis quam pro temporalibus proprie superflue cumulandis? | [184b] Quanto enim anima est prestancior corpore et bonum patrie prestancius bono vie toto in genere suo, debet fundatoris solercia circa talia esse maior. Sed quia temporalis iuris vel commodi adquisicio acuit operantes, notat Archidiaconus ne patroni in tam necessaria causa ecclesie ex defectu stipendii sint segnes vel desides, quod hoc facient expense ecclesie.

Lay rulers must supply the defect of prelates.

B Preterea debent fundatores considerare quod bona collata ecclesie sunt quasi thesaurus depositus quem licet eis in tempore necessitatis repetere, quod probatur lege triplici; primo ex testimonio Leonis IV posito in decretis XVI, questione VII, *Contra sanctorum; Si,* inquit, *fundatores ecclesiarum ad inopiam vergere ceperint, ab eisdem ecclesiis temporalis vite suffragia percipiant.* Item XVII, questione ultima, capitulo finali: *Quicumque,* narrat Augustinus, quomodo *quidam cum heredes non haberet, constituit ecclesiam* beati Aurelii Carthaginensis episcopi *heredem bonorum suorum servato sibi usu pro tempore vite sue, sed natis sibi filiis episcopus reddidit sibi bona data. In potestate,* inquit Augustinus, *habebat episcopus non reddere, sed iure fori, non iure poli.* Si igitur iure poli non habuit episcopus ius retinendi donata, cum illud ius sit ius divinum | [184c] contra quod non cadit dispensacio, sequitur quod domini temporales habent ius po-

Endowments are a treasure laid up which the founders may claim in case of necessity.

5. Cap. VIII. 29. Cap. XXIX. 32. Q. IV, cap. XLIII.

tissimum in elemosinis ab ipsis vel suis progenitoribus collatis ecclesie. Unde Archidiaconus dicit quod episcopus non illegittime alienavit bona ecclesie tum *quia casus hic sub pietate comprehenditur in quo bona ecclesie licite alienantur*, *XII*, *questione II*, *Sacrorum*, *tum eciam quia iuste alienum restituit.*

Authorities in support of this.

Tercio confirmatur ex decreto consilii Tholetani posito XVI, questione VII: *Quicunque*, inquit, *fidelium propria devocione de facultatibus suis aliquid ecclesie contulerint, si forte ipsi aut filii eorum redacti fuerint ad inopiam, ab eadem ecclesia suffragium vite pro temporis usu percipiant;* aliter enim non animarentur domini temporales ad dotandum ecclesias nisi possent tempore necessitatis subtrahere suas elemosinas, et illud non dare secundum Archidiaconum in Rosario XII, questione I, capitulo *Certe* super verbo *aufferre. Est aufferre.* Ex quo patet quod domini temporales possunt aufferre temporalia ab ecclesia quantumlibet regulari et multo magis ab ecclesia habitualiter delinquente. Et super lege illa fundat Archidiaconus, cum ecclesia tenetur subvenire pauperibus et maxime a quibus beneficium recipit, quod tenetur subvenire filiis patronorum. | Unde notaremus 184d
argumentum Augustini secundum II De Vita Clericorum quod ponitur in decretis XIII, questione II, *Si quis*, ubi Augustinus dicit, cum sacerdos debet patrem iratum filio et volentem ex hinc exhereditare placare filio reconciliando, *quomodo*, inquit Augustinus, *ergo ut cum filio suo habeat pacem cuius appeto hereditatem.* Videtur michi revera, quod illud sit turpe lucrum, ut patet III decretalium titulo finali. Verumtamen ne talis ablacio sit inprovida, modificat decretum: *Hic*, inquit, *distinguendum est, quid iuris fundatores ecclesiarum in eis habeant vel quid non. Habent ius providendi, consulendi et sacerdotem inveniendi, sed non habent ius vendendi vel donandi vel utendi tanquam propriis.*

5. Cod.: *Sacramentorum.* 8. Cod.: *quicunque inquit* twice. 9, 10. Cod.: *contulerunt.* 19. Cod.: *deliquente.* 27. *ergo.* Cod.: *volo.*

2. Archid. Sup. Decr. causa XVII, q. IV, cap. XLIII. 8. Cap. XXX. 16. Archid. Sup. Decr. causa XII, q. I, cap. *Certe* hunc locum non habet. 24. Cap. VIII. 30. Rectius De Poen. dist. V, cap. II, *Qualitas.* 31. Decreti secunda pars, causa XVI, q. VII, cap. XXX.

Ex quo patet quod habent ius et potestatem utendi in necessitatis tempore pre aliis tanquam communibus bonis ecclesie.

Example of Christ clearing the temple.

Secundo moveret reges ad ordinandum de bonis ecclesie pacis et prosperitatis regni tranquillitas, que secundum dictum proximo capitulo potissime stat in religionis observancia sacerdotum, et declaratum est capitulo XVII IV huius ex testimonio beati Gregorii; Crisostomus eciam In Inperfecto Omelia XXXI docet idem exemplo multiplici, primo ex hoc quod Christus ut rex ascendens Jerusalem primo omnium rectificavit 185[a] templum eiciendo ementes et ven | dentes, ut patet Math. XXI, ut sepe exposui, exemplificavit in hoc regibus et dominis secularibus, ut ipsi vadant et faciant similiter. Ad hoc enim Deus dedit eis potestatem, ut patet Rom. XIII.

Parallel between the clergy and the stomach, or the root of a tree.

C Secundo ponit Crisostomus exemplum de stomacho qui existens cocus universalis tocius corporis indiget rectificacione assidua, ne ex eius discrasia propter defectum alimenti residuum corporis paciatur; sic in corpore Christi mistico est clericus preparans populo tanquam stomachus spiritualia alimenta. Tercium exemplum ponit de arbore quam videntes in ramis arescere statim convincunt defectum esse originaliter in radice; sic quacumque parte populi peccante est evidens quod causa huius sit vel omissio vel commissio sacerdotis. Totum enim corpus ecclesie quod tenetur se iuvare reciproce debet secundum partem sanam corripere huiusmodi sacerdotes. Unde Luce XIX, 46, 47 postquam Christus flevit destruccionem Jerusalem statim ascendit in templum et cepit eicere vendentes in templo et ementes, dicens illis: *Scriptum est: Domus mea domus oracionis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et erat quottidie docens in templo, principes autem et scribe sacerdotum et principes plebis querebant eum perdere.* Super quo dicunt sancti doctores et specialiter beatus Gregorius 185[b] Omelia XXXIX libri II; quod *maxima ruina populi* | *ex culpa sacerdotum fuit,* ideo primo omnium arguere illos cepit; omnis autem Christi accio est nostra instruccio.

8. De Civ. Dom. II, 238. 9. Chrysostomus l. c. 37. St. Gregorii In Ev. lib. II, Hom. XXXIX, Opp. tom. I, 1646.

Quotlibet sunt talia scripture, racionis, doctorum et legum testimonia que sepe repecii et sunt in practica sepius repetenda. Et sic intelligendus est Augustinus Epistola XXXIII ad Bonifacium. *Quis*, inquit, *mente sobrius nostris dicat regibus: Nolite curare in regno vestro a quo teneatur vel oppugnetur ecclesia domini nostri*, *non ad vos pertineat in regno vestro quis velit esse sive religiosus sive sacrilegus; quibus dici non potest; nonne ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse pudicus, quis inpudicus?* ac si Augustinus argueret: cum adulteria pro pacificacione populi humanis legibus puniuntur, quomodo sacrilegia que eidem paci plus obviant permittuntur? Unde ponit exemplum de quinque regibus qui blasfemiam punierunt, ut patet III huius, et VI capitulo. Et super isto fundamento fundatur dictum Ysidori III Ethimologiarum in fine; quod ponitur in decretis XXIII questione V: *Principes seculi nonnunquam infra ecclesiam*, inquit, *potestatis adepte culmina tenent, ut per eandem potestatem necessarie non essent nisi ut illud quod non prevalet sacerdos efficere per doctrine sermonem potestas hoc impleat per discipline terrorem; sepe enim per regnum terrenum celeste regnum proficit ut qui intra ecclesiam positi contra fidem et disciplinam* | *agunt rigore* 185c *principum conterantur.* Ecce quomodo principes seculi debent de infidelitate punire et per consequens cognoscere quam noticiam habere tenentur a Christo, si non habent ab aliquo sacerdote. Unde subditur: *Cognoscant principes seculi Deo se debere esse racionem reddituros propter ecclesiam quam Christo tuendam accipiunt. Nam sive augeatur pax et disciplina ecclesie per fideles principes sive solvatur, ille ab eis racionem exigit qui eorum potestati suam ecclesiam credidit.* Unde (ut alias diffuse ostendi) iurisdiccionis confusio non impedit quin domini seculares tenentur in causa Dei eciam quoad vocatos sacerdotes cognoscere; nam secundum sentenciam huius sancti doctoris omnis sacerdos peccans mortaliter in-

7. Cod.: *ad nos;* ib. Cod.: *in regno vestro* deest. 8. Cod.: *non* deest. 9. Cod.: *pertinet.* 17. Cod.: *seculi nonumquam* deest. 18. Cod.: *potestates.* 18—19. Cod.: *adepte—potestatem* deest. 20. Cod.: *prevalent sacerdotes.*

4. St. Augustini Opp. tom. II, 651 (Ep. CLXXXV). 14. Rectius (ut videtur) De Civ. Dom. I, 44. 15. Cap. XX. Et est Isidori lib. III de summo bono cap. LIII.

iuste occupat quicquid habet et per consequens pertinet ad regis officium de temporalibus regni sui iusticie complementum.

D Unde Ysidorus V Ethimolog. capitulo XXIII: *Res*, inquit, *a recte possidendo, ius a iuste possidendo; hoc enim iure possidetur quod recte, hoc recte quod iuste, hoc iuste quod bene; quod autem male possidetur, alienum est. Male autem possidet, qui vel suis male utitur vel aliena pre-*
185[d] *sumit, possidet autem iuste qui non utitur | cupiditate; qui autem cupiditate tenetur possessus est ut possessor.* Ex qua sentencia bene rimata videri poterit quod piorum principum foret maior pars possessionum quas clerus dotatus occupat, si cum paribus iusticia canonica debite fuerit executa. Nam omnis clericus plus amans temporalia quam pacienciam vel aliam virtutem quamcunque in se vel populo ut sic cadit ab eorum dominio, sicut omnis religiosus vivens seculariter qui vel querendo vel mercando innititur turpi lucro, ut patet III decretalium in fine. Est autem lucrum nimis turpe clericum de bonis pauperum perquirere sibi redditus per se vel alios. Et istud ut videtur michi pertinet ad dominos discutere, cum habent bona illa dirigere, et si oportet racione capitalis dominii pugnando defendere. Ad quid, queso, diceret canon XVI questione VII *Filiis*, quod post desidiam episcopi et metropolitani in corripiendo sacerdotem patronus conqueri debet regi, nisi ad regem pertineret ipsum corripere? Ad quid diceret beatus Jeronimus super Jeremiam illud positum in decretis XXIII questione V, ut tetigi proximo capitulo: *Regum*, inquit, *est proprium facere iudicium atque iusticiam et liberare de manu calumpniancium vi oppressos et peregrino, |*
186[a] *pupillo vidueque qui facilius opprimuntur a potentibus prebere auxilium.* Et infra sub auctoritate Cipriani sic dicitur: *Rex debet furta cohibere, adulteria punire, impios de terra perdere; parricidas et periuros non sinere vivere, filios suos non sinere impie agere*, nisi dicta execucio extendi posset in casu ad clericos.

The greater part of endowments should be forfeited to the ruler.

Nec presumpserunt aliqui doctores docere quod iste leges sunt abrogare vel quod non debent in quantumcunque magna desidia prelati ad clericos se extendere, cum contra ius nature foret quod rex debet pacificare

Folly of teaching that the King has no power over the clergy.

32. Cod.: *pupilloque vidue qui*

29. Cap. XXIII. 34. Cap. XL.

rempublicam et iustificare iniuriantes pauperibus regni sui, et tamen non differt habere potestatem super necessariissimum antecedens, cuiusmodi foret rectificacio facinorum et abusuum sacerdotis, puniat igitur rex tales dimissos a pontificibus, de quanto perturbant rempublicam, sicut papa punit eos de quanto committunt contra Deum iniuriam, nec videtur quod aliter stabit regnum.

To correct the clergy is an alms, and better than a bodily one.

Tercio moveret reges lex caritatis communissima que est indispensabilis lex nature qua tenentur egenis opera misericordie impendere, ut patet Math. XXV. Cum igitur alia sint opera misericordie corporalia que sunt

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo,

alia autem opera misericordie que ultra omnem proporcionem ra | cionabilem sunt operibus misericordie (186b) corporalibus meliora et ab omni homine districcius requisita, patet quod domini temporales tenentur ipsa clericis in tempore necessitatis impendere iuxta dicta . . . capitulo huius V. Elemosina foret docere clericos per ablacionem temporalium occasione quorum abusorum peccant gravius, igitur seculares domini sic tenentur.

The spiritual works of mercy.

Sunt autem septem opera misericordie spiritualia que (E) corporalibus correspondent, scilicet docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, portare pacienter molestias iniuriantis et generaliter orare pro omnibus sed specialiter pro mortuis iuxta hoc metricum:

Doc., consul., castig., solare, remitte, fer., ora.

Parallel between bodily and spiritual works.

Ista autem opera misericordie sunt in potestate cuiuslibet viatoris, ideo de istis requirit Deus districtum iudicium et specialiter de correpcione fraterna, ut patet Math. XVIII et exponitur . . . Sicut tota miseria corporalis viatoris lapsi reducitur ad tria genera, scilicet ad defectum in alimento, ad defectum in tegumento et defectum in accidentali corporis nocumento, proporcionaliter est in homine interiori licet subtilius. In alimento enim sunt esuries et sitis, quibus correspondent pastus doctrine catholice et consilium recte vie; prior

Giving meat and drink corresponds to teaching and counsel.

1. Cod.: *r̄c pauperibus*. 33. *exponitur*. Sequitur lacuna. 38. Cod.: *correspondenter*.

186[c] est | generalior et grossior quam alii et posterior spiritualior atque subtilior in arta semita quasi potus.

Clothing to reproof and consolation,

In tegumento sunt induicio et hospitacio, quibus correspondet correpcio superinducens virtutem que est vestis anime, et consolacio oriens super fidem, spem et caritatem, que constituunt domum anime et alias virtutes morales.

visiting the sick to forgiveness of injury.

Accidentale vero corporis nocumentum stat in duobus, scilicet in infirmacione et incarceracione; sed duplex principium nocendi ab intrinseco, quibus correspondent iniurie dimissio quoad visitacionem infirmi et tribulacionis virtuosa passio quoad recepcionem incarcerati; quando enim quis miti modo dimittit iniurias, sanat se a livore et ira intrinsecus, quia Proverb. XVII, 22: *Animus gaudens etatem floridam facit;* et sanat vulnera ac discrasiam in animo inimici, quod est spiritualiter visitare; pati autem iniurias hostium est dare precium pro spirituali incarceracione, cum Romanor. XII, 20 dicitur: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* Et sequitur: *Sic carbones ignis congeres super caput eius;* quod est magnum precium redempcioni spirituali conveniens.

Burying the dead to secret prayer.

Oracio vero abscondita correspondet fossioni et omni
186[d] ministerio mortuorum, | cum non superest de sex aliis eorum directum suffragium. Et omnia ista fundata in caritate impendit christianus proximo eo ipso quo debite conversatur. Ideo de istis fundatis in lege nature commissiva examinabit Deus bonos et malos in finali iudicio; et sicut amor istorum operum traxit iudicem ad incarnacionis adventum, sic amor et odium eorum erit materia ad finaliter iudicandum. Cuius triplex racio ponitur, quia iudicium misericordie consequitur opera misericordie, ut dicit Christus Math. V, 7: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur,* et Jacobi II, 13: *Judicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam.* Consonum est igitur quod iudex iustissimus ostendat sic iusticiam sui iudicii.

Secunda causa est: Sicut nemo intrabit ad cenam novissimam nisi superinduerit caritatem, sic nemo excludetur nisi propter defectum vestis huiusmodi nupcialis; cum igitur perfeccio illorum operum vel defectus eorum et caritas vel eius privacio consequuntur, signanter explicantur hec opera que sunt manifesta iudicia cari-

6. *que.* Cod.: *quem.* 20. Cod.: *sic aut.*

tatis. Nam I. Johannis III, 17: *Qui vidit fratrem suum necessitatem habere et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo? Qui non diligit fratrem suum* | 187a *quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere?*

F Tercia causa est quia iudicium sicut erit manifestum, ita erit eius iusticia manifesta, unde et inspecta; nunc autem testes copiosissimi de operibus, nunc et eorum defectibus, ideo iudex non iudicabit in causa pure propria, sed in causa sui populi, quem debet in iusticia regulare; propter tales causas requiret Deus in finali iudicio districtissime ab omnibus christianis de istis septem spiritualibus operibus misericordie, ideo illi qui presunt tenentur ad illa precipue. Unde Ecclesiastici XVII, 12: *Deus mandavit illis unicuique de proximo suo.*

God has charged us to have care one of another.

Quilibet enim christianus tenetur indispensabiliter proximo suo opera misericordie rependere pertinenter ad potestatem et dona que Deus ad hoc prestiterit. Et sic lex canonica de insolencia refrenanda, lex civilis de pace stabilienda sed precipue lex evangelica de dileccione fraterna moverent reges ad ecclesiasticos misericorditer castigandos. Nec movet fucus sophisticus quo dicitur dominos seculares non debere clerum corripere nisi fuerint iusti volentes melius expendere bona ecclesie quam tales clerici; sed ista disposicio deficit, igitur et debitum corrigendi. Patet quod falsum assumitur; debent enim corripere sive | 187b fuerint iusti sive iniusti, non debent corripere ut iniusti, quia debent esse iusti sed servata iusticia iustum opus faciunt eciamsi iniuste. Unde si iste fucus moveret nos, per idem non ministraremus sacramenta nec reciperemus a subditis bona ecclesie, quia non sic faceremus nisi iuste, sed sumus plurimum iniusti, sicut supponimus dominis secularibus, igitur conclusio. Sicud igitur in faciendo opus misericordie vel elemosine tribuendo debet caveri ypocrisis, sic in faciendo opus misericordie vel elemosine auferendo debet caveri fastus, zelus vindicte atque cupiditas et intendendi caritative misericors relevacio proximi, quoad intellectum speculativum per doctrinam, quoad intellectum

It is the duty of all rulers, righteous or unrighteous, to do justice.

8. Hic locus corruptus est; Fortasse: *sicut testes . . . sic . .* 13. Cod.: *diligenter;* suprascriptum: *misericorditer.* 22. Cod.: *quod.*

3. I. Joh. IV, 20.

practicum per consilium, quoad affectum deponendo tristiciam per consolacionem, quoad operacionem iniustam in quantum procedit ab inordinata voluntate per supernam correpcionem, in quantum secundum talem iusticiam respectatur in proximum per debiti dimissionem, quoad gravamen conveniencium preter peccantis intencionem per prudentem supportacionem iuxta illud Rom. XV, 1: *Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare*, iuxta illud Gall. VI, 2: *Alter alterius onera*
187[c] *portate* quod consistit non in assensu ad facinus | sed in continua et solida meditacione, sufferendo recalcitrantis iniurias, sicut medicus ligat amicum et scindit vel cauterizat eciam exprobrantem.

Sed quia offendimus in Deum, cuius offense inpertinens est nobis remissio, nec superest pertinencius suffragium mortuo quam devota oracio, ideo debemus pro singulis per devotam oracionem petere auxilium a Domino, ut ipse iniciet auxilium et suppleat defectus reciprocos membrorum ecclesie.

It is wrong to take from kings and patrons the right of presenting fit persons to benefices.

Ex istis alias: Si Deus voluerit, diffuse fundabitur quod iniustum est aufferre a regibus et piis patronis ius presentandi sacerdotes ydoneos ad curam et preposituram spiritualem in suo dominio; tenentur enim reddere racionem. Igitur iniquum est ineptos ipsis invitis inducere. Unde iura limitant eis ius presentandi ydoneos, ut patet XVI questione VII *Decernimus* et ca-
G pitulo *Monasterium* cum multis similibus. Consideret igitur rex et quicunque secularis prepositus quomodo *durissimum iudicium hiis qui presunt fiet* in die iudicii, specialiter de doctrina vite verbi et operis; consideret secundo quam faciliter et tute debet et sufficit subtrahere suam elemosinam vel defensionem a clerico iniuriante
187[d] pauperibus, ne peccatis eius consenciens | pregravetur crimine alieno. Et credo quod exasperabitur ad abusas elemosinas subtrahendum. Nam nec vetati sacerdotis dignitas nec excommunicacio nec aliqua ecclesiastica censura, cum non ligat in casu isto quoad Deum, debet retrahere alieni execucione huius et legali; sic enim David ampliavit cultum sacerdotum quem Saul extinxerat,

5. *respectatur*, sic. Cod.: *repettatur sive repectatur*. 6. *gravamen(?)* cod.: *gramen*. 20. *alias;* sic in cod. rectius *elicias* aut aliquod huiusmodi. 38. *alieni execucione;* ita cod. 39. *David;* Cod.: *dando*.

26. Cap. XXXII et XXXIII. 29. Sap. VI, 6.

Example from O. T. of kings deposing priests.

ut patet I. Paralipom. XXIII et infra, sic Salomon deposuit ad stabilimentum regni sui Abiathar summum pontificem, ut patet III Reg. II; sic Ezechias IV Reg. XVIII, sic Josias IV Reg. XXII destruxerunt errata a suis progenitoribus et rectificarunt in sacerdotibus cultum Dei. Et demum Christus omnium illorum filius destruxit blasfemos presbiteros Judeorum XLII anno post ascensionem per Titum et Vespesianum principes Romanorum, dicente Gregorio Omelia IX ubi supra: *Post domini ascensionem et post necem Jacobi, qui Justus est appellatus, suscitavit Dominus adversum Judeos Romanorum principes Vespesianum et Tytum, patrem et filium iusto Dei iudicio agentes ut qui patrem et filium necaverit a patre et filio necarentur.* Unde in historia horum legitur devotus Tytus dixisse cum vidisset cadaveribus mortuorum valles repletas et totam patriam ex eorum fetore | corruptam: 188[a]
Flens, inquit historia, *levavit manus ad celum dicens: Domine Deus, tu scis, quod ego hec non facio.* Et sic post dotacionem ecclesie legitur multos devotos imperatores rectificasse Romanos pontifices, et forte si ingrata irreligiositas nostrorum pontificum, secundum quam declinant a Christo, vergentes ad seculum, foret cum irreligiositate predictorum pontificum inposita, eque libere ex opposito pena oblacionis vel detencionis temporalium iuxta posita pene quam predicti pontifices sustulerunt non in minima arena maris, hec pena sua culpa gravior appareret. Considerarent igitur reges, principes, ymo milites ut sunt tales quod ex voto tenentur defendere matrem suam gladio corporali. Considerent secundo quod maius periculum matris sue stat in sacerdotibus abalienatis retrorsum, qui bona pauperum, ymmo ecclesie, tanquam alieni filii ecclesie malignancium rapiunt et disperdunt, ut dictum est capitulo XIV huius V. Et ex illis concludant zelo prosperitatis vie et patrie debitum sui officii in effectum.

The penalty of withdrawing endowment would not be a grain too heavy.

No wrong would be done to the founders.

Sed contra istud arguitur tercio obiectu promisso H
superius XXXVIII capitulo III huius. Videtur enim quod domini seculares superstites iniuriarentur progenitoribus suis fundantibus illas ecclesias spoliatas et hoc in bonis

9. Cod.: *ubi* deest. Non est Homilia IX sed XXXIX; sed et hic locus ibi deest. 39. Cod.: *spoliare.*

37. De Civili Dominio I, pag. 274 seqq.

188[b] optimis quia in oracionum suffragiis | et in elemosinis, quibus pauperes recrearentur. Sic ergo propter honorem Dei et amorem parentum in purgatorio indigencium istis suffragiis spiritualibus differrent domini ecclesiam istis temporalibus spoliari; hic dicitur quod ista evidencia rimata radicitus moveret dominos seculares contra aliam fugam sentenciam ad exonerandum suos elemosinarios de temporalibus secundum formam et ordinem supradictos, tam racione capta ex parte progenitorum mortuorum elemosinas tales fundancium quam ex parte heredum superstitum, quam tercio ex parte utilitatis universalis ecclesie.

Avarice and fleshly lusts disable from effectual prayer.

Ad declarandum autem istam sentenciam supponende sunt tres conclusiones note theologo, prima: Inter omnes disposiciones quibus ecclesiasticus indisponitur ad orandum effectualiter est avaricia ac culpa carnalis una de maximis. Patet sic: Ad edificacionem oracionis oportet orantem converti ad Dominum, sed illa maxime avertunt, ut patet primo huius XVI capitulo, ideo maxime indisponunt; nisi enim quis convertatur ad Dominum non diligit eum implendo primum mandatum; quod si non fecerit, non impetrat pro quo orat, igitur conclusio. Quis, rogo, dominus non dedigna-
188[c] retur ad servum suum miserum qui rogat dominum applicando sibi dorsum et faciendo sibi derisiones | multiplices et despectum? Sic autem est de omni preponente Deo suo temporalia in amore, ut alibi diffuse exposui. Unde videtur michi quod sentencia ista innuitur Ezechiel. VIII, 16, ubi per abhominacionem maximam narratur quomodo *viginti quinque viri inter vestibulum et altare erant dorsa habentes contra templum Domini et facies ad orientem et adorabant ad ortum solis.* Contra quos dicit Dominus Jerem. XVIII, 17: *Ego dorsum et non faciem ostendam eis.* Nam creature conversio ad Deum sicut et eius aversio ab eodem infert proporcionaliter conversionem Domini ad ipsam et aversionem Domini ab eadem, cum Zach. I, 3 dicitur: *Convertimini ad me et ego convertar ad vos.* Unde Origenes super Exodum Omelia XII sic loquitur: *Si,* inquit, *nos Deum deprecemur, ut velamen de corde nostro dignetur auferre*

7. *fugam;* ita cod. an *falsam?* 23. Cod.: *exclusio.*

38. Origenis In Exodi cap. XXXIV Hom. XII, Opp. tom. I, pag. 111 (Ed. Basil 1536).

capere possumus intelligenciam spiritualem; si tamen convertamur ad Dominum et libertatem sciencie requiramus. Sed quomodo possumus invenire libertatem qui servimus seculo, peccunie? qui servimus desideriis carnis? Ego me ipsum corripio, ego me ipsum iudico, ego meas culpas arguo. Videant qui audiunt quod de semet ipsis senciant; ego interim dico quod donec alicui horum servio non sum conversus ad Dominum, non sum consecutus libertatem, donec talia me negocia et solicitu | dines stringunt: Illius 188[d] *enim a quo constringor negocii et solicitudinis servus sum. Scio enim scriptum esse quia unusquisque a quo convincitur huic servus addicitur. Unde licet me amor pecunie non superet, licet possessionum et diviciarum cura non stringit, laudis tamen cupidus sum et gloriam sector humanam. Si de vultibus hominum pendo, quid iste de me senciat, quomodo iste me reputet et ne illi displiceam si illi placeam; donec,* inquit, *ista requiro, servus horum sum et per consequens proditor Dei mei.*

Ex istis patet conclusio supposita, ideo signanter pre- I cipit Christus suis discipulis quod caveant *a crapula, ab ebrietate et curis huius vite*, Luce XXI, 34.

The prayer of a wicked man does harm.

Secunda conclusio: Oracio viatoris dum peccat mortaliter nedum caret merito quoad oracionem et quemcunque alium pro quo orat verum iniuste subtrahit ab aliis bona gracie vel peiorat. Patet ex hoc quod omnis talis peccat continue quicquid facit, ut patet XLII capitulo libri III; sed omnis peccator iniuriatur Deo et proximo, ut patet primo libro et XXVIII huius V ex dicto Anshelmi, ergo conclusio. Si enim is pro quo orat perstet in gracia, tunc non deteriorat ipsum sed minuit vel subtrahit augmentum gracie quod iuvando deberet superaddere, iuxta illud Rom. XIII, 8: *Nemini quicquam debeatis nisi ut invicem diligatis.* Nam | omnis pars in- 189[a] tegralis debet iuvare reliquam, ergo multo evidencius quecunque pars ecclesie debet quamlibet adiuvare. Si autem is pro quo talis orat sit prescitus crimine pregravatus, tunc huiusmodi orator aggravat peccatum et per consequens penam. Et illa est sentencia beati Gregorii

3 and 4. Cod.: *servivimus.* 4, 5. Cod.: *egomet ipsum.* 10. Cod.: *a* deest. 11, 12. Cod.: *convicitur.* 13. Cod.: *superat.* 28. *XXVIII* sic cod. Rectius *XVIII* vide supra.

26. De Civili Dominio I, 335 seqq.

in De Cura Pastorali capitulo X, ubi docet, quomodo persona *Domino incognita vel contra quam irascitur,* non est aptus mediator ad impetrandum alteri quidquam a Domino nec eciam sibi ipsi. *Si,* inquit, *homo aput hominem, de quo minime presumit, fieri intercessor erubescit, qua mente aput Dominum intercessionis locum pro populo arripit, qui familiarem se esse eius gracie per vite meritum nescit? Aut ab eo quomodo aliis veniam postulat, qui utrum sibi sit placatus ignorat? Qua in re est adhuc aliud solicicius formidandum ne qui placare posse iram creditur hanc in se ex proprio reatu mereatur. Cuncti enim liquide novimus, quia, cum is qui displicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. Qui igitur ad hoc terrenis desideriis astringitur, caveat ne districti iram iudicis gravius accedens, dum loco delectatur glorie fiat subditis auctor ruine.*

Solerter igitur se quisque meciatur, ne locum regiminis
189b *assumere | audeat, si adhuc aliquod vicium in se dampnabiliter regnat, ne is quem crimen depravat proprium, intercessor fieri appetat pro culpis aliorum.* Unde Registro libro primo epistola XXV conqueritur Johanni Constantinopolitano, Eulogio et aliis de pondere officii pastoralis: *Quid,* inquit, *antistes a Domino nisi pro delictis populo intercessor eligitur? Qua,* inquit, *fiducia ad eum pro peccatis alienis intercessor venio aput quem de propriis securus non sum? Esse igitur mediator populi ad Deum timeo, cui familiarem me esse per vite meritum non agnosco. Sed adhuc superest gravius formidandum, quia sicut cuncti liquido novimus, cum is qui displicet ad intercedendum mittitur irati animus ad deteriora provocatur. Et valde pertimesco ne commissa michi plebs fidelium reatus mei additamento depereat, cuius delicta hucusque Dominus equanimiter tollerabat.*

K Ex illa sentencia huius sancti videtur tercio per modum correlarii quod expedicius foret ecclesie carere huiusmodi papa, episcopo, curato, quocumque preposito vel elemosinario oratore, convertendo sibi ministerium collatum in alios pios usus quam habere talem perversum in diviciis et gloria seculi quantumlibet habundantem.

Whence it appears that there are popes bishops etc., who might well be dispensed with.

10. Cod.: *aliud sollicitus.* 21. Cod.: *XXIV.* 22. Cod.: *Eulegio.*

1. St. Gregorii Regulae Pastoralis I, cap. X, Opp. tom. II, 10. 17. l. c. cap. XI. 20. Ibid. pag. 507. 26. Loosely quoted.

Their endowments might be turned to other pious uses.

Omnis enim talis nocet ecclesie, | ut patet ex dictis. 189[c] Ministerium autem conversum in alios pios usus prodesset ecclesie non nocendo, sed omnis nocumenti spiritualis carencia foret expedicior vel minus mala ceteris paribus quam eius posicio, ergo conclusio. Scio quidem quod omnes mali, eciam dyaboli per accidens prosunt ecclesie, quia Rom. VIII, 28 *timentibus Deum omnia cooperantur tn bonum.* Sed nec debent taliter preesse ut prosint, nec tantum prosint sicut debite ministrando, quia, licet recipientes ab eis sacramenta merentur, non tamen tantum sic in casu quo ipsi ministrantes merendo superadderent adiutorium personale, nec tantum quantum merentur in casu quo ministeria eis impensa forent collata aliis piis prepositis; et sic meritorium est obedire eis, non in quibuscunque sed solum in Christi consiliis vel preceptis; in aliis autem istis contrariis debent christiani ipsis resistere; et sic, licet melius sit ecclesie predestinatorum habere tales prepositos quam foret omnino a malis et bonis deficere, tamen melius esset habere bonos prepositos; isti enim simul nocent et prosunt secundum duplicem racionem incomparabilem comparacione; in genere nocent in quantum peccant et prosunt in quantum bonos exercitant, numerum humani generis augmentant, et ad augmentum beatitudinis preparant. | Licet enim melius sit esse malos prepositos 189[d] et populum prescitum mixtim cum bonis quam non esse huiusmodi (ut patet capitulo X, tercii huius), cum melius est bonos esse quam malos esse et cum pars mundi proporcionaliter prodest ecclesie ut est vera, patet quod omne malum minus prodest ecclesie quam bonum simpliciter. Aliter enim peccatum Luciferi et prothoplasti tantum prodessent ecclesie sicut meritum Christi; ad tantum siquidem bonum prosunt, quia ad totale bonum domus Domini sed non tantum; et sicut prodest et per consequens est bonum quod sint prelati reprobi non quidem illis utile sed matri ecclesie, sic est bonum quod iste Judas et iste quicunque perversus prepositus sit in mundo, quia longe melius quam foret ceteris paribus ipsum non esse; sed cum nec sit bonum sibi quod sic peccet, nec Deo placitum, nec ipse nec alius debet velle ipsum sic peccare, sed imitando

Although God ordains good out of sin, yet sin should be reproved.

27. De Civili Dominio I, 66 seqq.

Christum simul dolenter et gaudenter eius maculas tollerare; dolenter, quia ut sic deficit ad sui dispendium, et gaudenter, quia Deus ex omnipotencia sua occasione talis macule pulcrificat universam. Sic enim peccatum est bonum, quia felix eius esse secundum quod est occasionaliter perficere, sed non secundum eius esse 190a primum, quia esse primum peccati non vocatur | nisi equivoce esse sed magis deesse; manifestum igitur quod omnis malus prepositus, licet facit bonum ecclesie et per consequens expedit talem esse, tamen ut sic peccat continue; nam omnis talis tenetur sub pena peccati sui et populi ad observanciam mandatorum quam non tenet nisi ipsam cognoverit, ergo etc.

Worldly clergy do harm and rulers should take away their power of mischief.

L. Unde secundum Gregorium abstractus per mundi divicias, per gloriam seculi vel peccata carnalia, ut non perficiat quod incumbit suo officio, ut sic nocet, ideo (ut sepius dixi) domini seculares in defectu aliorum debent abstrahere a suis iniuriantibus occasionem talis facinoris. Unde iniuriam istam maxime precavendam declarat beatus Gregorius in Registro libro VII sub hiis verbis: *Ita*, inquit, *sibi regencium merita et plebium connectuntur ut sepe ex culpa presidencium deterior fiat vita subditorum et sepe ex culpa plebium deficiat vita pastorum; quod autem mala accio presidentis valde noceat subditis, testatur Christus de phariseis dicens: Clauditis regnum celorum ante homines, vos non intratis, nec introeuntes sinitis introire.* Quis igitur dubitat quin expetencius vel minus malum foret cum bonis carere huiusmodi presidente. Nam quantumcunque bonum opus de genere fecerit, gravat culpam ecclesie peccansque | 190b multo magis vivendo pompatice, lubrice, bestialiter atque rapaciter; sic quod principes populi pertinenter possunt dicere tali oratori sive preposito illud Num. XXIII, 25, quod Balaac dixit Balaam ariolo: *nec maledicas ei nec benedicas*, quia revera talis benediccio foret indigenis malediccio in effectu et malediccio ad quam talis est pronior non deteriorat nisi prius deteriorantem se ipsum, ut patet libro proximo de excommunicacione. Unde Malach. II, 1, 2: *Et nunc ad vos mandatum hoc,*

24. Cod.: *valde* twice. 25, 26. Cod.: *Claudistis.*

21. St. Gregorii Registr. Epp. lib. VII, Ep. VII, Opp. tom. II, 855.

o sacerdotes. Si nolueritis audire, et si nolueritis ponere super cor, ut detis gloriam nomini meo, mittam in vos egestatem, et maledicam benediccionibus vestris. Et patet tercio notando quomodo in festis vel ex lucro vel ecclesiastice ministracionis precipue pascunt ventres; plane sed verecunde loquitur: *Dispergam*, inquit, *super vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum;* et sequitur pro officio sacerdotum: *labia enim sacerdotis custodient scienciam et legem requirent de ore eius, quia angelus Domini exercituum est.* Aliter enim non est sacerdos nisi equivoce. Unde videtur esse de affectantibus tales prepositos, sicut foret de stulto qui habens inimicum capitalem gratis corruens se subiceret sue potestati; est autem peccator et specialiter qui ex | [190c] alciori dignitate magis proficeret maximus inimicus eciam sibi ipsi, et patronus vel promotor peccato suo consenciens facit peccatum symoniacum, secundum quod prestatur esse suum; quod autem non sentit hoc gravamen, est spiritualis insensitas vel prurigo, ideo more scabiosi aut vulnerati scalpit vulnus quod post mortem sentit asperrime: Subicit autem se iurisdicioni talis prepositi qui suam iniusticiam et legem dyaboli dicit sibi assidue postposita lege Christi. Quis igitur non insons constitueret talem nunccium ad domum cui scit ipsum dominum summe offensum sicut et sibi, quia hunc sic destinat ad placandum; ad tantum quidem dominum destinandus est non scurra, non hostis domini, non nudus, deturpatus, deformis vel notorie furiosus, sed honorabilis virtute, condicionis opposite, quia aliter peccatum suum gravaret, ac si quis se ipsum in lascivia voluntate profundaretur.

Preferring a bad priest is like sending a discredited ambassador.

Et conformiter est de divite procurante vel sustinente M huiusmodi elemosinarium oratorem, nam uterque ex consensu peccati peiorat reliquum et dampnificat matrem ecclesiam, cum procurat dampnacionem propriam gratis et offendens Deum ut puniat, ac si uxor adultera gratis irritet somp | [190d] num ut percuciat. Grave itaque videtur preter offensam propriam offensionem Dei et deterioracionem maximam et aliorum facinus procurare.

2. Cod.: *in vobis.* 8. Cod.: *custodiunt.* 16. Cod.: *consencies.* 23. *insons.* Cod.: *in sanis.* 37. *sompnum.* I suppose = citatorem; Anglice sompnour (Matthew).

6. Malach. II, 3. 8. Ibid. II, 7.

Whether the founders are in heaven, in purgatory or in hell, to withdraw ill spent endowments profits them.

Ex istis patet quod sive progenitores defuncti dominorum superstitum sint in celo sive in purgatorio, sive in inferno expediens foret in casu quo elemosinarii eorum abutantur elemosinis earum subtraccio; nam si sunt in celo, de tanto est illis beatitudo accidentalis intensior, de quanto opus elemosine quod ipsi inceperant ad communem utilitatem magis fructificat. Patet ex XXXVI capitulo libri III, quod si sunt in purgatorio, non dubium quin bonorum suorum avara detencio vel prodigalis consumpcio non eos alleviat, sed retardat in tantum quod parentes pertinenter dicere possunt heredibus illud Job XIX, 21: *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei.* Affeccio ergo pro genitoribus in purgatorio moveret superstites ad rectificandum suas elemosinas, cum debent scire quod ex hinc tota ecclesia triumphancium militancium et dormiencium melioraretur et per eius oppositum dampnificaretur, ut bono accidentali careret; beati quidem in celo, licet necessario ex supposicione tamen contingenter ad utrumlibet habent
191a beatitudinem accidentalem ex profectu sui me | riti inchoati et per suos heredes vel filios in Christo continuati; correspondenter si progenitores fundantes talem elemosinam sint dampnati, gravatur eorum pena ex negligencia filiorum superstitum qui non minus peccant mortaliter, obmittendo emendare defectus quos debent corrigere, quam committendo opera que non debent; unde filii eorum presciti fuerint in occasione elemosine paterne, de ingenuitate generis sui ipso paverint, si elemosinarios scurrarum corrodiis, equorum, canum sustentacionibus iniuste gravaverint vel quomodocunque gravandi peccata occasionem sumpserint, alleviamen foret utrisque quod bona huiusmodi forent expropriata et sicut ante mortificacionem vel appropriacionem ecclesie catholice communicata. Et hoc notatur plane in parabola Christi Luce XVI, 28, ubi dives sepultus in inferno rogavit Abraham, ne eciam quinque fratres venirent in locum illum tormentorum non propter caritatem quam ad ipsos habuit sed propter gravamen pene, quod ex

1. Cod.: *progenitoris*. 9. *avara*. Cod.: *au'a* pro *avra*. 22. *si* Cod.: *sic*. 26. Cod.: *obmittendo*. 27—28. Hic locus corruptus esse videtur; fortasse *Unde si . . . ipsa*. 29. *canum*. Cod.: *camium*.

8. De Civili Dominio I, pag. 257 seqq.

peccatis vie et ex assistencia cruciante eis inferrent.
Sicut enim beati se iuvant reciproce consolando, sic
dampnati se dampnificant reciproce desolando. Et patet
quomodo elemosinarum cleri rectificacio per dominos
seculares superstites proficeret in beatis, | in punitis in 191b
purgatorio et dampnatis.

Such withdrawal is binding on their successors.

Ex quo patet quod domini superstites sub obtentu N
eterni premii debent posita necessitate hoc opus precipue,
diligenter et prudenter perficere; *precipue* quia in hoc
stat capitalis rectificacio ecclesie; *diligenter* quia in hoc
stat precipuum meritum dominorum; ipsi precipue ob-
ligantur ad opera misericordie, de quibus Math. XXV;
sed quod maius opus misericordie quam bona pauperum
incastrata tanquam nidus vacandi ac peculandi genera-
cioni adultere egenis dispendere? Sic enim perficeretur
opus misericordie tam carnale quam spirituale in parte
ecclesie maxime indigente. *Prudenter* dico, quia oportet
ex caritate Dei et proximi non ex zelo vel cupiditate
bona sua de abutente subtrahere, proporcionaliter ut
prodest ecclesie, et tunc opus filiorum delectaret patres
in celo et purgatorio, si secundum caritatis regulas opus
eorum obliquatum rectificant, ad fructum uberiorem
adiuvant et sic matrem ecclesiam edificant; et per con-
sequens habent patres suos ex hinc precipuos oratores.
Cum enim Deus premiat pro quocunque opere quod
predestinatus facit in gracia (sed dicti patres iam mortui
faciunt esse opus originatum ex operibus | suis in via, ut 191c
patet ex XXXVI tercii libri), manifeste videtur quod
inde reciperent accidentale gaudium et premium pro
tali opere. Quis ergo dubitat quod beatus in celo et
purgatorio gauderet quod opus suum plus ad edifica-
cionem ecclesie fructificet, et displiceret sibi quod proles
sua ex commissione vel obmissione de tali fructificacione
subtraheret? nam viator affectans oppositum laboraret
invidia, existens igitur in purgatorio, qui caritate magis
accenditur, et differencias ac excessus boni et mali nobis
insensibiles acute percipit, gauderet nimirum ex tali
opere et per consequens beati in celo forent talis viatoris
procurantis pro ecclesia oratores precipui et (ut dixi)
pro tali dampnatorum opere pena foret micior, quia per
omne peccatum ecclesie eorum pena acuitur. Sic enim

9. Cod.: *diligentis et prudentis.* 15. Cod.: *disperdere.* 31, 32. *edificacionem* in marg. al. manu; in textu *fructificacionem.*

dicit beatus Bernhardus quod incertum est nobis de quantitate pene Petri Abellardi propter heresim qua seduxit ecclesiam, quia ignoramus quot homines ex illo dogmate seducentur. Et patet quod precepti Dei implecio de honorando matrem ecclesiam, premium predestinatorum, placacio de rectificando suam elemosinam et beatorum interpellacio prosit implentibus voluntatem |
191d divinam moverent superstites ad hoc opus.

It would destroy error and enlarge the Church.

Tercio colligitur quod operis huius implecio extirparet errores ab ecclesia, dilataret ipsam intensive et extensive et undique pacificaret rempublicam. Error quidem est quod pacificacio ecclesie, de qua scriptura loquitur, stat in temporalium accumulacione (ut patet XXXIX capitulo
O III huius). Error est quod ecclesia honestius, securius ac utilius disponitur post eius dotacionem in temporalibus quam in sua paupertate evangelica quam Christus instituit, ut patet ex XIII huius V. Error est quod vocata perpetuacio dotacionis temporalium in dominium sacerdotum per se sufficiat progenitoribus cum toto suo genere ad salutem, cum vix potest fundari talis elemosina absque tumore superbie. Nam ubi Veritas nos docet attendere *ne iusticiam nostram faciamus coram hominibus, ne videamur ab eis, alioquin mercedem non habebitis aput Patrem qui in celis est,* Math. VI, 1, moderni potentes ad perpetuam nominis sui et generis memoriam utuntur superfluis temporalium adiacenciis, ritibus vivendi, extraneis et aliis supersticiosis observanciis nomen suum solemnisare ubique orbe terrarum. Sed audi Veritatis
192a sentenciam Math. VI, 2: *Cum,* inquit, *facis* | *elemosinam, noli ante te tuba canere sicut ypocrite faciunt in synagogis et vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen, dico vobis, receperunt mercedem suam.* Unde verisimiliter credi potest quod fundatores volentes exhinc nomen suum dilatari, quoad tempus et locum in terris, sunt percussi ista ypocrisi, specialiter cum cupiunt esse novi ordinis fundatores, non antiqui relevatores, novi ritus inventores, non religionis Christi continuatores, non absconditi Dei ministri ne vana gloria mercedem evacuet,

29. Cod.: *V.*

1. Cf. Epp. St. Bernardi CXCI et CXCIII. 13. De Civili Dominio I, pag. 285 seqq. 17. Vide supra pag. 217 et seqq.

sed capitaliter preconisati ut principalis nominacionis frequencia famam continuet.

Et hinc credo inter alias causas quod fundaciones multorum secularium iusto Dei iudicio dissipantur, dicente Christo Math. VI, 3, 4: *Te autem faciente elemosinam, ne sciat sinistra tua quid faciat dextra tua, ut sit elemosina tua in abscondito et pater tuus qui videt eam in abscondito reddet tibi,* id est, non se immisceat intencio vane laudis cum opere bono de genere, aliter enim oculus tuus non est simplex sed nequam totum corpus operum tuorum inficiens.

A giver has not always more merit than a receiver, nor has the greatest gift always the most merit.

Quartus error quod creditur eo ipso quo quis ministrat egeno bona fortune in gracia plus meretur quam ipsa accipiens, consequens inpossibile ex dictis | XV ca- 192[b]
pitulo de dacione celesti evangelica et civili.

Quintus error est quod omnis magnitudo ministrati et meriti correspondent; stat enim hominem ministrare bona Dei improvide et exhinc mereri dampnacionem perpetuam; stat eciam duorum existencium in gracia unum in quacumque proporcione volueris plus ministrare quam reliquum cum hoc quod parcius ministrans in quacunque proporcione volueris plus meretur. Patet ex hoc, quod quantumcunque parvum fuerit donum, gradus meriti mensurabitur penes gradum intencionis fervide caritatis; patet primo ex hoc quod ministerium bonorum Deo sicut quodcunque opus extrinsecum est inpertinens merito, nisi de quanto caritate potencie volutive respicitur. Cum igitur caritas merentis sit per se causa meriti que potest esse quantumlibet intensior in parcius conferente, patet conclusio; sicut ergo potest fieri bonum demeritorie eciam ad perpetuam dampnacionem facientis, sic potest malum fieri meritorie ad premium perpetuum operantis, ut potest contingere facientibus elemosinam pro vana gloria et appropriantibus temporalia intencione simplici honoris divini et utilitatis ecclesie; dum tamen ignorancia divini excusabili talis appropriacio cedat ad dampnum publicum.

Secundo patet idem | in exemplo palpabili. Nam con- 192[c]
tigit quod Petrus servus domini temporalis sit sibi P
gracior ex ministerio munusculi gratis dispensati ad honorem domini quam Paulus ministrans centuplum non

2. Cod.: *continet.* 23. In textu: *magnum; parvum* in marg. al. man.
24. Cod.: *mensuraliter.*

eque grato animo et specialiter si honorem domini sui minuerit vendicans grates, quanto magis est sibi hoc possibile quoad Deum, cum omnis homo sit servus Dei ministrans vel dispensans bona sua longe servilius quam aliquis ballivus distribuit bona domini temporalis et Deus non egens bono tali vel fama vel laude que inde evenit preponderat gratitudinem operantis? Nam secundum Apostolum I. Cor. XIII, 3: *Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum sine caritate non prodest michi ad salutem;* proporcionaliter igitur ut actus meritorius viantis est Deo plus placidus, est plus meritorius et econtra.

Example of the widow's mite.

Tercio patet idem ex diffinitiva sentencia Salvatoris Marc. XII et Luce XXI, ubi instruit suos discipulos in oppositum erroris scribarum dicencium, quod proporcionaliter ut quis amplius obtulerit plus meretur. *Sedens Jesus,* inquit Marcus, *contra gazofilacium aspiciebat, quomodo turba iactaret es in gazophilacium et multi divites*
192d *iactabant multa. Cum venisset autem una | vidua pauper, misit duo minuta, quod est quadrans, et convocatis discipulis suis ait illis: Amen, dico vobis, quoniam hec vidua pauper plus omnibus misit qui miserunt in gazophilacium.* Et probat hoc quoad quantitatem meriti quam signat plus in sentencia Christi; *omnes,* inquit, *ex eo quod habundabat illis miserunt, hec vero de penuria sua que habuit misit totum victum suum,* quasi diceret: hec dacio tam egene vidue mittentis totam pecuniam quam habuit, que sit causaliter victus suus, attestatur super maiori dileccione quam fuit in eis qui dederunt solum partem pecunie superhabundantis; factum quidem extrinsecum est signum dileccionis et per consequens meriti, quia secundum Gregorium *dileccio operatur magna si est* et potuit illa sentencia derivari eo quod aliter deesset pauperibus precium ad emendum regnum celorum; aliter enim Deus nimis necessitaret ad mundi divicias perquirendas et abiceret pauperes suos quos tam crebro commendat supra divites, cum tamen ex fide cognoscimus quod *divites plus egent pauperibus quam econtra,* ut dicit Augustinus in De Verbis Domini Sermone XXV.

21, 22. Cod.: *mulier pauper;* corr. in marg.

16. Marc. XII, 41—43. 24. Marc. XII, 44. 39. St Augustini Opp. tom. V, pag. 1453 (Serm. CCCLXVII).

Et si ista sentencia catholica fuerit debite predicata divitibus, credo quod clerici nostri non tam venenose apostemarent bona ecclesie.

Endowment wrongly thought to be better than other alms.

Sextus error | est quod elemosine vocate perpetue 193a
humanis adinvencionibus confirmate sunt eo maiores Q
quo diuturniores quam alie temporales elemosine breviores; patet error ex proximo, cum amor sit per se causa magnitudinis elemosine, ymmo ex causa multiplici communiter contingit oppositum, nam fundantes tales elemosinas incidunt communiter in vanam gloriam, ut patet errore tercio.

Secundo, ordinacio eorum non explicans excepcionem deterioracionis ecclesie et indignitatem persone elemosinarie est seminarium contencionis perturbantis ecclesiam.

Tercio, dotati visi securati et ex perpetuitate elemosine ponentes spem suam in temporalibus communiter discolisant, quia Moralium XXIV *securitas est mater negligencie.*

Undue heaping of wealth makes thieves.

Quarto, bona ecclesie que debent esse communia sunt talibus discoliter appropriata et predonice in iniuriam pauperum incastrata. Sicut ergo pluvia et influencia celestis producentes bona ecclesie non incarcerantur, sic nec debent illa bona; in cuius signum Christus bis communicavit sub divino populum; quod autem sunt tot latrones, inequa distribucio, incastracio et monstruosa congregacio bonorum ecclesie est causa precipua.

Quinto, elemosina Christi secundum legem Christi est particulatim distributa, cum sit Deo accepcior, est communitati uti | lior et per consequens ad continuandum 193
diucius, facilius et copiosius opus sui generis ad utilitatem ecclesie est disposicior; in cuius signum Christus in cuius potestate fuit facillimum fundare quantumlibet ampla sacerdotum collegia, appropriando illis quotlibet temporalia, nichil talium attemptavit, sed non utitur christiano indubium quin modus suus faciendi elemosinas sit regularior, utilior et diuturnior quam modus super-

17. Cod.: *communitar.* 25. Cod.: *comminavit sub dominio.* 26. Cod.: *incaustracio.* 35. Cod.: *quidlibet.* 37. Hic aliquot verba desunt.

17. St. Gregorii Moralium lib. XXIV, cap. XXVI Opp. tom. I, pag. 772.

additus humanitus adinventus. Unde affeccio proprietatis superbe ex elemosina et grossa attencio ad sensibilia est in causa, quare decepti putamus quod elemosina conglobata plus prodest ecclesie quam elemosina plurior in proporcionales minucias distributa, ac si erronice crederemus quod doleum aque unice effusum in pratis aridis magis proficeret quam centuplum temporanie irroratum; et hoc confundit rempublicam.

It makes the clergy idle.

Sexto, periculosa accumulacio temporalium facit clerum inermem redire ad seculum virtutibus spoliatum. Nam inpugnando ecclesiam facit eam recalcitrare contra stimulum penitencie et desidem in labore; in cuius signum ecclesia apostolica, ecclesia martirum et ecclesia pauperum confessorum fecit magis gloriosa miracula, plus 193[c] ampliavit | fidem ecclesie convertendo christicolas quam posterior ecclesia temporalibus sic dotata. Nam Luce XII dixit dives: *Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos; requiesce, comede, bibe, epulare.*

The claustral clergy are, as such, no better than others.

R Septimus error est quod putantur claustrales vel ritus sensibiles observantes in quantum huiusmodi esse efficaciores ecclesie oratores; constat autem ex fide scripture, sive sint fratres sive monachi, sive regulares canonici, non in signis extrinsecis, nisi forte per accidens, sed in legis Christi observancia stat religio christiana, sicut notatum est in capitulo III huius V. Nam apostoli, martires, exproprietarii et exclaustrales confessores ut monachi cenobite et heremite vixerunt pauperius et observaverunt perfeccius legem evangelicam, quam claustrales, dicente Augustino in epistola ad cives Yponenses, quod *vix vidit meliores claustralibus, sed ut Deum in testem invocat, nunquam noverat plus perversos.* Unde beatus Gregorius II Dyalogorum capitulo III notat quomodo beatus Paulus qui plus omnibus laboravit noluit inclaustrari: *Fortis*, inquit, *preliator Dei teneri infra claustra noluit, certaminis campum quesivit.* Et patet 193[d] fuci | dyabolici destruccio, quo dicitur: licet isti claustrales sint mali, tamen eis possunt boni succedere, ideo non est bonum per ablaciones temporalium suas

28. *legem* suprascriptum: *regulam.*

25. Vide supra pag. 30. 29. In epistola supradicta hic locus non extat, sed comp. Ep. LX, Opp. tom. II, 148. 32. Opp. tom. II, 220.

insolencias castigare, nam iuxta illud nunquam punirent homines alios propter culpam sed consenciendo facerent mala, ut evenirent bona. Notaremus igitur quod ablacio vel limitacio temporalium foret claustralibus occasio resurgendi. Secundo notaremus quod claustrorum dissipacio et temporalium appropriacio posset verisimilius esse eorum correccio, ecclesie ad primam perfeccionem restitucio et tam vivorum quam mortuorum melioracio. Si igitur hoc sit maximum inconveniens illatum ex correpcione huiusmodi et per illud tenditur ad statum primitive ecclesie, patet quod seculares non exinde dimitterent rectificacionem apponere.

Private prayer is not better than general.

Octavus error ex oculo proprietatis pululans plus sapiens invidiam et per consequens plus attenuans caritatem est de spiritualis oracionis suffragio; putant enim mundi divites quod spiritualis oracio facta singulariter vel capitaliter pro persona ut sic sibi plus proficeret quam oracio generalis; et exhinc aspirant potentes seculi ad habendum oratores proprios qui pro ipsis orent privatim singulariter et publice nominatim et innitentes | similitudini in proporcione peticionis domino 194a temporalis; nam multum confert quod persona interpellans particulariter, principaliter et expresse suggerat vel exponat peticionem persone indigne in persona propria expedire; et quantum persona media est domino accepcior et ad instandum pro peticione procurantis diligencior et affectuosior, de tanto est spes impetrandi evidencior.

Sed primo ostendendum est quod illa similitudo ex- S orbitat, nam pater celestis qui non potest moveri vel flecti prece vel precio eque cognoscit quid peticione generali sicut peticione speciali concedi debet, et per consequens equi ponderat peticionem incultam, pauperem vel submissam sicut peticionem solennem, ornatam, altissimam vel instantem, dum eque caritative petitur pro tam digno, quia racionabilitas est per se causa exaudicionis aput Dominum quem nichil potest latere; cum enim sit inmutabiliter omnipotens, omnisciens et omnivolens ut res se habet in ordine bonitatis, patet ex primo quod nec movetur nec confunditur verbis communibus nec inmutabiliter sciens omnia ab eterno

9. Cod.: *illetum*. 37. Cod.: *que*.

excitatur verbis rethoricis altis vel instantibus, sed proporcionaliter ad meritum persone pro qua petitur audit preces; ipsum enim in quantum huiusmodi efficacissime orat Deum. Ideo potest contingere quod persona pro
194b qua | specialiter oratur exhinc acucius crucietur et persone sibi odibili specialiter suffragetur.

It may happen that persons for whom special prayer is made suffer the more, while help comes to those whom they most hated.

Patet prima pars ex hoc, quod contigit procurantem talem elemosinam personalem exhinc dampnari, ut posito quod hoc faciat pro inani gloria ex rapina vel elemosina indebite occupata; si enim cum istis assit finalis obstinacia, patet quod elemosina Dei et ecclesie cadit sibi in dampnacionem et acuciem pene sue. Et secunda pars patet ex hoc principio quod proporcionaliter ut persona purganda post habitum decedit in capacitate et gracia ampliori, sic de suffragiis ecclesie magis participat, etsi extra graciam vel capacitatem huius tunc nichil participat; cum igitur potest contingere quod persona omissa in oracione servata sit oracionis capacior ex superhabundancia caritatis, patet quod potest contingere quod persone mundo diviti odibili specialiter suffragetur; nec miremur quod predestinatus pauperrimus sit capacior elemosine divitis quam sit ipse, quia ex dictis capitulo VII°, III huius talis quantumlibet pauper vel reputatus in facie seculi quantumlibet extraneus quoad bona divitis, fuit vere eorum possessor et dominus; quomodo ergo non participaret post mortem
194c eorum fructu, | quando sine errore ministri tota distribucio fit per Deum; tunc enim verificatur illa sentencia Luce XIX, 24, 26: *Auferte ab illo mnam et date illi qui decem habet mnas, quia omni habenti dabitur et habundabit, ab eo vero qui non habet et quod videtur habere auferetur ab eo.* Quam sentenciam exponit beatus Gregorius primo libro Omeliarum Omelia IX, ostendens quod ad caritatem secuntur aliqua dona et dum illa deficit, subtrahuntur, inquit, *quisquis non habet omne bonum amittit quod habet;* et ipsam ponit in IV Dyalogorum capitulo VI mensurare suffragia defunctorum. Et patet quam cece mundo divites opinantur post mortem appropriate habere fructum diviciarum, quibus in via

3. *ipsum:* meritum? 24. *seculi;* suprascriptum: *ecclesie.*

24. De Civili Domini I, cap. VII. 33. Opp. tom. I, 1249. 37. Ibid. tom. II, 380.

ut plurimum sunt abusi, quando enim post mortem cessabit civilitas et pauperes predestinati ex maiori gracia habebunt verius dominium bonorum Domini, sicut et in via habuerant ac usum eorum plus Deo placidum quam predestinati divites occupantes. Quomodo igitur staret cum iusticia Domini quod distribuat carioribus servis suis verius dominantibus et regularius utentibus exiliorem usum suorum bonorum, quibus sibi usi placencius fuerant?

Bede's example; he proposed to put bishops in the place of abbots

De oracione dictum est primo libro capitulo XX et de aliis difficultatibus, que oracio | (T 194[d]) est purgandis prestancior patet inferius; abiectis igitur istis fucis dyabolicis rectificent domini temporales suas elemosinas et quecunque temporalia bona ecclesie cavendo ne clerici qui debent esse vita populi cadant ab evangelica paupertate. Unde magnam partem istius sentencie inculcat venerabilis Beda in Epistola ad Egbertum archiepiscopum Eboracensem, que sic incipit: *Dilectissimo ac reverendissimo antistiti*, ubi postquam hortatus est cum evidencia multiplici cum rege Coluulfo statum ecclesiasticum in melius instaurare ordinando plures antistites respondet quadruplici obiectui quorum primus dicit quod non superest locus sedis episcopalis. Sed ad illud sic respondet: *Equidem novimus quod per incuriam regum precedencium donacionesque stultissimas factum est, ut non facile vacans locus ubi sedes episcopatis fieri debeat inveniri valeat. Quapropter commodum duxerim, habito maiori consilio et consensu pontificali simul et regali edicto, prospiciatur locus aliquis monasteriorum, ubi sedes episcopalis fiat et forte abbas vel monachi huic decreto contraire ac resistere temptaverint detur eis licencia ut de suis eligant eum qui episcopus ordinetur* | (195[a]) *et adicencium locorum quotquot ad eandem dyocesim pertineant, una cum ipso monasterio curam gerat episcopalem; aut si forte in ipso monasterio, qui episcopus ordinari debeat inveniri nequeat, in ipsorum tamen iuxta statuta canonum pendeat examine qui de sua dyocesi ordinetur antistes.*

and so withdraw

Secundus obiectus est quod oportet episcopum dotari in temporalibus et cum factus secularis episcopus non

20. Recte: *Ceolwulfo.* 24. Cod.: *incuram:* 26. Cod.: *vacans vir sedis; locus* deest. 31. Cod.: *temptabunt.*

18. Bedae Ep. sec. ad Eggbertum antistitem Migne tom. XCIV, pag. 656.

simul communicabit cum claustralibus in temporalibus, ne aretur in bove et asino, oportet episcopum dotari de temporalibus dominorum. Ad hoc respondet: *Sunt,* inquit, *loca innumera, ut novimus omnes, in monasteriorum asscripta vocabulum sed nichil prorsus monastice conversacionis habencia, e quibus velim aliqua de luxuria ad castitatem, de vanitate ad temperanciam, de intemperancia ventris et gule ad continenciam et pietatem cordis synodica auctoritate transferantur atque in adiutorium sedis episcopalis que nuper ordinari debeat assumantur. Et quia huiusmodi plura et maxima sunt loca que, ut vulgo dici solet, neque Deo neque hominibus utilia sunt. quia videlicet neque regularis secundum Deum ibi vita servatur, neque illa milites sive comites secularium po-*
195b *testatem qui* | *gentem nostram a barbaris defendant possident: si quis in eisdem ipsis locis per necessitatem temporis sedem episcopatus constituat non culpam prevaricacionis incurrere sed opus virtutis magis agere probabitur.* Sed quia tercio obici poterit contra idem per hoc quod non licet quidquam auferri ab ecclesia alciori et specialiter a religiosis ad episcopum plus declinans seculum, facit ad hoc quadruplex argumentum iustificans idem factum. Primum procedit ex hoc, quod opus virtutis est errata corrigere. *Quomodo,* inquit, *in peccatum reputari potest, si iniusta principum iudicia recto meliorum principum examine corrigantur ac mendax stilus scribarum iniquorum discreta prudentum sacerdotum sentencia deleatur ac redigatur in nichilum.*

monastic endowments for the support of secular bishops.

Bede asserts the right of princes to correct abuses,

V Secundum argumentum procedit ex loco a simili cum in veteri testamento, quando temporalia erant plus annexa sacerdotibus, lecta est facta talis translacio. *Exemplum,* inquit, *habemus sacre historie que tempora regum Juda a David et Salomone usque ad ultimum Sedechiam describens nonnullos quidem religiosos in eis pluresque reprobos extitisse designat vicibusque alternan-*
195c *tibus nunc impios bonorum quo ante* | *se fuerant facta reprobare, nunc e contrario iustos impiorum qui se precesserant gesta nociva prout iustum erat iuvante se Dei spiritu per prophetas sanctos ac sacerdotes omni instancia correxisse iuxta illud beati Ysaie precinentis atque dicentis: Dissolve obligaciones violentarum etc.* quo exemplo

and pleads the example of the Jewish kings.

12. Cod.: *a vulgo.* 21. Cod.: *alciori* after *religiosis.* 39. Cod.: *cum instancia.*

2. Deut. XXII, 10.

tuam quoque sanctitatem decet tamen religioso rege nostre gentis irreligiosa et iniqua priorum gesta atque scripta convellere.

Iste sanctus et profundus doctor scivit ex scriptura sacra fundare, non obstantibus cartis et ordinacionibus temporalibus priorum, mutanda esse decreta et auferenda esse temporalia secundum variacionem temporum et morum hominum. Unde III. Reg. II, 26 legitur quod Salomon in confirmacione ac pacificacione regni sui dixit Abyatar sacerdoti: *Vade in Anathot ad agrum tuum, equidem vir mortis es.* Et sequitur: *Eiecit igitur Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini.* Si igitur rex tam sapiens tam laudabiliter deposuit summum pontificem ex hereditate Domini constitutum et per consequens abstulit ab eo temporalia que ex lege Moysi sequerentur, modicum videtur pios principes subtrahere suas elemosinas quas | [195d] Beda dicit secundum dominaciones regum stultissimas collatas ecclesie, cum immineat tantum peccatum et tantum periculum. Sic eciam Yosias, Ezechias et ceteri reges rectificarunt opera progenitorum, ut alias particulatim declaravi. Qua igitur fronte auderemus hodie cecare dominos temporales quod hoc eis non liceat?

Solomon deposed Abiathar.

Tercium argumentum procedit per locum a maiori ex hoc quod licet auferre pro tempore necessitatis bona religiosorum et dare in manus militum, ergo multo magis licet mutare ipsa ad episcopum perficiendum. *Ea*, inquit, *que provincie nostre sive secundum Deum sive secundum seculum sunt utilia oportet prospicere, ne nostris temporibus sub religione cassante amor timorque interni deserantur, vel rarescente copia milicie secularis, absint qui fines nostros a barbarica incursione tueantur, quod enim est turpe dicere: tot sub nomine monasteriorum loca hii qui monachice vite prorsus sunt expertes in suam diccionem acceperunt, sicut melius ipsi nostis, ut omnino desita locus ubi filii nobilium ac meritorum militum possessionem accipere possunt.* Ideoque vacantes ac sine coniugio tempore pubertatis transacto nullo continencie proposito perdurent atque ob hanc causam nunc | [196a] patriam incurrunt ex appropriacione huiusmodi excessiva; primum est quod nobiles depauperati commixti monachis vel data regi pecunia vel impetrando corrodia vel missi a fundatore ad recipiendum vite necessaria religionem

11. Cod.: *Fecit igitur.*

X distrahunt et confundunt. Secundo huiusmodi non monachos illi congregant sed quoscunque ob culpam inobediencie errasse invenerint aut de suis sathalitibus in peccatis consociis rasuram monachicam procurant. Tercio uxores suas ac famulas claustralibus commisceri necessitant; sed et ministri regis idem attemptant in tantum quod de laicis effecti abbates vel prepositi religionis ignari sese ministros regis ac famulos appellant. Quarto tam episcopi quam claustrales tanta philargiria sunt capti ut utrobique res ecclesie sint venales. Ubi enim Christus dicit *nisi quis renunciaverit omnibus que possidet, non potest meus esse discipulus,* tradicio quorundam est, qui se esse Dei famulos profitentur, non solum possessa non vendere, verum eciam comparare non habita. Qua igitur fronte audet quisquam ad servicium Domini accessurus vel eas voluptates quas in seculari habitu obtineret admittere, multo magis igitur debet 196b lauciores respuere, propter illa | mala removenda; hortatur ille sanctus archiepiscopum fundamentum erroris dissolvere, cuiuscunque gradus vel ordinis viri nitantur istud propositum impedire. *Scio,* inquit, *nonnullos huic nostre exortacioni contradicturos et maxime illos qui illis facinoribus a quibus te prohibemus sic senciunt irretitos·sed meminisse te docet apostolice responsionis, quia obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Hec sentencia erit longe plurior atque fertilior; patet in dicta epistola. Ex quibus videtur quod non oportet dominos temporales et suos episcopos expectare decretum pape de suis elemosinis; ymmo non oportet propter eius contradiccionem et excommunicacionem correccionem iustam omittere, nec oportet leges aut vota visa contraria formidare, quia omnes leges temporales simul intelligunt quod earum praxis non contraveniat legi Dei. Unde postquam preceptum est in regno nostro religiosos in acquisicione temporalium supergredi proporcionalem et prosperum statum regni, ordinarunt evangelice vel pocius legem evangelicam ab oculis eorum absconditam promulgarunt, quod non permitteretur redditus devolvi in manus religiosorum nisi prius diligenter notato quod dampnum 196c cederet | regi et regno ex reditibus sic mortificatis, ut

Avarice of the clergy.

A statute restraining endowment has been found necessary in England.

3. Cod.: *invenerit.* 10. Cod.: *sunt.* 15. *Qua.* Cod.: *quia.* Hic locus corruptus esse videtur. 16. *quas.* Cod.: *que.*

11. Lucae XIV, 33. 38. Cf. Statutum de viris religiosis in Stubbs, Select Charters p. 458.

That law needs more vigorous enforcement.

vel sic fiat regi vel regno ante licenciam recompensa. Que lex si foret radicitus rimata et debite executa, non foret tanta monstruositas diviciarum religiosorum super nostros seculares dominos; sed ipsa supposita foret in brevi legaliter dissoluta. Patet tam de dampno temporali quam spirituali, quod infinitum excedit omnia numismata que rex vel regnum accipit pro compensa. Si igitur oportet Deum in omnium donacione subintelligere condicionem (ut patet per dominum Ardmachanum in De Questionibus Armeniorum libro IV, capitulo XIV et alias diffuse exposui), multo magis hoc erit in donacione cuiuslibet creature.

All things should be ordered under the condition of Christ's approval

Unde capitulo XVI huius V exposui quomodo papa Y
in qualibet ordinacione sua subintelligit nisi contingat ecclesiam Romanam aliter ordinare, ita quod secundum iura, sicut in voto et promissione quacumque claustralis monachi vel uxoris subintelligenda est approbacio prepositi vel mariti; sic dicunt quod in omni contractu persone ecclesie subintelligenda est condicio: *nisi papa aliter dispenset vel abroget* ordinatum, quanto magis ergo subintelligenda est condicio | approbacionis vel 196d
retractacionis domini Jesu Christi, qui eo ipso approbat factum quo est racionabile et reprobat quo est irracionabile, dispensatque ut rectificetur et auctorisat fieri in iusticiam legem prius antequam papa dispenset, cum sit dispensacionis divine solicitando promulgator. Si igitur sit racionabile ut retrahatur elemosina regis nostri in alios pios usus, non oportet currere Romam ad

and if we have that we need not run to Rome for the Pope's.

habendum consensum sui pontificis, cum summus pontifex longe maioris auctoritatis assit nobis illud precipiens, cui secundum Bedam oportet amplius obedire, ne tamen illud fiat, indiscrete congreganda est synodus auctoritate regis, ut docet beatus Gregorius, sicut patet in primo capitulo. Notemus igitur legem XVII questione ultima *Quicunque,* in principio huius capituli allegatam et pensemus si ex decreto sanctissimi et subtilissimi Augustini sanctus Aurelius Cartaginensis episcopus non habuit iure divino potestatem reddendi collatum ecclesie propter indigenciam filiorum; et ex porrecto animo cogitemus qua lege nos clerici Anglicani petu-

37. *Aurelius.* Cod.: *Aurelegius.* 38. Cod.: *non reddendi.*

19. Supra pag. 305. 35. Quaest. IV, cap. XLIII.

lantes et superhabundanter possessionati habemus potestatem attinendi temporalia a genere fundatoris, quod ex defectu temporalium necessitatur furari vel alteri
197[a] turpitudini | implicari, aut quod periculosius videtur, ut meminit venerabilis Beda, depauperato regno a milicia que defenderet ipsum a barbaris arcetur genus nobilium et aliorum corpore procerorum proprium regnum dimittere et alienis adversantibus proditorie copulari; racio autem maioris indigencie pro bono publico ut regni Anglie est prestancior quam racio dictans reddendos redditus pro bono utili private familie. Si igitur sanctus episcopus non habuit potestatem de aliquo bono iure detinendi redditus ad eam privata familia, multo magis indigni clerici non habent de iure aliquo potestatem detinendi tam multos et magnos redditus ad iniuriam tocius populi Anglicani. Videtur enim magis dampnum Anglie ex numero et qualitate nostrorum clericorum et aliis malis scatentibus que omnia in affluencia temporalium radicantur quam fit dampnum ipsius persone quam canon recitat dotasse ecclesiam. Si igitur ex vi dampni debuit ipse de iure nature restitui, multo magis ubi cum paribus imminet maius dampnum.

The gentry of England are impoverished by endowment.

The English people suffer.

CAPITULUM VICESIMUM TERTIUM.

A Quia dictum est capitulo XX et sepe alibi quod omnis civilis dominacio sapit peccatum veniale, restat
197[b] parumper disgredi ad istud ulterius | declarandum. Et primo quod omnes hic viantes peccamus continue et consequenter, quomodo peccata mortalia et venialia distinguuntur ac tercio quomodo peccata in purgatorio sunt purganda. Ad primum sic proceditur: Eo ipso quo aliquis deficit in moribus, defectus huiusmodi est peccatum; sed omnes deficimus hic in moribus continue, cum minus amamus Deum quam debemus, ergo peccamus hic continue. Supposita maiori patet minor ex hoc quod omnis homo debet diligere Deum super omnia, eciam quantum sufficit, dum hic viat; sed ad hoc continue omnes deficimus, ergo continue hic peccamus. Minor patet, cum post annos discrecionis posse-

All civil rule has about it a savour of sin.

13. *ad eam;* ita cod. recte: *ad iniuriam private familie.* 26. Cod.: *discredi.*

We sin continually by not loving God as we ought.

mus esse per contemplacionem tantum Deo inserti, quod omne tunc a nobis cognitum et amatum foret Deus ipse, ut puta cogitando de Deo quoniam bonus, suppeditando omnem noticiam et affeccionem rerum in proprio genere, concipiendo res pure secundum suas raciones exemplares; sed omnis talis dileccio Dei foret quantumcunque dileccione nostra viando perfeccior, quia dileccioni Dei et dileccioni comprehensorum similior, ergo continue viando deficimus a dileccione Dei in quam hic sufficimus et per consequens continue hic peccamus. Ideo beatus Augustinus in sermone De distinccione peccatorum | qui sic incipit: *Fundamentum* 197[c]
aliud nemo potest ponere, postquam recitavit 18 peccata venialia, sic subinfert: *Hec et hiis similia adminuta peccata pertinere cognoscimus, que vix enumerari possunt, et a quibus non solum omnis populus christianus sed eciam nullus sanctorum immunis esse potuit aliquando aut poterit. Quibus peccatis licet occidi animam non credamus, tamen eam velud quibusdam pustulis et quasi horrenda scabie replentia deformem faciunt et amplexum sponsi prepediunt.* Et idem dicit in De Natura Boni capitulo VI et in Epistola ad Jeronimum que sic incipit: *Allegans ad hoc scripturas multiplices.* Ex ista radice secundo arguitur quod omnis civilis dominacio habet mortale peccatum concomitans. Nam omnis talis viantis dileccio ex dileccione proprietaria sui et suorum dispersa in Deum et alia non est tanta sicut foret dileccio in Deum unice collecta, cum per se notum sit, quod virtus unita sit forcior se dispersa. Cum ergo omnis viator sufficit deserere proprietatem civilem et intellectum ac affectum magis unice in Deum colligere, sequitur quod omittendo istud consilium ut sic peccat, dicente Augustino super Math. Sermone III: *Ipse sibi infert interitum qui medentis | domini contempnit consilium.* 197[d]
Contemptus enim videtur omittere Christi consilium quod scitur salubre et facile adimplendum, ut saltem sic ponamus quartum signaculum cordi nostro. Constat quidem tanquam per se notum, quod cogitando magis

The affections of those who rule civilly are scattered, instead of being united on God.

19. Cod.: *credimus.* 20. Cod.: *replentes.*

12. I. Cor. III, 11. 13. Est Sermo CXIV Appendicis Opp. tom. V, App. p. 186. 21. tom. VIII, 503. 22. tom. II, 583 (?) 33. Opp. tom. V, App. 118.

sollicite et attente de Christo vel quocunque diligibili sub racione qua diligibile plus affigeretur amor in ipsum quam attencione ac affeccione huiusmodi pretermissis.

Habit strengthens affection.

B Actus enim potencie indebilitabilis et incorruptibilis ex vehemencia et assiduitate fortificatur in posterum, ut patet III De anima et certa experiencia. Ad tantum enim potest homo assuefieri ad diligendum turpe odibile quod ex diuturnitate usus inseparabiliter diligatur; et hec racio quare Christus tam secundum divinitatem quam secundum humanitatem precepit habere sui memoriam; et ista scola profundat multos in amore divino.

Evangelical poverty helps to a more perfect life.

Confirmatur ex dictis quod dominans civiliter ut sic necessitatur pro alia parte vite sue plus solicitari circa temporalia querenda, regenda aut exponenda quam pauper evangelicus ut huiusmodi et per consequens integra vita in actu civiliter dominantis est necessitata esse imperfeccior quam integra vita pauperis evangelici,
198[a] quia plus haberet de | solicitudine inperfecta; cum quibus iuncto quod consideraciones ac affecciones temporalium et celestium mutuo se distrahunt sequitur concludendum. Nam omnis activus habens discrecionem est sufficiens indisposicionem istam excutere et aliam leviorem paupertati Christi plus similem sine difficultate assumere. Et hec est racio quare Augustinus Octoginta trium tricesima sexta questione vere dicit quod *nutrimentum caritatis est minucio cupiditatis, perfeccio autem nulla cupiditas.*

Every owner, as such, does not love God with all his heart, mind and soul.

Item, omnis obliquans vel declinans a Christi mandato sive consilio ut sic peccat, ut patet racione proxima. Omnis civiliter dominans (in quantum huiusmodi) ita facit; ergo conclusio. Minor probatur ex hoc quod ut talis proprietarius non diligit Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, sicut precepit primum et maximum mandatum, Math. XXII, 37 includens in se omnia mandata atque consilia. Cum ergo idem sit Deum diligere et mandata eius observare, ex XLII capitulo

18. Cod.: *actu.* 20. Cod.: *habere.* 24, 25. Cod.: *alia . . simile.*

7. I. e. Aristoteles, De Anima III, cap. III (?) 27. St. Augustini Opp. tom. VI, pag. 13. 38. De Civili Dominio I, cap. XLIII.

tercii huius, sequitur quod civiliter dominans (in quantum huiusmodi) obliquat a mandatis Dei, ymmo facit contra mandata Dei, cum secundum beatum Bernhardum in De Dispensacione et Precepto VIII capitulo *Omne peccatum contra Dei mandatum presumitur;* sed hoc contingit dupliciter scilicet scienter vel | ignoranter. Scienter 198[b]
et explicite faciens contra Dei mandatum declinat et alius obliquat. Ille autem declinat qui deorsum terminat amorem suum precipuum citra Deum; *qui est maledictus* ex Psalmo CXVIII, 21, sed ille obliquat qui penetrante perpendiculari radio amoris irrefracti ad Deum, alii radii secundarii oblique circa temporalia disperguntur; qui enim perfecte Deum diligit, nichil amat supra Deum, nichil contra Deum nec aliquid preter Deum nisi quod amat propter eum, ut dicit Augustinus X Confess. XXX, et per consequens plene scit quomodo per se vel per alios honorificetur Deus; et sic tam plene inclinatur in Deum quod non habet affectum inclinatum vel ligatum secundum racionem generis ad aliam creaturam, et per consequens in nulla delectatur nisi de quanto complacet Deo suo. Si enim delectatur de aliquo, quia proprie- C
tarie vel principaliter placet sibi, tunc diligit plus ut sibi placeatur quam Deo et per consequens proprietarie diligit aliud a Deo non propter Deum. Cum ergo debet scire quod voluntas Dei foret ut omnia forent communia, ut in statu innocencie, ipse debet hoc velle et per consequens non debet appetere esse civilis proprietarius. Et cum nemo sit in actu civilis proprietarius | nisi 198[c]
volens, patet quod perfecte diligens Deum mallet quod possessio sua foret Christo proprium secundum suum modum habendi quam quod foret sibi seculariter proprium. Cum ergo modus habendi Christi in cunctis talibus sit ut toti ecclesie sint communia secundum uniuscuiusque dignitatem quoad Deum, sequitur quod perfecte diligens vult sic esse. Si enim plus amo Petrum amicum meum in omnibus quam me ipsum, tunc plus placet michi quod voluntas sua consiliativa et quod

He who loves God perfectly loves nothing else except for God's sake.

11. Cod.: *amore.* 27. *debet.* Cod.: *de; non* deest. 37. *quod.* Cod.: *quam.*

4. Rectius: De modo bene vivendi Sermo XXXVII: *Quid est omne peccatum nisi Dei contemptus quo eius praecepta contemnimus* Opp. pag. 1281. 15. Rectius cap. XXIX, Opp. tom. I, 184.

Christ should be to us a friend, whose will has more weight with us than our own.

honor suus et quod bonum suum undique proficiat quam bonum meum proprium. Taliter enim tenetur quilibet christianus esse amicus Christi. Et tunc (ut loquuntur doctores) imitatur ipsum Christum, et hec imitacio dextre excelsi qua amicus sit civiliter ipse extinguit omne vicium immutato et inducit omne genus virtutis; deservit enim superbiam cum utrobique appetit humiliacionem ut honor et excellencia Dei clarescant, cum nichil diligit nisi Deum et si non Deum principaliter ut sic diligit aliquid creatum; hoc ideo quia placet Deo, et si unum plus alio hoc ideo, quia plus placet Deo. Cum ergo non plus placet Deo quod quis plus vivat civiliter quam exproprietarie sed econtra, videtur |
198[d] quod factus sit unus spiritus cum Deo non ultra tunc civiliter dominari; quod si facit, minus diligit Deum quam deberet. Et cum omnis viator in quantum peccat et deficit a dileccione Dei, minus prodest proximo, patet quod omnis huiusmodi peccat in proximum, eo quod minus amat proximum prodessendo sicut de lege nature deberet iuxta hanc maximam: *hoc facias alii quod tibi vis fieri,* non solum temporalia que debent esse communia naturaliter sequestrando, sed (quod infinitum maius est), spiritualia suffragia subtrahendo. Cum ergo debet scire Deum velle quod iocundius et plenius proficiat sibi et aliis, patet dum vult sic magis vivere quam Deo placencius, quod ut sic deficit a caritate. Non enim vult sic remisse diligere propter Deum, eo quod nec Deus approbat illam eleccionem, nec finis eius est ut Deus plus honorificetur, sed directe oppositum. Quomodo ergo diligit quis illam eleccionem propter Deum? Cum ergo tota nostra premiacio, tota peccati evacuacio, et per consequens tota religio stat in caritate que est Dei dileccio; patet quantum
D christianus ad ipsam intenderet. Stat ergo Dei dileccio in Dei contemplacione, arduorum pro eius amoris aggressione et in temporalium abieccione. Ille ergo Deum
199[a] alcius contemplatur qui | sincerius ipsum videt, ex dulcore devocionis plus afficitur sibi et igne amoris magis accenditur, que si habentur fortificatur ingressus ad terribilia pro fide Christi et utilitate ecclesie sustinenda, cum *caritas foras mittit* ruborem et *timorem;* et quic-

He who truly loves God loses all fear.

16, 17. Cod.: *deficit et peccat.* 25. Cod.: *patet quod.*

41. I. Joh. IV, 18.

God gives all things in such measure that,[1] rightly distributed, there is enough for all.

quid credit Deo plus placens postposito metu mortis constanter aggreditur, quia scit ex uno latere quod omnis mors de beneplacito sponsi sui, et ex alio quod mors est necessarium medium ad amovendum inperfeccionis tedium diligentis et ad plane copulandum languidum cum dilecto. Ista armatura armati sunt cuncti martires et doctores pro defensione veritatis evangelice decertantes. Unde iste amor extinguit in eis carnis libidinem, mundi voluptates et calidas superbi astucias; abicit enim omnem mundanam gloriam vel affeccionem temporalium pro eternis. Unde considera quod Deus sub tanta mensura preparat bona fortune, supponendo capiti ecclesie militantis, quod si secundum regulam apostolicam unusquisque precise tantum de illis arriperet quantum cuique opus esset, moles temporalium plene eis sufficeret. Aliter enim sponsus deficeret sue ecclesie ordinando sibi temporalia in numero, pondere vel mensura.

Plague and famine come from abuse of God's gifts.

Ex quo coniectu | rat ulterius quod omnis pestilencia, 199[b] fames vel pena hominis est propter abusum temporalium. Nam quisque existens in mortali consumendo bona fortune abutitur bonis Dei, cum ergo non nisi propter peccatum infligitur talis pena, patet conclusio. Aer itaque pestilencialis causatur ex fetore gule, ex infeccione loquele expirate et aliis discrasiis orbis sublunaris in proporcionabilibus speciei humane.

The more sparingly a man lives, the more pleasantly.

Secundo contemplatur quod cum omnis abutens hiis temporalibus iniuriatur Deo et cuilibet creature, ut statuat sibi pro regula de massa temporalium que est bonum commune toti ecclesie precise tantum stricte accipere quantum est iustum vel necessarium ad finem ultimum adquirendum. Omnis enim abusus excedit iusticiam et sic de quanto parcius viat cum plenitudine caritatis, de tanto iocundius.

Clergy claiming property sin mortally.

Ex quo tercio probabiliter coniecturant quod omnis nuncupative clericus simplex vel aggregatus approprians sibi cum illo clericatu pretensam dominacionem civilem peccat mortaliter, sicut eciam omnis homo ex curiositate abutens bonis Domini.

Dico autem *nuncupative* clericus et *dominacionem* E *pretensam*, quia iuxta predicta purus clericus ut sic

5. Cod.: *copulandi.* 30. *tantum;* Cod.: *tam.*

decidit a suo officio et adquirit solum falsum et nomi-
199[c] netenus pretensum | dominium, dicente decreto XXI, questione III *Credo: Apostolorum statuta sunt que dicunt: Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus, proinde aut clerici sint sine actionibus domorum aut actores sine officio clericorum.* Vult dicere quod talis militans et solicitudo repugnat clericatui.

Unde Jeronimus ad Eliodorum de morte Nepociani: *Sunt clerici qui addunt nummum nummo et marsupium suffocantes matronarum ope venantur obsequiis et incipiunt diciores esse clerici quam erant seculares; et possident opes sub paupere Christo quas sub locuplete dyabolo non habuerunt et suspiret eos ecclesia divites quos tenuit ante mundus mendicos.* Et prima si ad clericatum perveneris eorum sectare vestigia quos sacerdocium et pauperes fecit et humiliores. Intelligo autem abusum temporalium ex curiositate quomodocunque quis consumit de bonis ecclesie, superflua edificia construendo, tegumenta vel ornamenta superflua adinveniendo vel cibaria nimis delicata propter ventris ingluviem commiscendo et voco omnem gradum superfluum qui non est necessarius ad beatitudinem adquirendam; nec fallat nos ista gulosorum
199[d] argucia: Deus ordinavit | talia cibaria ut edantur, ideo licet nobis habentibus ad ipsa in facie ecclesie pretensam iusticiam consumere ipsa ad libitum. Debemus primo placari capitali domino, ne ex abusu cadamus a dominio. Secundo debemus notare defectum membrorum universalis ecclesie, quomodo ex qualibet castrimargia commissa in Anglia iniuriatur cuilibet membro ecclesie egeno eciam invidia; discrasia enim unius membri ecclesie facit influxum in quocumque membro viante plus debilem, ubicunque terrarum fuerit nisi caput ecclesie supereroganter et graciose expleat.

Abuse of temporals through being overchoice in dress or food.

Unde debemus tercio cavere, ne ex curiositate faciamus intra corpus vel extra viciosas cibarii commixturas sed precise quantum et qualiter movent ad divinum officium peragendum.

5. *aut.* Cod.: *autem clerici sunt sive actoribus.* 6. Cod.: *sine in officio.* 8. Cod.: *de morbo.* 10. *ope.* Cod.: *tipes.* 13. Cod.: *suspirat.* 14. *et prima;* ita cod. 23. *edantur.* Cod.: *edant.* 35. Cod.: *infra.*

3. Cap. II. 9. Opp. tom. I, pag. 29.

Unde Augustinus super sermone Math. V: *Si specularia in ventre haberemus, de omnibus preciosis cibis erubesceremus*, et declarando quod necessitas preciositas ciborum ex consuetudine mala contrahitur sic subiungit: videlicet *hoc dixi ut divites cogam cibis pauperum vesci. Utuntur divites consuetudine infirmitatis sue, sed doleant aliter se non posse; melius enim possent, si aliter possent.* Et quia multi pompant quod racione ingenuiatis non pos|sunt talibus cibis vesci; infert Augustinus: *Si ergo* 200[a] *non extollitur pauper de mendicitate, tu quare extolleris de infirmitate?*

We should not desire dainty food, which is a product of art, not of nature.

Unde in De Conflictu Viciorum et Virtutum facit F Augustinus in persona gule superius argumentum: *Ad esum Deus omnia condidit et qui cibo saturari respuit, quid aliud quam muneri concesso contradicit? Sed ciborum parsymonia respondet: primum quod dicis verum est; ne homo pre fame moreretur, sed ne mensuram comedendi excederet, abstinenciam imperavit.* Et post specificat abstinenciam: *Sicut*, inquit, *eger ad medicinam, sic ad sumendas dapes quilibet debet accedere, nequaquam voluptatem in eis appetens sed necessitati succurrens.* Et patet quod in cibacione peccamus nimis communiter sub fuco sophistico. Curiositas enim in lautis cibariis non est ut sic opus nature sed artis humane, ideo Deus non ordinavit illum modum cibarii sed culpabilis curiositas humana; et ideo condicio religiositatis est vesci integris; quamvis enim secundum philosophos simplicia elementa non nutriunt, tamen omogenia ut herbe, pisces, carnes et aque sine commixtura, frixura, conditura vel curiositate alia, sanius, validius et virtuosius paverunt patres sanctos, et cum quilibet | recessus ab 200[b] istis mediis facit vel mortale vel veniale peccatum, patet quam assidue inniteremur vie medie, ne appropinquantes ore labili prolabamur.

The best state is that of religious living in poverty.

Ex istis colligitur veritas quam sepius inculcavi, scilicet quod status religiosorum vivencium secundum paupertatem evangelicam est perfectissimus in ecclesia sancta Dei. Probatur: status plus disponens ad cari-

3. *necessitas, preciositas* ita cod.; recte: *preciosorum.* 15. Cod.: *ciborum* deest. 28. *elementa.* Cod.: *ela.* 31. Cod.: *paverant.* 34. *oris labili* in cod.

1. Sermo LXI in Matth. Opp. V, 356. 9. St. Augustini Opp. tom. VI, App. pag. 224—225.

tatem que est Dei dileccio est perfectissimus, cum per
se in illa consistit tota christiana religio; sed huius-
modi est status vivencium secundum paupertatem evan-
gelicam, ergo conclusio. Minor patet ex hoc quod iuxta
dicta Dei dileccio stat in eius assidua contemplacione.
Attencio vero ad temporalia nedum suffocat verbum,
sed preoccupat mentem ne ascendat in Deum. Quantum
ad arduorum aggressionem, quis est magis pusillanimis
quam mundanus? cum nedum non audet corripere
propter timorem amissionis temporalium sed nec propter
Christum corpus proprium ieiuniis castigare, sed vo-
luptatibus deditus necesse habet mundialibus adulari et
irreligiosis contractibus implicari. Quid ergo facit talis
pro Christi nomine quem oportet ad minimum si sal-
vari debeat tollere *crucem suam et agendo penitenciam*
200c *sequi Christum?* | Non ergo dubium quin status pauperum
evangelicorum est disposicior ad hec duo. Et quantum
ad renunciacionem temporalium, patet quod pauper
evangelicus ut sic voluntarie renunciat pro amore Christi
diviciis et deliciis mundi, quibus mundialis ex carnali-
tate innititur. Unde ne ponat spem in temporalibus vel
in mundo, sed pocius in Deo qui non deserit sperantes
in se prescindit sibi occasionem saturitatis mundane.
Unde in predicacionibus, ieiuniis et oracionibus vixerunt
Christus et sui discipuli ac religiosissimi christiani.
Postquam autem dediti sunt mundo tepebat religio.

Care for wealth withdraws the mind from God, and makes us more dependent on men.

G Unde signum evidens est, quod observantes pauper-
tatem evangelicam in ieiuniis et oracionibus et aliis
penalitatibus cum sanctis exhortacionibus sint reliquis
religiosiores, ut ostendit sanctus Thomas secunda secunde
questione CLXXXVI et CLXXXVIII. Paupertas autem
mentalis quam dixi sepius esse signatam per hec signa
extrinseca est per se causa religionis Christi. Unde
quia hec signa extrinseca possunt fallere in signando
animi caritatem, nec non stat conversantem in seculo
vocatum religiosum precellere caritate, ita quod signa
extrinseca non demonstrant gradum caritatis vel eius
200d oppositum, sed solum dant signum topicum; | ideo
contendunt possessionati et mendicantes altrinsecus de
perfeccione suorum statuum, de fallaciis suorum argu-
mentorum et de irreligiosis operibus que committunt: ut

The chief thing is spiritual poverty; outward poverty may be deceptive.

22. *pocius;* in marg. al. manu: *sincerius.* 28. *evangelicam;* in marg.: *extrinsecam.*

hii dicunt quod fratres necessitati sunt adulari, mentiri et solicitari pre defectu temporalium, ubi dotati seclusi ab istis quiecius possunt contemplari. Hii autem econtra dicunt quod propter divicias defendendas, acquirendas et dispensandas incidunt possessionati in mendacia et adulacionem, in mundanas solicitudines et ventris ingluviem et demum in prodigalem ac irreligiosam bonorum ecclesie dispensacionem vel avaram detencionem; et utrumque contingit, licet non per se ex temporalium appropriacione vel voluntaria expropriacione. Sed non dubium quin status exproprietarie vivencium sit quantum ad maiorem religiositatem evidencior et de facto religiosior, si illa signa extrinseca fuerint actibus animi coequata, quia intrinsecus in actibus animi, in sensibus stat per se religio christiana; et multiplicatur hinc inde fermentum phariseorum quod est ypocrisis ut vestes, visio et alii religiosorum ritus stant cum quantalibet mentis spurcicia; et utinam secundum propheciam Christi et Pauli non eveniat ecclesie in diebus novissimis |,
sicut evenit tempore Christi de phariseis, quia, ut dicit 201r
metricus:

Lata corona satis, nigra vestis, botta rotunda,
Non faciunt monachum, sed mens a crimine munda.

The dress and rites of the clergy proclaim holiness,

Et Anshelmus inculcat metrice multa similia. Ritus siquidem clericorum, sicut ritus phariseorum fuerant devote inducti, quod si generacio adultera signa quesierit et non fructum, folia infatuant undique christianos. Quod notat Jeronimus in Epistola ad Pamachium: *Sed*, inquit, *nos clericatus honore non abuti, sed diligenti*
custodia mandatorum hoc esse quod esse videmur. Omnia H
enim insignia clericorum virtutes in nobis representant, virtutes pollicentur, virtutem clamant; clamat corona paupertatem, clamat vestis animi honestatem, clamat

1. Cod.: *quem fratres.* 31. Cod.: *virtutes esse.* 32. Cod.: *pollicent.*

24. Cf. Anselmi Admonitio morienti, Opp. tom. I (Migne) 686 et de Contemptu Mundi ib. 688:

Non tonsura facit monachum, non horrida vestis;
Sed virtus animi perpetuusque rigor.
Mens humilis, mundi contemptus, vita pudica,
Sanctaque sobrietas; haec faciunt monachum . . . .

28. Hieronymi Opp. tom. I, 210.

and if the clergy do not act up to them these things are lies and the clergy themselves lies.

status puritatem, clamat cultus castitatem, clamat professio religionem, clamat officium devocionem, clamat studium contemplacionem; et ideo nisi virtutibus polleamus tota vita nostra mendacium est et ymago deformis, quia nisi virtutibus polleamus, mentitur caput, mentitur habitus, mentitur status, mentitur cultus, mentitur professio, mentitur officium et mentitur ipsum studium, ac per hoc non sumus nisi clericus fictus et clericus mentitus; et licet scribitur quod omnis homo
201b mendax, non tamen | scribitur quod omnis homo mendacium. Seculares namque homines mendaces sunt, quia mendacium dicunt, sed mendacium non sunt, quia non vivendo difformiter suo habitu contradicunt. Si ergo Deus perdet omnes qui locuntur mendacium, quomodo putas perdet eos qui sunt ipsum mendacium? Unde Anselmus in De Similitudinibus capitulo CLVI: *Unusquisque sui ordinis gerat officium, ne totum quod vivit deputetur mendacium;* si enim quod ordinis sui est, non egerit, omnis eius exterior habitus mentitur, qui eum ordinis esse illius testatur. Actus quoque illius et verba ipsaque cogitacio menciuntur, quia mendacium testantur pro vero; cum enim quispiam agit, dicit vel cogitat sic esse faciendum, dum ut sic ceteris manifestat, si male vivit, dicit mendacium. Cum ergo secundum sanctos capitis abrasio in clericis signat in eis precisionem bonorum fortune, cum bona illa sint minima, et ab homine maxime aliena, sicut pili sunt partes hominis magis superflue et remote; inde religiosi habent latas coronas et rotundas, circulumque sensuum strictissime decertatum ad denotandum quod renunciarunt temporalibus, ne racio aspirans ad celestia pregravetur, sed influencie |
201c celestis radii propter nuditatem affeccionis a temporalibus instar circuli forent capacissimi, abdicaruntque pro cauda superflua omnia temporalia preter necessaria ad sustentacionem sensuum, de quanto promovent ad Deo debite serviendum iuxta regulam apostolicam I. Thim. VI, 8: *Habentes alimenta et quibus tegamur hiis contenti simus;* et sic claustrum erga quatuor plagas seculi preclusum signat seculi abrenuncciacionem preter ingressum et mundum egressum medicinalem ad cibum

The meaning of the tonsure.

Significance of the cloister.

16. Non est cap. CLVI. Cf. l. c. pag. 689. (Ed. Migne tom. CLIX). Cf. cap. LXXXVII.

et ingressum in templum; apercio vero claustri versus celum signat liberam eorum contemplacionem et affeccionem celestium, dormicio vero in vestibus caligatis signat memoriam sepulture et sic de quotlibet signis religionis virtutum indiciis.

Too often these signs indicate the opposite of what they should.

Quod si ista signa preter institucionem primam men- I ciantur sibi propter iniquitatem oppositam ita quod corone nuditas significet avidissimam temporalium affeccionem pretextu indigencie palliate sub circulo sensuum, pilorum abrasio significet spoliacionem strictissimam subditorum, corona vero sensuum significet fastuosum ac voluptuosum fomentum potencie sensitive, claustrum vero incastratum significet avaram detencionem bonorum temporalium, apercio | versus celum 201[d] hyatum temporalium sub palio sanctitatis et dormicio in vestibus circumcinctis significet continuam promptitudinem ad laborandum pro temporalibus perquirendis et ceteris signis que olym fuerunt religionis indicia: quid terribilius huiusmodi Antichristo ymmo ipso dyabolo inter homines agitato? per eius interludium Deus ipse quia sua religio deridetur, pars laycalis ecclesie illuditur et plebs eis subiecta scopis asperrimis spoliatur; quod nedum est contra scripturam sacram, sed ipsas religiosorum regulas et sacros canones, ut patet XVI questione I et III decretalium tytulo ultimo et in Sexto libro de statu monachorum et alibi satis spissim. Si ergo de facto clerici seculares amoti sunt de monasteriis et monachi introducti propter secularium irregularitatem qua declinaverunt ad seculum, ut patet VI capitulo IV libri, quanto magis claustrales sub professione pretense religionis iniquitatem secularium ex ypocrisi geminantes digni sunt ab elemosinis seculari spoliari, dicente decretali in III libro de clericis vel monachis: *Relatum est quod monachi de H. seculariter vivunt et alios suo exemplo corrumpunt, Ideo mandamus quatenus eos ad regule observanciam apostolice redire | compellas et si* 202[a]

7. Cod.: *oppositum.* 27. *amoti.* Cod.: *ammoniti.* 36. *regule.* Cod.: *regulam.*

24. Cap XI et saepe alibi X. 25. Titulo ultimo, i. e. de Consecracione. 26. De statu monachorum, i. e. regularium III, XVI. 29. De Civili Dominio II, cap. VI, pag. 47. Non est De Consec. dist II, cap. XI, sed Decret. Greg. IX, lib. III, tit. L, cap. VII.

restiterint ausu temerario eis eiectis fratres alterius ordinis, si non potest prescriptum monasterium in suo ordine reformari, in illud inducas, ut labores impiorum iusti edant. Cum ergo in tali casu iustum sit sic fieri et sit cum hoc compossibile quod de propositis ecclesiasticis omnes a minimo usque ad maximum pecunia vel desidia corrumpantur; nonne caritas urgeret seculares dominos hoc supplere? Ipsi enim ex proximo capitulo habent multiplex interesse, cum habent curare de salute propria et salute ac pace populi que per huiusmodi pseudo-antichristos acutissime perturbantur.

Lay lords are interested in enforcing duty on the clergy.

K Ut autem cognoscamus huiusmodi notandus est sermo Christi Math. VII, 15: *Attendite,* inquit, *a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestitu ovium, intus autem sunt lupi rapaces; a fructibus eorum cognoscetis eos.* Quia enim Christus scivit ecclesiam suam passuram ex ypocrisi sacerdotum, ut prophetat Apostolus I. Thim. IV, 1, 2: *Spiritus manifeste dicit quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis demoniorum, in ypocrisi loquentes mendacium,* ideo docet Christus totam ecclesiam ab eis attendere. Omnes enim nominetenus clerici infideles.
202[b] ypocrite, heretici, quia veritatem cum | condicione operis palliantes sunt falsi prophete, *falsi,* quia vita et doctrina discordant, et *prophete* quia (ut dicit Origenes) veritates propheticas de preterito et futuro commiscent cum falsis, ut sic coloracius pallient falsitatem. Si enim ex integro falsum proferrent, nemo crederet vel attenderet, cum in natura sit hominum gaudenter suscipere veritatem. Et notat Crisostomus in Inperfecto Omelia XX quod Christus movet nos illos attendere, id est, caute considerare, non solum aspicere; ubi enim res est incerta et dubitabilis, attenditur; quia ergo dicti falsi prophete quoad corporalem aspectum sunt similes christianis, ymmo seminant multa dicta et opera bona de genere que sunt vestimenta ovilia, ideo debent caucius precaveri. Vestimenta ovium sunt species religionis verbo, gestu vel opere simulata, ipsa autem induunt heretici tanquam oves ovilis Christi agnos simplices precellentes; nec est periculosius malum ecclesie quam

Unfaithful priests are false prophets; Christ warned us against such.

2. Cod.: *possunt.* 12. *huiusmodi;* deest verbum. 31. *quod.* Cod.: *quo.*

30. Rectius Omelia XIX, Opp. tom. VI, pag. XCIII seqq.

How dangerous they are to the Church.

huiusmodi simulatum, quia dum non cognoscitur non cavetur sed ex spissa et inprovisa mixtura cum agnis exterminant religionem Christi, quia iuxta conclusionem Chrisostomi tunc servi dyaboli pessime christianitatem corrumpunt quo se simulant christianos. Ideo debent doctores | ecclesie linguam tanquam arcum tendere ad 202 huiusmodi hereticos destruendum, domini seculares manus operantes extendere ad huiusmodi destruendum; simplices autem debent in fugam tendere, transeundo de medio eorum, et sic ecclesia debet tripliciter de illis attendere. Noticia autem propter sophisticacionem est valde difficilis, ideo dicit Veritas secundo descripcionem eorum, dum dicit quod *veniunt in vestimentis ovium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces*. Omnis enim talis duplicitas et solum talis facit hereticos; unde omnes tales non pocius sunt christiani quam truncus vestimento hominis indutus vel lupus ovis pellibus involutus est homo vel ovis, et per consequens perversi prelati si sunt huiusmodi non sunt pape, episcopi vel clerici vel sacerdotes sed dolosissimi Antichristi.

Quia autem homo non intuetur cor in quo latet lupacitas, ideo Veritas tercio docet medium cognoscendi cum dicit: *A fructibus eorum cognoscetis eos.*

Error is the result of sin.

Primo autem omnium secundum Crisostomum atten- L
denda est conversacio virtuosa, quia non possunt errores prevalere in homine, nisi peccatum precesserit, prius enim peccatis excecatur homo et post dyaboli seduccione decipitur, sicut sole lucente nox non prevalet, si tamen occiderit nox mundum occupat. Primo ergo est bonis operibus vigilandum, ut sic sciamus discernere fru | ctus 202d
virtutum a foliis vel malis fructibus viciorum.

All Christians are prophets, true or false.

Quia ergo omnes christiani sunt prophete, quia uncti ad fides absconditas predicandum, et sic non solum falsi doctores Judeorum sive gentilium, sed ipsi nominetenus christiani, sive clerici sive layci, qui veniunt ad vos ut vos perdant, signanter vocantur falsi prophete a capite prophetarum; per hoc autem quod *veniunt in vestimentis ovium*, id est doctorum, qui debent esse maturiores agnis, notatur quod isti pseudodoctores sunt precise precavendi. Licet enim quilibet christianus peccando

8. *huiusmodi*. Cod.: *huius*. 13. Cod.: *dicunt*. 30. *sic*. Cod.: *sicut*.

24. l. c. pag. XCIV.

mortaliter excidit a nomine christiani, eciam nostri doctores, non tamen oportet quod intrinsecus sint lupi rapaces, quia non veniunt cum rethe et dente dyaboli ut rapiant christianos, sicut faciunt doctores heretici. Illi autem sunt maxime precavendi de quibus scripsit Apostolus Actuum XX, 29—31: *Ego scio quod intrabunt post discessionem meam lupi rapaces, non parcentes gregi, et ex vobismet ipsis exsurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se; propter quod vigilate, memoria retinentes quod per triennum nocte et die non cessavi cum lacrimis monens unumquemque vestrum.* Possunt autem fructus huiusmodi pseudodoctorum discerni tripliciter, scilicet verbo, opere et exemplo. Verbo
203a si non confitentur | Christum pauperem et egenum, cum hoc secundum divinitatem *divitem* eternis diviciis, sicut docet Apostolus II. Cor. VIII, 9. Ideo dicitur I. Joh. IV, 2: *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse ex Deo est. Et omnis spiritus qui solverit Jesum ex Deo non est* et hic est Antichristus. Si autem quis fuerit christianus, tunc tam voce fideli quam opere imitacionis confitebitur patrem suum; non enim nudum nomen sed talis confessio efficit christianum, quia Rom. X, 10 scribit Apostolus: *Ore autem confessio fit ad salutem;* oportet enim naturam nostram infectam esse *mulierem que sanguinis fluxum passa est duodecim annis, consumens omnem substanciam suam in medicis, accedit retro et tanget fimbriam vestimenti Christi et tunc cessabit fluxus sanguinis*, id est: a carnalium voluptatum fluxu sanabitur, ut exponit Augustinus super Math. Sermone VI: *Fimbria vestimentorum Christi sunt humilia et novissima* humanitatis sue tegentis divinitatem, quam fimbriam qui imitando Christum efficaciter tetigerit. virtus a divinitate eius exibit et sanabit morbum anime, qui in circulo mundi et carnis per magistros eorum sanari non potuit.

M Oportet enim efficaciter confiteri Christi penalitatem atque inopiam et non solum eius regaliam, sicut *turbe que Christum comprimunt* quibus non est virtus anime

We must confess Christ's poverty as well as his royalty.

10. *per.* Cod.: *post.* 14. *egenum.* Adde: *et* II. Cor. VIII, 9: *egenus factus est, cum esset dives.* 27. Cod.: *tangat.* 35. Cod.: *potuerunt.*

25. Lucae VIII, 43 30. Cf. Aug. Opp. V, p. 1132, Serm. CCLXXIX.

derivata, ut patet Luc. VIII, 45. In ista confessione operosa instructi | apostoli distinguebantur a lupis tam 203b per voces quam per opera, ut exponit Crisostomus. Sicut enim lupus indutus pelle ovina vel voce vel actu discernitur, sic et hereticus. *Ovis enim inclinata deòrsum balat, lupus autem convertens caput in aere contra celum ululat.* Sic doctor christianus confitetur Christi mititatem et humilitatem, imitans magistrum verbo et opere, pseudo autem doctor inpugnans veritatis doctrinam *ululat blasfemias contra Deum, iuxta illud Psalmi LXXII 8: Iniquitatem in excelso locuti sunt, posuerunt in celum os suum.* Secundo *ovis herbas manducat, lupus avide carnibus delectatur;* sic doctor christianus *de campo scripturarum colligit herbas florigeras iusticie et virtutis,* ubi pseudodoctor secundum suas tradiciones carnales pro stercore temporalium persequitur subditos usque ad sanguinem.

Difference between sheep and wolves; true and false doctors.

Tercio considera utilitatem et inutilitatem prodeuntes ab istis doctoribus; ab ove enim procedit utilitas carnium, pellium, lane, vellerum atque fimi, econtra de lupo. Sic quidam prelati innitentes humanis legibus contendunt circa magnitudinem sue potestatis atque dominii, quod tanquam alter Deus in terra dispensare possunt contra Apostolum et contra Dominum fidem catholicam transmutando; sed que utilitas in istis contencionibus maioritatis ad edificacionem | matris ecclesie? 203c Nec enim dant carnes suas pro fide ecclesie fidelibus manducandas nec pelles conversacionis sue miraculosis operibus exorandas nec vellera caritativorum operum ad sponsam ecclesie vestiendam, nec interiora suorum sensuum tanquam liras scripture, ut ex eorum postillacione possit ecclesia fidem christicolis resonare, nec demum stercora temporalium ad fructificacionem pauperum subministrant; et sic nec sermone se ostendunt Christi discipulos neque actu.

How to know true from false.

Sed tercio videamus exemplariter si prepositi nostri pascunt oves instar Christi et apostolorum in predicacione assidua, in paupertatis penitencia et oracione continua. Per hec enim docet Apostolus ubi supra lupos subintra-

18. Cod.: *prodeuntibus.* 20. Cod.: *vellerum;* in marg.: *viscerum.*

4. Op. Imp. pag. XCIV. 18. Et quae secuntur, deprompta sunt ex hom. XX Matth. Op. Imp. pag. XCIV.

turos cognoscere; patet ex tribus distinccionibus lupi ab ove et modo vivendi prepositorum quod plus simi-lantur lupis quam ovibus; et sic patet quomodo confessione, operacione et exemplacione debemus distribuere nostros prepositos precipue ex affeccione vel detestacione pecunie. Si enim prepositus ecclesiasticus vivit seculariter Christo contrarie, si obmittit facere subditis suis opera bona de genere, si palliat officium gracia congregande pecunie, indubie hic est lupus, quia si plus 203d laborat ut rapiat pau|perem quam ut ex caritate procreet sibi anime salutem nedum perdit nomen christiani propter subversionem ordinis caritatis sed induit nomen N lupi rapacis. Et ideo protestatur Apostolus Actuum XX, 26, ubi prophetat adventum luporum rapacium; *Mundus*, inquit, *ego sum a sanguine omnium;* et sequitur: *Argentum autem et aurum nec vestem nullius concupivi, sicut vos ipsi scitis;* numquid credimus religiosos nostros sic rapere lupaciter labores tenencium simplicium et vorare bona pauperum? Conclusio catholica indicet cum opere si est ita. Nam si quicquam capiunt eciam pretextu elemosine ab aliquo seculari nisi ob amorem maiorem ad secularem a quo bonum illud recipiunt quam propter affeccionem ad illud bonum, sic quod maius spirituale bonum intendunt reddere, peccant mortaliter et sunt lupi; patet ex defectu caritatis in faciente oppositum, si indicet affeccio quam habemus ad querendum, ad consumendum et ad retinendum temporalia, si est ita. Numquid credimus nostros possessionatos elemosinas quantumcunque magnas renuere? Ubi est illa vox Augustini posita in decretis causa XVII, ultimo in fine: *Quicunque exhereditato filio heredem vult facere ecclesiam querat alterum qui suscipiat, non Augustinum, ymmo Deo propicio, neminem inveniat.* Unde in XIII ca- 204a pitulo V huius ostendi | quam fugibilem gravedinem sancti reputarunt ecclesiam dotari temporalibus sed et acquisita suffecerunt ipsa sine dolore amittere. Ex talibus nempe possumus evidenter discernere si ipsorum temporalium diuturna adhesio fecit vasa Spiritus Sancti ex quieta adhesione putrescere et plus dolere propter

The Saints did not desire endowment and willingly let it go.

34. Cod.: *fugubilem.*

13. Act. XX, 33, 34. 30. Decreti Secunda Pars, Causa XVII, qu. IV, cap. XLIII.

amissionem temporalium quam gracie vel virtutis. Scribit enim beatus Gregorius XXXI, 16 Moral., exponens illud Job. XXXIX, 16: *Frustra laboravit nullo timore cogente*, postquam adduxerit multa Christi consilia de tolerando temporalium rapinas atque iniurias (ut exposui capitulo XIV quarti huius): *Plus*, inquit, *Deo se amare convincitur qui neglectis hiis que propria sunt tuetur. Perfectus igitur christianus quomodo debet res terrenas iurgando defendere quas precipitur non possidere? Itaque cum res proprias amittimus, si perfecte Deum sequimur, in huius vite itinere a magno onere levigamur.* Ex sentencia, reputata insania, istorum sanctorum et ex perturbacione mentis pro amissione temporalium ac tercio ex laboriosa sollicitudine pro adquisicione et defensione eorum docetur si preponamus amorem temporalium Deo nostro. *Ibi*, inquit Gregorius, *est grande studium defensionis, ubi est gravior vis amoris. Nam quanto magis quis terrena diligit, tanto privari eis vehemencius pertimescit.* Religio igitur munda | est quod plus timeamus 204[b] et doleamus amissionem cuiuscunque gradus virtutis, quam omnia bona fortune que nobis adiaceant. Sed perturbacio ex loquela abbatis temporalium indicat si sit ita.

Dangers of endowment.

Ex istis colligitur quam periculosum sit dotare eccle- O sias temporalibus elemosinis perpetuis absolute. Ex hinc enim assecurati nostri clerici capiunt audaciam deserendi penitenciam, divinum obsequium et religionis dulcedinem temporalibus innitendo et per consequens minus aspirarent ad celestia, cum in negociis ac contencionibus sese involverunt ac si hic sibi statuerunt perpetuam civitatem; ubi religiosa mens cogitans quod hec temporalia non sunt sibi donata nisi ad utilitatem ecclesie, dum

The truly religious turn all their thoughts to God and heaven.

Christo et sponse ministrat in gracia, ex uno latere plus pavida retrahit spem ab hiis temporalibus; ex alio latere plus Deo innixa implorat eius iuvamen frequencius et quoad vescibilia vivit parcius, sciens quod omnia temporalia non sunt nisi umbre ad bona patrie, que istis dimissis desiderat, sic quod quicunque religiosus vel laycus plus appeteret perpetuo vivere istam vitam,

9. *itaque*. Cod : *ita*. 17. Cod.: *vir amoris*. 18. Cod.: *gravari eis*. 30. Cod.: *ac* deest.

3. St. Gregorii Opp. tom. I, p. 1006. 6. De Civili Dominio II, p. 166.

quam *dissolvi et esse cum Christo*, ut ego credo, peccat mortaliter. Et hec est racio quare religiosi in primitiva
204c ecclesia aspirantes | ad Christum sedentem in dextra Dei patris disposuerunt prospera mundi despicere, securitatem contempnere et in futuris bonis spem infigere. Ideo dicit Gregorius XXIV Moralium quod *securitas mundi est mater negligencie;* nec repugnat istis sed consonat quod monasteria claustralium sint fundata; dum tamen persone religiose inhabitantes, odiendo mundum sanctificent loca, plus appreciando contemptum mundi et quamcunque virtutem quam quotlibet opera edificii curiosa vel quotlibet temporalia adiacencia; et si pascendo sensus ab istis distraxerint temporalia talia omnino dimitterent, ut recitavi VI capitulo quarti huius de Lanfranco et Wlstano; paupertas igitur in monasteriis est diligencius attendenda. Ideo fundatores debent attendere ad rectitudinem intencionis; possunt enim homines fundare monasteria mediocriter, proporcionabiliter et sapienter; *mediocriter*, ut temporalia adiacencia non sint nimium sumptuosa, *proporcionabiliter*, ut non dissolvatur armonia inter religiosos et laycos, ut puta quod nimium de bonis fortune eis adiaceat et laycis nimis parcum. Ex hinc enim multiplicarentur irreligiosi claustrales nimis multi respectu populi et aggravarentur hinc inde
204d pro diviciis iniurie. Et tercio *sapienter* quo|ad personam fundantem ut pure intendat honorem Dei et utilitatem ecclesie laude nominis terreni postposita; et propter defectus illarum circumstanciarum dicit venerabilis Beda, quod *donaciones regum Anglie quibus dotarunt ecclesias erant stultissime, sic quod in casu donarent Deo aufferendo a dyabolo, expellendo apostatas a loco ubi est nidus dyaboli.*

Conditions needed in founding a monastery.

P In priori mensura fundarunt monasteria Benedictus, Gregorius et alii multi sancti, sed supposuerunt, sicut sequitur de natura rei, quod hec habent monastici sub condicione quod Christo ministrent in gracia, servando paupertatem, communicent egenis residuum et secundum discretum examen acceptent regulares qui in illa vita magis proficerent; perfeccior autem est status vivencium in solitudine vel in mundo ad maiorem profectum

10. Cod.: *appreciandа*. 15. *in* Cod.: *et*.

1. Phil. I, 23. 6. l. c. pag. 772. 15. De Civili Domini II, pag. 47, 53.

ecclesie, quam possessionatorum vivencium claustraliter in communi.

It is better to fight against evil in the world than to take refuge in a cloister,

Unde beatus Gregorius II Dyalogorum capitulo III ostendit ex factis Apostoli quod Benedictus meritorie volentes ipsum extinguere veneno deseruit et solitudinem peciit. *Fortis,* inquit, *preliator Dei teneri intra claustra noluit, sed certaminis campum quesivit, ubi maiorem laborem cum fructu credidit,* quia (ut recitavi in III capitulo huius V) senciens se sufficientem ad validius aggrediendum exercitum Antichristi sine vallacione sociorum tanquam alter Eleasar cum hostibus caritate | duce commixtus, extinguendo inimicos crucis Christi 205a validius plus mereretur quam magis timidus stans a longe insufficiens dictos cuneos penetrare ex tanto fervore gracie. Unde si non obesset inbecillitas, utilius esset pugiles Christi dispergi inter peccatores ad mitigandum mundi maliciam quam sic claustraliter congregari, quia applicacio ad purgandum ecclesiam foret maior; et sic dicitur de petentibus solitudinem in qua est exercitus demonum; nec oportet christianum presumere sic vivendo, ex superbia eligendo vitam magis ambiguam, sed instar Christi, Baptiste et aliorum apostolorum deserens mundum in quo conversatur vivit securius; conceditur tamen quod conventualis conversacio est sancta multos habilitans, dum sunt boni et alios multos pervertens, dum sunt malicia indurati; et talis societas debet fugi exemplo beati Benedicti, specialiter dum in eis regnat cupiditas, quia iuxta dicta beati Isidori tunc non possident que videntur habere sed e contrario sunt possessi; ideo securitas vite necessariorum secundum titulum iusticie moveret religiosos comitivam talem deserere.

but for a contemplative life solitude is best.

Et ista est sentencia sancti Thome secunda secunde questione CLXXXVIII articulo VIII, ubi determinat quod *perfeccior est religio vivencium vitam solitariam quam religio in societate vivencium, quia status ille vite contemplative est apcior.* Unde Augustinus libro De Operibus Monachorum dicit | *illos sancciores qui a conspectu* 205b *hominum separati nulli ad se prebent accessum viventes in magna intencione oracionum;* et in collacionibus patrum

3. Opp. tom. II, pag. 220. 11. II. Reg. XXIII 10, I. Paral. XI, 12. 33. St. Thomae Opp. tom. X (ed. Rom. 1899), pag. 534. 37. St. Augustini Opp. tom. VI, pag. 492.

dicit abbas Moyses, quod pro puritate cordis solitudo sectanda est sicut ieiunium atque oracio; et sic est solitudo instrumentum congruum contemplacioni que est melior vita activa ex III huius XXIII capitulo.

Q Unde Osee II, 14 dicitur: *Ducam eum ad solitudinem et loquar ad cor eius;* nemo tamen debet hoc temptare nisi inspiratus ut Baptista vel in contemplacione roboratus ut sancti heremite, et sic vita socialis est necessaria ad exercicium perfeccionis, sed solitudo competit iam perfectis, quia secundum Gregorium III Moralium super illo Job: *Dedi in solitudine domum, quiá prodest solitudo corporis, si defuerit solitudo spiritus?* Videtur tamen michi quod perfectissimus status securissimus et plus meritorius sit perfecte relinquere seculum, conversando inter homines et predicando verbo et opere vitam Christi, alternare in contemplacione et oracione; nam sic vixit Christus, sic Baptista et omnes Christi apostoli. Cum igitur status viantis sit eo perfeccior quo est conversacioni Christi similior, patet prima pars; et secunda pars patet eo quod conversans inter homines habet emolumentum ex societate aliorum pro necessitatis tempore relevancium, ut dicitur Ecclesiastes IV, 1:
205c *Ve soli;* | ymmo alternacio operum taliter conversantis acuit devocionem et contemplacionem; et quoad terciam partem patet quod talis plus disponitur ad edificandum ecclesiam ex maiori fervore caritatis et per consequens ad plus merendum. Ideo Luc. XI, 33 dicitur: *Nemo accendit lucernam et in abscondito ponit neque sub modio, sed super candelabrum,* talis igitur habet oportunitatem contemplandi, orandi, ieiunandi et populo predicandi. Scio tamen secundum disposicionem quam Deus seminavit pro varietate sue ecclesie quod uni est expedicius ut sit monachus, alteri ut sit frater. Tercio ut pure servando religionem apostolorum peregrinetur in seculo; quod credo esse simpliciter perfectissimum viatori.

Wyclif thinks the best state is that of living among men and preaching, but giving time to contemplation and prayer.

Each must live as is best for him.

Sed arguitur communiter de fratribus quod ipsi possunt intendi contemplacioni, oracioni, ieiunio et predicacioni eque libere sicut apostolici supradicti et preter hoc

It is argued that the friars' life is a perfect one;

19, 20. Cod.: *patet prima pars 22a par patet.* 21. Cod.: *emolimentum.* 27. Cod.: *Luce XII.*

11. Job III, 30. Non est III sed XXX Mor. Opp. tom. I, pag. 980.

habent iuvamen ex societate et cumulacione meriti ex obediencia; igitur est simpliciter perfeccius esse fratrem. Dicitur quod non sequitur sed bene concluditur, quia

but this does not follow, since friars are often sinful.

contingit aliter plus esse utile quam quod sit frater, nam talis perfeccio per accidens evenit tali ordini, cum stat quod ex inproporcionabilitate numerositatis fratrum vel aliquo peccato quod percuciantur avaricia, adulacione, mendacio et quod maxime timendum | est quod non 205d
assit illis libertas ad corripiendum et vicia ecclesie arguendum. Et quantum ad obedienciam et votum professionis, dictum est capitulo III huius V, quod ipsa non prosunt nisi de quanto moverent ut plus obediatur Christo qui est abbas nostri ordinis, sic quod quicunque obedierit plus Christi consiliis sive in ordine privato sive extra est magis religiosus.

Cum igitur contingit privatos prepositos esse occa- R
sionem unde declinetur a mandato Domini propter humanas cerimonias introductas, patet quod contingit vitam huiusmodi socialem esse causam quare Christi religiositas minuatur. Scio quidem quod multi sancti et gloriosi doctores de claustris processerant sed non pervenerunt exclaustrales circueuntes per patrias, edificando ecclesias, et sicut pro varietate temporis et circumstanciarum ecclesie hos expedit vivere conventuales, sic tunc vel alias plus expedit hos vivere exclaustrales cum obediencia Christo sit per se causa religionis christicole.

Vows are not necessary.

Quantum ad votum tractat dominus Ardmachanus De Pauperie libro VI capitulo XXXIV et infra, notans primo quomodo in scriptura sacra non legitur de Christo vel suis apostolis quod tale votum commiserant pro observancia paupertatis evangelice vel cuiuscunque consilii, ymmo arguit quod in Christo fuisset votum superfluum, | cum in nullo auxisset meritum nec sanxisset 206a
observancie religionis propositum; cum igitur tantus doctor non omisisset in regula sue religionis tam precipuum genus meriti nec requisivisset hoc ab aliis nisi in se vel suis apostolis observasset, videtur quod votum non sit tam necessarium ad ordinem christianum.

Christ counsels against them.

Item, videtur Christum dissuadere votum, cum Math. V, 34, 37 precipiat: *Ego autem dico vobis non iurare,*

4. Cod.: *quam* deest. 12. Cod.: *moveret.* 23. *sicut;* cod.: *sic.* 25—26. Cod.: *processerant simul non pervenerunt exclaustrales.* Vid. l. 21.

omnino sit sermo vester est, est, non, non; quod abundancius est, a malo est. Cum autem votum sit iuramentum vel ipsum concomitans, videtur quod non oportet christianum vovere ad observanciam legis Christi, ymmo statuendo penes se ad eius observanciam et implens statutum hoc facit liberius, dicente beato Bernhardo in De Dispensacione et Precepto VIII capitulo; *bonus*, inquit, *obediencie gradus est, si iuxta magistri nostri sentenciam propter metum iehenne seu propter sanctum professionem quam professus est quispiam obedierit, melior, cum ex Dei amore obeditur; illa quippe obediencia necessitatis, ista caritatis est.* Illum autem optimum dixerim obediencie gradum, cum eo omnino opus invictum reperitur quo et precipitur ac impletur. Cum igitur Christus Deus noster intencione optima precepit saluberrima, videtur quod libere obedire Christo pura intencione sibi placendi sit obediencia perfectissima. Ideo
206b sepe re | citat Bernhardus, cum precepta maioris auctoritatis et utilitatis diligencius sunt observanda, quod non est obediendum homini nisi de quanto prius obediendum est Christo hoc idem precipienti quod homo; sufficit igitur servare votum sepius factum Christo.

S Confirmatur ex hoc, quod Matth. XIX, 11, 12, postquam hortatus est ad castitatem propter regnum celorum subdit: *non omnes capiunt verbum istud sed quibus datum est;* et sequitur: *Sunt eunuchi qui castraverunt se propter regnum celorum; qui potest capere capiat*

Ex quibus verbis videtur, quod non votum suadetur, sed observancia castitatis.

Item, si vovere preposito sit meritorium et per consequens vovere Deo, sicut christiani faciunt in oracionibus et baptismo .... quod votum sine fundacione scripture humanitus introductum. Si igitur vovere taliter foret tante perfeccionis, iterum vovere foret iterum tante et sic in infinitum; et sic religiosus voveret in dies ad augendum meritum. Si enim ipsum primum votum foret superfluum, tunc evidencius post votum quo quilibet christianus in baptismo profitetur se Christi militem pugnaturum contra dyabolum foret superfluum, nam cum non ex voto caracter imprimitur, videtur quod post primum votum

If the vow were a good in itself it would be well to repeat it as often as possible.

32, 33. Hic aliquot verba exciderunt. 34. Cod.: *foret iterum foret tante.* 37. *in* deest.

7. Cap. X, Opp. pag. 927.

factum homini manet capacitas voti secundi, sicut post votum factum Deo; nec videtur quare primum votum sit meritorium, quin secundum et quotlibet replicatum ex tanto fervore | caritatis sit tam meritorium. Unde 206c
Apostolus I. Cor. VI, 12 excludens a se votum huiusmodi eciam quantum ad questionem de ydolatricis sic dicit, *omnia licent sed non omnia expediunt*. Et consequenter explicans eius libertatem quoad obligacionem fiendam homini, subdit, *omnia michi licent sed ego sub nullius redigar potestate*. Si igitur obligacio facta uxori retardat a cultu divino quem solutus libere potest impendere (ut patet I. Cor. VII), manifestum est quod consequenter obligacio de obediencia facta imprudenti preposito esset tam a latria retardandi. Potest ergo dici quod vovere sit creaturam racionalem se obligare suo superiori ad aliquid difficile observandum, et est vel sensibile vel insensibile, circa perpetuum vel temporale, providum vel improvidum; providum autem, cum sit Deo sonans secundum legem ad Dei cultum et voventis commodum. Unde quia in votis iacet magna ambiguitas, subintelligenda est ista condicio, et per consequens in quolibet iuramento humano vel voto excipienda est superiorum auctoritas, ut patet XV questione VI *auctoritatem* per Archidiaconum; et hinc vovens illegitimum et inutile non tenetur solvere. Unde videtur salubre quod vovens habeat primo fervorem amoris ad Deum, secundo quod votum sit circa utile et legale, tercio vero quod vovens nitatur perficere votum suum iuxta illud Psalmo LXXV, 12: *Vovete et reddite Domino Deo vestro;* et de illis loquitur Salomon Prov. XV, 8 *Vota iustorum placabilia.* Sic enim Jacob Genes. XXVIII, 22 vovit Deo, quod solveret sibi decimas de omnibus que Dominus ei dare volebat in itinere; quod agebat.

All vows must be subject to the approval of the higher powers.

Hence useless and unlawful vows are not to be fulfilled.

Et quantum ad racionabilitatem in voto scribit Eccle- T
siastes V, 1: *Ne temere quid loquaris neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in celo et tu super terram, ideo sint pauci sermones tui.* Et in isto deficit Petrus Math. XXVI, 35 dicens:

10. *obligacio* in marg. al. man. 13. Cod.: *obligacionem.* 14. Cod.: *esse;* ib. *tam;* cod.: *tamen;* hic verbum deest. 17. *perpetuum* in marg al. manu; in textu: *propositum.* 21. *voventis* in marg.; in textu: *moventis.* 27. *circa;* cod.: *cura.* 31. Cod.: *si enim.*

23. Cap. II Guido a Baiiso l. c. pag. 212.

Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo; nec valet totum sed aggravat nisi cum fervore devocionis commissum fuerit. Et hec racio quare religiosi ex voto merentur (ut dictum est capitulo . . . huius secundi).

Mischief of rash or servile vows.

Nam ficte vel timore servili voventes ut positi in periculo nedum propter defectum fervoris libere voluntatis, sed quia communiter post non solvunt, remissio inducitur vel simpliciter demerentur. Contra quos dicitur Eccles. V, 3, 4: *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis et stulta promissio, quia multo melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere.* Et Prov. XX, 25: *Ruina est homini devorare sanctos et post vota retractare.* Ideo Psalmo LXV, 13, 14
207ᵃ dicit David: | *Reddam tibi vota mea que distinxerunt labia mea.* Est enim difficultas clericis possessionatis voventibus paupertatem ad quam bona sua debent esse communia. Et videtur michi quod sicut duplex est usus bonorum ecclesie, sic debet esse duplex eorum communitas.

The possessions of claustral bodies should be common to all who need them.

Aliquis enim usus est spiritualis, insensibilis et subtilis, qui competit interiori homini, secundum quod saciat vel terminat voluntatem (de quo dixi XIII capitulo huius V). Alius autem usus est corporalis, sensibilis sive grossus; competit exteriori homini, dum saciat vel terminat appetitum. Primus usus bonorum ecclesie debet ad totam ecclesiam se extendere, dum sanctis viantibus complacet ad bonum de omni usu vel consumpcione bonorum ecclesie, et multo magis sanctis in patria et beatis in celo, quibus propter inperfeccionem usus secundo modo non competit. Quoad secundam communicacionem bonorum in secundo usu palpabili notandum, quod sicut omnia bona ecclesie debent esse toti ecclesie quoad spiritualem usum communia, sic debent esse quoad corporalem usum, quia cuicunque indigenti assistente eius capacitate vel dignitate cognita. Sicut enim dominium gracie se extendens ad omnia bona fortuna presupponitur ut fundamentum ad strictum civile dominium, sic usus correspondens priori dominio secundum proporcionalem extensionem presupponitur ad usum palpabilem. Aliter enim est abusus. |

207ᵇ Ex quo videtur michi ulterius quod totus clerus, omnes et singuli habentes superhabundanciam tempo-

21. Cod.: *faciat.*

Endowed clergy should take a scanty living; then distribute 1 to their helpers, 2. to the poor, 3. in necessary building and repairs.

ralium debent primo capere eis parcum, pauperem, sed honestum usum, quantum est medium necessarium ad finem quo tendunt, scilicet beatitudinem mediante edificacione ecclesie. Secundo debent inpertiri ministris sibi necessariis ad hunc finem secundum eandem regulam. Tercio debent inpertiri extrinsecis pauperibus secundum noticiam exigencie sue egencie. Et quarto debent edificare et reparare domos et instrumenta materialia necessaria ad suum officium omni fastu et curiositate subductis. Quod si una persona cleri vel una V
ecclesie non fiat ad hec omnia, iuvet alia et omnes ac singule sese reciproce, quia totus globus bonorum ecclesie debet esse communis cuicunque fideli, quantum requirunt regule caritatis et indigencie.

Patet ista sentencia in decretis XII, questione II per multa capitula, sed in communicacione secunda est difficultas scolastica. Videtur enim quod pure clericus non ex occupacione bonorum ecclesie sit secundum aliqualem tytulum proferendus; cum enim habet solum nature ius vel gracie, et multi sunt egentes pociores in gracia, videtur quod de lege caritatis debent esse pociores in usu. Iniuriaretur ergo eis negando usum vel preferendo alium minus dignum.

Hic dicitur quod prima conclusio est falsa; habet enim occupans rite bona | ecclesie quandam sollicitudinem 207[c]
corporalem cum tytulo specialis elemosine (racione cuius debent preferri quoad usum sensibilem, non autem quoad dominium) et quidem secularem, cum paracior in gracia sit paracior in iure nature atque dominio, ymmo in usu spirituali fructuosissimo, cum utilior sit sibi esus proximi quam si cum datis paribus in propria persona consumeret, cum Rom. VIII, 28 dicitur: *Timentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Sed difficultas stat de usu sensibili: utrum occupans bona ecclesie videns proximum ecclesie indigentem, debet eo ipso

The poor neighbour has not always the first claim.

impertiri de bonis ecclesie. Et constat quod non, intelligendo bona fortune et inperticionem sensibilem; potest enim esse quod sit indigens spiritualiter, ymmo corporaliter sic quod affluencia bonorum fortune sibi dampnata et penuria meritoria posset esse; secundo quod occupans bona ecclesie foret indigencior altero mendicante, vel quod bonum occupatum fuerit inpertibile

12. Cod.: *beatorum.* 30. Cod.: *utilis.*

quoad sufficienciam utriusque; vel semotis istis omnibus impedimentis et supposita facta revelacione quod proximus mendicans sit in minori gracia, adhuc stat quod extinccio corporalis existentis in maiori gracia sit utilior [207d] ecclesie quam extinccio alterius occupantis, | sic quod facta revelacione uterque pro maiori utilitate ecclesie quam alterius gracioris gratis cederet minus grato, et ille gratis ac meritorie detinet ab altero bona ecclesie. Sed posito quod quecunque persona ecclesiastica occupans huiusmodi bona ecclesie cognoscat vel probabiliter credat aut dare debeat alium plus se indigere quocunque bono quod occupat et esse usu eius sensibili magis dignum tenetur ex lege caritatis sibi cedere, eciam licet ex cessione huiusmodi mors sequatur; patet ex hoc quod dato assumpto scit vel credit quod foret de Dei beneplacito ut alius preferatur.

A man may be bound to help another at the cost of his own life.

X Ideo resistente pro vita vel aliquo temporali plus amat quod sua quam Deo placencia impleantur, ymmo gratis detinet ab alio quod credit sibi debitum de pociori iure, vel (ut verius loquar) quod de iure divino tolleret suo usui ius pretensum. Tales autem casus nunquam vel raro contingerent; sic raro vel nunquam contingeret clericum possessionatum poni equaliter inter duos egentes et dignos equaliter relevari, subducta excusacione aliunde vel mocione divine influencie vel limitate alterius illorum tribueret. In quo casu queritur communiter, quem cum illis paribus relevaret. Certum est quod neutrum cum illis paribus, verumtamen deberet [208a] ex determinacione | racionis cum primo instinctu influencie divine alteri eorum tribuere, dimisso reliquo, assistente facultate imperciendi utrique successive prudenter tribuere. Nos autem qui gravamus conscienciam vel occupacionem circa tales casus qui nunquam contingunt in practica, quomodo excusamur in hoc quod occupamus pro fastu seculi et carnis voluptate bona ecclesie, dum credere debemus quod multi sunt pauperes quibus dignum foret illa distribuere? Licet enim scimus multos esse discolos indigenciam fingentes sophistice, multos egentes, quibus expedit indigere, et sic indigencia nostra sit nobis nocior quam aliena, cum secura vita extinguens scrupulum consciencie est servare nos in arta

Such cases are rare,

and it is seldom that of two objects both have an equal claim.

We excuse ourselves by putting fanciful cases and meanwhile live in luxury.

12. Cod.: *sensibili et.* 13. *tenetur.* Cod.: *tuentur.* 18. Cod.: *impleatur.* 31. *utrique* twice. 38. Cod.: *indigencia.*

paupertate evangelica relinquendo aliis distribucionem bonorum; qui debent primo notare quod in persona sua vivent in dileccione strictam vitam, secundo notare circumstancias personarum quibus debet fieri et negari distribucio, et tercio sine thezaurizacione dampnabili distribucionem exequi cum fervore; debent enim providere pauperes invalitudine corporis inpotentes ut ceci, claudi, vel debiles, et viri speculativi vel scolastici, prophete et predicatores, ac illis debent moderate distribui elemosine corporales. Illud autem officium propter erroris facilitatem visum est antiquitus patribus | onerosum et sic ad inferiores ecclesie secundum in- [208b] formacionem membrorum ecclesie spiritualium pertinere. Unde Act. VI, 1: *Factum est murmur Grecorum contra Hebreos, eo quod vidue eorum ex oneracione illius ministerii sunt contempte.* Ideo ostendit dominus Armachanus libro II De questionibus Armeniorum capitulo X quod dominium aut ministerium temporalium non est apud ecclesiasticas dignitates, licet aliquos comitentur.

The higher clergy should give the work of distribution to others.

CAPITULUM VICESIMUM QUARTUM.

Difference between mortal and venial sin.

[A] Ulterius restat iuxta promissa discutere differenciam inter peccatum veniale et peccatum mortale, quam differenciam quidam exprimunt per hoc, quod pro omni mortali per se est peccator dampnabilis, sed non pro aliquo veniali. Contra istam differenciam replicatur per hoc quod non est possibile pro aliquo peccato citra peccatum finalis inpenitencie aliquem per se condempnari et per consequens solum illud foret peccatum mortale, eciam pro omni peccato quantumcunque veniali, nisi contritus peniteat, est dampnandus. Secunda via dicit quod quodlibet peccatum repugnans gracie gratum facienti et solum illud est peccatum mortale. Sed videtur quod gracia predestinacionis stat cum mortali, ut patet de Petro et quolibet predestinato, quoad peccatum originale; preterea cum noticia huius distinccionis sit tam necessaria, videtur quod expressius est loquendum, cum proposito particulari peccato nescitur per hec dicta | utrum sit mortale aut veniale, quia nescitur [208c]

Mortal sin is that which resists grace.

18. Cod.: *apud* deest. 19. Cod.: *dignitas*; ib. Cod.: *comittentur*. 38. Cod.: *nescit*.

utrum resistat gracie; ymmo videtur quod omne peccatum repugnans gradui gracie repugnat gracie. Aliter enim non diminueret graciam nisi foret sibi opposita. Et dato quod peccatum mortale et gracia opponuntur sicut habitus et privacio et visus et cecitas, peccatum autem veniale et gracia quoddammodo relative sunt magnitudo et parvitas, et cum gracia non sit res palpabilis vel a nobis perceptibilis, nemo sciret, quando esset in gracia vel culpa. Ideo dicit Augustinus super Psalmo capitulo . . . et concordat cum eo Lincolniensis et alii quod *per actum dileccionis qui est nobis maxime notus cognoscere possumus si sumus in peccato vel gracia.* Si enim diligimus aliquid plus quam Deum, tunc sumus extra graciam in peccato, si ipsum diligamus supra singulas creaturas, tunc sumus in gracia. Sed videtur illud dictum esse falsum et diminutum, falsum quia philosophi infideles ut Aristoteles, Plato et ceteri voluerunt plus boni Deo quam potuit inesse creature, eo quod hoc demonstrarunt et placuit eis de conclusione. Cum igitur velle bonum alicui sit ipsum diligere, sequitur quod dicti philosophi Deum suum super omnia dilexerunt, aliter enim non essent philosophi. Et idem videtur 208d necessario concedendum de quolibet viatore: | omnes appetunt et diligunt bonum et per consequens, volendo confuse omnia esse bona in suo ordine, volunt, licet confuse, pure naturaliter quod Deus suus sit summum bonum et per consequens super omnia amant ipsum. Videtur eciam quod dictum illud sit diminutum, quia sepe sunt infantes et adulti in peccato vel gracia, quando non habent actum dileccionis et specialiter dileccionis Dei, quem secundum philosophos est diffinitivum distincte cognoscere. Et constat quod noticia communis non sufficit ad meritorie amandum nec quicquam amatur nisi cognitum; preter istos modos loquendi sunt quotlibet alii magistrales, ut hii dicunt iuxta dictum Augustini Enchiridion LXII quod *convenit nos peccare ex causa secunda, aut non faciendo, quod*

We cannot tell whether we are in grace; Augustine and others say it may be proved by our love of God, but this is not a true test.

37. Rectius: *duabus ex causis.* Cf. Aug. Opp. l. c.; ib. *aut; ut* in cod.

36. In cap. LXII hic locus non extat. Cf. St. Augustini Opp. tom. VI, 219, sed est cap. LXXXI cf. etiam Serm. CLXXII Opp. tom. V, 873: *Omne malum hominis error et infirmitas.*

facere debeamus vel non faciendo quod debet fieri cum sic debere fieri cognoscamus; primum quod Augustinus notat *peccatum ignominie* est veniale, sed secundum quod notat Augustinus *peccatum infirmitatis* est mortale; et propter ista dicitur Psalmo XXVI, 1: *Dominus illuminacio mea et salus mea, quem timebo?* Si enim illuminacio detrahit ignoranciam et salus infirmitatem, subtrahitur quilibet timor mali. *Scientes*, inquit, *et videntes peccando sumus non solum peccatores, sed eciam eramus, cum per ignoranciam peccabamus, verum eciam prevaricatores legis vel cum id non facimus | quod faciendum esse iam* 209[a] *scimus vel cum facimus.*

Ignorance does not excuse sin or we should wisely avoid learning our duty.

Contra istud videtur quod omnis infans peccando originaliter non peccat mortaliter, nec eciam quantumcunque graviter peccando actualiter, dum racione peccati fuerit ignorans, sicut convenit secundum Aristotelem omni malo, ignorancia vero culpabilis non excusat, quia tunc expediret non addiscere quid fieri debeat, ne quis racione incidat in mortale.

Knowledge of the gravity of sin makes us careful.

Item, quilibet clericus sciens quod continue deficit a vita perfecta qua sub pena peccati debet vivere continue peccaret mortaliter; quod videtur nimis grave, cum tunc nunquam celebraret, sed insolubiliter perplexus tam omittendo quam committendo necessario peccaret continue. Et cum scimus ad imitacionem scripture et sanctorum doctorum quod necessarium est nobis gravedinem peccatorum cognoscere ut caucius caveantur, quia secundum Augustinum Enchiridion LXII ex ignorancia peccatorum accidit quod *peccata quamvis magna et horrenda cum in consuetudinem veniunt aut parva aut nulla esse creduntur, usque adeo ut non solum non occultanda, verum eciam predicanda et diffamanda videantur, quando, sicut scriptum est, laudatur peccator in desideriis anime sue et qui inique gerit benedicetur.* Cum ergo clamor illius generis peccati gravissime inolevit hodie in ecclesia sancta | Dei, videtur quod doctorum est trac- 209[b] tando peccata detegere et confessorum gravedinem ipsorum discutere. Aliter enim nesciunt quomodo adhibeant B medicamen. Sed hii quinto dicunt quod omne peccatum preter peccatum in Spiritum Sanctum est veniale, quia

11, 12. Rectius: *Cum id non facimus quod faciendum vel facimus quod non faciendum esse iam scimus.* 37. Cod.: *confessores.*

28. Rectius Ench. LXXX l. c. 227. 33. Psalm. IX, 24.

The sin against the Holy Ghost is final impenitence.

non solum remissibile, sed oportet quod data venia remittatur, ut patet ex testimonio Veritatis Math. XII, Marc. III et Luce XII. Solum ergo peccatum continuatum usque ad mortem est dampnabile simpliciter, licet alia sint condicionaliter, cum sint gravia peccata pro quibus peccator dampnabitur nisi penitens resipiscat. Solum ergo peccatum continuatum in fine est peccatum in Spiritum Sanctum et irremissibile vel mortale, ut innuit prima responsio.

Objections:

Sed iuxta istud videtur quod nullus predestinatus peccavit mortaliter et per consequens cum solum mortale extinguit graciam vel virtutem, sequitur quod nullus predestinatus cadebat a gracia vel virtute.

No one knows whether he is in mortal sin,

Item, tunc foret omnis homo ambiguus, cum esset in peccato mortali continue, quia quilibet nostrum scit quod est in peccato et nescit utrum est predestinatus vel prescitus aut utrum de peccato suo ante mortem erit contritus, ergo etc. Si enim homo sit in quantumcunque levi peccato, dum inpenitens finierit vitam in illo, ipsum est mortale et econtra. Sed antecedens est | 209c cuicunque ambiguum, ergo et consequens convertibile.

and to believe this may make him careless of confession.

Item, cum quilibet existens in quantumcunque gravi peccato debet credere quod resurget et salvabitur, quia aliter desperaret, et si resurget ab illo peccato, ipsum non fuit mortale secundum posicionem, ergo omnis viator quantumcunque graviter peccans non debet credere quod peccat mortaliter et cum non oportet confiteri pro veniali vel subire penitenciam preter aspersionem aque benedicte et alia levia opera pietatis, videtur quod non oportet aliquem confiteri; quod est periculosum dicere, quia sic fucus dicencium peccatorum quod dimitterent malam consuetudinem in extremis tolleret omnem accusacionem qua sacerdos redargueret peccatorem.

Difficulty as to the punishment of the reprobate.

Item, multi presciti cadunt a gracia et post resurgunt per penitenciam, licet erunt finaliter indurati. Cum ergo secundum opinionem solum peccatum finalis inpenitencie sit mortale, sequitur quod omnes tales ante finale peccatum non peccarunt mortaliter; quod videtur erroneum, specialiter cum in prescito peccata mortalia reviviscent, sic quod pro omni mortali quod commiserat punietur, quia de omni tali dolebit.

11. Cod.: *non solum.* 36. Cod.: *erant.*

Objections continued:

Item, iuxta ponentes opus nepharium esse peccatum vel peccatum quod est de facto individuari a tempore, manifestum videtur quod multi presciti dampnabuntur pro multis peccatis pro quibus | nunquam penituerant, 209a que tamen non durabunt in eis usque ad mortem, eo quod in prescito continuantur opera eius nepharia, sed pro quolibet instanti temporis habitus peccati desinit unum peccatum individuatum a tempore in desinente.

Item, stat peccatum veniale manere usque ad mortem sine dampnacione sequente, ut patet in omnibus purgandis, ergo non omne peccatum continuatum scilicet usque ad mortem est peccatum in Spiritum Sanctum irremissibile.

Venial sin may be persisted in till death without damnation.

Item, iuxta hanc viam nullum originale deletum fide, circumcisione vel baptismo foret mortale, quod est falsum, cum per illud mors et dampnacio intrarunt in orbem; peccata enim que tollunt vitam anime dicuntur mortalia et letalia secundum Augustinum super Johannem Omelia XII. Venialitas autem peccati contrahitur ex modo loquendi scripture Gen. IV, 13: *Maior est iniquitas mea quam ut veniam consequar;* iuxta quam Apostolus loquitur I. Cor. VII, 3 quod secundum indulgenciam excedit *viro reddere debitum uxori* pro excusanda libidine, ut meminit Augustinus Enchiridion LXI, ubi capit ex textu apostoli veniam pro indulgencia distinguens inter genera peccatorum.

Others say that venial and mortal sin differ in substance.

Alii autem sexto dicunt quod veniale et mortale differunt in subiecto, cum omne veniale sit subiective in sensu, omne autem mortale in racione et voluntate: quod videtur ex hoc falsum quod peccatum originale quod est privacio iusticie est in eadem potencia in 210a qua nata est inesse iusticia, et tamen nec racio nec voluntas ipsum principiant.

Item, defectus observancie consiliorum Christi est in potencia intellectiva et non sensitiva. Scimus tamen quod aliquod peccatum contra talia consilia in inperfecto non est mortale.

Item, multi peccant venialiter, omittendo illud quod racio et voluntas facerent sub pena augmenti meriti. Ista autem peccata sunt subiective in parte racionali, sicut et talis omissio.

18. Opp. tom. III, 2, 383. 24. l. c.

Objections continued: Some outward acts are classed as mortal sins, much more inward assent to them.

Item, peccata mortalia causant denominacionem in opera extrinseca, ut in coitu, homicidio et eis similibus operibus viciosis; ergo multo magis possunt causare denominacionem in potencias assensitivas sibi propriores. Sic enim *videre mulierem ad concupiscendum eam* est peccatum mortale, ut docet Christus Math. V, 28, et sic de irasci, de verbis derisoriis et aliis per que Christus exponit legem.

Septimo et ultimo dicunt quidam quod solum illud peccatum quod peccator vellet iustum esse et inpunitum ac perpetuo permansurum dicitur mortale, ut Lincolniensis loquitur dicto IV.

Answer: All sin deserves punishment for ever.

Sed videtur quod multi vellent peccata tam spiritualia
C quam carnalia solum durare pro tempore. Et si loquamur de velle implicite, omnis voluntarie peccans vellet opera sua esse iusta et inpunita, que si essent, forent peccata perpetua. Omnis eciam peccator positus in adopcione |
210b vel ut moriatur et peccata sua purgentur, vel ut sic vivat in veniali, preeligeret hic vivere perpetuo, antequam peccata taliter punirentur in purgatorio, ut patet de mundialibus specialiter et de nobis omnibus, quorum nullus appetit, sed quasi naturaliter odit mortem. Cum ergo pro omni tali obliquacione a voluntate Dei eterna sit digna pena perpetua, videtur quod omne peccatum, cum sit voluntarium, sit dignum pena perpetua et per consequens mortale.

Item, sit A peccatum veniale quod Petrus peccans vult efficaciter finiri, tunc Petro tantum displicet de A quod positus in adopcione continuandi A non continuaret.

Sin is destroyed when we truly desire to cease from it, but we must really desire it and not dally with our sin.

Ex quo videtur quod nullum est peccatum nisi sit voluntarium, quod contricio delet a peccato. Cum enim Deus sit pronior ad acceptandum, videtur quod, sicut homo eo ipso peccat quo intime vult peccare, sic eo ipso desistit a peccato quo intime vult sic desistere. Continuacio ergo cum pendet ex libera voluntate non habet excusacionem sed mentimur de voluntate coacta.

Pro quo declarando suppono, primo quod si volo me velle aliquid tunc volo illud. Secundo suppono quod displicet michi modo quod umquam pecco, si conteror de peccato. Et tercio suppono me velle usque ad B instans solum peccare. Et patet quod nunc volo pro B instanti me conterere de peccato et per consequens

31. Cod.: *debet*. 33. Cod.: *eo illo*.

nunc volo | quod displiceat michi pro B instanti quod 210c umquam pecco ex supposicione secunda.

Ex quo sequitur quod nunc volo me velle nunquam peccare et per consequens iuxta primam supposicionem nunc volo nunquam peccare, consequens falsum, quia volo peccare usque ad B instans.

Videtur ergo omne peccatum voluntarium esse illius malicie, quod includit in se perpetuitatem voluntatis, saltem implicite ad peccandum. Et ille videtur sensus Augustini in De Verbis Domini sermone XXVIII, quod qui semel indisponitur ad hodie celebrandum, pro quocunque tempore racione contrarie voluntatis. *Qui*, inquit, *non meretur hodie accipere, non meretur post annum accipere, accipe panem quotidianum quotidie, cum sit contra quotidiana vulnera medicina, sed sic vive ut quotidie merearis accipere.* Et in perversione voluntatis peccatoris patet secundum Lincolniensem divina iusticia qua pro pena honorabili dampnat peccatorem pena perpetua; implicatur enim voluntas peccandi perpetue; ideo iustum est quod proporcionaliter puniatur. Et in isto peccato cecantur multi adulteri eciam sacerdotes et alii qui volunt servare accionem peccandi.

Discussion as to degrees of sin are vain; we should fear all sin.

In ista materia videtur michi quod non superest nobis viantibus nisi, diligendo Deum, timere omnia genera peccatorum et non nimis curiose discutere proposito peccato de gradu sue gravedinis; licet enim secundum Augustinum Enchiridion XLIII *non inutiliter* | *exercentur* 210d *ingenia si adhibeatur deceptacio moderata;* tamen periculosum est quicquam asserere quod non convincit sensus, racio vel scriptura. *Quid opus est*, inquit, *ut hec atque huiusmodi affirmentur vel negentur, vel affirmantur cum discrimine, quando sine discrimine nesciuntur?* Cum ergo secundum eundem sanctum Enchiridion capitulo LXI *que sint levia, que gravia peccata, non humano sed divino iudicio sint pensanda*, ad quid sollicitaret securiosus in talibus, cum certum videtur quod omni peccato de quo peccator contritus non absolvitur in via dampnabitur, ut dicit prima posicio; et ideo multa sunt peccata que fuissent venialia contricione

12. *qui*. Cod.: *quid*. 24. *nisi*. Cod.: *a*. 34. Cod.: *que sunt*.

12. Opp. tom. V, App. pag. 153. 27. Cap. supra memorato hic locus non extat, rectius cap. LIX, Opp. tom. VI, 218. 33. Et hic error scribentis: est enim cap. LXXVIII, Opp. tom. VI, pag. 226.

adhibita, que propter continuacionem sunt mortalia et irremissibilia, ut innuit quinta posicio; oportet ergo secundum sanctos doctores concedere quod aliqua peccata sunt aliis graviora et sic aliqua mortalia, que Augustinus vocat *gravia*, in quibus sunt quotlibet gradus, alia vero venialia, que Augustinus vocat *levia*, ut patet in sermone De Distinccione Culparum. Et eundem modum loquendi habet Ysidorus in libello suo De Ordine Creaturarum XIII capitulo et beatus Bernhardus in De Dispensacione et Mandato VIII capitulo. Et hic fundatur opinio quinta ad distinguendum notabiliter inter peccata mortalia ac venialia; notandum est secundum Lincolniensem dicto IV quod Deus noster est summus paterfamilias, 211a cuius magna domus est iste mundus; habet | autem in illa domo racionales creaturas ut angelos et homines servientes. Sed cum sit omnisciens, predestinat aliquos ad beatitudinem, qui ministrant sibi ut *filii et heredes*, alios autem prescit ad dampnacionem quibus cum dat pro statu vie libertatem arbitrii, secundum quam ut filii salvari poterunt et filii condempnari, cum predestinacio et presciencia sit contingens ad utrumlibet; licet autem Deus continue eque amat predestinatos, cum volicio sua qua vult omnes beatificari sit inmobilis, quamvis possit aliter esse, cum sepe cadunt in via secundum ingratitudinem a dignitate et nomine filiali, ut patet de Adam, Petro, David et eis similibus, quos Deus misericorditer destinans ad salutem graciose revocat tamquam pius pater filios puniendo.

Predestination.

D Et istum sensum exprimit Apostolus Hebr. XII, 5—6: *Obliti,* inquit, *estis consolacionis quam vobis tanquam filiis loquitur dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eo argueris; quem enim diligit Deus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit.* Et sequitur de prescitis: *Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri et non filii estis.* Unde ergo dictus sapiens paterfamilias quedam in domo sua sic statuit observanda, ut qui- 211b cunque de racionabilibus servitoribus | contravenerint, eiciantur de domo speciali atque familia, quedam autem

11. Cod.: *ac notabiliter.* 34. Cod.: *diligit recipit.* 35. Cod.: *omnes filii.*

8. Isidori Opp. ed. Migne tom. LXXXIII, pag. 944. 9. St. Bernardi Opp. pag. 925. 34. Hebr. XII, 8.

sic statuit ut contraveniens non ob hoc eiciatur, sed penam sustineat infra domum; patet quod est notabilis differencia inter hos defectus, proporcionaliter ut est differencia inter penas. *Contraria*, inquit Lincolniensis, *primo modo statutis voco illicita et prohibita* que secundum eum sunt mortalia; contraria vero secundo modo statutis nominat diffusa, que vocat venialia. Cum ergo peccatum et gracia opponuntur, patet secundum regulam Aristotelis quod, sicut prescitus caret perpetuo illa gracia, sic caret perpetuo nomine filii predestinacionis vel adopcionis, licet quandoque habeat graciam et per consequens nomen filii secundum presentem iusticiam. Et sic secundum tytulum valde equivocum est de domo Christi sive familia; econtra autem predestinatus licet quandoque expellatur ad tempus extra ecclesiam, dum desinit esse in gracia et filiacione secundum presentem iusticiam, manet tamen semper filius adopcionis, gracie, predestinacionis indelebilis et sic intra ecclesiam, que est numerus predestinatorum, licet sit extra particularem ecclesiam observantem caritatem secundum presentem iusticiam; et conformis est distinccio de peccato veniali, de filio, de ecclesia, de gracia. Distincciones in ista materia sunt notande. Unde patet quod equivoce insunt peccata venialia et mortalia in predestinatis et prescitis correspondenter | ad gracias et ad penas. 211c

Difference of God's dealing with predestinate and reprobate.

Ex quibus videtur posse colligi quod tripliciter in genere dicitur peccatum mortale, sicut tripliciter dicitur veniale. Primomodo omne peccatum presciti quod tollit graciam gratificantem secundum presentem iusticiam et repugnat gracie predestinacionis, quia inducit mortem secundam; et sic intelligo illud I. Joh. V, 18: *Qui natus est ex Deo non peccat, sed generacio conservat eum.* Secundo modo omne peccatum in predestinato tollens graciam temporalem qua gratificaretur anima ad vitam spiritualem dicitur peccatum mortale, quia infert mortem spiritualem licet momentaneam; et omne tale non videtur pena dignum eterna, cum Deus ordinavit illud filialiter et temporaliter castigari.

Mortal sin is of three kinds: 1. Grave sin of the reprobate, 2. Grave sin of the predestinate, which is mortal only for the moment, 3. Venial sin of the reprobate.

Tercio modo dicitur quodcunque peccatum antecedentis inducens mortem anime primam vel secundam peccatum mortale, sicut vulnus dicitur letale quod inducit mortem. Et istomodo veniale per consuetudinem fit mortale.

19. Cod.: *particulatim;* correxit in marg. 25. Cod.: *correspondens.*

Three kinds of venial sin: 1. Grave sin of the predestinate which pardon makes venial.

Correspondenter potest intelligi peccatum veniale tripliciter; primomodo quando ex ordinacione Dei eterna graciose preparatur venia pro eodem; et isto modo omne peccatum predestinati originale vel actuale dicitur veniale. Si enim homo dicitur inmortalis pro statu innocencie in quo potuit nunquam mori, quare non magis dicitur peccatum veniale quod Deus ordinavit 211[d] remittere, dando veniam? Et sic omne | peccatum mortale secundo modo dicitur veniale; nec hoc videtur plus repugnare quam eadem peccata sunt simul gravia et levia. Et isto modo allegat sanctus Thomas in De Malo parte septima questione I beatum Ambrosium dicere quod peccatum mortale per confessionem fit veniale.

2. Sin that may coexist with grace present and final.

Secundo modo dicitur peccatum veniale, quando stat cum utraque gracia, gracia gratificante simpliciter ad beatitudinem et gratificante ad tempus que vocantur gracia predestinacionis et gracia secundum presentem iusticiam. Et isto modo loquuntur communiter theologi de veniali, ponendo ipsum distingui ex opposito a mortali, saltem primo et secundo modo dictis.

3. Sin which can coexist with present grace but not with final.

Tercio modo dicitur peccatum veniale, quod stat cum gracia secundum presentem iusticiam, licet repugnet gracie predestinacionis; et sic peccat prescitus venialiter, non secundo modo loquendo de veniali, videtur enim quodlibet peccatum veniale presciti esse mortale tercio modo dictum. Nec non predestinatus inductus ad peccandum mortaliter ex quantumcunque levi peccato peccat illo peccato effective mortaliter, cum illud peccatum inducit mortem; et sic possunt intelligi doctores, dicentes quod non est aliquod peccatum tam veniale quin dum placeat sit mortale, ut dicit glosa super illud Psalmi: *Beati quorum tecta sunt peccata.* Et Lincolniensis dicto IV cum quotlibet sanctis doctoribus. Sic eciam potest in- 212[a] telligi dictum Augustini ad litteram, quod | multa levia peccata constituunt mortale, sicut multa grana vel arene constituunt pondus quo iumentum deprimitur, multe gutte paulatim ingredientes carinam submergunt navem, ut dicit super Joh. Omelia XII. Et idem patet de igne purgatorio. Et in libro De decem Chordis capitulo VI:

27. *levi* (?) Cod.: *boni.*

32. Psalm. XXXI, 1. 38. St. Augustini Opp. tom. III, 2, pag. 390.

Minuta, inquit, *peccata plura si negligantur occidunt;* ideo dicit quod equivalenter grandibus et letalibus peccatis non solum ex illis venialibus effective resultat mortale, sed quod quilibet illorum, postquam primo fuerit veniale, ex mora et complacencia fit mortale, quia inducens mortem; et sic idem peccatum potest infinitum crescere gravedine ex circumstancia aggravante. Nam omne peccatum in eodem subiecto peccatum mortale concomitans est mortale, sed peccatum prius veniale concomitatur in eodem subiecto peccatum mortale. Nam iuxta dicta criminosus peccat continue quicquid fecerit vel omiserit, licet fuerit bonum de genere; sed non est fingibile quod peccet ex defectu gracie nisi mortaliter, et continue dum est criminosus peccat mortaliter, sicut continue demeretur.

Venial sin persisted in becomes mortal.

Similiter, posito quod Petrus existens in gracia deficiat omittendo certum cultum Dei, sic tamen quod E ignorancia invincibilis ipsum excuset a mortali, pono quod interim innotescat sibi quod tenetur sub pena dampnacionis interrumpere omissionem et colere | Deum 212[b] suum, pono tamen quod omittat ex malicia sicut prius, quamvis tum incipiat novum peccatum, cum continuatur eadem omissio successiva, sicut et idem effectus in numero quoad subiectum et obiectum; et cum ille defectus secundum unam partem successivam fuit prius veniale peccatum et postmodum peccatum mortale, extincta gracia, sequitur probandum. Ponendo autem actus et opera peccata vel subiecta peccatorum aut sacrificia pro peccatis, sicut scriptura persepe loquitur, minor videtur difficultas probandi quod peccatum nunc veniale erit alias mortale et econtra. Supposito igitur quod loquamur formaliter de peccato et distinguamus peccatum veniale a mortali iuxta differenciam secunde opinionis, et tercio quod mortale inducit mortem anime privando graciam, veniale vero non, sed diminuit caritatem: videtur difficultas ex quo signo debet cognosci eorum distinccio. Videtur enim differenciam Lyncolniensis deficere, cum omne peccatum sit multipliciter dissuasum atque prohibitum; sicut enim in statu innocencie, sic

Difficulty of distinguishing between venial and mortal.

16. *Similiter;* in marg.: *sicut.* 20. Cod.: *interrupere.* 22. *um.* Cod.: *tamen.*

1. Ibid. tom. V, pag. 53.

postmodum omne peccatum fuit prohibitum et pene minacio fuit dissuasio, ut patet Genes. II, ubi vetatur esus pomi sub pena duplicis mortis humane nature, et Joh. VIII, 11 dicitur eidem nature: *Vade et iam noli amplius peccare.* Sed forte iste sanctus restringit prohibi-
212c cionem ad vetacionem sub pena mortis spiritualis | et dissuasionem ad vetacionem solum sub pena amissionis gradus gracie. Sed adhuc stat difficultas, cum nullum eiusdem speciei specialissime excedit aliud infinite, sed veniale ac mortale sunt eiusdem speciei specialissime, cum veniale potest esse mortale, ergo mortale non excedit veniale in malicia infinite. Hinc potest dici quod, sicut Christus infinite excedit in bonitate alios fratres suos eciam secundum humanitatem propter graciam unionis, sic peccatum mortale excedit veniale infinite in malicia propter extinccionem caritatis simpliciter dileccionem preposteram, qua creatura in amore preficitur creatori; nec est putandum, quod multa venialia manencia pure venialia integrant mortale, cuius malicia in proporcione racionabili maioris inequalitatis se habeat ad singulum eorum, sed quod unumquodque eorum quod prius fuit veniale factum est mortale propter induccionem mortis anime. Et tercio sic obicitur: Omne veniale huiusmodi est tante malicie, quod propter nullum possibile foret committendum, cum nulla racio potest fundare eleccionem super peccatum, eo quod tunc esset iustum ac racionabile quod homo peccet; consequens contradiccio, cum tunc peccator faceret ut deberet. Ex quo videtur quod omne peccatum eciam veniale sit infinitum malum, quia supra omne malum pene fugibile;
212d sed infinitum malum potest esse | aliquod malum pene. Confirmatur: Peccatum quantumlibet leve immediate sequens statum innocencie foret peccatum mortale; nec excusatur aliquod peccatum racione lapsus ne sit mortale, ergo omne peccatum quantumlibet veniale fuerit est mortale. Assumptum videtur ex hoc quod omne peccatum primi parentis excluderet ab eo statum innocencie et induceret statum lapsus tollendo graciam innocencie, que non componitur ex partibus intensivis; pena enim talis peccati induceret mortem.

2. *minatio* in marg. alia manu; in textu *minatum*. 9. Cod.: *seriet.* 16. *simpliciter;* rectius: *secundum.* 17. *dilectionem* ita textus; in marg.: *diminucionem.* 24. Cod.: *veniale in.* 36. *Assumptum.* Cod.: *argumentum.*

Hic potest dici quod assumptum est verum, sed conclusio non sequitur ex illo; nec sequitur si omne peccatum sit infinaliter peius quam malum pene quod sit in se infinaliter malum, sicut patet de comparacionibus rerum disparium specierum; et sic videtur probabile quod omne peccatum sequens statum innocencie foret mortale, quia aliter posset Adam quocienscunque libuerit peccavisse et fuisse punitus usque ad mortem sine satisfaccione, quia pena sua non fuisset sufficiens pro minimo veniali nisi in virtute meriti Christi. Si igitur perfectus post lapsum tenetur observare Christi consilia sub pena mortalis, multo magis primus parens perfeccior qui ex statu suo facillime posset declinare quotlibet veniale; si enim non fuerit instructus a Deo ad declinandum peccatum quod perpetravit, tunc non foret sibi imputandum pocius quam imputatur bruto; ex hoc enim excusat | nos ignorancia quod in penam 213a peccati ignoramus quid et qualiter agere debeamus. Si igitur non previe peccaremus culpa ex pura ignorancia, si contigerit, inputabilis foret Deo; oportet igitur, si innocens peccaret quod racio et voluntas consenciant convetitum, quod foret omnino mortale, cum sciens voluntatem Domini tam explicite videtur inexcusabilis si offendat. Et illam sentenciam de inpossibilitate primi parentis in peccando primo venialiter post statum innocencie tenet sanctus Thomas in De Malo, parte II questione III. Nota tamen quod quandocunque intelligunt doctores peccatum mortale et veniale simpliciter, ut dicunt mortem et veniam; et sic negant quod veniale fiat mortale, sed gravabitur nomini genus peccati, sed non oportet sic intelligere, cum per idem negandum esset album foret nigrum, eciam sicut idem dictum vel factum quod secundum Augustinum XXII contra Faustum est peccatum potest alias esse non peccatum, sic idem defectus citra mentis consensum potest esse cum pleno mentis consensu.

Adam's first sin was necessarily mortal, as he could not atone for it.

F Hoc ergo supposito videndum est a quo signo notabili discernere possumus si offendimus in mortali, de-

1. *assumptum*. Cod.: *assertum*. 3. 4. *infinaliter*. Cod.: *infitat'*. 32. *negandum esset;* hic aliquot verba desunt.

33. Cf. St. Augustini Contra Faustaum lib. XXII, cap. XXVI et XXVII Op. tom. VIII, 378.

Signs by which we may conjecture that we are in grace: 1. We must not willingly disobey God.

ficientes a caritate vel gracia. Et videtur quod sicut offendimus in Deum, in proximum et nos ipsos, sic ex triplici signo probabilitatis coniecturare possumus si 213b sumus in gracia | et per consequens excludimur a mortali: primo quoad Deum, si tantum amorem habuimus in actu vel in habitu, quod posita nobis adopcione cuiuscunque boni possibilis non offenderemus scienter explicite pro ipso Deum in minime contraveniendo eius consilio vel precepto. Si enim Deum sic offenderemus pro aliquo bono possibili, tunc preponeremus amorem creature amori Dei. Et hinc dicit Augustinus LXXXIII questionum questione XXX quod *totum malum hominis est uti fruendis vel frui utendis*. Quodcunque enim homo summe dilexerat illo fruitur. Et ex isto videtur michi quod eo ipso quo quis quicquam facit vel quomodolibet conversatur non ea intencione recta ut Deo placeat, que intencio videtur Math. VI, 22: *Oculus simplex*, peccat mortaliter, sed sicut peccatum dicitur voluntarium tripliciter, scilicet antecedenter, concomitanter et consequenter, ut patet de peccato originali, de fornicacione et de peccato posterius approbato, sic intencio potest dici tripliciter ut Deo debite serviatur. Et iste videtur sensus Apostoli I. Cor. X, 31: *Sive manducaveritis, sive biberitis, sive aliquid aliud faciatis, omnia in gloriam Dei facite.* Ex quibus videtur quod solus ille peccat pure venialiter qui cum intencione qua recte servit Deo deficiat a mediis efficacissimis ad hunc finem. Nam iuxta sepe dicta, quandocunque homo deficit ab intencione 213c cultus | divini quem correspondenter ad tempus et circumstancias in statu innocencie impenderet, peccat ad minus venialiter. Secundo palpemus nostras consciencias, si inimicos tantum diligimus quod, quantumcunque iniurianti nobis fuerint, parati vere simus dimittere eis rite rogantibus veniam de commissis, dicente Augustino Enchiridion LXXIII: *Quisquis*, inquit, *roganti peccati sui veniam et penitenti non ex corde dimittit, nullo modo existimet a Domino sua peccata dimitti; quoniam mentiri Veritas non potest; qui cum docuisset oracionem dominicam in ea positam sentenciam qua petitur; dimitte nobis debita*

2. We must love our enemies and forgive all offences against us.

3. Cod.: *coniectura*. 12. Cod.: *questionum* deest. 13. Cod.: *quicunque*. 35. Cod.: *Enchiridion LVII*. 36—37. Cod.: *nullo — dimitti* deest. Addidi.

11. Opp. tom. VI, pag. 8. 35. Opp. tom. VI, pag. 224.

nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, vehementer commendavit eam dicens: Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis pater celestis debita vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet peccata vestra; ad tam magnum tonitruum qui non expergiscitur mortuus est. Si autem fideli examine libramus conscienciam nostram et opera, credo quod plures nostrum reperirent se mortuos in hoc vicio, cum oportet ad dimissionem veram peccati proximi quod postpositis cupiditate, zelo vindicte et libidine vindicandi, non prosequamur eos, nisi pure vel precipue propter amorem fraternum, intendendo eos ad commodum corrigere. Unde quia hoc nunquam vel raro | evenit (ut 213[d] ostendi capitulo . . . IV libri), ideo docet Augustinus Enchiridion LXXVIII, quod *Christianum habere iudicium adversus alterum intra ecclesiam dicit peccatum ad minimum veniale, cum Apostolus dicat I. Cor. VI, 1 omnino delictum est quod iudicia habetis vobiscum. Et ne quisquam hoc excuset dicendo se habere iustum negocium, continuo tali excusacioni occurit dicens: Quare non magis iniuriam patimini, quare non pocius fraudamini; ut ad illud redeatur quod Dominus ait: Si quis voluerit tunicam tuam tollere et iudicio tecum contendere, dimitte illi et pallium. Et alio loco: Qui abstulerit, inquit, tua, noli repetere.* Et sequitur conclusio Augustini: *prohibuit,* inquit, *suos de secularibus rebus cum aliis hominibus habere iudicium.*

Ex qua doctrina dicit Apostolus esse delictum, licet intra ecclesiam secundum veniam conceditur infirmis. Et hec racio quare Christus tam signanter docet Petrum Math. XVIII, 22 *usque septuagesies sepcies remittere fratri suo,* hoc est, quocienscunque in ipsum peccaverit, ut exponit Augustinus super Math. sermone XV. Cum enim offendens in uno preceptorum decalogi offendit in singulis, et in quemlibet fratrem signanter per undecim signatur prevaricacio decalogi, undenarius autem multiplicatus per septem qui est numerus universitatis constituit septuaginta septem | et ne credatur soli Petro pre- 214[a] ceptum, nota Augustinum quomodo secundum geneologiam

6. Cod.: *expergiscit.* 9. Cod.: *peccato.* 15. *LXXVIII.* Cod.: *LXI.* 33. *ut.* Cod.: *ne.* 36. Cod.: *Augustini.*

33. Opp. tom. V, pag. 448.

Enchiridion III *septuaginta septem sunt gradus a Christo usque ad Adam, ut sciamus quod totum humanum genus astringit ista precepcio.*

Tercio examinemus affeccionem propriam, si nos aut nostra diligimus, quod plus timeamus eorum perdicionem quam defectum defensionis vel observancie legis Dei et tunc non caritative diligimus nos ipsos, quia preponimus in amore secundum affeccionem proprietariam temporalia Deo nostro. Et iste videtur sensus Christi Luce XIV, 26: *Si quis venit ad me et non odit patrem suum* etc. Odire autem istum septenarium signantem universitatem temporalium est postponere parvipendendo ipsa in comparacione ad amorem Dei, nam facientem oppositum dicit Matth. XVII *non esse ipso dignum*, et per consequens cum Deus caritas est, non est dignus caritate qui offendit in primum et maximum mandatum de diligendo Deum super omnia. Et sic in isto gradu caritatis debemus a nobis incipere, dicente Augustino Enchirid. 59: *Qui*, inquit, *vult ordinate dare elemosinam, a se ipso debet incipere et eam sibi primum dare. Est enim elemosina opus misericordie, verissimeque dictum est: Miserere anime tue placens Deo.* Oportet ergo quod homo ad sensum expositum odiat animam suam, si vult custodire eam in vitam eternam; nimis autem odit
214b animam | qui propter bonum momentaneum perdit eam.

3. We must examine ourselves and see that we set our affections on obeying God more than anything else.

G Unde false fingimus nos diligere Deum super omnia, cum postposito bono virtutis bonis privatis fortune vel nature intendimus. Oportet enim ad illum amorem cavere peccata et bonum facere, cum iste sint due partes iusticie, quarum primam oportet naturam precedere, quia aliter odit homo animam quoad Deum, quia qui diligit iniquitatem quomodolibet mixtam cum bono de genere prepostere facit bonum.

Primo ergo secundum doctrinam Christi Luce XI, 41 oportet quod mundetur consciencia que deintus est, et consequenter *date elemosinam ac omnia quecunque contigerint erunt munda.* Nam inpossibile est inmundiciam

12. *est.* Cod.: *et.* 21. Cod.: *verissime quia.* 37, 38. Cod.: *contingerint.*

1. Recte Serm. LXXXIII De Verb. Evang. Matth. XVIII Opp. tom. V, pag. 449—450. 14. Recte: Matth. X, 37, 38. 19 Recte cap. LXXVI Opp. tom. VI, pag. 225.

inesse homini nisi primo originetur in anima, et si ibi prefuerit inmundicia, quicquid affuerit maculatur, sicut econtra si ibi insit spiritualis mundicia, quicquid contigerit erit mundum; frustra ergo facit elemosinam, hoc est opus misericordie, qui contempnit mundiciam anime proprie, quia eius misericordiam debet cognoscendo primo omnium relevare, quia aliter facit bonum prepostere a maximo indigente. Et ista perversio, ut sepe dixi, excecat potentes seculi, ut notat Augustinus Enchiridion LX: *Si*, inquit, *quis vellet dare elemosinam* | 214c *per quam illi munda essent omnia, odisset eam secundum seculum et diligeret secundum Deum. Nemo enim dat elemosinam quamlibet nisi unde det ab illo accipiet qui non eget.* Si ergo non valet ad meritum spoliare Paulum et relevare Petrum, multo minus valet detrahendo proprii cordis miserum proferre bona de genere et ipsum contemptum ac peioratum relinquere. Oportet ergo ad dileccionem Dei habere rectum ordinem omnem spiritualem inmundiciam postponendo, quod credo notari per scripturam dicentem quod *diliges Deum ex toto corde.* Ille enim qui divisus est vel secundum unam racionem analogam preponat creatorem et secundum aliam preferat creaturam, non diligit Deum suum toto corde. Hinc Deus inpartibilis gracia cuius omnia nostra debent fieri nimirum offenditur. Et utinam nos possessionati non simus in ista dampnacione, pugnando et contendendo, laborando et solicitando pro terrenis que plus diligimus quam virtutes.

Alms can be given only by him who has a pure heart.

Ex istis colligitur quod communiter, licet cece contradicamus, involvimur in mortali, ideo non superest nisi rectificando intencionem, que est oculus mentis, Dei misericordiam implorare, quia conclusio est Augustini Enchiridion XV, quod *sicut nemo nisi per in* | 214d *debitam misericordiam liberabitur, sic nisi per debitum nemo dampnabitur.* Et intelligo misericordiam indebitam de condigno; et illud sensit sanctus David dicens: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi Domine.* Ex quibus patet: cum peccamus continue, debemus continue con-

4. Cod.: *contingerint.* 11. Cod.: *odissent animam.* 16. Cod.: *proferte.*

10. Recte cap. LXXVII, Opp. tom. VI, pag. 226. 20. Matth. XX, 11, 37. 33. In cap. supra memorato hic locus non extat. Rectius cap. XCIV, pag. 231. 36. Psalm. C, 1.

teri de peccato, quia dampnaremur pro minimo veniali, nisi foret misericors satisfaccio domini Jesu Christi. Ipse enim excusat nostram ignoranciam et fragilitatem tam in omissione quam in commissione declinante a medio, dum intencionem diligencie apponimus, ut sibi secundum nostram sufficienciam serviamus et de hoc quod deficimus condolemus. Tale enim peccatum est ex gracia dignum venia sicut quodlibet grave peccatum, si assit contricio; omne quidem mortale vel veniale videtur in hoc convenire cuilibet, quod Deus de potencia sua absoluta non posset sine contricione ipsum remittere, quia quantumcunque venialiter quisquam peccaverit, cum hoc quod nunquam sibi displiceat de eodem, maneret inobedienter perpetuo obstinatus. Non enim convertitur quis ad Deum secundum volitivam potenciam nisi velit, nec beatificabitur sic peccans nisi convertatur ad Dominum; ideo quoad obligacionem ad penam non differunt hec peccata nisi secundum magis et minus, licet cum hoc quod unum stat cum vita spirituali, cum
215a aliud repugnat veniale, et videtur de racione | sua formali includere contricionem; non autem mortale, et sic mortale potest remitti, cum hoc veniale remaneat, sicut unum veniale committitur stante reliquo. Sed mortalia more virtutum sic convertuntur adinvicem quod unum non remittitur, nisi remittatur omne mortale concomitans, eo quod non remittitur nisi per induccionem gracie que repugnat cuicunque mortali. Nec stat veniale remitti mortali concomitante, nisi ipsum mortale remissum fuerit, quia venenum suum facit, ut omne concomitans sit mortale.

To call a sin venial implies that the sinner is contrite.

Quantum ad dignitatem, debitum vel ablacionem peccati sepe dixi quod attenditur penes taxacionem Dei, sic quod proporcionabiliter ut Deus eternaliter ordinavit peccatum quodlibet puniri est dignum et iustum et debitum ut ipsum taliter puniatur, et precise tante tenetur, obligatur et est debitor peccator ad penam. Ipse enim est regula prima per se mensurans omne creatum debitum sive iustum, omne tamen peccatum mortale vel veniale puniretur perpetuo nisi sua infinita misericordia mitigaret, peccatum tamen veniale (in quantum huiusmodi) inportat racionem venie; sed nullum mortale (in

The judgment of sin lies wholly with God.

8. *quodlibet.* Cod.: *sicut qua sicut qualibet.* 35. Cod.: *ipsa.*

quantum tale), licet multa mortalia, quia omnia mortalia in quantum peccata predestinati sunt venialia.

Venial sin of the reprobate is worse than mortal sin of the predestinate.

Ex istis patet quod infinitum maior pena debetur pro ali | quo veniali quam pro isto dando mortali humano 215b iudicio quamlibet graviori; patet de veniali presciti et mortali predestinati, ut de veniali Scarioth et Pauli blasphemia; et ita Deus non remittit peccatum infinitum, licet commutat perpetuam in temporalem, cum illud quod non est non remittitur nec mutatur, sed remittit reatum et culpam, reservando penam temporalem, ubi si defuerit Dei misericordia, perpetuo puniretur. Et cum peccata ac pene in gravedine correspondent, patet quod omne peccatum presciti est quantumlibet gravius quam aliquod peccatum predestinati. In dampnatis vero dicit H Augustinus Enchiridion LXXIV, quod *mitissima omnium pena perpetua erit eorum qui preter peccatum originale nullum actuale insuper addiderunt et in ceteris qui addiderunt tanto quilibet ibi tollerabiliorem habebit dampnacionem, quanto minorem ad maximum hic habuit iniquitatem.* Et patet concordancia sensus cum aliis doctoribus in ista materia, licet parumper discordetur in loyca. Alii autem dicunt quod remittitur peccatum et solvitur debitum, non quod est in actu sed in potencia propinqua, iuxta modum loquendi Christi Luc. VII, 47: *Cui minus dimittitur minus diligit;* nec est vis in ista vocali discrepancia sed in sensu.

Objection: Men are not bound to follow Christ's counsels as well as his precepts. Answer: To lower the standard increases sin.

Sed arguitur contra primum sensum datum ad cognoscendum, si homo habuerit caritatem: Videtur enim iuxta illud quod nemo | foret in gracia nisi ob- 215c servaverit tam consilia quam precepta, ymmo quilibet positus in adopcione duarum conversacionum eque possibilium teneretur sub pena peccati mortalis eligere meliorem; et sic quilibet tenetur esse religiosus.

Hic dicitur salvo iudicio meliori quod omnis qui scienter in particulari et sufficienter incurrit offensam Dei pro quocunque bono creature possibili ut sic peccat mortaliter, quia diligit creaturam super Deum, cum preponderat dampnum carencie dati doni dampno offense Dei et per consequens amorem dati boni amori Dei. Et sic quilibet tenetur observare tam Christi consilia quam

8. *perpetuam*, i. e. *penam*. 15. Cod.: *omni*. 39. *amore . . . amore*.

15. Recte XCIII, pag. 231.

precepta, quia diligere Deum ex omnibus viribus suis sic quod nichil diligat extra ipsum, sed quicquid aliud dilexerit hoc foret in ordine ad ipsum finaliter diligendum. Et sic nimis crebre peccamus mortaliter nitentes publice peccata nostra defendere in tantum quod quidam de clericis nostris incidentes in capitulum peccatorum Ysaie III, 9 *peccatum suum quasi Sodoma predicaverunt nec absconderunt.* Et ad tantum invaluit ista macula quod iuxta sentenciam Commentatoris in prologo tercii Phisicorum peccatores consuetudine accipiunt ut cibum anime
215[d] que aput | divinum iudicium sunt venenum, sicut contingit capitulo Augustini, dicentis Enchiridion LXIV: *Nostris,* inquit, *temporibus multa mala in apertam consuetudinem iam venerunt, ut pro eis non solum excommunicare aliquem laycum non audeamus sed nec clericum degradare.* Et istam defensionem conqueritur Gregorius XXXIII Mor. super illo Job XLI: *Ibi habuit foveam hericius:* sicut esse noxium solet, si unitas desit bonis, ita perniciosum est si non desit malis, perversos quippe unitos corroborat dum concordat, et tanto magis incorrigibiles quanto unanimes facit. Et ideo dixi capitulo . . . huius V, quod communitas perversorum gravat maliciam. Unde comparat Gregorius excusantes se in peccatis herinacio, per quem maliciosarum mencium defensio designatur. *Hericius,* inquit, *cum comprehenditur caput eius, pedes et totum corpus conspicitur, sed mox cum apprehensus fuerit corpus eius in speram colligit et intra tenentis manum quoad sensum totum amittitur quod antea videbatur; sic maliciose mentes, cum comprehenduntur in suis excessibus, quia quo inicio tanquam capite ad culpam accesserunt, iam videntur; quibus vestigiis tanquam pedibus nequicia perpetrata cognoscitur et tamen*
216[a] *adductis repente excusacionibus | maliciosa mens introrsum se colligit, dum omnia opera mala velamine sanctitatis obiecta intra manum corripientis quasi spera spiritu Dei summe ducibilis repente se colligit et perversos consimilis reatus in defensionem sui recolligit. Sibi,* inquit, *quisque*

14. Cod.: *nam venerunt.* 15. Cod.: *amodo laicum.* 17. Recte: *super illo Isai. XXXIV, 14, 15.* 21. *facit.* Cod.: *facti.* 30. Cod.: *quia* deest.

9. Commentator. Cf. De Ecclesia p. 95, ubi et hic locus citatur. 13. Recte cap. LXXIX, pag. 227. 16. Gregorii Opp. tom. I, pag. 1107—1108.

eorum metuit, dum corripi alterum cernit, et ideo contra corripiencium verba unanimiter assurgit, qui omnia divisi corrigi poterant iniquitatum suarum pertinacia uniti perdurant. Talis conneccio est hodie in filiis sceleratis, et (si fas est dicere) capitaliter in Romano pontifice, sed pedetentim in suis satellitibus et diffuse per totum corpus membrorum dyaboli, qui nunc per spinas censure ecclesiastice fulminande nunc per aculeos conducti brachii secularis nunc quoque per funiculos de omni genere peccatorum extinguunt eis contrarios et corroborant ypocrisi phariseica partem suam, dicentes instar hericii quod omnia faciunt propter honorem et defensionem iuris evangelici. Nec habent alii potestatem eos corripere vel de eorum operibus iudicare, sed residet in illis solis plenitudo potestatis scripturam sacram, sanctos doctores et leges interpretari ad votum et dispensare, nedum contra apostolum, sed eciam contra Deum, in tantum, quod non pos | sunt committere symoniam sed, ut blasfeme proclamant, si quidquam approbant vel senteneiant, tunc ipsum est sentencia ecclesie triumphantis. Et ubi Augustinus dicit Enchiridion LXI ex testimonio scripture quod omne delictum est contendere pro temporalibus non paciendo iniurias instar Christi, in sacerdotibus autem Christi qui debent scire hoc esse melius est mortale; isti econtra dicunt et statuunt quod ecclesiasticus nedum debet pro temporalibus contendere sed pugnare; quod est contra legem Christi, ut patet XVII et XVIII capitulis IV libri. O si videbimus illam voraginem obturatam! timeo nempe quod necesse est illam meretricem preparare orbita Antichristo et tunc primo extingui, durantibus usque illuc preliis inter gentes et regna. Cum enim bella originantur ex frigescencia caritatis, quomodo cessabunt bella, quando populus sequendo Christi consilia non vult pati iniurias sed supprimi in ecclesia et inpetuosissime pro temporalibus persecuntur? hoc quidem non est in duce exercitus christiani pacis iudicium, cum Job IX, 4 dicitur: *Quis resistet ei et pacem habuit?* Sed cum merita atque de-

216b

The evil forces in the Church are organized under the Pope,

and claim to speak for the Church triumphant.

6. Cod.: *pedetenenti.* 7, 8. Cod.: *ecclesiastico.* 29. Cod.: *times.* 34—36. Hic locus corruptus est.

21. Rectius LXXIII.

merita prepositorum et plebium sint connexa, caveamus nos subditi peccata quantum sufficimus.

216c Redeundo ergo conceditur quod positus | in adopcione duorum bonorum eque possibilium et sciens distincte unum eorum esse Deo accepcius in dimittendo ipsum et eligendo aliud peccat mortaliter, quia committit crimen inobediencie contemptu. Et iste videtur sensus beati Bernhardi in De Precepto et Dispensacione capitulo X: *Si*, inquit, *iubente seniore ut sileam verbum michi forte per oblivionem elabitur, reum me fateor inobediencie sed venialiter; si ex contemptu sciens et deliberans sponte in verba prorumpo rumpendo legem silencii, prevaricatorem me constituo et criminaliter, et si inpenitens persevero usque ad mortem, peccavi eciam dampnabiliter.* Cum ergo secundum istum sanctum VIII capitulo tam qualitas preceptorum, quam auctoritas precipiencium obediencie prefigit metam et inobediencie terminat culpam, sic quod inobediencia prelatis gravioris auctoritatis, maioris utilitatis culpa gravior incurritur ex contemptu, patule videtur, quod quando Deus summe auctoritatis precipit utilissimum, est magis delictum scienter illud omittere quam si actum neutrum prelati religiosus negligit vel contempnit. Cum ergo secundum istum sanctum in operibus mediis subditus tenetur sub pena peccati mortalis obedire preposito,
216d sic quod scienter et ex deliberacione | consilio divino resistitur, ideo conclusio huius sancti XIV capitulo est: *Cum omne peccatum contra Dei mandatum presumitur*, eo quod Deus prohibet omne peccatum, *quecunque venialia, cum vertuntur in usum et consuetudinem fiunt crimen gravis rebellionis, que prius erant venialia simplicis transgressionis. Quis*, inquit, *sane dicat plus tribuendum humanis quam divinis tradicionibus, plurisque quod per suos Deus quam per semetipsum imperat estimandum?* Nec refert sive Deus mandet nobis per auctores novi vel veteris testamenti vel per quemcunque prepositum precipientem Christi consilium vel mandatum, quia Luce X, 16 dicit Christus: *Qui vos audit, me audit et qui vos spernit, me spernit*, et per consequens Deum

In not choosing the course which we know to be most acceptable to God we commit mortal sin.

7. Cod.: *conceptu*. 9. Cod.: *ut subeam*. 13, 14. Cod.: *ut si*. 18. Cod.: *inobedienter*. 26. Cod.: *scient*. 27. *ideo conclusio*. Cod.: *Joh. q° huius sancti VIII capitulo*.

9. Non cap. X sed XV. Opp. (ed. Basil. 1640), pag. 933.

patrem, quia non obeditur tali ut homini sed ut ministro Dei cui principaliter obeditur. Ideo nemo debet obedire homini in aliquo quod obviat divino mandato eciam minimo, quod vocatur a beato Bernhardo *divinum consilium*, cum Act. V, 29 dicit Petrus: *Obedire oportet magis Deo quam hominibus.* Unde sicut precipimur obedire prepositis in licitis et honestis, ita precipimur in facie eis resistere, quando ambulant contrarie divinis consiliis, cum Paulus precipiens quod *simus imitatores Dei sui* I. Cor. XI, 1 propter levem culpam *in facie resistit* Petro, ut dicitur Gal. II, 11. Magis autem tenemur obedire Paulo et cuicunque | auctori scripture quam 217a
isti Romano pontifici in operibus mediis sive neutris.

We should not obey a prelate except so far as his commands agree with Christ's.

Cum ergo non tenemur sequi quemcunque apostolum nisi de quanto ipse sequitur dominum Jesum Christum, sicut patet ex limitacione Apostoli, patet quod nulli prelato post sanctos apostolos tenemur obedire nisi de quanto precipit aut consulit Christi consilia vel mandata. Ideo sanctus Apostolus I. Cor. IV et XI, 1 quando consulit ut *sint imitatores sui* statim innectit formam sequendi, cum infert: *Sicut*, inquit, *ego Christi;* aliter enim ovis cece errat ex devio pastoris se stulte precipitans, ut patet capitulo III huius V. Probat autem beatus Bernhardus quod grave delictum sit contempnendo non obedire prepositis per illud I. Reg. XV, 22, ubi Samuel precepit Sauli percutere Amalech et demoliri universa eius a quo, quia Saul in parte defecit, audivit sentenciam Domini per prophetam: *Melior est obediencia quam victime, et auscultare magis quam offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus ydolatrie nolle aquiescere.* Notat autem iste sanctus, quod dicitur *repugnare* et *nolle acquiescere*, quia ista dicuntur scienter rebelliones, que facta in Deum sive quoad mandatum, sive quoad consilium, sive per inpossibile quoad actum medium sive neutrum semper sunt mortale | peccatum; 217
nec possumus excusari de negligencia et contemptu, dum scimus expresse quod Deus hoc consulit et tamen ex deliberacione ipsum omittimus faciendo oppositum

12. *cuicunque;* in marg.: *circumquaque.* 34. Cod.: *rebellionem.*

4. Cf. De Praecepto et Dispensatione cap. XII. 23. Cap. XIV l. c.

magis difficile; consilium itaque Dei et per consequens Deum contempnimus, dum alii consiliario adherendo consilium suum omittimus. *Neglectus*, inquit Bernhardus, *languor inercie est, contemptus vero tumor superbie.* Et ita credo originaliter omne peccatum ex deliberacione, dicente Augustino in De Mendacio versus finem: *In hoc errant homines qui subdunt preciosa vilioribus*, et Bernhardus in De diligendo Deum, capitulo IV: *Inest omni utenti racione naturaliter pro sua semper estimacione et intencione appetere pociora.* Cum ergo scimus hoc esse de voluntate Domini quia de lege nature quam per se ipsum docet servos suos,. videtur servum qui scit voluntatem Domini in isto et tantum contempnit dignum ex crimine inobediencie vapulare, quia Luc. XII, 47 dicit
K Christis: *Servus sciens voluntatem Domini et non faciens plagis vapulabit multis.* Nec sequitur ex isto nos peccare continue mortaliter ex hoc quod omittendo Christi consilium non tantum nobis et ecclesie proficimus, quam sufficimus, quia multa sunt Christi consilia aliis que
217[c] non sunt consilia nobis ex fragilitate vel | ignorancia. Ideo continue debemus instanter operari bonum intencione recta et orare ipsum, ut doceat quid foret nobis utilius ut unus sine peccato mortali nubit in Domino, dum tamen melius esset *sibi servare virginem suam castam;* sed hoc ignorat credens oppositum. Ideo dicit Apostolus I. Cor. VII, 7: *Unusquisque proprium donum habet a Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* Et sequitur: *Quod si non se continent, nubant; melius est enim nubere quam uri.* Et hinc credo Christum dicere Math. XIX, 11, 12: *Non omnes capiunt hoc verbum, sed quibus datum est.* Et sequitur: *Sunt eunuchi qui se castraverunt propter regnum celorum; qui potest capere capiat.* Alia itaque sunt aliquibus magis utilia, que forent aliis minus utilia. Unde error foret notabilis credere quod omnia Christi consilia forent quibuscunque utilia ut impleat ipsa ad litteram; semper tamen debet eligere sibi utilius, sicut intelligo dictum Jeronimi quod ponitur in decretis De Consecracione, distinccione V: *Non*, inquit, *mediocriter*

Defect and error of judgment do not constitute mortal sin.

Some of Christ's counsels are meant for one man, some for another.

4, 5. Cod.: *et ista.* 9. *racione.* Cod.: *recte.*

3. Cap. XII l. c. 6. Opp. tom. VI, pag. 445 (?) 8. Opp. pag. 950. 24. I. Cor. VII, 37. 28. I. Cor. VII, 9. 38. Decreti tertia pars De Consecrat. dist. V, cap. XXIV.

peccant qui magno bono preferunt mediocre bonum. Nonne racionabiliter homo dignitatem amittit, qui vel ieiunium caritati vel vigilias prefert sensus integritati ut propter abstinenciam inmoderatam atque indiscretam psalmorum vel officiorum decan | tancium aut amencie aut tristicie 217[d] *notam incurrat? Numquid verborum flecti multitudine Deus ut homo potest? Non enim verbis tantum sed corde orandus est Deus. Quapropter melior est quinque presbiterorum cantacio cum cordis puritate ac serenitate et spirituali hilaritate quam psalterii modulacio cum anxietate cordis atque tristicia.* Intencio igitur est scripture et sanctorum quod illa prosunt aliquibus que aliis forent obnoxia. Ideo cum Deus non potest consulere homini ad sui deterioracionem, patet quod senciens vel probabiliter credens ex sui fragilitate esse sibi non utilius obligari ad alia consilia quam vivendo communem vitam observare decem precepta decalogi. Deus non consulit tali ut precipitanter se obliget ad observanciam stricciorem, sed quemlibet si non ponat obicem inclinat ad sibi utilius, dando unicuique tali spiritum consilii. Sicut enim figulus libere facit ex eadem massa vasa varie disposita *ad contumeliam vel honorem*, ut patet I. Cor. IX, sic *Deus dat unicuique* naturalia secundum capacitatem disparem meriti et beatitudinis, ita quod neminem potest inhabilitare simpliciter ad beatitudinem vel ad media necessaria ad eandem. Quamvis enim unum vocet in gradu | bassiori, quemlibet tamen chri- 218[a] stianum vocat in gradu sufficienti sic quod totus defectus redundat in hominem Christi consilia dimittentem. Et patet quod contingit sine peccato mortali ludere, comedere et letari sed in Domino, ea intencione ut Deo apcius serviatur, et sic stante intencione recta peccatur sepe venialiter in mediis, ut notat Augustinus Enchiridion LXI probans ex textu Apostoli I. Cor. VII quod quandocunque coniux reddit debitum gracia excusande libidinis et non gracia procreande prolis peccatur, non obstante bono coniugali, saltem venialiter. Et ita credo ego hominem peccare, quandocunque est delectacio in-

God has formed us variously, and each should lead the life that is best for him.

4. Cod.: *abstinenciam* deest; ib. Cod.: *atque indiscretam* deest; ib. *psalmorum.* Cod.: *priorum.* 8. *quinque.* Cod.: *quandoque.* 10. Cod.: *modulacione.* 12. Cod.: *presunt.*

23. Rectius II. Tim. II, 20. Cf. et I. Cor. III, 5. 33. Rectius cap. LXXVIII Opp. tom. VI, pag. 226.

moderata in procreacione matrimoniali ultra quam fuit in statu innocencie propter lapsam discrasiam nature lapse. *Posset*, inquit Augustinus, *primum putari non esse peccatum nisi Apostolus addidisset; hoc autem dico secundum veniam non secundum imperium. Quis autem neget omne peccatum, cum dari veniam facientibus apostolica auctoritas fateatur.* Et patet secundum sanctos quotlibet peccata esse mortalia que reputantur nedum venialia sed opera meritoria, ut quando clericus repetit in foro contencioso bona sua vel facit quicquam aliud contra Christi consilia ex sciencia deliberata, videtur michi quod peccat mortaliter, ymmo quantumcunque 218[b] venialiter peccaverit, si | super illud peccatum actum complacendi ei addiderit, videtur iterum peccare mortaliter, quia contemptus displicendi de peccato et gaudendi de commisso est nedum culpa, leve peccatum, offensa, inobediencia et cetera, que possunt esse pure venialia, sed prevaricacio, gravius crimen, et peccatum grande que doctores vocant mortaliter. Et sic tercio quandocunque remurmurat in Deum pro eventu aliquo, videtur peccare mortaliter, iuxta illud Proverb. XII, 21: *Justus non conturbabitur quicquid et acciderit.* Debet enim secundum Christi consilium conplacendo de voluntate Dei vertere eventum in bonum, dolendo de peccato a quo scienter deficit. Nec valet dicere quod nemo vult peccare, quia tunc inpertinenter preciperet Christus Joh. VIII, 11 adultere: *Vade et amplius noli peccare*, et Psalmo X, 6: *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.* Quandocunque enim quis distincte scit se peccare et cum hoc ex deliberacione continuat vult peccare; videtur eciam quod quantumcunque levi passione quis irracionabiliter irascitur fratri suo peccat mortaliter. Et probatur: Nam talis est appetitus vindicte cum displicencia cursus quem Deus instituit. Sed iuxta conclusionem proximam iustus non sic contristatur quicquid acciderit, 218[c] ergo nec irracionabiliter | irascitur pro eventu. Unde Augustinus Enchiridion LXII *sunt quedam que levissima putarentur nisi in scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis enim dicenti fratri suo Fatue reum gehenne*

Many sins that are lightly thought of are mortal.

Such is murmuring at God's ordinance.

1. *fuit.* Cod.: *fuis.* 18. *gravius;* cod. *suavius.*

28. Psalm. LXXVIII. 37. Recte: Enchiridion LXXIX, Opp. tom. VI, pag. 227.

putaret, nisi Veritas diceret? Videtur iterum quod loqui verbum ociosum ex deliberata sciencia sit peccatum mortale, ut dicit Bernhardus in De Dispensacione et Precepto capitulo VIII, probans per illud Math. XII, 36: *De omni verbo ocioso reddent homines racionem in die iudicii*, ideo ista videtur esse dampnacionis accepcio si non intersit contricio, quia sequitur: Ex verbis tuis condemnaberis. *Heu nobis*, inquit Bernhardus, *que poterit racio reddi de ocio, alioquin ocium non est, si non omnino racione vacuum est.* L Quid credimus de verbis adulatoriis, mendacibus, detractoriis et irritatoriis? Omnia enim ista videntur superaddere ocium in gravedine.

Wyclif confesses that he sins by anger.

Unde de verbis huiusmodi scandalosis tam loquendo quam scribendo peccatum meum dolens confiteor, quod sepe lapsus sum pocius indignando, irritando vel me ipsum exaltando quam proximum spiritualiter adiuvando. Sed rogo Deum meum pro gracia, ut de cetero ponam custodiam ori meo.

Every act not done with the intention of pleasing Christ is a mortal sin.

Sexto videtur in genere, quod omnis actus anime intrinsecus, omnis actus lingue vel corporis extrinsecus, | ymmo omnis vite nostre omissio, dum non sit inten- 218[d] cione placendi domino Jesu Christo sed ex deliberata sciencia ultimate pro fine alio temporali, est naturaliter peccatum mortale, nam omnis talis abicit caritatem. Et sic intelligo dictum Apostoli I. Cor. XVI, 22: *Si quis non amat dominum Jesum Christum sit anathema.* Cum ergo amare eum preexigit noticiam vite sue et stat in observacione consiliorum evangelistarum (ut patet capitulo . . . IV libri) patet cum quanta diligencia debemus ad ista attendere. Et hec racio quare evangelium Christi quotidie legitur in ecclesia. Dimittamus ergo locuciones, cogitaciones, operaciones et omissiones vanas, quia nullum tale est medium placendi sapiencie increate. Nam Sapiencie XIII, 1 scribitur: *Vani sunt omnes homines in quibus non subest sciencia Dei.* Illa quidem sciencia est sapiencia incarnata, quam oportet iuxta Apostolum I. Cor. III, 11 esse *fundamentum* in sciencia et amore. Et hec credo est racio, quare Christus Math. V condempnat iam verbum irritatorium et cetera irracionabilia, nam passio non excusat quantumcunque breve

8. Cod.: *commendaberis.* 9. *ocium.* Cod.: *continui.* 36. Cod.: *qua.* 39. *iam;* cod.: *nam.*

4. Recte cap. XII, Opp. pag. 928.

fuerit opus inordinatum, quin sit mortale peccatum, dum deest intencio recta placendi Deo et proficiendi ecclesie. Sed que rectitudo intencionis in talibus irrita-
219a cionibus, derisionibus, | ludicriis et vanis occupacionibus. Ideo Apostolus Gal. V, 20 recitat que dicit mortalia peccata quorum septem sunt: *inimicicie, contenciones, emulaciones, ire, rixe, dissensiones et comessaciones. Qui,* inquit, *talia agunt regnum Dei non consequentur.*

We fall into mortal sin if we do not try to learn the right way and to walk in it.

Septimo videtur quod contempnens necessaria saluti sue addiscere vel cognita operando proficere peccat mortaliter; probatur: ut sic contempnit dominum Jesum Christum. Necesse quidem est omnem viatorem volentem se dignificare ad patriam, excusso ocio quod ars summi opificis tantum odit, proficiendo procedere, quia ociositas stacionis et quietis, retrocessio et declinacio a rectitudine vie sunt sibi odibiles. Ideo non superest *nisi ut caritas magis ac magis habundet,* quia aliter non est caritas viatorum. Cum ergo debet scire quod ipsum addiscere sit utilius quam ignorare, vel (ut placet loycis) valde utile, et ignorancia proprie salutis omnino inutilis, patet ex secunda conclusione quod contempnens hec mala ut minima decidit in mortale. Ut si plus amo mundi divicias, formas, bona nature vel ipsas sciencias quam virtutes, videtur michi quod si ex noticia mea explicita ac deliberativa processerint, ex negligencia ac contemptu, pecco mortaliter; debeo enim scire quod minima virtus
219b moralis vel gradus est utilior atque Deo | accepcior quam omnia dicta bona. Quomodo ergo sic postponeret tantum bonum? Merces enim vel premium per se dignum cuicunque virtuti huiusmodi est beatitudo, si non peccato dignitas huiusmodi sit extincta. Nullum autem illorum bonorum per se contingit ad tantum premium; ideo quelibet virtus moralis est dignior aput Deum quam aliquod predictorum. Curiosus itaque peccat mortaliter ex superbia, dolosus ex invidia, contenciosus ex ira, torpens in consiliis ex accidia, mundo dives ex avaricia, fugiens maceracionem corporis ex gula et inaniter ymaginans ac senciens actus venereos peccat luxuria; cuius causa precipua sunt negligencia et contemptus.

2. Cod.: *placendo.* 7. Cod.: *quarum.* 12. Cod.: *valentem.* 15. Cod.: *stationis quietis.* 23. *formas.* Cod.: *fomas (famas?)* 26. Cod.: *debeo stare.*

16. Cf. Rom. VI, 1 et saepias alias.

Ve nobis curatis, qui nedum symoniace perquirimus prelaturas sed dimittendo vitam apostolicam securiorem, nedum eligimus curari, sed pocius propter questum et fastum quam propter salutem anime subditorum. Non enim videtur quin quilibet nostrum sit negligens et contempnens et per consequens preponderat consilium instigantis ad hoc consilio Domini in amore. Nonne sciens Christi consilium et ipsum abiciens occupatus in opposito negligit verba Dei? Patet ex parabola Salvatoris Math. XXII de vocatis ad nupcias quod sic; ex Joh. XIV patet (quod idem est): Deum diligere vel contempnere|... et sic affici verbis suis; ista dixerim licet videantur 219[c] dura ut ego cum michi consentire volentibus timeam plus peccare. Scio quidem quod minimus locus datus dyabolo debilitat viatorem. Ideo expedit cognoscere peccata ac eorum maliciam, ne scabies a persona surrepat in populum et demum in maiori parte intoxicet oves Christi.

Ignorance is only partly an excuse.

Ex istis colligitur quod ignorancia peccati non excusat M simpliciter sed in parte; quod autem in parte excusat, patet ex hoc quod omnis peccans venialiter est ignorans; nec est talis ignorancia dampnabilis, sed peccatum ipsum consequens est dignum venia I. Thim. I, 13: *Prius blasfemus fui et persecutor et contumeliosus, sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* Nam Act. VIII, 3 dicitur quod erat consenciens neci Stephani. Confirmatur tercio ex hoc quod Luc. XXIII, 34 orat Christus patrem *dimittere ignaris, quia nesciunt quid faciunt.* Non ergo oravit pro illis, nisi qui erant digni venia et misericordiam consecuti, ut dicit Bernhardus VIII capitulo libro De Dispensacione: *Si enim cognovissent, nunquam dominum glorie crucifixissent, ut dicit Apostolus I. Cor. II;* et hinc beatus Petrus Act. II 38 predicans Judeis qui opere vel consensu Christum crucifixerant, dum consulit eis ut *penitenciam agerent baptisati;* | Act. III subiungit: *in remis-* 219[d] *sionem* peccati. Quod autem ignorancia non excusat simpliciter, patet ex hoc quod tunc nemo dampnaretur,

6. Cod.: *concilium.* 11. *contempnere;* sc. *mundum.* 23. Cod.: *primus.* 28. Cod.: *Luce XXII.* 36. Cod.: *in* deest. 36, 37. Cod.: *remissibilitatem.*

31. De Praecepto et Dispensatione cap. XII, pag. 929. 36. Cf. Act. III, 17.

cum omnis malus sit ignorans; consequens contra Apostolum I. Cor. XIV, 38 dicentem: *Si quis ignorat, ignorabitur.* Si enim Christus dicit in die iudicii fatuis continentibus a malo extrinseco propter defectum olei devocionis in tantum: *dico vobis, nescio vos,* multo magis non sciet approbando ad gloriam eos fatuos qui per ignoranciam commiserunt manifesta facinora; aliter enim expediret omnibus malis amplius ignorare.

St. Bernard on the single eye, which requires both zeal and knowledge.

Istam materiam tractat beatus Bernhardus in libro De Mandato et Dispensacione capitulo XII; movens per modum questiuncule ex textu Apostoli Rom. XIV et I. Cor. VIII, quomodo omne quod est contra fidem vel conscienciam est peccatum: *Si,* inquit, *malum est unicuique eciam bonum quod agit si malum esse creditur, videtur quod tam malum est unicuique erranti opus quod agit quam malum esse creditur, et per idem tam bonum est unicuique eciam malum quod operatur quam bonum esse sibi false crediderit. Non enim videtur racio, quare plus in malo quam in bono valeat humana intencionis opinio;* ymmo cum Deus sit pronior ad premiandum quam puniendum, videtur quod prestancior sit falsa boni opinio. Et respondendo secundum sentenciam Christi Math. VI, 22, 23 quod *oculus simplex facit* |
220a *totum corpus operum lucidum, sic oculus nequam facit totam congeriem operum tenebrosam,* dicit quod *duo sunt necessaria ad oculum vere simplicem, scilicet caritas in intencione et veritas in eleccione. Nam si quis bonum diligit et verum non eligit habet quidem zelum Dei sed non secundum scienciam; non igitur vera potest esse cum falsitate simplicitas. Et illud intendebat in gracia Veritas Math. X, 16, quando dixit: Estote ergo prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbe. Prudencia informat intellectum et simplicitas affectum; itaque oculus cordis nec est pius si male intenderit, nec cautus si a veritate erraverit, et sicut ad oculum simplicem requiritur amor*

11. Cod.: *Joh. XIV.* 34. Cod.: *intenderat.* 35. Cod.: *et sic.*

5. Matth. XXV, 12. 9. Recte cap. XVII, pag. 934 sed non ad verbum. 13. In textu St. Bernhardi hic locus sic habetur: ... *In generalem regulam trahi possit, quatenus malum cuique sit bonum quodque quod agit si malum esse crediderit ac tantum malum quantum crediderit, quod si annuero rursum pergitis inquirere, cur non e contrario tantum cuique bonum sit quod operatur quantum vel falso opinatur* etc.

boni et cognicio veri, sic nequam oculum duo mala a regione constituunt, scilicet cecitas secundum quam ignorat veritatem, et perversitas secundum quam diligit iniquitatem. Unde inter hec duo extrema quorum unum est bonum simpliciter, scilicet oculi mentis simplicitas, et aliud est malum simpliciter scilicet oculi mentis nequicia est dare duo mediocriter mala, primum quando oculus cecatur ignorancia manente cum zelo boni, sic quod malicia non intendit, secundum assistente veri noticia deficit amor boni. Et sic quadrupliciter est oculi interioris divisio: primus qui bonum libenter agit et verum libenter intelligit; et talem oculum simplicem | cui nec deest zelus 220b *nec sciencia requirit Deus, cum respicit super filios hominum ut videat si est intelligens aut requirens Deum. Secundus, qui bonum diligit et malum nescius odit, tercius ex malicia perversus prudenciam habet ut faciat bonum, sed deest affeccio, quartus cui deest tam prudencia quam affectus, et iste dupliciter malus dicitur habere oculum nequam simpliciter, quia nequaquam habet lumen oculi sive zelum.* De talibus autem dicit Apostolus Rom. I, 21, quod *obscuratum est insipiens cor* et propter maliciam eorum tradidit eos Deus in reprobum sensum. De quibus scribitur Prov. XVIII, 3: *Impius cum venerit in profundum malorum contempnit.* Et sic *dicentes se esse sapientes stulti facti sunt*, quia I. Cor. VIII, 2 dicitur: *Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quomodo oporteat eum scire.* Deus autem respiciens ad modum vult quod secundum scienciam datam sibi humiliter serviatur. Et sic de duobus malis mediis primum habet in parte excusacionem, quia non directe abutitur sciencia sibi data, sed ex alio latere habet racionem culpe plus periculose, cum ignorancia facit securiorem et securitas segniorem. Sed cum voluntas sit superior intellectu, videtur secundum mediorum carente zelo nequiorem carentem nudo iudicio; conceditur ergo quod malum | est unicuique habenti oculum nequam 220c eciam bonum quod agit, econtra habenti oculum simplicem eciam malum quod agit in bonum vertitur. Et

Ignorance dangerous but not so bad as a perverted will.

2. Cod.: *e regione.* 13. Cod.: *filium.* 16. Cod.: *habent.* 24. *dicentes;* cod: *divites.* 26. *autem.* Cod.: *talem.* 34, 35. Hic locus corruptus esse videtur. 35. *zelo;* adde: facere.

4. Et quae hic sequntur dicta non sunt ad verbum St. Bernardi. 10. Cf. cap. XVIII.

sic ex oculo nequam tenebrante totum corpus operum malum quod agit cedit in tantum vel maius malum quam credidit, sic in habente oculum simplicem tam bonum vel maius bonum eciam malum quod agit, quia Rom. VIII, 28 dicitur: *Timentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Qui ergo credit se agere bona intencione rectum opus dum cecatur ignorancia dampnabili, non est iustum quod reportet lucrum ex fide falsa et ficta. Ignorancia quidem inficit voluntatem.

Sin is a cause of blindness.

N Sed notandum quod cecitas inseparabiliter inducitur per peccatum, in tantum quod sanctus Apostolus Rom. VIII, 26 dicit: *Quid oremus, sicut oportet, nescimus,* et Eccles. IX, 1: *Nemo scit utrum amore vel odio dignus sit,* et Math. XXIV, 36 dicitur: *De die illa nemo scit neque angeli celorum,* et Marc. XIII, 32 patet eadem sentencia quod licet sunt talia saluti pertinencia que oportet nos miseros ignorare; ideo dicitur communiter, quod duplex est ignorancia, scilicet invincibilis et per consequens excusabilis et ignorancia dampnabilis quam quidam vocant crassam et supinam; crassa quia sepum |
220[d] temporalium fluxibilium ad tantum inpinguat memoriam, que est venter anime, a dono sciencie quod oculus mentis non sufficit ad pedes affeccionum attendere, sed supine precipitatur in foveam peccatorum impotens ad surgendum. Et patet quod ista ignorancia non excusat sed accusat. Ignorancia vero prima non excusat a peccato veniali, dum ignorans in minimo deficit ab illo cultu quem solveret in statu innocencie. Et per idem videtur quod ira quantumlibet levis ex passione, non pia intencione colendi Deum et edificandi proximum, sit mortale, quia nec ignorancia nec fragilitas sic excusat, cum tunc reportaret homo commodum ex peccato, quia in statu innocencie pro quolibet peccato huiusmodi moreretur; mora itaque in ira gravat mortale, sed brevitas eiusdem more non excusat servitutis a mortali, quia tunc mora instantanea post moram notabilem temporalem verteret in mortale quod videtur irracionabile, cum mora diuturnior plus gravaret. Quando ergo est consensus racionis in quicquam mandatis Dei contrarium, sicut est in quolibet irracionabiliter irato, peccatur mortaliter, quia omnis talis cadit a dileccione debita proximi in qua consumatur et instauratur tocius |

Passionate anger is a mortal sin

35. *servitutis;* ita cod.

legis servacio, ut dicit Apostolus Rom. XIII, 10, quia 221a ut dicitur I. Joh. IV, 20: *qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere?* ymmo cum *finis precepti sit caritas*, ut dicit Apostolus I. Thim. I, 5 et Gal. V, 14: *Omnis lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum*, patet quod irracionabiliter irascens fratri suo prevaricator legis censebitur; quando autem quis irascitur propter honorem Dei et emendacionem proximi, sed ignoranter excedit modum, recta intencio salvat ipsum. Sed videtur quod quicquid homo fecerit, dum deest recta intencio, peccat mortaliter; quod evenit nimis crebro; nec ferat pius christianus graviter quod tam stricte sencio de mortali, quia ex alio latere laxo, quod omne peccatum mortale adiuncta penitencia cum amore Christi sit ex sua misericordi gracia veniale. Quod notat beatus Johannes I. Johannis II, 1, 2: *Si quis*, inquit, *peccaverit, advocatum habemus aput patrem Jesum Christum iustum et ipse propiciacio pro peccatis nostris.* Sic igitur secundum Bernhardum non inobediencia sed inpenitencia consummat peccati maliciam, ideo doleamus de commisso et speremus in advocato, quia I. Joh. V, 14 scribitur: *Hec est fiducia quam habemus ad Deum quia, quodcunque pecierimus secundum voluntatem eius, exaudiet nos.* Licet igitur stante pia intencione ex misericordi satisfaccione Christi peccatum nostrum fit stante gracia veniale, cum aliter foret simpliciter | 221b mortale. Tamen repugnat legi cuiusdam mediatoris quod sit caritas cohabitans cum homine, cum iniuste oderit fratrem suum vel contra Deum distincte intenderit. Unde beatus Gregorius XXV Mor. super illo Job XXXIV, 27 *quasi de industria recesserunt a me. Sciendum*, inquit, *quod peccatum tribus modis committitur, ignorancia, infirmitate et studio. Ex ignorancia quod est peccatum levius Paulus peccaverat I. Thim. I, 13, sed ex infirmitate gravius Petrus peccavit, quando Christum negaverat Math. XXVI. Unde Paulus sciendo se correxit, Petrus vero lacrimis penitendo, sed tercio gravissime peccarunt Judei ex industria de quibus Christus dicit Joh. XV, 22: Si non venissem et locutus eis non fuissem, peccatum non haberent,*

but if the anger is rightly directed good intention will excuse some excess.

16. Cod.: *sui.* 17. Cod.: *Johannes Jo² 2.*

20. Cap. XX. 31. Cap. XI, Opp. tom. I, pag. 803.

nunc autem excusacionem non habent de peccatis suis; peccantes itaque ex studio sunt periculosissimi peccatores, qui non solum bona non faciunt sed odiunt, et facientes bona que ipsi negligunt persecuntur. Sed pro ignorancia notat Gregorius, quod *aliud est nescire et aliud nolle scire;* nescire autem excedencia vim sciendi, cuiusmodi sunt preter necessaria ad salutem, capit excusacionem sed nolle scire faciliter scibilia necessaria ad salutem provenit ex superbia et est dampnabile, cum sit ignorancia crassa et supina ex superbia, que est primum 221[c] vinculum dyabolicum ligans | supinum ad sui dampnum quicquid fecerit laborantem; ideo non superest nos vasa fragilia et ignara et per consequens ex defectu humilitatis, mititatis et caritatis collisa nisi recurrere ad sapienciam patris contra ignoranciam, ad verbum Domini in eternum permanens contra fragilitatem, et discere ab eo qui est caritas, miticiam et humilitatem, ut docet Math. XI, 28, 29: *Venite ad me omnes qui laboratis et qui onerati estis, et ego reficiam vos; et discite a me, quia mitis sum et humilis corde*, ita quod miticia tollat asperitatem ollarum figuli se collidencium, humilitas sit quasi fenum propriam fragilitatem memorans interceptum, et caritas sit vinculum colligans hec membra et eorum opera super hominem interiorem et senciet suave ac leve quicquid sibi contigerit. Ideo dicit Augustinus super Math. Sermone X: *Discite a me non mundum fabricare, non creare, non mirabilia facere vel mortuos suscitare, sed quoniam mitis sum et humilis corde.*

Difference between ignorance and unwillingness to know.

Cum enim humilitas sit fundamentum spiritualis fabrice et quanto quis disponit maiorem inponere molem edificii, de tanto iacit alcius fundamentum huius fabrice, pertingat usque ad tercium celum quod oportet hominem 221[d] humiliter se recognoscere | quoddam nichil, quia quoad materialem essenciam que est materia prima est secundum philosophos ipsum nichil. Ipsa enim ex septimo Methaphisice *nec est quid nec quale nec aliquid aliorum encium* et secundum Augustinum est verius *prope nichil;* secundum vero speciem est homo vel accidentalis species ad similitudinem Dei facta, accidencia vero nichil sunt respectu substancie; ideo dicit Apostolus Gal. VI, 3: *Si*

Humility should make a man recognise that he is nothing

26. Opp. tom. V, pag. 380. Serm. LXX De Verbis Matth. XI, 25. 36. Metaph. VII, cap. III.

quis existimat se aliquid esse, cum nichil sit, ipse se seducit; nam valde equivoce creatura est aliquid respectu entis simpliciter; et sic videtur satis addiscere de magistro leccionem virtutis misericordie. Sciamus igitur oracionem dominicam, decalogum et simbolum cum mediis facilitantibus ad eorum noticiam, et quecunque alia noticia viancium nedum est superflua sed nociva, quia ex curiositate retardat ab istorum noticia. Et ista videtur sentencia Apostoli I. Cor. II, 2: *Non,* inquit, *iudicavi me scire aliquid inter vos nisi Jesum Christum et hunc crucifixum.* Noscamus igitur vitam cum doctrina evangelica quam exequamur in practica et est satis. Patet igitur quod ignorancia mandatorum pro tempore quo homo debet servire secundum illa mandata non excusat ignarum ne peccet mortaliter sed gravat cecando oculum. Ponunt tamen philosophi quod alia est ignorancia disposicionis et alia ignorancia actualis apprehensionis. Ignorancia disposicionis est, quando persona capax noticie cuiuscunque scibilis deficit ab disposicione | et habitu quo ipsum cognosceret; 222a et taliter est homo ignarus ante doctrinam; sed secundo modo homo habens habitum sciencie, dum deficit actualis consideracio, dicitur ignorare in actu quod scit in habitu, et taliter est omnis malus ignorans, cum perpetrando peccatum apparet sibi bonum; ideo vel deficit sibi habitus veritatis vel habitus quiescens in anima ligatur ex passione vel alio obstaculo, ne regat actualiter delinquentem, sed cum sciencia et ignorancia dicantur ad aliquid, oportet ulterius considerare quorum habet peccator ignoranciam: si sunt de numero eorum que sunt a Deo precepta sive prohibita vel non; et ignorancia circa talia que sunt mandata Dei, virtutes et vicia non excusat simpliciter sed accusat, cum homo debet habere ignorancie illi oppositum et hoc sub pena mortalis, cum caritas si inest docet hominem Deo serviendo diligere. Unde infans in baptismo dicitur habere infusum habitum excedentem istam ignoranciam crassam dampnabilem.

We are bound to know God's commandments.

We need not know what does not pertain to salvation.

Alia autem est ignorancia inpertinencium ad salutem, ut multe conclusiones doctrinales et multe leges humane sunt salubriter ignorate; et ignorancia talium non ac-

2, 3. Cod.: *respectum.*

cusat nisi forte per accidens inducat ignoranciam diligendi Deum et proximum, quia solum talis est accusabilis et per consequens solum ignorancia caritatis.

Good intention is a better excuse than mere ignorance.

Quandocunque igitur ex ignorancia habituali vel
222b actuali quis facit a Deo sibi prohibitum, si | ex certa sciencia, non intencione diligendi Deum, peccat mortaliter, et si ignorancia intencionem concomitans fuerit de sibi necessariis ad salutem, cuiusmodi sunt articuli fidei, non excusat simpliciter a mortali, ut patet de apostolo et ceteris blasfemis qui persecuntur infideliter christianos, putando se plurimum promereri; et sic intencio pocius excusat quam nuda ignorancia; ideo intelligo quod ignorancia aggregata ex illa intencione bona de genere excusavit Apostolum et ceteros penitentes. Unde non video quod mala passio excusat irracionabiliter iratum ne peccet mortaliter pocius quam passio excusat victum concupiscencia ad cognoscendum mulierem extra matrimonium; passio enim concupiscibilis minus declinat a naturalitate quam passio irascibilis.

A single lapse into sin may be mortal.

Et sicut philosophi dicunt quod una irundo non facit ver nec unicus actus malus vicium, sic dicunt quod continens superatus ex passione propter cognicionem unicam non fit incontinens; sed aliter locuntur theologi, ponentes virtutes supernaturaliter et vicia dyabolice subito generari et distingui ab habitibus consuetudinalibus de quibus locuntur philosophi, sic quod cum virtute stat habitus inclinativus ad prevaricacionem et cum peccato stat habitus inclinativus ad meritorie operandum, ut patet tam racione quam experiencia; sicut igitur in isto pre-
222c cepto | negativo: *Non mechaberis*, prohibetur secundum exposicionem Christi consensus animi, sic in isto: *Non occides* prohibetur irracionabilis ira et in utrumque mandatum pro semper obligans subito offenditur secundum virtutes irascibilem et concupiscibilem et peccatum mortale subito contrahitur expulsa gracia; dico autem irracionabilis ira, quia constat quod contingit irasci pro peccato ad Dei iniuriam vindicandam et personam aut populum emendandum, que ira est meritoria vel saltem racionabilis quoad substanciam operis, licet irracionabilitas sit in modo; quando autem quis appetit vindictam in proximum utroque istorum postposito, non video

5. *actuali;* in textu: *accidentali;* corr. in marg. 20. Cod.: *Et sic.*
37. *aut;* textus: *et* suprascript.: *aut.*

quin cadat a caritate non diligendo proximum ut se ipsum; nec video quomodo talis ira irracionabilis sit meritoria aut propter honorem Dei finaliter elicienda.

In ista tamen materia dicunt quidam doctores moderni quod ira ex passione tanta cito transiens sicut ebrietas tracta in consuetudinibus sunt solum venialia; et forte intelligunt quod non sunt vicia consuetudinem concomitancia sed ex displicencia consequente finicionem actus passibilis veniam consequencia; Deus enim est lux que peccatorem tociens irradiat quociens convertatur.

Habitual passion and drunkenness are mortal sins.

Sed caveat dolens de commisso ne menciatur se P conteri, cum vix ateratur, qui diligenter non removet occasionem peccandi. Unde non videtur michi scripture vel racione consonum | quod quotidie inebrians se cum 222[d] circumstanciis gravantibus usque ad sabbatum et minus inebriatus in sabbato ex consuetudine tracta tunc primo in gula peccet mortaliter, quia frequencia peccatorum precedencium de quibus est confessus contritus, et non videtur extinguere caritatem pocius quam quodlibet eorum; predictum igitur precedens, licet non sit consuetudinaliter habituale, videtur michi tamen esse mortale, quia contra preceptum negativum pro semper obligans sub pena mortalis; et de tali vicio locuntur theologi.

Et istam sentenciam declarat diffuse Augustinus in libro suo De Ebrietate: Si enim tunc mandatum negativum pro semper obligat sub pena mortalis, sed preceptum secunde tabule est *non* iniuste *concupiscere rem proximi:* videtur quod omnis gulosus peccat mortaliter, nam omnia sunt iustorum et omnis peccandi concupiscencia non est iusta, quia contra Dominum, cum Math. XII, 30 dicat pertinenter: *Qui non est mecum contra me est.*

Item, secundum beatum Bernhardum ubi supra scienter contraveniens consilio abbatis terreni peccat mortaliter ex contemptu, igitur multo magis scienter contraveniens consiliis abbatis primi: Quomodo rogo, non foret contemptus postponere suum consilium saluberrimum

1. *non.* Cod.: *nam.*

27. In ebrietatis malum. Duo sermones Opp. tom. V, Append. pag. 490. 35. De Praecepto et Dispensatione Opp. pag. 928.

propter consilium vel instigacionem abiecte creature; quod non fieret pro toto mundo, cum proporcionaliter amatur instigans ut obeditur eius consiliis; non igitur 223a sonat | in honorem, sed dehonoracionem Dei contempnere taliter eius monita, quia si umquam amor creature preponitur amori Dei, in tali casu preponitur. Item iuxta diffinicionem Christi Math. VI, 23: *Si oculus hominis sit nequam, totum corpus hominis tenebrosum est.* Sed oculus sic scienter postponentis Dei consilium est tunc nequam, quia deficit a simplicitate, cum nequicia et simplicitas sint inmediate contraria, igitur inficit totum residuum tenebra peccatorum, habet enim talis duos oculos, cum habet duo obiecta finaliter terminancia, scilicet intencionem declinantem a mandato dileccionis Dei et intencionem qua Deus naturaliter diligitur super omnia, et talis dualitas oculorum videtur reprobata Math. XVIII, 9: *bonum est tibi ad vitam intrare cum uno oculo, quam duos oculos habentem mitti in iehennam ignis.* Ista duplicitas oculi videtur dampnabilis, cum duo radii intencionum egredientes a voluntate ad obiecta non subalterna, causant angulum et offendunt in primum mandatum, cum sic finaliter diligens creaturam, non propter Deum, fruitur utendis, committens blasfeme ydolatriam; ideo cum illud peccatum pervertit ordinem amoris infinitum magis fugibile quam pena aliqua, videtur quod sit crimen extinguens graciam, cum debita Dei dilec-223b cio repu | gnat cuilibet dileccioni creature que non est ad ipsum finaliter diligendum; quando enim quis habet intencionem vel opera circa mundum, dum non sunt finaliter propter Deum, videtur michi Christum intendere quod tunc habet infamem binarium oculorum vel manuum, sicut habent prosperitatibus mundi indebite adherentes; ideo esset melius habere oculum simplicem nichil intendendo aut diligendo, nisi Deum vel in ordine ad ipsum, eciamsi hic assit adversitas, quam habendo hic intencionem generalem ad Deum et cum hoc intencionem specialem et finalem ad aliquid citra ipsum, et si inde arrisit mundi prosperitas. Et iste videtur sensus Augustini in De Sermone Domini in monte libro II capitulo XIX. Et beatus Gregorius XXVIII

He who neglects God's counsels has not a single eye.

26, 27. Cod.: *Dei dileccione*.

39. Opp. tom. III, 2, pag. 226. 40. Opp. tom. I, pag. 900.

Moral. super illo Job XXXVIII, 5 *vel quis tetendit super eam lineam* exponit conformiter. Unde quantumlibet mundialis habens quantumcunque inordinatum propositum dicit, quod sic intendit finaliter propter honorem divinum, licet fiat expresse in Dei contemptum, sicut fit omne factum contra Dei consilium vel mandatum ex certa sciencia, quia secundum beatum Jeronymum epistola LXXXV, *apertus contemptus Dei est facere prohibita aut iussa non facere.* Cum igitur Deus precipit simplicitatem oculi et prohibet eius duplicitatem, videtur quod in altero istorum delinquere sit Deum contempnere; cum igitur omnis diligens aliquod creatum extra | ordinem ad Deum finaliter diligendum habet oculum 223c duplicem, videtur omnem talem delinquere ex contemptu, quia contra primum mandatum, dum diligit aliquid contra Deum in peccando supra Dominum in amorem suum postponendo et extra Dominum in amorem talem ad Dei dileccionem non ordinando. Deus enim dicit michi quod pro amore suo non sic faciam, creatura inducens me si ei consencio dicit michi quod ob amorem sui sic faciam, ideo consenciendo creature Deo postposito incido in istam triplicem maneriem peccatorum.

A man commits mortal sin if he rejects any counsel of Christ.

Ex istis videtur quod omnis expresse sciens vel scire debens sub pena mortalis quicquam esse sibi faciendum de Christi consilio vel mandato non faciendo, peccat mortaliter; illud patet eis qui dicunt, quod omne Christi consilium est mandatum et econtra, eo quod omne consilium Dei continetur ut pars alicuius decem mandatorum, ut consilium Christi loquentis in apostolo est quod *omnia nostra fiant in caritate ad gloriam Dei*

1. Cod.: *tetendi.* 7. Cod.: *beatum P'nim.* Error pro *J'nim = Jeronymum.* 20. cod. *tibi concencio.* 22. Cod.: *incidendo.*

8. Sine dubio hunc locum in Epistola St. Jeronymi ad Celantiam invenies: *Ex quo apparet nec honorari ab eis Dominum nec timeri qui eius praecepta non faciunt.* Et infra: *Duo autem sunt genera mandatorum in quibus clauditur tota iustitia prohibendi unum, iubendi alterum . . . Hoc duplex diversumque praeceptum prohibendi scilicet et imperandi aequo omnibus iure mandatum est . . . In quovis proposito . . . aequale peccatum est vel prohibita admittere vel iussa non facere. Et sane nescio, an possimus leve aliquod peccatum dicere quod in Dei contemptum admittitur.* Opp. tom. I, pag. 128—129. 31. I. Cor. XVI, 14.

secundum ordinem in edificacionem ecclesie, ut patet II. Cor. X, 8 et I. Cor. XIV, 40 et alibi sepius in scriptura; sed quandocunque quis sic exorbitat peccando contra Christi consilium, non sic facit ad honorem Dei, sed eius contemptum, igitur quandocunque sic peccat, facit contra Dei mandatum. Nam idem videtur tantum
223[d] dominum servo suo | quicquam consulere sub pena et illud sibi precipere.

Q Unde stultum videtur dicere quod nemo peccat mortaliter, faciendo contra Dei consilium, cum Psalmo CV, 13, 43, quod *filii Israhel non sustinuerunt consilium Domini, sed exacerbaverunt eum in consilio suo;* et patet ex processu exodi, quod ideo criminaliter peccarunt. Videtur enim quod Deus nichil precipit nature libere nisi per modum consilii nec aliquid consulit nisi dileccionem Dei vel proximi, igitur sub dileccione Dei continetur omne consilium, nec ignorancia actualis vel habitualis de diligendo vel serviendo Deo sic excusat, quia iuxta proxime dicta homo peccat mortaliter incidendo in talem ignoranciam, cum sub pena mortalis tenetur homo aliquid scire; sed necessarium ad sciendum est ars amandi Deum et cognoscendi in quibus offenditur, cum aliter deficeret homo a debito Dei servicio. Ideo omnis homo tenetur sub pena mortalis illud cognoscere et per consequens cognoscere omnia Christi mandata sive consilia et in particulari omnia sibi mandata vel consulta a Deo sub pena criminis; nec est hoc inpossibile, cum omnia sunt hoc: tuum diligere Deum oculo simplici super singulas creaturas. Quandocunque ergo quis ex ignorancia actuali vel habituali offendit in hanc maximam, ignorancia accusat. Ideo
224[a] sicut quedam ignorancia prodest ut ignorancia | tardancium affectum ab isto servicio, sic ignorancia huius maxime sentencie nocet, et ita sicut ignorancia diligendi Deum non per se excusat a crimine sed concomitancia talis ignorancie cum zelo placendi Deo excusat a peccati gravedine, sicut patet de apostolo et multis infidelibus, sic fragilitas ad peccandum non per se excusat a crimine, sed concomitancia talis fragilitatis cum vera penitencia excusat a peccati gravedine, et sic intelligo scripturas et dicta sanctorum in ista materia.

All counsels summed up in loving God.

Frailty is no excuse unless followed by true penitence.

2. Cod.: *I. Cor. X.* 15. Cod.: *consuluit.* 16. Cod.: *ignorancia.*

To serve God in grace and obey his commandments is the sum of Christ's teaching.

Predestination makes us worthy of reward.

Nec excusaret alterum istorum bonorum malum concomitans nisi in virtute domini nostri Jesu Christi, qui est virtus et sapiencia Dei patris, docens nos inducendo virtutes excutere ignoranciam et excuciendo voluptates et sequendo ipsum induere penitenciam. Et sic iste due partes iusticie: servire Deo in gracia et non facere contra eius mandata videntur esse omnia Christi consilia vel mandata; quas duas premissas quiscunque finaliter servaverit, quocienscunque in via ceciderit conclusionem finalis beatitudinis consequetur, ad que necessitando precedit graciam predestinacionis; que si infuerit, videtur michi quod dignificat ad beatitudinem et per consequens ad non punicionem perpetuam, cum dignum est ipsum non sic puniri quem Deus eternaliter ordinat non sic puniri, eo quod dignum est tantum dominum habere in propria domo | [224b] de sua familia plenitudinem voluntatis. Ex qua dignitate de congruo et iusticia ex amore eterno videtur indignum quod eternaliter puniatur, cum sit contra ordinacionem divinam. Arguitur sic: videtur dignitas secundum presentem iniusticiam, quando est in mortali inducere dignitatem ut perpetuo puniatur, quia tunc duo contradictoria essent simul digna et iusta et per consequens simul vera, nam nunc et semper Deus ordinat quod non sic perpetuo punietur, ideo eius contradictum cum nunquam est iustum; nec valet dicere quod pro nunc est dignum quod sic premiabitur, sed ipse nunc non est dignus sic premiari, quia gracia predestinacionis a qua non potest excidere usque adeo ipsum dignificat, cum inseparabiliter facit eum adopcionis filium et heredem; non enim potest admonitive huiusmodi impedire vel ipsam perdere, ideo nec potest cum illa stante titulum perdere consequentem; cum enim illa gracia infinitum sit melior quam gracia presciti, videtur quod infinitum plus dignificat.

Similiter, si vere est dignum quod sic punietur et tamen ipse est dignus non sic premiari, tunc dignum est quod non sic premietur et per consequens non est dignus dampnari, cum sit dignum quod dampnetur; et ista duo contradicenda sunt in Deo digna et iusta; non

20. Cod.: *Arguit.* 22. *duo contradictoria.* Cod.: *9da.* 28. Cod.: *se premiari.* 34. Cod.: *prescita.* 40. *Non* Cod.: *omnino.*

enim est dignitas vel iusticia in creatura nisi secundum exemplar dignitatis et iusticie quoad Deum, ut si
224[c] Petrus | sit dignus mercede aliqua, tunc dignum est aput Deum ut ipsam habeat. Si enim Deus scit Petrum esse dignum tanta pena, tunc scit dignum esse ut habeat huiusmodi penam, quia aliter creatura posset dignificare contra ordinacionem Dei, cum dignificat ad dampnacionem pro peccato infinitum, pro quo Deus non potest dampnare.

Any sinful act is worse in the reprobate than in the predestinate.

Similiter, capto Petro peccante peccato finalis inpenitencia et Paulo predestinato peccante temporaliter resipiscendo, infinitum gravius est peccatum Petri quam Pauli, sicut patet de penis quas Deus adoptat eis qui semper punit proporcionaliter ad gravedines peccatorum; igitur dignum est infinitum gravius puniri peccatum Petri quam peccatum datum Pauli, sed non intensive neque durative et per consequens peccatum Pauli est dignum solum puniri temporaliter et per idem persona illi peccato subiecta. Non enim valet hoc sophisma: Illud peccatum est dignum sic puniri et non est dignum illud peccatum sic puniri, cum dignum sit venia ex remissibilitate quam Deus videt in ipso et aliud ex perpetuitate sit omnino indignum venia, cum Deus non potest ipsum remittere.

Desert of punishment or reward is conditioned by the disposition of the agent.

Similiter, omnis talis dignitas non est nisi condicionata ponens disposicionem in subiecto in qua si finaliter perseveret sic vel sic mercedem recipiet; sed ex tali
224[d] condicione non sequitur | quod sit dignus simpliciter aput Deum; igitur nec quod sit sic dignus simpliciter; tunc enim omnis peccans venialiter foret ut sic dignus dampnari quia sic dampnari nisi affuerit gracia Jesu Christi, cum aliter fuisset omne peccatum mortale. Ymmo iuxta evidencias partis apostolice sicut illud veniale est infinitum fugibilius quam pena, sic habet dignitatem ut puniatur supra omnem penam finitam; sicut igitur creditur hoc mortale esse tam dignum graviter puniri, sicut si Deus inmisericorditer ipsum puniret, ita videtur dicendum de quolibet veniali; sed cum tunc dampnabiliter puniretur, videtur quod omne tale sit dignum dampnabiliter puniri; sic enim puniretur nisi Christus genus humanum redimeret; nec dicetur quam

7. *Dei.* Cod.: *dicitur.* 15. Cod.: *puniri est.* 17. *neque.* Cod.: *ge* (sic). 31. Cod.: *dampnare.*

dignum ad maximum est aliquod peccatum puniri nisi recurrat ad ordinacionem divinam, quia adnichilacio non potest esse penalis et omnis misericors punicio qua oportet Deum punire vel extinguere scilicet sanctum est citra condignum ut sic. Iuxta hanc viam peccatum est dignum plus puniri quam omnis alia pena a Deo noscibilis et quotlibet eque dignum; nec Deus nosceret peccati gravedinem maximam; idem igitur est dignum esse peccatum sic puniri, et peccatum esse dignum sic puniri, sicut patet scrutanti illas dignitates et subiecta que dominant.

Our judgments of men are full of error, God only can judge truly.

Ex talibus evidenciis alias sepe dixi, cum nemo sit | R
dignus nisi ut Deus omnia videns ipsum dignificat 225[a]
iudicando, sed non dignificat iudicando prescitum ad gloriam nec predestinatum ad penam perpetuam, ideo nullus talium est dignus tali mercede; sed quod nos reputamus tales sic dignos esse, quia non videmus nunc finem meriti, ideo dicimus predestinatis quod dampnabuntur nisi resipiscant et prescitis quod salvabuntur nisi continuant et sic iudicamus dignitatem contrarie divino iudicio ex ignorancia ut tempore populus David iudicavit post adulterium, quod fuit dignus mori corporaliter sine regeneracione vel Christi gignicione, Deus autem plene sciens eius ydoneitatem et predestinacionem adiudicat eum non sic puniri sed dignum beatitudine; ideo tantum dilexit eum, ut unquam, eo quod Deus non potest eum vicissim eundem hominem magis diligere, ut ostendit Bradiwardensis Correlario 23 capituli primi libri; et ista videtur sentencia Augustini V De Trinitate in fine. Si igitur Deus tantum amat hunc hominem et iudicat eum dignum, ipse est sic dignus pro omni mensura pro quo est similis cum Dei iudicio et amore. Si enim voluntas et iudicium domini pape possunt dignificare hominem ad beneficium, multo magis iudicium et acceptacio divina iuxta illud Apok. III, 4: *Ambulabunt mecum, quoniam digni sunt.* | Et Sapien. III, 5 *Deus temptavit eos et in-* 225[b]
venit illos dignos se. Peccatores igitur sunt digni ex

26, 27. *ut nunquam eo* . . . Hic aliquot verba exciderunt. Sensum huius loci in libro De Ecclesia pag. 79 habes. 29. Cod.: *capituli* deest. Addidi e textu De Ecclesia pag. 79.

28. See De Ecclesia pag. 79.

gracia predestinacionis, licet non secundum peccata presencia.

The predestinate cannot forfeit their right to bliss,

Ex quibus videtur sequi, quod nullus predestinatus potest cadere a iure ad beatitudinem, quia non potest cadere a gracia predestinacionis, ad quam ius illud consequitur, ex quo Deus eternaliter, dicendo quod beatificabitur, obligavit se ad illud, constituens se debitorem donatorie, ut declarat Augustinus in De verbis Domini Sermone LXXXI super illo Apostoli Rom. VIII, 38 *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et sic potest intelligi dictum Apostoli ibidem quod *nulla creatura poterit eos separare a dicta caritate* quam per revelacionem scivit ipsos habere. Ex istis videtur sequi quod existens in peccato mortali et per consequens carens dominio est dignus habere beatitudinem et per consequens omnia bona Dei habere; existens enim indispositus ad nunc regnandum est dignus regnare pro suo tempore, et licet videatur legis ignaris exhereditandus ex sua insolencia; aliud igitur est dicere: Petrus nunc est dignus habere hereditatem pro suo tempore et nunc est dignus habere hereditatem illam nunc, nemo enim est dignus habere regnum pro tempore antequam de facto habeat illam. Ideo multi existentes in disposicione repugnante possessioni rei habent ius ad illam et sunt digni habere |
225c illam pro suo tempore; et per idem sequitur quod nullus predestinatus meretur penam perpetuam nec aliquis prescitus vitam perpetuam. Nam nemo meretur vitam nisi de congruo ex grato testamento eterno quo Deus instituit merentem esse filium regni sui, sed nullus prescitus habet secundum hunc titulum Deum debitorem, ergo nullus prescitus dignificat se ad tantum ex defectu finalis perseverancie et per consequens non meretur beatitudinem. Et per idem predestinatus non meretur dampnacionem, amicitiam aut et inimiciciam essencialiter consequentes ad meritum presciti et demeritum predestinati; merentur vel ad commodum aut incommodum temporale: sunt tamen in disposicione tali quod si in illis finaliter perseverent, tunc merentur premium per-

but they may for the time be incapable of dominion.

16. Cod.: *habere enim existens.* Rectius (ut videtur) legendum: *bona Dei. Hereditandus (vel heres) enim existens* . . . . 24. Cod.: *possessione.* 30. *secundum; sed* in cod. correxit in margine. 36. Hic locus corruptus esse videtur.

9. Cf. St. Augustini Serm. CLVIII et CLIX Opp. tom. V, pag. 765, 766. 11. Rom. VIII, 39.

petuum atque penam; et sic intelligo modernos doctores. Deus enim est paterfamilias conducens omnes predestinatos pro denario diurno, sic tamen, quod quacunque hora diei inceperint, consument in dignitate operis sui in vespera, tunc illos qui ociantur deficientes ante vesperam non gratificat ad tantum denarium, quia videt quod sunt indigni non implentes convencionem.

All desert rests on God's ordinance.

Ex istis videtur michi quod nemo est dignus vita eterna, sed quilibet punitus pro peccato suo est dignus infinitum graviori pena quam punitur; vel aliter omnis dignitas peccati vel | meriti taxari debet penes quantitatem 225d mercedis quam Deus ordinat pro ipso retribui; nemo enim est dignus vita eterna nisi ex graciosa ordinacione divina; sed Deus non ordinavit prescitum ad beatitudinem quantumlibet mereatur, ergo non est dignus illo premio. Deus enim ordinavit dignitatem in prescito ad dampnacionem, a qua dignitate non potest excidere, sicut nemo potest excidere a gracia predestinacionis; cum ergo omne peccatum fit in Deum, gravitas cuiuscunque peccati taxari debet penes hoc quod ipse reputat ipsum esse puniendum, eo quod si ipse non reputaret aliquid ad peccatum, non foret peccatum et quantumlibet leve peccatum, si ipse reputaret ad peccatum gravissimum, ita foret. Cum ergo proporcionaliter ut reputat peccati gravedinem ita punit et per consequens secundum hoc est dignum puniri, sequitur quod gravedo peccati, dignitas eius ad penam et reputacio eterna Dei, suum iudicium vel ordinacio ipsum puniendi, proporcionaliter correspondent. Sicut ergo peccatum reputatur grave aput Deum, sic est grave et sicut est grave sic et punit.

All sin receives the punishment due to it.

Confirmatur: precise tantum peccatum est punibile quan- S tum debet a Deo puniri de congruo, sed quantumcunque peccatum debet a Deo puniri de congruo, tantum punit, ergo quantumcunque peccatum est punibile, tantum Deus ipsum punit.

Assumptum patet eo quod omnis aptitudo sonans in bonum iusticie non dependens a | libero arbitrio nature 226a peccabilis debet esse executa a fonte iusticie; cum ergo punibilitas peccati sit huiusmodi, sequitur quod oportet

34. *congruo;* cod. hic et lin. 35 *convo (gvo).*

Deum ipsam exequi; aliter enim superflue ordinaret illam punibilitatem. Et minor patet ex eo quod Deus foret culpabilis contraveniens legi proprie, si debet puniri peccatum et non punit.

Item, Deus non potest omittere peccato supposito punire ipsum pena essenciali, ut patet III De Libero Arbitrio XXIV, cum tunc deficeret homo a Dei servicio sine dampno; cum igitur tanta sit iusticia in illacione pene sensus sive et pene dampni et Deus tam potens per se ipsum inferre, videtur quod necessitate ex supposicione sit pena sensus infringibilis, quantum contrivit pro peccato. Sicut igitur deliberative peccans non potest habere veniam nisi penitens conteratur, sic finaliter inpenitens non potest debite puniri pro illo peccato perpetuo, nisi perpetuo secundum sensum intrinsecum puniatur. Item, Deus non potest dimittere meritum hominis inpremiatum, sed par est iudicium de pena cuiuscunque peccati, igitur nec peccatum aliquod inpunitum; quamvis enim doctores dicant quod Deus sit pronior ad premiandum quam ad puniendum, tamen non potest esse quod Deus omittat de quantumcunque iniuria iusticie complementum; tunc enim excideret a sua iusticia, ymmo cum non sit iniusticia nisi fiat contra Deum, de quanto ipsam ponderat de-
226[b] core vindicte, iniuria quam Deus omitteret, | non foret iniuria. Est igitur lex Dei, si aliquis meretur vel demeretur aput Deum, proporcionabiliter ad meritum mercedis recipiet, quia aliter Dominus foret impotens, inscius sive malivolus; quod repugnat passionibus Trinitatis. Ideo inpossibiles sunt casus quibus ponitur quod Deus ordinet quemcunque in via servientem sibi fideliter consumate in gracia perpetuo dampnandum et quemcunque offendentem usque ad finem contra iusticiam salvandum perpetuo pro mercede; sicut enim passio sequitur ad subiectum, sic merces secundum penam vel premium consequitur ad meritum vel peccatum. Ideo alias dixi in ista materia, sicut Deus omnem creaturam racionabilem potest non punire, cum libere contradictorie ipsam punit quamcunque punierit, sic peccato in Spiritum

God must do justice.

4. *non;* supra linea: *modo.* 11. *contrivit* (sic). Cod.: *convit.* 25. Cod.: *amitteret.*

6. St. Augustini Opp. tom. I, pag. 639.

Sanctum non potest dare veniam de sua potencia absoluta nec obmittere aliquod peccatum quantum est punibile inpunitum, et non quadam . . .; et voco punibile non quod potest puniri, quia sic omne peccatum foret eque punibile secundum quod est dignum puniri.

Man may pass over an offence altogether, God cannot do so.

In ista materia audivi distinccionem de dignitate punicionis peccati, scilicet de congruo vel condigno; Deus igitur licet sic puniat peccata misericorditer ex sua gracia, sicut ex gracia peccata dimittere . . . simpliciter inpunita, cum posset punire peccata quantumlibet amplius de rigore iusticie et de tali dignitate pena secundum securitatem Dei subducta misericordia locuntur doctores | ponentes omne mortale dignum puniri pena 226c perpetua; videtur enim quod Deus foret inpotencior homine, nisi posset animo remittere offensam factam in eum simpliciter inpunitam, cum homo potest sine hoc quod puniat remittere iniuriam fratri suo. Primo tollendo hanc evidenciam dico, quod nullum positivum potest homo facere nisi Deus ipsum prius fecerit cum aliquo modo, quia defective potest homo facere, quomodo Deus non potest facere. Et ita non sequitur, si homo potest remittere suam iniuriam, ne omnino puniat, tunc et Deus, quia homo habet Deum superiorem, cui debet reverenter deferre iudicium, iuxta illud Rom. XII, 19: *Michi vindicta et ego retribuam;* Deus autem non potest habere iudicem superiorem; ideo periret iusticia, si ipse dimitteret peccatum aliquod inpunitum, tunc unde non misericorditer, sed summe crudeliter remitteret suam fabricam deturpatam et iniuriam creature sine decore vindicte; et periret legis cuiuslibet certitudo, si ex nulla lege vel promissione Dei certificari possumus, si sic serviendo meruimus, tunc sic premiabimur, habito quod evidencia a simili non movet ad credendum quod Deus posset remittere peccatum aliquod inpunitum.

Some say that all sins deserve the severest punishment,

Restat videre de evidenciis quibus creditur quod omne crimen est dignum puniri perpetuo, primo proporcionabiliter ut persona contra quam peccatur est | gravior, 226d est peccatum gravius dignum maiori pena; sed Deus contra quem cum peccato peccatur est persona in-

3. *non quadam.* Hic verbum excidisse apparet. 4. *Non.* Et hic verbum deesse videtur. 10. *dimittere.* Hic quaedam verba desunt. 28. *tunc unde;* ita cod. Rectius: *quia tunc.* 30. Cod.: *iniuriam cum creature.*

finitum gravis, igitur omne peccatum est dignum infinita pena.

Item, quam malum vel fugibile est aliquod peccatum tam punibile est, sed infinitum malum atque fugibile est omne peccatum, eo quod pro nullo cogibili committeret, ergo infinitum est punibile omne peccatum et per consequens dignum infinitum puniri. Quantum enim quis obligatur non facere peccatum tanto obligatur fugere peccatum, sed ad non peccandum obligat Deus infinite.

Item, omnis culpa pro qua datur venia est digna maiori pena quam infligitur post datam veniam, quia aliter venia non haberet racionem remissionis vel venie, sed cum venia, misericordia vel indulgencia Dei sunt infinite, non superest quod digna pena foret culpa huiusmodi nisi pena infinita, cum misericordia infinita in infinitum dimittit de culpa, quia aliter Deus nichil posset dimittere de pena peccati, sed omne peccatum indispensabiliter secundum ultimum puniretur; quod perturbaret leges et fidem ecclesie.

but we must admit that some sins are worse than others.

T Quantum ad ista videtur michi quod oportet omnem fidelem concedere quod unum peccatum sit reliquo gravius; quia aliter Deus iniuste puniret peccata tam dispariter, ymmo cum aput eum non potest esse personarum accepcio, non pocius remitteret unum peccatum nature peccabilis quam quodcunque, cum ex parte
227[a] peccati non potest poni iuxta | hanc viam disparacio remittendi; consequens contra scripturas allegatas de ignorancia et fragilitate adiuncta contricione, racione quarum Deus se habet dispariter ad peccata. Ideo patet quod assumptum primi argumenti peccat, cum tunc omne peccatum foret eque grave cuilibet, eo quod non potest committi peccatum nisi principaliter committatur in Deum. Sed ista similitudinaria maxima capitur a poleticis, qui unum senciunt, quod omne peccatum factum in Deum est infinite gravius quam foret aliquod factum solum in creaturam, si per inpossibile poterit esse tale, et per consequens omne peccatum secundum racionem qua fit in aliam creaturam. Sed longe . . . hoc ad concludendum quod omne sit infinitum grave vel dignum infinita pena.

9. Cod.: *obligatur;* sequitur *r℘* (sic). 15. Cod.: *infinita.* 30. Cod.: *guorum.* 39. *longe.* Hic verbum deest.

We must flee all sin, but that does not make all sins equal.

Ad secundum dicitur quod minor est impossibilis nec sequitur: pro nullo cogibili faceret homo peccatum huiusmodi, igitur est infinitum malum vel infinitum fugibile, quia in fugibilitate peccati est duplex racio, scilicet racio obligandi ad penam et racio fugiendi quoad personam offensam; secundum primam racionem sunt quotlibet gradus fugibilitatis in peccatis, correspondenter ut peccata sunt ceteris graviora; quoad secundum est paritas utrobique, cum pro nullo bono possibili debet homo eligere peccare sed fugere; et ita omnis homo secundum omnes vires suas fugeret omne peccatum, cum a Deo habet ipsas ad Deum diligendum et per consequens | ad offensam Dei fugiendum et peccata 227[b] declinandum, cum per se et ex equo offensa Dei incurritur per peccatum. Et patet quod obligacio ad fugiendum quecunque peccata vel eorum fugibilitas sive malicia non attenditur absolute penes dona Dei collata ad hoc cum tunc omnes obligaciones ad diligendum vel peccata fugiendum, et sic de ceteris peccati passionibus forent pares, eo quod mensura penes quam omnia ista attenderentur foret eadem, nam secundum omnes vires suas debet omnis homo fugere quodcunque peccatum, sed aliquod sub maiori pena, aliquod sub minori, et sic obligacio ad non faciendum vel fugiendum peccatum, cum obligacione ad penam si in ipsum incurrit, correspondet ex equo peccati malicie quod per se mensuratur penes divinum iudicium et peccati odium quod ut plurimum est in particulari nobis incognitum.

Sed cognito gradu gravedinis pene quam Deus pro peccato inflixerit convincimus peccati gravedinem, scientes ut proximum per se notum quod proporcionaliter ut Deus punit pro peccato aliquo sic et odit; nec sequitur ex isto quod non facere peccatum et fugere ipsum peccatum sunt paria, sed obligaciones ad ista sunt pares que attenduntur penes vires datas et divinum iudicium de peccati malicia.

In God's judgments justice and mercy are inseparably mingled.

Ad tercium dicitur quod falsum assumitur, cum tam dignum sit Deum punire misericorditer quam | dignum 227[c] est ipsum punire iuste vel severe; nec est possibile de Dei potencia absoluta ipsum punire iuste vel se-

13. Cod.: *fugiendam.* 35. Cod.: *peccatum paria.* 40. Cod.: *nec* to *iuste* twice.

vere, nisi de tanto puniat misericorditer, non quod uni parti quantitative aut qualitative pene correspondeat pars per se et appropriate misericordia et alteri iusticia, sed quod in omni pena mixtim concurrant misericordia, iudicium atque iusticia super singulas penas, eo quod sicut Trinitas est inseparabilis sic inseparabilia sunt opera Trinitatis, sic quod quam iustum est quod Deus sic puniat, tam misericors est quod sic puniat et econtra, sicut tres persone sibi invicem sunt equales. Si enim Deus puniret peccatorem iuste et non misericorditer, tunc non puniret illum miserum ad decorem universi pro rectificanda iniuria, diligendo naturam punitam, eo quod dato opposito pena foret opus misercordie, quia in misero rectificacio turpitudinis atque iniurie. Sicut igitur est opus misericordie premiare iustos sic et punire peccatores et utrobique iusta mercedis distribucio, nam idem est punire graciose et misericorditer peccatorem. Unde Deus est absolute et necessario quia per se misericors, et si
227[d] non esset | peccati miseria, tunc non esset miserator, sed graciosus beneficii retributor, et sic licet sit per se misericors est tamen per accidens miserator.

To punish the wicked is as merciful as to reward the just.

Sed supposito peccato misericordia Dei extenditur super omnia opera eius, eo quod passio Christi omnem partem mundi restituens ad perfeccionem secundam et ultra quam fuit perfeccio quam prius habuit a qua cecidit per peccatum. Unde non dubium quin Deus misericorditer punivit totum numerum dampnatorum, et misericordius si puniret acucius, supposita paritate gravitatis peccati, quia magis bonum pene inferret pro minori dignitate peccati; quod non posset facere nisi ex amore. Unde quando Deus dat veniam pro peccato, prius dignificat peccatorem ad consequendum veniam et consequenter post dignitatem contricionem suggerentem dat veniam, ita quod inpossibile est Deum remittere peccatum, nisi prius sit dignum venia. Racio itaque remissionis vel venie stat in isto quod pro peccato culpe pro quo peccator non posset per se satisfacere Christus satisfecit merendo et emollit cor peccatoris ut penitens convertatur, et sic illud peccatum ire quod foret perpetuum vel peccatum perpetuum comitans nisi intercederet misericordia redemptoris factum est veniale;

Christ's passion has made the world more perfect than before the fall.

3. Cod.: *par per.* 20 Cod.: *sed tunc.* 23. Cod.: *extendatur.*

idem enim peccatum quod iam est veniale in predestinato potest esse faciliter dignum per omnia eterna | in dampnato, 228[a] quamvis enim illud peccatum potest fieri tale, non tamen potest commutari a tali in tale; et sic dixi superius quod Deus non dimittit aliquod peccatum quantum est punibile inpunitum, non quin peccatum quod potest continue puniri perpetuo potest remittere; sed limitato peccato in sua gravedine necesse est quod proporcionabiliter puniatur.

CAPITULUM VICESIMUM QUINTUM.

'Sin' is used in different senses:

A Pro maiori declaracione misericordie de peccato oportet per dubia tacta et alia omissa transcurrere, supposito primo quod peccatum quandoque sumitur pro hostia vel sacrificio, quomodo Apostolus vocat Christum peccatum, ut patet Rom. VIII et II. Cor. V, 21: et primo modo loquitur propheta Ozee IV, 8 dicens quod *sacerdotes peccata populi* comedunt; secundo modo accipitur peccatum materialiter pro dicto vel facto, quod quis peccando perpetrat, ut Prov. XXIV, Deutron. IX et sepe alibi in scriptura; sed tercio modo accipitur formaliter pro defectu iusticie, ut Joh. primo: *Sine ipso factum est nichil.* Ille enim defectus in moribus non est res per se vel per accidens in genere nec creatura alia, sicut privacio que reducitur ad rem generis secundum ordinem naturalem, ut tenebra, silencium, ieiunium, et talia sunt Dei creature informantes substancias in ordinem naturalem; peccatum autem nec est principium rerum in genere ut Deus, punctus etc., que per se causant res decem generum, nec res per se in genere ut substancia, quantitas, qualitas etc., | nec res natura- 228[b] liter consequentes ad rem per se in genere sicut privacio, nec est negacio vel ens loycum. Sed (ut loquar conformiter ad scripturam) ipsum est secundum Augustini testimonium peccatum, nichil est enim res et aliquid equivocando sicut est unum verum et bonum sicut habet causam efficientem que non potest nisi equivoce deficiendo ipsum efficere; non, inquam, est privacio gracie caritatis sive iusticie tum quia precedit causaliter privacionem huiusmodi sive carenciam, tum eciam quia omnis talis privacio sive carencia est per se iusta, cum

1. The victim or offering for sin.
2. The act of the sinner.
3. The want of righteousness.

Sin is not a want of righteousness but the cause of that want.

34. *peccatum (?)* Cod.: *pun̄.*

21. Joh. I, 3.

Deus in penam peccati ipsam instituit, ideo videtur michi, ut dicit Augustinus in De Vera Religione LXXIV capitulo quod apcius est ponere ut genus illius forme maledicte sit defectus; et sic peccatum in moribus est defectus creature racionalis in moribus; *in tota universitate*, inquit Augustinus, *non est malum nisi peccatum et pena peccati, hoc est defectus voluntarius a summa essencia et labor in ultima non voluntarius quod alio modo potest dici libertas a iusticia et servitus sub peccato.* Et sic loquitur Augustinus de defectu, octoginta trium questionum questione vicesima prima et secunda, ut dignatus sicut Deus ostendens magis aptum genus peccati modo quo oportet loqui vocante deformitate que est formam deficere, unum facere et equivocando oportet vocare unum nichil aliquid, sic igitur omnis declinacio vel 228c voluntarius defectus a summo bono est peccatum et omnis inordinata adhesio voluntatis bono commutabili est vicium et sic omnis virtus consistit in adhesione ordinata voluntatis summo bono contrarie ad vicium; et sic vicium est habitus non peccatum, licet se invicem consequantur, et ita culpa, reatus, delictum et similia sunt quasi passiones peccati. Crimen vero secundum beatum Gregorium XXI Mor. capitulo . . . est quasi species peccati, cum sit mortale peccatum ex defectu notorio originatum; et dicitur a caducia fame; facinus autem est peccatum sub racione qua fertur in proximum et flagicium sub racione qua nocet homini in se ipsum. Unde Augustinus III De Doctrina Christiana capitulo III: *quod autem agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum et corpus suum flagicium vocatur; quod autem agit ut aliis noceat facinus dicitur.* Et *hec sunt duo genera omnium peccatorum.* Ista autem non distinguuntur ex opposito sed habent dispares raciones; nemo enim offendit peccando nisi peccet in Deum, proximum et se ipsum; et primo omnium in Deum, secundo in se ipsum, tercio in proximo, quia sic stat ordo dileccionis et per consequens ingratitudinis; appropriate tamen

Wilful falling away from the highest good is sin.

Distinctions between crime, guilt &c.

All sin offends against God, ourselves and our neighbour, but some sins are specially directed to one of these.

2. *LXXIV cap.* Rectius: *XL.* 23. *capitulo;* numerus capituli deest. 29, 30. Cod.: *corrigendum animum.* 31. *ut.* Cod.: *ne;* ib. Cod.: *facinus igitur.*

2. St. Augustini Opp. tom. I, pag. 775. 6. St. Augustini Opp. tom. I, pag. 5. 23. St. Gregorii Mor. XXI, cap. XII. 28. De Doctrina Christiana lib. III, cap. X, Opp. tom. III, 1, pag. 50.

peccatur in personam ut defectus immediate terminatur ad ipsam, ut triplex blasfemia dicitur peccatum | appro- 228[d]
priate in Deum, et flagicium ac facinus dicitur peccatum in se vel proximum; omnia tamen ista tria genera se invicem consecuntur. nec satisfacit peccator Deo, sibi ipsi vel sancte ecclesie nisi satisfaciat cuilibet horum trium; sed satisfaccio uni eorum satisfacit cuilibet eorum. Oportet igitur primo Deo satisfacere, quia aliter oportet inevitabiliter satis pati, ut docet Augustinus III De Libero Arbitrio XXIV, et nemo nostrum nisi qui ille redempcionem suam graciose reddiderit, ad satisfaciendum graciosius adiuverit et tercio meritum momentaneum graciosissime acceptaverit, potest dileccionem peccati sui et beatitudinem promereri.

Original sin.

Sed pro planiori et ulteriori sentencia de peccato habenda scolastice transeundum est breviter per dubia consequencia de peccato, ponendo a peccato originali tractatus originem. Scribit enim Subtilis Doctor super distinccione XXXII secundi Sentenciarum, quod *peccatum originale est carencia formalis iusticie originalis debite sed non qualitercunque debite, sed debite quia accepte in primo parente et in ipso admisse. Et ideo Adam non habuit peccatum originale, quia illud debitum non fuit ad ipsum traductum per aliquem parentem, sed ipse in se accepit illam iusticiam et actu suo amisit.*

Fault in the sinner precedes privation of grace.

Contra istam descripcionem videtur primo quod genus peccati positum ab Augustino sit consonancius positum; |
nam carencia iusticie, cum ponit subtraccionem divine 229[a]
gracie et per consequens per defectum peccantis precedere est iusta, sicut iustum est quod sic deficiens careat gracia, sed peccatum non est sic iustum, ergo peccatum non est formaliter illa carencia, sed defectus precedens, nam Deus permittit multas iniusticias quas iniustum est esse, sed iustum est Deum ipsas permittere et punire.

Item, videtur quod quilibet debeat habere propriam iusticiam, sic quod non foret eadem in numero accepta in primo parente et traducta in quoscunque iustos sui

10. Cod.: *qui* deest. 13. *potest.* Cod.: *post dileccionem.* 16. Cod.: *pro dubia.* 34. Cod.: *ipsam.*

9. Opp. tom. I, pag. 639. 15. Id est Johannes Duns Scotus, In Sententias II, dist. XXXII. Cf. Trialogum pag. 219.

generis, quia sic accidens mitigaret de subiecto in subiectum; vel aliter foret in primo parente infinitus cumulus iusticiarum, quia tot quot iusti possunt ab eo procedere; et sic forent parentes nimis iusti naturaliter. Nec pertinet loqui solum de universali specie peccati originalis, tum quia species illa non recipit predicaciones huiusmodi personales, tum eciam quia difficultas est, unde et quomodo contrahitur hoc genus individuum peccatorum, specialiter cum doctor negat adesse id quod nunc est, videtur quod peccatum originale non sic contrahitur a non ente; et in hoc videntur homines illius opinionis incarcerari loquendo in ista materia.

B Item, quilibet filius Ade caret iusticia que debet accipi a primo parente; et breviter est carencia iusticie sic
229b modificate in omni | homine, nam Adam et Eva carebant perpetuo tali iusticia, et si dicatur quod non debuerunt habere talem iusticiam, ad hoc omnes filii eorum facti ex traduce debuerunt habere talem iusticiam et perpetuo illa carent, sicut et caret Christus et careret quicunque preter naturalem propagacionem humani generis generatus, sicut et cuilibet Deus remitteret hoc debitum pro primo instanti sui esse; sed non docetur quin sic eternaliter remittit cuilibet viatori et per consequens, sicut dixit Pelagius, non foret necesse ponere aliquod peccatum originale ex peccato primi hominis, quia si nec ipse nec genus suum debuit creari in iusticia vel gracia, tunc nec haberet in sui inicio defectum talem tunc debiti et sic non haberet defectum dampnabilem; videtur igitur probabile (ut dixi superius) quod descriptive peccatum originale sit defectus originalis moralis iusticie, que debet inesse creature racionabili, et sic primus parens non peccavit originaliter, quia non pro sui inicio, sed post actuali deliberacione; quod peccatum potest dici origo tocius posterioris peccati humani generis; non tamen ipsum vocamus peccatum originale, quia non infuit a prima origine sic peccantis.

Original sin is a lack of the moral righteousness which we should have inherited from Adam, if he had not fallen.

229c Pro declaracione vero videtur | michi (ut sepe alias) quod omnis homo debet pro suo perpetuo observare iusticiam. Ex quo videtur, quod necesse est Deum infundere graciam cuicunque homini pro suo primo instanti, nisi ipse vel principium suum impediat, nam cum

We are born in original sin.

15. Cod.: *carebunt.* 21. Cod.: *cuilibet tibi.*

iustum et iniustum sunt quoad creaturam racionabilem immediate contraria, patet quod pro primo suo instanti necesse est alterum inesse in iusticia aut cum ipso non potest per se et immediate inesse adeo, cum sit peccatum, patet quod si iure hoc est a natura peccabili et cum nulla persona creata meretur vel demeretur pro primo instanti sui esse, patet quod cuiuslibet persone peccantis originaliter oportet esse defectum in sua origine. Si igitur omnis homo pro sui inicio debet habere iusticiam que non potest esse gracia, vel sine illa, patet conclusio supradicta; cum igitur ex fide et experiencia cum racionis adminiculo patet quod descendimus a parentibus nobis precludentibus istam iusticiam, patet quod nascimur in peccato originali.

No man is totally incapable of righteousness but all inherit a defect.

Dimitto autem cecas instancias quod sicut catulus non dicitur cecus vel videns ante novem dies, quia non habet tunc ad alterum istorum contradictorum aptitudinem naturalem, sic est de anima, antequam gracia infundatur; quod stat esse cicius vel diucius ut Deo placuerit, nam non potest fingi talis naturalis inep | titudo 229[d] in anima ad observandum iusticiam, quia sic posset totum genus humanum conversari ut bestia pro suo perpetuo sine debito observacionis iusticie et per consequens sine obligacione ad merendum vel demerendum, quod est contra legem naturalem utriusque tabule. Si enim voluntas tenetur servire Deo, sicut et alia quelibet creatura, tunc tenetur Deum diligere semper in actu vel habitu; videtur michi secundo quod supposita fide de lapsu primi parentis et supposita illa philosophia quod quilibet post genitus secundum raciones seminales sui parentis fuit in ipso parente participacione anime parens ipse, ut patet per venerabilem Anselmum in De Conceptu Virginali VIII et alias diffuse exposui, tunc necesse est ut genus suum naturali propagacione ab eo discedens a sua origine culpabiliter sit infectum, nam culpa mortalis inficit spiritualiter totum corpus et animam cum omnibus viribus suis, quia omnem talem parentem vel potenciam obligat ex reatu condicionaliter ad iehennam; sed secundum Jesum nostrum qui se-

2—5. Hic locus corruptus esse videtur. 10. *vel sine illa;* ita cod.: 21. Cod.: *ad* deest.

32. Anselmi Opp. ed. Migne tom. CLVIII, pag. 442.

cundum nudam materialem essenciam translatam in corpus suum dicimus esse filium Adam, David et aliorum parentum, non quod immediate ab eis secundum carnem descenderat et fuit immediatus filius Marie, cum ex ea
230a carnem assumpserat, sed non ex commixtione | virilis seminis nec ex culpa concupiscencie carnalis nec ex formacione racionis seminalis; nam sicut natus est divinitus ex patre sine matre nativitate eterna, sic natus est humanitus ex matre sine patre nativitate temporali, non quin habuit virum patrem sed mediatum, cum Maria genuit ipsum virgo; et sic licet beata virgo habuit delectacionem mentalem in ministerio sanguinis vel sanctis ex quo Christus factus est, non tamen concupiscenciam carnalem, nec formavit racio seminalis beate virginis materiam fetus sui, sed subiecta virtute divina formata ac de magno amore Sancti Spiritus computata post eum recepit caro Christi in utero nutricionem et formacionis complecionem ex materia et virtute anime matris sue. Et hec racio quare secundum Apostolum Hebr. VIII, 10: *Levi fuit decimatus in lumbis Abrahe*, sed non Christus, quia illa materialis essencia que non immediate racione feminea traducta est in Christum inpertinens fuit ad eius meritum sive demeritum in eius filium derivandum; sed necesse est ut proles quam presentaremus generat sic ex reatu patris obnoxia, quia quamvis delictum personale generantis dimittitur; et licet per inpossibile parentes procreent omnino sine peccato, adhuc non tollitur quin remaneant defectus in prole, ut continue minus quam in statu innocencie serviat Deo suo; et illum defectum qua hic a suis
230b parentibus. Videtur tamen quod parentes lapsi | generare possent innocentem simpliciter ut Mariam virginem de Dei potencia absoluta.

This defect of righteousness is common to all the sons of Adam.

Et tercio colligitur ex dictis quod omnes filii Adam secundum propagacionem communem geniti contrahunt culpam originalem a suis parentibus, quia racione peccati parentum habent defectum iusticie, pro quo Christo non satisfaciente perpetuo dampnarentur; et sic intelligit Apostolus Rom. V, 18: *Sicut per unius delictum in omnes homines in condempnacionem, sic per unius iusticiam in omnes homines in iustificacionem vite;* repugnaret enim

12. *sanctis;* ita cod. 16, 17. *computata.* Cod.: *compu[ta].* 25. *presentaremus;* *pritare'* in cod. 30. *qua hic etc.* Hic locus corruptus est. 41. Cod.: *in* deest.

Dei iusticie quod homo vel per instans deficiat a iusticia debita Deo suo nisi vel perpetuo puniatur vel satisfaciat in se vel in natura que est ipse. In se autem et per se non potest peccator satisfacere pro commisso, quia remanet debitor servicii futuri quantum sufficit, ideo nemo potest salvari nisi baptizetur baptismo flaminis.

Necessity of baptism, both outward and spiritual.

Et supposita lege Dei et lapsu hominis necesse est C omnem peccantem originaliter et salvandum baptisari aqua et sanguine effluxis de latere crucifixi. In signum autem huius oportet post publicacionem evangelii quod homo baptisatur aqua propria baptismi nisi aliunde fuerit excusatio accepta a Deo, ut contingit de gloriose martirisato vel mortuo in caritate quod non imputetur sibi ad dampnacionem quod non baptisetur baptismo fluminis.

How original sin is transmitted.

Et patet quod inpossibile est peccatum | originale sub- 230c iectari in semine dum non actualiter per animam humanam, eo quod nichil peccat originaliter nisi homo et non est homo nisi per animam intellectivam, ideo non pocius peccat talis materia, quam limus vel truncus; peccatum autem originale non est nisi defectus culpabilis iusticie moralis ab origine persone humane, sic quod omne peccatum originale presupponit personam hominis pro subiecto; et patet quod exempla quibus manuducimus homines ad credendum peccatum originale sunt multis occasio ad errandum; dicitur enim ad sensum misticum quod genus humanum in sua succes-

Parallels from a tree,

sione est arbor erecta a radice, primo homine humani generis usque ad novissimum generandum. Et sicut radice arboris infecta inficitur residuum quod pululat ex radice, correspondenter est de humano genere.

a spring

Secundum exemplum est de fonte infecto, ex cuius veneno rivuli sunt infecti; talia exempla possunt sane intelligi. Et contingit capere occasionem errandi, credendo quod peccatum originale sit res positiva que subiectatur in semine per generacionis lineam derivatam.

a forfeiture.

Tercium exemplum est de legibus humanis in quibus pater forisfacit in regem racione cuius tota sua generacio est digna exhereditari, igitur multo magis forisfaciens in regem regum. Sicut enim | generacio parti- 230d cipat merito patris sui sic participare debet demerito. Sed exemplum illud trahitur a posteriori; et sepe fit iniusticia, credendo undique similitudinem sufficere.

11. *baptisti* in cod. 16, 17. Cod.: *non — humanam* twice. 35. Cod.: *subiecta*.

Objections of the Pelagians answered.

Ex istis patet via solvendi obiecciones et conclusiones factas in ista materia. Querunt enim Pelagiani utrum anima vel caro prius inficitur originali peccato. Si caro, tunc pro illo priori peccat corpus in anima mortaliter et per idem omne opus humanum peccaret mortaliter vel foret peccatum mortale. Si anima, tunc pro illo priori non contrahit peccatum a corpore, ipsa crearetur a Deo inmunda; nec valet sophisma magistri quod Deus creat animam mundam, sed ipsa creatur inmunda, cum quia qualemcunque Deus creat animam, ipsa creatur a Deo et per consequens si creatur a Deo immunda Deus creat eam immundam, et sic Deus approbaret quod homo peccet mortaliter, ut videtur Doctorem Profundum dicere; tum eciam si Deus creavit ipsam mundam, tunc ipsa pro suo primo instanti fuit munda; et tolleretur omne originale peccatum. In ista materia non oportet considerare prioritatem temporis in qua altera istarum naturarum prius peccat quam reliqua, quia pro quo instanti esse utriusque et nature composite peccat originaliter quodlibet horum trium, quia persona hominis que est communis ad eorum quodlibet tunc sic peccat; loquendo autem extense de
231ᵃ prioritate nature ut dicit analogice | causacionem vel consecucionem, sic videtur michi concedendum, quia persona hominis secundum naturam compositam ex corpore et anima prius naturaliter peccat quam corpus vel anima, quia sicut meritum sic et demeritum inest primo per se secundum naturam integram; et ulterius videtur michi quod prius naturaliter peccat anima quam corpus, quod est pars qualitativa hominis, quia sic anima peccat originaliter ex unione nature infecte in parente, cum illa sit natura carnalis, peccat originaliter ex personalitate quam contrahit ab anima, et sic una est tanquam causa materialis et alia tanquam causa formalis extrinseca peccati, prius tamen est utrumque eorum natura antequam causat peccatum.

Et ad conclusionem qua queritur utrum Deus creat animam mundam vel immundam, dico quod duplex potest esse intellectus equivocus in proposicione huiusmodi; vel quod Deus facit animam que est immunda vel

2. Cod.: *Pelagini.* 4. Cod.: *anima cum.* 8. *sophisma.* Cod.: *sola.* 37. Cod.: *contra queritur.*

14. Doctorem Profundum sc. Bradwardinam.

quod Deus facit animam esse immundam. Prior sensus est verus et secundus est falsus; nec est divisio immediata. sed utraque pars falsa, quando dicitur quod Deus facit animam esse mundam vel inmundam, sed in sensu composito Deus facit animam mundam vel immundam, quod est prius naturaliter quam altera istarum parcium.

Et ulterius oportet loycum discurrere quando est naturalis prioritas quoad consequenciam et quando est simpliciter convertibilitas seu prioritas quoad causam; et patet quod ignorancia methaphysice et loyce cecavit Pelagium; as | sumpsit enim quod animo pro primo sui 231b instanti est natura munda; quomodo ergo ex eis adequate componeretur aliquid nisi mundum. Constat ex dictis quod tam anima quam corpus est pro illo instanti natura munda moraliter, nec est prius naturaliter munda quam est immunda, quia stat quod sit perpetuo immunda; ymmo admisso quod anima sit munda pro mensura nature, sed pro nullo instanti temporis non procederet, ideo ymmo ex duobus prius natura mundis componitur unum immundum ex defectu habitudinis ut ex gladio et collo fit opus monstruosum ex defectu carnificis.

Which sinned worst, Adam or Eve?

Secundo obiciendo queritur quis primorum parentum D peccavit gravius. Sed nota triplici distinccione de gravedine peccati dicto libro III, capitulo X, patet quod in Adam fuit una racio maioris peccati gravedinis; in Eva autem fit aliqua racio maioris gravedinis culpe sue; Adam enim habuit maiorem noticiam, maiorem graciam et minorem evidenciam ad peccandum, ideo magnitudo lapsus et culpa de tanto fit maior et pena gravior. Mulier autem prius tempore ex pluri errore et ampliacione sue nequicie tenuit primatum in nequicia culpe. Unde sicut iste raciones gravedinis peccati sunt equivoce et in equivocis non est contradiccio vel distribucio, nichil videtur obesse et concedere quod Eva gravius peccavit | quam Adam et quod Adam gravius 231c peccavit quam Eva; et sic tollitur discrepancia doctorum qui videntur in ista materia discordare.

Wyclif thinks Adam did.

Sed michi videtur quod Adam simpliciter peccavit gravius, et ad evidencias in oppositum patet quod non sequitur si prius tempore mulier peccavit, quod tunc gravius, quia

26. De Civili Dominio I, pag. 66.

Discussion of the conditions which are said to aggravate sin.

tunc peccaret gravius quam Cayn qui finaliter desperavit; et si multitudo errorum simpliciter aggravat peccatum, tunc Eva peccaret gravius quam Lucifer, quia Eva seducta est secundum plures potencias; tercio vero si amplior infeccio arguit simpliciter et absolute maiorem peccati gravedinem, tunc primi parentes multis prescitis quantumlibet gravius peccarunt quoad peccata sue finalis inpenitencie, quia plures infecit utrumque peccatum priorum parentum quam finalis inpenitencia ultimi prescitorum quod repugnat divino iudicio iudicantis peccatorum penam correspondenter ad suam gravedinem. Unde mensurantes sic peccati gravedinem attenderent ad profectum qui ex gracia Dei et occasione illius peccati contigerat, nam occasione peccati priorum hominum totus mundus recepit perfeccionem, sic quod plus profuit quam nocuit; et sic vocatur a beato Gregorio felix culpa; non tamen ex hinc sequitur quod non fuit peccatum, vel quod Adam debuit sic peccavisse; nec movet quarto quod peccatum Ade sit levius

231[d] vel peccato Eve excusa | bilius propter multitudinem temptatorum, sicut dicitur peccatum dyaboli inexcusabile et insuffragabile, eo quod non habuit excitantem, sed sicut peccavit ex pura malicia sine aliquo comitante, sic punietur ex pura pena sine aliquo suffragante; nam iuxta istam racionem sequitur quod quicunque ex se primo peccaverit sine concursu alicuius trium hostium, necessario dampnaretur. Sequitur eciam quod quicunque foret finaliter inpenitens ex seduccione multorum hominum non peccaret tam graviter sicut Eva, et sic multitudo hominum in quantum maior fuerit in temptando de tanto est indisposicior ad culpe maliciam aggravandum; quod est inpossibile quod cum multitudo temptancium sepe aggravat peccatum, ideo videtur pocius quod Adam sit ex hoc accusabilis plus quod ex leviori temptacione, ex maiori deliberacionis oportunitate et ex minori adiutorii amocione vecorditer cessit Eve; *ipsa autem seducta est* in profundiorem ignoranciam intellectus, ut dicit Apostolus I. Thim. II, 14, et sic intelligendus est Hugo de Sancto Victore libro

5. Cod.: *in facto art.* 7. Cod.: *peccaret.* 21. Cod.: *temptatorum temporum.*

39. Hugo, De Sacramentis I, pars VII (non VI), cap: X, Migne tom. CLXXVI, pag. 290.

Judgment of Hugh of S. Victor, who thinks Eve the worse sinner.

primo De Sacramentis parte VI capitulo X: *Sicut,* in-
quit, *dicit Apostolus: Mulier seducta est, non vir. Eva*
quippe seducta est, quia verum esse credidit quod dyabolus
dixit. Et idcirco non solum similitudinem Dei inordinate
cum sciencia boni et mali appeciit sed in tantam eciam
prolapsa perversitatem putatur, ut | *Deum ex invidia* 232a
lignum sciencie boni et mali homini vetuisse crederet, ne
ipse homo ex eo gustando ad equalitatem Dei proficere
potuisset. Hec enim est illa perversa similitudo que
creature non convenit, que ex imitacione non componitur
sed ex comparacione. Hanc igitur mulier in superbiam
elata appeciit; et ne hanc habere potuisset, ipsum creatorem
invidia tactum lignum hoc vetuisse putavit. Voluntaria
igitur malicia se contra creatorem suum erexit, perverse
contra ipsum volendo et de ipso impie senciendo; Adam
vero non est seductus, quia quod dyabolus promisit falsum
esse sciebat; neque idcirco pomum vetitum comedit quasi
per illam comestionem Deo se parificari posse crederet
sive vellet, sed tantum ne mulieris animum que sibi per
affectum dileccionis sociata fuerat eius peticioni et volun-
tati resistendo contristaret; maxime quia putavit se et
mulieri morem gerere et postea per penitenciam et venie
postulacionem creatori posse placere. Vere igitur dictum
est quia minus peccavit qui de penitencia et misericordia
cogitavit, peccavit tamen quia peccanti consensit et pec-
cantem non correxit. Hic videtur Evam non tantum
seductam ut dicitur, sic quod vel credidit explicite se
parificari posse Deo in sciencia vel Deum hoc esum
vetasse ex invidia, cum tamen nos non possumus hoc
credere; ideo | dicit Hugo opinative quod *verisimiliter* 232b
putatur sic peccasse; ex textu tamen Apostoli oportet
dicere quod aliquo gradu ignorancie seducta est mulier
qua Adam non est seductus; sed que fuit illa ignorancia
est nobis ambiguum. Potest autem esse quod Eva cre-
didit ex esu vetiti se esse notabiliter sancciorem ut
angelos et quod preceptum solum comminatorie fuit
datum et quod non percepit versuciam serpentis; Adam
autem omnino econtra, eo quod ipse scivit nullam
creaturam posse inpugnare providenciam vel sentenciam
Dei. Nam et sic non credidit serpenti quoad repugnanciam
divine sentencie nec credidit Deum solum comminatorie

Wyclif's reply.

27. *vel* in marg. alia manu. 35. Cod.: *sancciores.* 38, 39. Cod.: *nullam creatam.*

precepisse, sic quod non foret peccatum a mandato dominico declinare; sed credidit Deum offensam illam statim remittere et non tantum Adam et suos posteriores sic punire; nec credidit esum illum tantum valere eis ad scienciam, sed forte ex ceca amicicia prevaricatus est in Deum, ne uxorem offenderet; et ita seductus est peccato (ut dicit Hugo) sed non prius quam Eva nec ita profunde nec immediate per serpentem; peccavit autem gravius quia maiorem graciam prodidit, cum per peccatum mortale introductum ob affeccionem femine quam plus dilexerat quam Deum suum, ingracius quam Eva Deum 232c prodidit. Et patet | quod pena essenciali plus punitus est quam Eva, sicut Christus plus meruit quam Maria.

E Sed tercio dubitatur de ordine temptacionis et peccati primorum hominum. Videtur enim quod sensus primo deceptus fuerat et cum in illa decepcione non consistit culpa, ut patet de errore circa communia, videtur quod error et sic pena culpam precesserat; et sic videtur utrumque parentem causam peccati sui racionabiliter retorquere in Dominum, Eva excusando se per serpentem, et vir per feminam obiective temptantem et per Dominum sociatam. Excuses that Adam and Eve might have urged.

In isto sepe dictum est quod cum peccatum primo subiectatur in spiritu secundum potenciam volitivam et intellectivam, patet quod primum peccatum non est primo in sensu sed in potencia superiori. Such are of no force.

Iterum patet, cum omne peccatum formaliter sit defectus quod prius naturaliter, vel (ut consonancius loquar) prius naturaliter est peccatum obmissionis quam peccatum commissionis; non enim potest esse quod quis peccet committendo nisi peccet obmittendo, quia eo ipso quo quis committit quod non debet omittit servare modum vel servicium, eo quod debet cavere defectum et permanere in castitate. Unde omne peccatum huiusmodi potest pertinenter vocari peccatum omissionis; et patet que fuit prima culpa in utroque parente; debuit 232d enim pro morula temptacionis | consuluisse Dominum et in ipsum affeccionem virium suspendisse; nec fuit temptacio sensus culpabilis, antequam intellectus et affectus obmiserant, et ideo accidia vel ocium habet racionabiliter prioritatem ordinis peccatorum. All sins of commission are first sins of omission.

7. *prius quam Eva;* sequuntur verba in textu: *conclusio ad intellectum;* sed quid sibi velint nescio. 12. Cod.: *perdidit.* 15. Cod.: *videtur primo.* 28. Hic unum verbum deesse videtur.

Ignorance a cause of sin, in what way itself sinful.

Ex quibus patet quod primo deceptus fuerat intelligencia; et sic vere dicunt philosophi quod *omnis malus ignorans*. Sed est dare in homine ignoranciam negacionis in qua non est peccatum formaliter, et ignoranciam affectatam; primo sequitur ex natura creature intellectualis, qua Deus ordinavit tam angelum quam hominem in principio plurima ignorare, ut vel sic innitendo prime sapiencie usque ad summum in ipsa proficiat; quando igitur animus ociatur a colendo Deo, quando debuit in sapiencia profuisse ignorancia sequens ex illa omissione dicitur ignorancia affectata. Illa autem ignorancia culpabilis inseparabiliter consequitur ad peccatum. Et patet (ut sentenciat Augustinus I De Libero Arbitrio) quod *omne malum culpe processit a natura bona et inculpabili ignorancia naturali et sic non habet per se causam efficientem sed deficientem*, ut dicit Augustinus. Unde querenti que fuit causa primi peccati, dicitur quod primus angelus malus, quia Joh. . . . dicit Veritas, quod *mendax est et pater eius;* et si queritur quare pocius pro illo instanti quam antea dicitur quod quia ille vult tunc primo apostatare. Unde creditur | quod 233[a] Veritas in verbis istis innuit nobis quod causa prima illius mali sit natura creata bona, et reciproce illud peccatum facit naturam malam; et sic non est dare Deum malum ut sic sompniaverant Manichei sed naturam creatam bonam in qua sit de facto ex se; et sic dico non est causa illius mali, licet causa inter causam illius mali, quia causacio peccati est extra ordinem causandi qui potest Deo competere; nec sequitur: si Deus causat penam peccati et bonum quod convertitur, inde sequitur quod causat illud peccatum, quia tunc causaret illud quoad suum deesse quod Lyncolniensis vocat esse principium peccati et penas ac profectus convertibiliter ex peccato sequentes dicit placere Deo; et sic peccata secundum suum esse secundum; et iuxta illud esse est verum ipsa esse et per consequens bonum utile ac Deo placitum; et tamen Deus non est causa eorum, quia causare rei fertur super suum esse primum, sed velle fertur indifferenter super esse primum vel esse secundum. Unde Deus vult consequenciam in signo et

God is not the cause of the sin.

1, 2. Cod.: *intelligenciam.* 32. *quoad; ad* in marg. alia manu.

13. St. Augustini Opp. tom. I, pag. 569. 19. Joh. VIII, 44.

suo signato esse bonam et vult antecedens et consequens converti et esse, et tamen non vult primum illius antecedentis, ut patet de ista consequencia: Petrus peccat, ergo punitur; Deus enim vult peccatum Petri quod est antecedens sed non vult Petrum peccare, licet velit peccatum suum esse et informare, quia quoad esse secundum, et sic hec proposicio: Deus vult peccatum Petri est equivoca ad istum sensum: Deus vult quod Petrum peccare sit bonum. Primus sensus est falsus,
233b quia aliter Deus necessitaret totum | corpus dyaboli ad peccandum et ordinaret eternaliter ut totus dyabolus sic peccaret, qui in quantum sic peccat non facit contra Dei beneplacitum vel preceptum, cum tunc preciperet et vellet contradiccionem; et sic de multis aliis inconvenientibus que reduxi contra opinionem quam videtur Doctorem Profundum debere. Secundus autem sensus est verus, cum Deus eternaliter ordinat omne peccatum proficere et sic esse; nec aliter posset hominem permittere peccare, nisi placuerit sibi peccatum esse, ymmo non foret verum vel a Deo cognitum quod quis peccat, nisi peccatum haberet esse secundum quod est proficere a Deo ordinatum eternaliter atque placens. Unde vani sunt casus quibus ponitur quod peccatum servetur in esse suo, primo quod est deficere sine esse suo, secundo quod est proficere, quia esse illud non est esse, sed peccatum esset et non esset, prevaleret eciam contra Deum. Unde logici contendunt circa dictum domini Lyncolniensis de esse primo peccati. Videtur enim quod non sit esse sed deesse et sic illud quod vocatur esse secundum peccati foret eius esse primum. Et iterum videtur utile fore peccatum deesse sive deficere. Tales sunt multi obiectus incertantes tam scolastice quam moraliter, quia materia peccati est magis insolubilis inter omnes. Dicitur igitur quod esset equivocum primum esse et deesse peccati; et sic illud primum esse peccati non est esse, sed deesse sive deficere, et ita est unum esse prius ante profectum pec-
233c cati, de quo sine | contradiccione conceditur quod est non esse; et sic deesse vel deficere peccati potest intelligi transitive ut est peccatum vel subiectum deficere vel a subiecto ordinem deesse, vel potest proposicio

Sin has properly speaking no being, but is a want.

27. Cod.: *logice*. 34. *esset*. Cod.: *esse*. 35. *primum esse* (sic). Cod.: *p'otim*.

asserta intelligi transitive ut dicat subiecto deesse vel deficere peccatum, quod fit quando subiectum caret peccato; et sic ad utrumque sensum est utile peccatum deesse sive deficere.

Though sin is useful God does not cause it or will it to be.

Sed licet sit utile quod quis peccet, tamen Deus non F vult nec facit quod peccet sed facit illud expediens quod inde sequitur, et sic nec Deus nec raciones exemplares in Deo causant peccatum, cum nullas habeat; nec videtur quod veritates eterne ut futuricio peccati, possibilitas loyca ad peccandum et alie veritates consimiles causant peccatum, cum Deus non requirit ipsas ut homo peccet, sed bene causat cum Deo esse secundum peccati. Verum tamen natura culpabilis et omnia eius accidencia que inficit, ut pronitas ad peccandum, peccabilitas et similia fuerunt causa peccati non Deus, quia tunc posset licenciare hominem ad peccandum et beatificare eum quia peccavit. Mereri quidem potest homo in serviendo Deo et eius beneplacitum adimplendo. Dimissis autem istis dicitur utrumque parentem gravasse peccatum in hoc quod culpam suam nitebatur in Deum retorquere, quia Deus creavit eos liberos et potentes ad resistendum peccato cuilibet et temptacioni cuilibet ad | hoc facto; non enim ne- 233 cessitat Deus hominem ad peccandum nec voluit quod serviret sibi secundum racionem qua peccat, licet voluit quod peccando serviret sibi paciendo quod debuit et peccanti atque ecclesie prodessendo. Oportet enim omnem hominem servire Deo vel agendo vel paciendo quod debet sed non in quantum peccat, licet eo ipso quo peccat secundum racionem aliam servit Deo.

What the sin of Adam and Eve was; pride or greed?

Sed quarto ulterius dubitatur, quis fiat primus actus peccati in quo Adam vel Eva peccaverat; ab actibus enim sumuntur species peccatorum, et videtur sapientem dicere Eccli. X, 15 quod sit actus superbiendi: *Inicium*, inquit, *peccati omnis est superbia*, sed videtur Apostolum I. Thim. VI, 10 dicere quod sit cupiditas: *Radix*, inquit, *cupiditas est omnium malorum.* Verumtamen ante istos actus peccabiles est apostasia, que est a bono aversio, quam oportet fieri omissione Deo debite adherendi. Ideo Eccli. X, 14 prius dicitur *inicium superbie hominis est apostatare a Deo;* et ista vocatur pes superbie. Psalmo

39. Cod.: *adherendo.*

XXXV, 12 petitur: *Non veniat michi pes superbie.* Generaliter ergo loquendo, quicunque actus quo quis primo criminaliter averterit a bono incommutabili ad bonum commutabile, est primus actus quo peccat mortaliter; et omnis talis actus potest vocari actus superbie atque cupiditatis; actus superbie, quia illo actu supergreditur limites creature que (in quantum huiusmodi) debet Deo
234a servire ante omnia et | sibi subici, finaliter pro se ipso in quo deficit quicunque in servicio vel affeccione preponit bonum aliquod ante Deum; et omnis talis actus potest vocari inordinata cupiditas. Sic igitur quicunque actus, quem primi parentes elicuerant deficiendo culpabiliter ab adhesione Deo suo fuit primus actus quo peccarunt mortaliter. Patet ex dicto sepe exposito quod existens in peccato mortali quodcunque cum hoc fecerit peccat mortaliter, quod peccatum per Augustinum super Joh. Omelia XXVII: *Omnibus*, inquit, *bonis Dei ut per singula currere longum sit, male utitur malus et si male utitur substancia actus et quolibet alio bono quod cum malicia morali habuerit, tunc male et culpabiliter facit eciam quantumcunque bonum de genere.* Et eadem est sentencia Augustini super Psalmum CXLVI satis diffuse, ubi postremo sic loquitur: *Si modum nature debitum inmoderacione voracitatis excedis et vinolencia te ingurgitas, quantaslibet laudes de lingua tua sonat, vita blasfemat.* Et racio sua est, quia omnis homo tenetur laudare Deum in perfecta caritate a qua omnis criminosus in quantum talis deficit, ideo oportet defectum huiusmodi esse crimen.

Ex istis colligitur quod primi parentes primo peccaverant omni genere peccatorum; sicut enim est connexio virtutum, sic est connexio peccatorum. Ideo Jac. II, 10
234b dicitur: *Qui offen | derit in uno factus est omnium reus.* Pro cuius declaracione suppono quod omnis virtus vel culpa sit originaliter in voluntate. Secundo suppono quod alia sit volucio confusa et inplicita, alia autem distincta et explicita, et patet tercio quod omnis criminosus est superbus, quia supergreditur limites suos per

All sins are connected together,

15. Cod.: *quicunque.* 17. *Omelia XXVII* deest verbum. 31. *omni.* Cod.: *cum.* Vide pag. 578, l. 10.

17. Non est Omel. XXVII, sed comp. Ennar. in Psalm CIV Opp. tom. IV, pag. 1184 et Serm. XV, Opp. tom. V, pag. 87, et in Psalm. CCCII. 23. Opp. tom. IV, pag. 1638.

obedienciam Deo suo, et sic est invidus, quia nedum vult inordinate malum proximo sed eciam sibi ipsi.

and our first parents were involved in all kinds of sin.

Ex quibus sequitur quod inordinata volucio sapit saltem implicite iracundiam: accidiam oportet necessario inesse, cum pro tempore peccati negligit in divino servicio mancipari. Inordinata vero affeccio boni commutabilis inducit avariciam; pastus eciam quo anima ingurgitatur circa temporalium amorem causat gulam ad quam oportet spiritualem luxuriam cum hoste sponsi ecclesie comitari et sic primi parentes erant omni genere peccatorum irretiti. Nec oportet nos solicitare quis actus anime fuit in eis primo illicitus, sed satis est generaliter opinari quod fuit quidam inordinatus amor ad bonum commutabile, ut puta ad sciendum vel placendum homini contra Deum. Credo tamen quod uterque parens habuit obiectum aut quod errando cepit occasionem ad peccandum, et quod illud obiectum cum vicit racionem clariorem in illis quam iam est in nobis multo forcius quam posteri sunt temptati; verumtamen | ante illam 234c
temptacionem quoad ocium culpabile fuit eis facillimum declinare. Ideo necesse fuit eos primo peccasse mortaliter, cum declinando a mandato dominico necesse fuit quod defecissent a gracia. Ex quibus sequitur quod necessitati erant se corrigere divina influencia. Deus enim est lux que ex se non potest occidere, sed necessario irradiat omnem hominem secundum sui capacitatem; homo igitur aversus a Deo necessario indisponitur ad recipiendum ab eo influencias quoad animum et consequenter quoad omnes alias potencias animales.

The Fall destroyed the harmonic relations between soul and body and so caused death.

Ex quibus sequitur quod ob defectum regiminis cor- G
poris per animam secundum armonicam proposicionem quam Deus instituit necessitati sunt mori, et secundum carnem anime rebellare, nam discrasia proporcionis inducitur, secundum quam proporcionem partes corporis respicerent sese et celum ut in esse perpetuo servarentur, et lex nature dissolvitur, secundum quam corpus anime inpeccabiliter ministraret; et sic rebellio, fomes peccati, corrupcio nature vel quomodocunque aliter nominetur inducta est, racione cuius necesse est animam deficere a lege regiminis et potencia sibi data primarie ut corpori sic disposito necessario insit mortalitas, nam regnum

16. *quod.* Cod.: *quo.* 17. Hic locus corruptus esse videtur. 21. Cod.: *declarare.* 24. Cod.: *se* deest; ib. *corrigere.* Cod.: *corre.* 39. Cod.: *indicta.* 40. *corpori.* Cod.: *corri disposita.*

corporis in statu immortalitatis dependebat a celesti influencia, ab anima et a corpore, cum acciones activorum
234d recipiuntur in passivis | secundum disposiciones eorum; cum igitur corpus ex rebellione ad animam frustratum est ab eius naturali regimine, patet quod necessario tam quoad corpus quam quoad animam sequitur in corpore perpetuo discrasia; aliter enim ageret utrumque in corpus tam continue quam egisset in statu innocencie racione varie disposicionis subiecti, sed tunc quomodo regulassent secundum remississimum gradum immortalitatis corporis; igitur oportet quod nunc regulent indisposicius quam tunc racione indisposicionis subiecti, et sic in via generacionis oportet propter variacionem tam agentis quam passivi quod indisposicius continue generentur semina et corpora filiorum; et sic ex rebellione corporis ad animam dissolvitur armonia secundum quam continue servierunt Domino inculpate; nec restat ab ista discrasia evasio nisi vel reducendo principia ad statum innocencie, faciendo quod sit defectus huiusmodi, vel secundo variando genus accionis nature, vel tercio creando unum novum hominem qui sit principium generis humani spiritualis per graciam; quod est eidem magis conveniens, quia tollere totum genus hominis cum lege agendi et procreandi instinctis non convenit auctori; et cum remanet remissibilitas peccati, necesse est sapienciam incarnari ut sit abbas generacionis spiritualis, ut patet alibi; et sic licet Christus nunquam
235a infirma|retur vel moreretur ex inobediencia corporis ad animam, vel excessu alimenti aut eius carencia, tamen necesse fuit ipsum occidi; et creditur quod corpus eius ex dislocacione a paradiso, ubi susciperet influenciam plus congruam, ex suscepcione aure et cibarii disconvenientis susciperet discrasiam, sed quoad Deum et regimen anime habuit indefectibiliter, ut parentes in statu innocencie, regimen corporale et a regimine spirituali non posset deficere.

The remedy for this was the incarnation of wisdom.

Quinto dubitatur si peccatum originale magis et minus suscipiat; et videtur quod sic. Nam ipsum peccatum est originalis defectus sed aliquis magis et alius minus deficit originaliter in moribus, igitur aliquod peccatum originale est reliquo inequale. Minor suadetur

Original sin admits of more and less.

1. Cod.: *immortaliter.* 3. Cod.: *possis.* 7. Cod.: *aget.* 9. Cod.: *tunc quo.* 12. Cod.: *et dic.* 14. Cod.: *passi.* 32. Cod.: *aure et cibari.*

ex hoc, quod ille qui habet naturalia indisposiciora et plus elongatur a cultu quem in statu innocencie Deo persolveret, magis deficit in moribus, sed homo in pluribus a sua origine multipliciter variatur; licet enim homo non meretur actualiter pro primo instanti esse sui, tamen tam meretur quam demeretur a particulariter pro illo instanti; Christus enim tunc meruit propter aptitudinem unionis; et sic creditur de primis parentibus, licet non tunc elicuerint actum meritorium deliberativum; ille ergo qui habet maiorem ineptitudinem ex naturalibus in factis parencium ad promerendum, tunc videtur in hoc habere maiorem | defectum. Confirmatur: Unus 235[b]
parens sufficit inducere talem defectum in prolem, ut patet de primis parentibus; nec precluditur sed aperitur via posteris ad inficiendum suas posteras proles, ergo quilibet talis adderet ad infeccionem prolis sue; peccata enim concurrencia non excludunt suas infecciones, sed promovent vel adaugent.

God preserved the Virgin, Mary from original sin.

Similiter, stat de Dei potencia absoluta prolem descendere ab infectis parentibus sine macula originalis peccati, ut patet de matre Domini, quam omnes dicunt Deum potuisse preservasse ab originali peccato, licet parentes proximi sint infecti. Sicut ergo Deus potuit simpliciter preservasse, sic potuit secundum plus vel minus preservasse a gravedine quod non fingeretur apcius quam secundum ineptitudinem contractam a parentibus; quia maior carnalis contagio magis inficeret.

In like way he could preserve others partially.

Et hoc foret patens eis qui dicunt peccatum originale esse fomitem peccati; similiter Augustinus Enchiridion XXXIV videtur movere hoc dubium, ubi primo ostendit quod in peccato primi hominis erant omnia genera peccatorum, scilicet superbia, sacrilegium, homicidium, fornicacio, furtum, avaricia et si quod aliud sit peccatum; *parentum*, inquit, *peccatis parvulos obligari non solum primorum hominum sed eciam suorum de quibus ipsi nati sunt, non inprobabiliter dicitur. Illa* | *quippe divina sentencia: Reddam peccata* 235[c]
patrum in filios tenet eos utique, antequam per generacionem ad testamentum novum incipiant pertinere. Cum ergo peccata parentum traducta in filios non possunt

6. *a particulariter* ita cod.: *(a ptic').*

29. Opp. tom. I, 2, pag. 13; non cap. XXXIV sed XLIV.

dici in illis nisi originalia, videtur quod ex multitudine parentum sint originalia cumulata.

Objections. 1. Original sin is mere privation.

In oppositum sunt doctores multi et specialiter illi qui dicunt quod peccatum originale est pura privacio. Nam nec privacio nec negacio potest magis et minus suscipere, ut omnes qui carent vel non habent iusticiam, cum aliter foret medium inter contradicta.

2. Illegitimate children would have more original sin than others.

Similiter, iuxta hanc viam sequeretur, quod genus humanum continue in processu peccaret gravius vel aliter quod proles posset naturaliter non peccare, ymmo nati de adulterio vel incestu propter maioritatem bonitatis complexionis parentum peccarunt minus graviter in sua origine, cum tam peccatum parentum et prolis videntur habere maiorem connexionem quam parentis complexio et prolis peccatum. Ex quo videtur, quod ubi est maior culpa in procreando, foret originalis culpa gravior in procreato.

Case of children dying directly after birth.

Similiter, captis duobus infantibus qui nunquam addiderunt ad peccata originalia sic defunctis, videtur quod pariter punientur et per consequens eque graviter pec-
235[d] caverunt et per idem | omnia originalia forent eque gravia. Nam nullum peccatum est grave nisi de quanto fuerit voluntarium; sed utrumque istorum peccatorum habet tantum de voluntario, ergo et tantum de gravedine pene. Nam omnino est extra potestatem prolis complexio vel peccatum parentum. Deus ergo qui non potest personas accipere differenter, non puniret pariter sibi ingratos dispariter, nec pariter sibi ingratos puniret tam dispariter; ad quid ergo crearet summe iustus et misericors animas tanquam creaturas suas ad tam differenter dampnandum, specialiter cum naturaliter diligunt Deum et nullam actualem ingratitudinem addiderunt?

The first sin was voluntary; so therefore are all that follow, even though caused by infected nature.

H In ista materia stat magna nominis variacio in diversitate opinionis de quantitate originalis peccati. Ideo supposita descripcione predicta, videtur michi probabile quod unum peccatum originale sit reliquo maius. Pro quo notandum quod primum peccatum hominis fuit sic voluntarium quod precessit peccatum nature, ut tota culpa redundet in creaturam, Deo manente inseparabiliter inculpato, et omne sequens peccatum hominis et ex infeccione nature necessitatum voluntarium dicitur, sicut opus hominis voluntarie inchoatum quantumcunque successerit dicitur voluntarium; quia aliter nullum opus

39, 40. Cod.: *hominis et dicitur voluntarium.*

extrinsecum fuerit voluntarium. Et patet eis qui noscunt quod aput Deum sunt omnia preterita vel futura presencia quomodo a voluntate inordinata primi | hominis 236a est omne peccatum originale voluntarium, quia illa voluntas que olym non est causat mediate hoc peccatum, et sic hoc peccatum est nunc voluntarium a voluntate que non nunc causat hoc peccatum, quia illa non nunc est sed prius pro suo tempore causat hoc peccatum et sic denominacio passiva nunc est a denominacione activa que olym desiit esse. Et cum peccatum nature sequitur totum genus peccatorum descendencium ab illo stipite, patet quomodo ex peccato nature et triplicis hostis suggestione necessitati sunt ad peccandum; necessitatem dico ex supposicione non absolutam tollentem libertatem arbitrii.

Reply: Sin is defect, not privation, moreover, privation allows of more and less.

Ad primam instanciam negatur assumptum, cum peccatum sit defectus et non privacio; multa autem que includunt privacionem formaliter suscipiunt magis et minus, ut patet de parvitate et remissione, de tarditate et eis similibus; et sic est de defectibus vel peccatis. Aliter enim nullum peccatum foret reliquo maius, cum secundum hanc viam omne peccatum foret privacio, ut omne crimen foret carencia iusticie et, sicut omnes carentes iusticia vel gracia eque carent, sic omne peccatum mortale foret eque grave peccatum, sicut est eque grave mortale; mors enim non suscipit magis et minus, cum omnes mortui sunt eque mortui. Ideo loquendum est de peccato, ut dicit defectum in moribus, licet carencia virtutum vel non habere graciam consequatur vel precedat eter | naliter. 236b

A son's disposition to serve God is not determined only by the acts of his parents.

Ad secundum dicitur quod prima pars assumpti non sequitur, quia sicut sepe contingit filium esse maiorem et melius complexionatum parente proximo, sic et contingit quod sit corpore disposicior ad serviendum Deo et preveniente gracia de facto addat mentis diligenciam ad perfeccius serviendum; nam naturalis disposicio vel indisposicio non est per se sufficiens ad causandum meritum sive demeritum actuale, sed requiritur gracia et operacio, ad quam disposicio vel indisposicio nature facilitat vel difficultat, sed non per se necessitat; nec indisposicio pro primo instanti prolis per se necessitat ad maioritatem peccati originalis, sed cum hoc peccatum

9. Cod.: *a denominancia.* 16. *negatur.* Cod.: *nature.*

primi hominis quotlibet, cum habet disposicionem naturalem, secundum quam salvari poterit secundum libertatem arbitrii unus facilius et alius difficilius.

Ulterius concedendo quod licet proles post lapsum posset necessario non peccare, tamen necessitatur contingenter ad peccandum, cum iam sit indisposicio posita cum qua non stat quin nascamur filii ire. Sed disposicio alia posset inesse; ideo ut noverunt loyci, quamvis *omne quod evenit necessario eveniet*, omne tamen quod eveniet contingenter eveniet, quia posset non fore, et sic licet Deus posset eciam post lapsum reducere prolem ad temperamentum in natura et moribus, sicut in statu
236[c] innocencie, hoc tamen foret supra naturam | grande miraculum, sic quod discrasia parentum in natura nec in moribus absolute necessitat filium ad peccandum, ut patet Ezech. XXXIII. Utraque tamen parentum indisposicio sepe gravat peccatum originale in filio et continue est ac nobis incongruum que indisposicio magis gravat.

We cannot admit the possibility of a child existing only one instant.

Ad tercium dicitur quod pro primo instanti producti ex traduce est peccatum originale minus vel maius secundum indisposicionem quintuplicem; et illud est peccatum levissimum in illo supposito, cui videtur michi continue superaddi alia peccata personalia, dum homo deficit continue a cultu quem in statu innocencie Deo impenderet; quando autem elicit actum vel opus inordinatum, tunc peccat actualiter; ideo non admittam casum hic positum nisi probatur michi, quia cum anima potest sub remissiori gradu perseverare in subiecto quam noviter copulari, difficile videtur quod homo solum hoc duret per instans.

How infants will be punished.

Sed hoc dato dico quod uterque puniretur in genere suo mitissime et cum hoc unus in casu reliquo gravius; aliis autem prescitis superaddentes nova peccata instantanea oportet superaddere penas sensus, nemo quidem dampnabitur nisi pro peccato proprio quod hic fecit; nec sequitur per locum a simili quod omnia originalia forent eque gravia. Infantes igitur qui gravius peccarunt originaliter gravius punientur, non solum
236[d] quia perpetuo deerit | eis maior originalis iusticia, sed quia perpetuo habebunt sensus vivaces qui dolebunt perpetuo de suo dampno; nec aliter video quod dampnacio foret illis penalis, eciam non tantum quantum

They will grieve for the loss of bliss.

1—3. Hic locus corruptus esse videtur. 26. Cod.: *admittantur*.

penalitas dormientis. Oportet ergo sensus tam vigiles elicere actum complacendi vel displicendi, sed quomodo non langueret concupiscibilis et doleret de perdicione tanti gaudii, quantum scit saltem confuse inesse beatis; aliter enim foret viante beacior habendo quicquid voluerit et nichil mali vellet nisi peccaret actualiter infinite. Volunt igitur doctores, quod non per se pro originali infligitur perpetua pena sensus sed oportet omnem dampnatum habere gravissimam penam omnium sensuum aliunde.

Degrees of righteousness: 1. It must be full (paying God his due).

Unde ad concipiendum quomodo una iusticia vel iniusticia sit maior reliqua, oportet notare quomodo equivoce alia est creata iusticia, alia increata, et utraque dicitur relative ad reliquam. Ille igitur qui complecius reddit Deo quod debet est iustior, et sic oportet notare datum tempus et habitum in comparando iusticiam Domini, sic quod correspondenter ad receptum a Deo reddat sibi pro quolibet plenam laudem, sive fuerit donum naturale sive superadditum, sic quod iusticia consistit in reddicione debiti quoad Deum.

2. continuous,

Secundo oportet notare de tempore iusticie per intercisionem temporum: sunt ut *pannus menstruate* plurimum maculate, sic quod aliqui | 237a habent plus de continuitate temporum et aliqui minus, interpolando plures iusticias.

3. steady.

Tercio vero oportet notare firmitatem habitus quem homo habet ad servandum iusticiam et quolibet istorum trium modorum est unus reliquo iustior; et sic Christus est infinitum iustior humanitus quam aliquis frater suus, cum sit tam plene, tam continue et tam firme iustus quod in eo non potest aliquo istorum modorum reperiri defectus. Quilibet autem nostrum deficit pro primo instanti sui a reddicione Deo laudis debite preceptis et post, quando fit particeps meriti Christi, incorporatus ecclesie crebro deficit. Aliter autem est homo indebitatus pro statu innocencie et aliter pro statu lapsus, cum minus habet de donis naturalibus et magis de donis superadditis et omnino oportet computare Jesum fratrem nostrum ad suplecionem nostre iusticie. Nec repugnat sed consonat quod ad complementum iusticie caveamus iniurias quoad proximum.

20. *in*. Cod.: *et*. 21. Cod.: *de* deest. 22. Hic locus corruptus esse videtur. 33. Cod.: *laudis*.

A righteous man sins venially.

Unde manifestum est quod sicut non possumus habere iusticiam nisi ex gracia, sic habemus inperfecte iusticiam hic in via; unde solet esse contencio inter loycos, si quis simul sit peccator et iustus; sed patet ex fide scripture quod multi sunt iusti viatores, ut patet de Job, de parentibus Christi et Baptiste; et iterum certum est quod cum hoc peccarunt venialiter. Ideo patet quod iusticia et peccatum veniale compaciuntur se simul
237b in eodem subiecto et, cum iniusticia | sit contraria iusticie, patet ex regulis philosophicis (quas hic suppono) quod peccatum veniale non infert subiectum suum tunc esse iniustum; tunc enim idem foret simul iustum et iniustum moraliter, simul virtuosum et viciosum, simul dignum et indignum eodem premio. Ideo solet dici quod iniusticia et peccatum mortale consecuntur se et iusticiam; gracia et peccatum veniale stant simul et suscipiunt magis ac minus sine participio sui contrarii, nec est peccatum veniale iusticia vel iniusticia, cum illi sint habitus et peccatum defectus; nec est iustum quod Petrus sic peccat nec iniustum quod sic peccat, sed non est iustum quod sic peccat; ex quo non sequitur quod sit iniustum, cum multa sint neque iusta neque iniusta moraliter, nam secundum Boetium iniusticia non privative sed contrarie apponitur iusticie; et sic malum culpe sed veniale est quod Petrus sic peccat. Sed sicut non omnis recessus a medio facit hominem viciosum secundum philosophos, sic non omne peccatum inducit crimen vel iniusticiam; iustum enim et iniustum sunt contraria immediata sicut virtus et vicium; et sic iustus peccando male sed non viciose nec dampnabiliter nec virtuose peccat, non enim oportet immediate quod virtuose aut viciose faciat leve malum, et tale malum remittit iusticiam; nec est iustum nec iniustum moraliter, sicut oportet omnem hominem esse.
237c Sophista autem | arguit, cum solum quomodo iustus est peccat, et solum iuste est, videtur quod solum iuste peccat; sic enim iuste et meritorie facit malum de genere; quare igitur non excusat gracia ne male faciat?

Sin is a default which is not inconsistent with a habit of righteousness.

Original sin is voluntary, since it comes of the voluntary sin of Adam.

Sed redeundo dico ulterius de voluntario, ut videtur michi, quod omne peccatum originale sit voluntarium voluntate inordinata primi hominis, sed ipse non peccat

4. Cod.: *similis sit.* 9, 10. Cod.: *contrarie iniusticiae.* 14. Cod.: *et* deest. 36, 37. *solum iuste;* ita cod.

formaliter quocunque peccato sui generis, licet faciat mediate tale peccatum sicut generans vel accipiens facit hominem vel mortem hominis sequentem post mortem facientis, sed facit illa antequam moriatur et antequam sint facta, et sic Adam nec nunc peccat, nec nunc vult aut facit hominem peccare, sed quando vivit in terris, et sunt ista sibi, et de omnibus illis accipit indulgenciam. Infans autem vult peccare voluntate implicita et confusa nec habet maioritas peccati attendi penes magis voluntarium. Et quantum ad materiam de potestate prolis dicitur communiter quod res habet triplex esse creatum, scilicet in causis creatis, in esse individuo existencie, et in fructu vel effectu; primo modo omnes homines fuerunt in specie humana et primordiali materia, sicut et totum genus hominum fuit in Adam, et sic dicitur fuisse in potestate cuiuslibet peccatoris declinasse peccatum, sicut dicitur omne peccatum sequens in homine fuisse in peccato primi hominis | tanquam in sua causa, et omne peccatum 237[d]
causaliter precedens fuisse in peccato sequente tanquam suo fructu. Sed detecta illa equivocacione et limitato sensu ad esse individuum rei, videtur quod sicut proles est laudanda propter illud quod est extra suam potestatem, ut patet de originali iusticia, sic est culpanda propter originalem iniusticiam, quia scit per ipsam vel suum creatum principium quod est idem cum ipsa quo minus habeat talem iusticiam. Ideo vel non laudemus hominem propter originalem iusticiam vel culpemus eum propter originalem iniusticiam. Sicut enim proles participat merito sue originis, sic participabit de pena. Specialiter contrahit peccatum proprium quod est fundamentum in esse naturali contracto a sua origine. Verumtamen aliter sumus laudandi atque culpandi adeo propter tale originale et aliter propter maculam vel virtutem elicitam; ideo laudem illam vel vituperium ignorat Aristoteles, et sic gravius peccantes originaliter sunt Deo magis ingrati. Ideo sicut beneficencia sua precedit beneficenciam humanam, sic prius laudat vel culpat quam homo, cum debet prius homine exigere servitutem ex prioritate sui dominii. Ad ultimam conclusionem inanem dicitur quod Deus creavit animas quas scivit esse dampnandas ad benefaciendum sue

A thing has a threefold created being; 1. in its causes, 2. in its existence, 3. in its effect.

Why the reprobate were created.

42. Cod.: *sui*.

universitati, eciam ipsis dampnatis et ad ostendendum secundum diversos gradus suam sapienciam. In hoc 238a enim ostendit dampnatis | suam misericordiam et sic utrobique servat Deus suam iusticiam, sapienciam et misericordiam, neminem premians vel puniens sine causa sed indifferenter secundum quod convenit sue misericordie utrobique. Unde sicut dampnati naturaliter diligunt Deum, sic superhabundanter et previe dat illis esse, ymmo omnes dampnati superaddunt ingratitudinem, K sic quod misericorditer puniuntur. In omnibus istis oportet cavere de loco ab insufficienti similitudine, ut hii arguunt ex similitudinibus predictis, quod fons vel radix purgata non inficeret quod exinde producitur, nec heres reconciliatus de forisfactura non exhereditabit amplius genus suum. Igitur, cum Christus purgavit et reconciliavit perfecte genus humanum, videtur quod non forisfaciet amplius pro suo genere; cum enim omne generatum sit quodammodo a suo simili, videtur quod parentes mundi ab originali non generabunt originaliter maculatum. Pro talibus oportet notare similitudinem quantum pertinet veritati; nam aliud est solvere reatum hominis reducendo ad primam innocenciam sine vescimento pene vel culpe, et aliud est solvere reatum quoad dampnacionem pena in memoriam remanente; et isto secundo modo redemit Christus genus humanum. Non enim restituit hominem immediate ad immortalitatem et plenum statum innocencie, sed quasi incarceratum posuit eum in valle lacrimarum cum multis 238b pena | litatibus et fomite peccati, sic quod in isto libero carcere positus necesse habeat venire ad finale iudicium, secundum quod se gesserit salvandus finaliter vel dampnandus. Et hec racio quare oportet nos incarceratos dolendo continue conteri de peccato, et ita, sicut persona cui reatus dimittitur habet in se discrasiam mortalitatis et fomitem peccati, sic necesse est quod generet prolem leprosam et insufficientem servare originalem iusticiam et per consequens oportet prolem sic lapsi deficere a iusticia originali; et sic patet quod primus peccans originaliter vel actualiter generat peccatorem, sed non oportet quod immediate sit talis qualis immediate producitur. Et si queritur cur Deus

Christ's redemption did not restore men to the state of innocence

3. *dampnatis*. Cod.: *dampnabilitas*. 5. *puniens*. Cod.: *premens*.

The actual scheme of redemption is better; 1. because the world is more perfect, 2. because it does not break the laws of nature at first ordained, 3. because man is safer.

tam incomplete redemit genus humanum, melius enim fuisset quod singulos ad statum primevum innocencie reduxisset: hic dicitur quod iste modus redimendi est conveniencior propter multa, primo quia mundus est exinde perfeccior, cum dampnati augent ad mundi perfeccionem, ut alibi explanavi; secundo quia consonum fuit quod auctor nature servaret leges agendi nature quas dissolvisset, si vel corpus inobediens anime non secundum disparem influenciam regulasset vel si discrasiatum agens corpoream non discrasiatam sobolem sed simile ut in statu innocencie procreasset; tercio quia status iste est securior atque complecior; securior quia tunc | [238c] homo fuisset tam labilis vel audacior ad peccandum quam in primo statu innocencie in quo non stetit nisi per morulam. In isto autem statu est genus humanum penalitate domitum, timore iudicii concussum, ex pugna cum hostibus meritum suum auctum et quocienscunque peccaverit ex verbi incarnacione remedium est paratum, *fundamentum autem aliud* redempcionis *nemo potest ponere preter Christum qui* semel *positus est* pro semper. Ideo sicut Dei perfecta sunt opera creacionis sic et recreacionis.

Sed notandum quod, sicut nemo gaudet hereditate paterna carnali nisi fuerit ab eo legittime generatus, sic nemo gaudebit hereditate secundi Adam, Christi Dei nostri, nisi ex eo fuerit legitime generatus. Et de illa generacione ex Deo loquitur scriptura Jac. I, X, XXI, III, IV et V, et quamvis Cesar noster semper meliorando procedit, tamen ad illam generacionem generatum active concurrere, quia aliter non foret vita meritoria, ideo sicut Deus non potest statuere talem legem quod eo ipso quo quis fuerit filius Ade habebit hereditatem regni, sic nec potest deficere quin spiritualiter legittime generatus sit filius regni, aliter enim destrueret libertatem arbitrii. Ideo successio hereditiva christiana secundum patrem Christum nostrum est longe alterius perfeccioris modi | [238d] quam successio hereditiva temporalis generacionis humane, ut patet alibi.

15. Cod.: *merulam*. 27, 28. Cod.: *Jac. primo 10a;* sequitur lacuna; *21o, 3o, 4o et 5o*. 30. *concurrere*. Adde: *oportet*.

19. I. Cor. III, 11.

Sexto et ultimo dubitatur de legitimitate generis spiritualis et de peccato in Spiritum Sanctum, nec non de dignitate ad mercedem.

No one is legitimately born of God, unless God has predestinated him and given him power, wisdom and love.

Quo ad primum notandum quod generacio spiritualis non est legittima nisi Deus predestinaverit, dando sibi potenciam correspondenter ad Deum patrem; secundo nisi Deus graciose donaverit sibi sapienciam ad actualiter merendum correspondenter ad Deum filium, et tercio nisi Deus graciose donaverit sibi filialem caritatis perseverenciam correspondenter ad Deum Spiritum Sanctum; et sic quicunque caruerit ista terna generacione peccat in Spiritum Sanctum, quod est peccatum finalis inpenitencie, durans usque ad mortem. Et sic intelligo dictum sancti Evangeliste I. Joh. V, 16, 18: *Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis. Scimus quia omnis qui natus est ex Deo non peccat sed generacio Dei conservat eum et malignus non tangit illum.* Et prima Joh. III, 6, 9: *Omnis qui in eo manet non peccat, et omnis qui peccat non vidit eum, nec cognovit eum.* Et sequitur: *Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet et non potest peccare quoniam ex Deo natus est.* Talia sunt multa dicta scripture nimis subtilia que homo non concipiet nisi intelligat generacionem istam; et hoc peccatum quod autonomatice dicitur peccatum, quia est
239ª infinitum gravius | quam aliquid reliquorum. Et sic intelligo beatum Bernhardum in De Amore Dei capitulo V, ubi exponendo predictam auctoritatem Johannis *Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit: Petrus*, inquit, *cum peccavit, caritatem non amisit, quia peccavit pocius in veritatem quam in caritatem.* Ille, inquam, peccat in veritatem qui peccat ex ignorancia sapiencie opposita, et hoc in medio vite non obduratus usque in finem. Ille autem peccat in caritatem et Spiritum Sanctum qui usque ad finem vite remanet obduratus; nam Spiritus Sanctus qui est persona ultima, qua nec est nec potest esse persona origine posterior in Deo . . . et patet ex istis iuxta dicta proximo capitulo quod caritas quam habet quicunque generatus modo predicto ex Deo qui solus est filius Dei simpliciter sicut stat cum mortali
L peccato citra peccatum in Spiritum Sanctum, sic re-

27. Non De Amore Dei sed De Natura et Dignitate amoris divini, non cap. V sed VI. 37. In Deo; hic aliqua desunt.

The reprobate sin against the Holy Ghost and cannot obtain grace.

pugnat peccatum in Spiritum Sanctum. Prescitus autem sicut est in gracia et caritate momentanea que vocatur gracia secundum presentem iusticiam, sic habet iniquitatem momentaneam sibi oppositam. Sed sicut nunquam excidit a peccato in Spiritum Sanctum, nunquam habet caritatem consummatam. Et sicut non potest ab illo peccato excidere, sic non potest graciam illam adquirere. Et hec est causa (ut arbitror) quare Deus ordinavit ista duo esse mundo abscondita ut tollat ab eo occasionem temerarii iudicii et non cece excommunicet filios Dei, quos malignus non potest tangere vel | nocere secundum 239b faciem et signa sensibilia temeritate phariseica iudicando. Caveat tamen fidelis ne dividat opera Trinitatis, credendo quod una persona facit aliquid quod non facit reliqua, vel quod homo potest peccare in unam personam non peccando in reliquam, cum omnes sint una simplex essencia, sed idem secundum alium modum personalem facit una persona opus extrinsecum et secundum alium modum idem secundum aliam racionem facit reliqua, sic secundum disparem racionem peccatur appropriate in secundam personam vel terciam; et tamen quolibet tali peccato communiter peccatur in quamlibet.

It is objected that, since at our creation we are predestinate or reprobate, we cannot merit bliss.

Sed obicitur communiter quod nemo potest mereri beatitudinem, quia non potest mereri filiacionem, eo quod non potest mereri predestinacionem et, cum Deus sit pronior ad premiandum quam ad puniendum, videtur quod nemo potest mereri dampnacionem; cum enim personam mereri sibi sit dignificare se ad premium, et quam primo persona creata est est predestinata vel prescita et per consequens digna beatitudine vel dampnacione, videtur quod non est in potestate creature istam mercedem mereri; quicunque enim facit dignitatem vel quicquam aliud tam ipse quam accio sua precedit factum. Et eodem modo videtur quod nemo meretur filiacionem, cum sit proprium Dei adoptantis in prima gracia dare filiacionem adoptivam et per consequens nemo meretur beatitudinem convertibilem. |

We merit bliss through prevenient grace, or hell by our own folly.

Hic sepe dixi quod extendendo mereri ad bonum et 239c malum quod vocatur specialiter demereri, homo meretur tam beatitudinem quam dampnacionem; beatitudinem preveniente gracia et dampnacionem ex propria stulticia; et sic ut dicitur communiter homo non meretur ex se

16. Cod.: *in* deest.

sed ex prevencione gracie beatitudinem iuxta illud Apostoli Rom. IX, 16: *Non volentis neque currentis sed Dei miserentis est;* sed ex se peccat, cum Deus nec auctorisat nec necessitat hominem ad peccandum; sed ex se est nichil secundum Apostolum Gal. VI, 3 *cum ex se est* peccator quod est quodammodo esse *nichil.*

The limits of desert; how far the gifts of grace are a reward.

Sed ulterius notandum quod non oportet si homo meretur unum convertibilium, tunc meretur quodcunque secum convertibile, ut Petrum habere *B* premium et Deum scire velle vel ordinare quod habeat datum premium sunt convertibilia quoad consequenciam, et Petrus meretur primum et super secundo non cadit meritum cum sit eternum. Nec oportet si Petrus meretur, quod sic punietur; et hoc est causa efficiens, quare Deus scit ipsum sic premiare, ergo Petrus meretur Deum scire ipsum sic premiari. Oportet enim quod premium illud tempore sequatur meritum. Et patet quod non sequitur: Petrus non potest mereri sibi filiacionem quod requiritur ad beatitudinem, ergo non potest mereri sibi beatitudinem; conceditur ergo, quod nemo potest sibi mereri
239[d] predestinacionem cum sit eterna | si est; nec quisquam potest mereri sibi primam graciam vel filiacionem Dei, licet possit mereri sibi beatitudinem, que finaliter tempore consequetur. Unde solebam dicere quod mereri est creaturam racionalem singulariter dignificare se ad mercedem tempore consequente; quamvis enim extense loquendo debet facere predestinatus, continue facit quod sit predestinatus, sicut continue facit quod beatificabitur. Verum tamen illa non est faccio simpliciter sed faccio incompleta, cum veritas contingens facta vel causata precessit eternaliter factibilitatem; faccio autem simpliciter est, quando agens pro mensura temporis facit effectum, quando ille effectus non est. Sic ergo predestinacio beatitudinis, futuricio et similia non poterunt esse merces, licet sint concomitancia cum mercede; loquor autem de illis formaliter, ut sunt res racionis; essencialiter autem loquendo Deus dicitur merces vel premium, quia est obiectum quo beatus essencialiter premiatur, sed non est formaliter premiacio, quia omnis talis est contingens et temporalis presupponens meritum precedens tanquam causam simpliciter; nec est inconveniens quod unum eternum dependeat ab effectu tem-

39. Cod.: *puniatur.*

porali, ut preordinancia divina dependet a preordinato in racione obiecti, non in racione cause formalis vel efficientis simpliciter, ut hic supponitur; et sic unus potest mereri alteri primam graciam sed non predestinacionem; et sic cause quare Deus predestinat Petrum est Petrus, racione quod facit ad | hoc. Causa autem 240[a] finalis per se est solus Deus.

Sed ulterius dubitatur, quomodo quilibet prescitus infinitum gravius peccat quam predestinatus. Videtur enim primo sequi ex hoc quod nemo cui non sit ad hoc specialiter revelacio excommunicaret alium vel puniret pro crimine quod nescit utrum faciat contra decretum Dei. Sed dicitur quod licet ex caritate punire predestinatum et precludere sibi communicacionem fidelium et recepcionem ecclesiastici sacramenti, sed oportet omnino quod hec fiant intencione proficiendi punito et ex pura caritate Christo ecclesie et punito; nec hoc obest predestinato sed proficit, cum Deus continue eque diligit eum eciam et peccantem mortaliter. Periculosum est autem aliter excommunicare. Secundo obicitur per hoc quod iuxta istam sentenciam quilibet predestinatus mereretur beatitudinem eciam peccando mortaliter et quilibet prescitus demereretur eciam promerendo, quod videtur repugnare omni scole. Et consequencia sic probatur: Gracia momentanea facit prescitum mereri quicquid in ea fecerit, sed infinitum maior est gracia predestinacionis eciam in peccante quam est aliqua gracia in prescito, igitur multo magis ipse meretur beatitudinem cum tanta gracia quicquid fecerit. Confirmatur ex dicto Augustini dicentis quod expedit tales incidere in peccata notoria. Si ergo expedit ad beatitudinem acquirendam | sic quod exinde sunt beatitudini 240[b] propiores, videtur, quod ut sic beatitudinem promerentur. Hic dicitur notando assumptum, cum mereri sit digni- M ficare ad premium, suspenditur ergo caritas predestinacionis in peccante mortaliter et excludit actum merendi, et sic intelligo Bernhardum ubi supra capitulo VI: *David*, inquit, *cum peccavit caritatem non perdidit, sed obstupuit quodammodo in eo caritas ad vehementem temptacionis actum et caritatis in eo, nequaquam facta est abolicio, sed quasi quedam soporacio*. Caritas ergo predestinati peccantis non minoratur, sed per peccatum

37. Cod.: *cap. XI*. Correxi. ib. *Bernhardi*. 41. Cod.: *obelicio*. 42. Cod.: *predestinate*.

momentaneum superadditum suspenditur a merito actuali; et correspondenter ex opposito peccatum presciti suspenditur, cum actualis criminis racio est sopita et racio meriti momentanei introducta; habituale tamen meritum sive demeritum manet continue. Et pro dicto Augustini notandum quod dupliciter aliquid est expediens, scilicet per se et directe ut opera virtuosa et per accidens ac indirecte ut peccatum et alia mala moris. Et propter talem expedienciam non oportet crimen tolli cum mala expediunt; sed virtus foret tunc vicium et meritum hominis foret demeritum, ideo dicitur quod predestinatus criminosus demeretur, sed virtute gracie predestinacionis
240[c] illud peccatum est | occasionaliter sibi expediens, sicud prescitus meretur sed occasione peccati finalis inpenitencie meritum illud nocet, verumtamen peccati continuacio plus noceret.

It is objected that predestination makes sacraments and even God's grace superfluous.

Sed tercio obicitur contra vicesimam quartam questionem capituli proximi qua dicitur quod nullus prescitus meretur beatitudinem, nec aliquis predestinatus dampnacionem, nam tunc nullus predestinatus haberet peccatum originale, cum salvarentur necessario eciam sine baptismo, nec originale presciti baptismate deletur, cum sit infinitum gravius quam originale predestinati.

Similiter, tunc tolleretur absolucio et peccati remissio, cum omne peccatum predestinati sit per se remissibile et nemo scit utrum tali amore vel odio sit dignus et per consequens utrum absolvit vel absolvitur.

Similiter, tunc tolleretur evidencia sanctorum de immensitate divine gracie et omnipotencie in remittendo peccata, cum omne peccatum predestinati oportet remitti de rigore iusticie, eo quod Deus non posset pro illo dampnare vel prescitum salvare; quod videtur utrobique sonare blasfemiam et repugnare legi ecclesie de indulgenciis.

Hic supponitur sentencia dicti proximo capitulo quod gravitas cuiuscunque peccati attenditur penes taxacionem
240[d] divinam sic quod proporcionaliter ad eius gravedinem punietur, nec est dignum plus puniri quam Deus decreverit, quia tunc aliquid esset iustum quod est decreto Dei contrarium, cum omne dignum sit iustum et econtra, licet secundum disparem racionem.

Baptism is as much predestined as salvation.

Ad primum dicitur negando consequenciam, cum secundum Apostolum peccatum transiit in omnes homines;

6. Cod.: *est* deest. 22. *baptismate*. Cod.: *baptisante*. 37. *quam*. Cod.: *quod*.

conceditur tamen quod, sicut omnis predestinatus necessario salvabitur sic necessario baptisabitur baptismo flaminis et tamen contingentissime potest dampnari et non baptisari; et sic peccatum originale presciti deletur incomplete cum reddit racione finalis inpenitencie, licet non secundum ultimum singulare. Nec est defectus huius dileccionis simpliciter in sacerdote baptismi sed in vecordia baptisati qui finaliter perseveraret.

No sin is to be compared for gravity with that of final impenitence which alone causes dampnation.

Et quantum ad gravedinem peccati dicitur quod dupliciter mensuratur, scilicet per se vel per accidens; quantum ad racionem generalem peccati originalis nude et per se consideratam nullum in gravitate excedit reliquum quamvis diversificentur secundum raciones speciales; nec habet aliquod peccatum citra peccatum finalis inpenitencie gravedinem vel dignitatem ad penam per se preter penam essencialem que est privacio amicicie Dei et privacio boni virtutis et meriti, quam philosophi non considerantes de dampnacione perpetua posuerunt; ipsum autem peccatum in Spiritum Sanctum habet per se dignitatem vel gravitatem, ut perpetuo puniatur. Ideo ipsum est sic per se dampnabile, | alia autem peccata 241[a]
ipsum concomitancia per accidens accipiunt ab ipso gravedinem et dampnabilitatem et sic quodcunque peccatum presciti est in infinitum gravius quam aliquod peccatum predestinati concomitans per accidens ad peccatum finalis inpenitencie. Unde Deus non dampnat aliquem perpetuo nisi superaddat ad peccatum originale vel temporale peccatum finalis inpenitencie sicut nec beatificat aliquem nisi filium communiter ad Trinitatem tripliciter adoptatum.

All sins of the predestinate are pardoned.

Ad secundum patet quod oppositum sequitur ex dictis, cum omnis predestinatus necessario absolvitur simpliciter a quocunque peccato quod fecerit, sicut et omne peccatum suum de necessitate et supposicione remittitur. Sed et presciti habent absolucionem et remissionem peccatorum suorum licet inperfecte racione sue finalis stulticie.

The pardon is through the accident of predestination; the sin in itself is as great as if committed by the reprobate.

Ulterius dicitur quod omne peccatum predestinati est per accidens remissibile, quia ex gracia predestinacionis qua peccator potest carere sed non ab ea cadere, cum illa non potest desinere. Ex quo patet quod predestinatus potest dampnari pro quocunque mortali quod commiserit sicut prescitus de quocunque peccato temporali potest

13. Cod.: *durisificentur*. Cf. De Civ. Dom. I, 74 l. 4 et not. crit.

simpliciter absolvi, cum potest esse predestinatus et predestinatus potest esse prescitus, cum sint contingenter huiusmodi sed non accidenter loquendo de accidente separabili. Et patet quod falsum assumitur, quod omne peccatum predestinati est per se remissibile, cum non sit remissibile nisi per accidens, qualiter tam peccatum
241b presciti quam peccatum predestinati remitti poterit ex gracia Spiritus Sancti dantis perseveranciam finalem in bono. Sed mussitatur quare Deus tam differenter dat suis hanc graciam; ad cuius solucionem valet dictum Apostoli Rom, IX, 21 quod sicut figulus *habet potestatem de eadem massa facere unum vas vineum et aliud urinativum*, sic Deus de massa terre et genere anime facit inculpabiliter et racionabiliter alios filios regni et alios dampnabiles induratos; *igitur*, inquit Apostolus, *quem vult indurat et cuius vult miseretur*. Notandum tamen quod neminem sic indurat in via citra peccatum finalis inpenitencie quin posuit in sua libera potestate utrum salvari voluerit vel dampnari; nam preordinacio dura non absolute necessitat, sed necessitate ex supposicione cum qua stat potencia ad oppositum; et summa radix continencie est in voluntate divina cuius non est causa ulterior querenda; verumtamen nichil fit a Deo ex indifferencia sed ex racione certissima, ut Deus indurat hominem hoc est gravat eum vel impossibilitat ad
N resipiscendum ex peccatis prioribus hoc exigentibus. Illa autem induracio, cum sit iusta difficultacio, non est peccatum sed pena peccati et sic neminem ordinat ad penam vel gloriam nisi propter perfeccionem ordinis
241c universi; et sic tale est causa | sciencie Dei et illud absolutum in divina sciencia est eius causa et sic Deus prima causa omnium, ut sepe exposui. Et ita sicut nemo scit nisi cui revelatum est distincte utrum sit predestinatus vel prescitus, ita non scit hic utrum sit simpliciter absolutus sed spem debet habere et signum firmans spem talem; signum est si post soporem temptacionis redeat penitencia fructuosa, vigil reminiscencia de hora mortis et die iudicii, et tercio si habet zelum iusticie et processus prosperi domus Dei; talis enim licet permittat eum Deus cadere, non tamen exhereditat eum

Why God distributes his grace so variously.

No one can know if he is predestinate, but there are signs which may give him hope.

19. *posuit*. Cod.: *pot*. 26. *hominem*. Cod.: *phoem* = *philosophantem*.

16. Rom. IX, 18.

sed castigat ut filium. Et ne quis presumat ex scintilla istorum signorum peccare audacius, posuit Deus probabilitatem in hiis signis et non absolutam veritatem connexionis.

Forgiveness and grace have their source in God only.

Ad tercium dicitur quod falsum assumitur, nam solus Deus potest autonomatice peccata dimittere, graciam dare pro peccato per se satisfacere, aut a peccato ad iusticiam revocare; quando autem tales denominaciones attribuuntur eius vicariis, hoc est, ut eius instrumentis valde equivoce. Racio primi est: Nemo potest peccare nisi principaliter peccet in Deum, ideo nemo potest peccatum remittere nisi principaliter remittatur peccatum in Deum, cum illo remanente nullum peccatum mortale dimittitur; quia auctorisans omnem remissionem offenditur. Sed quis tantum insaniret | ut dicat creaturam 241d

His vicars are but his instruments.

autonomatice remittere Dei iniuriam, ymmo in quantum Deus concedit vicario suo potestatem ad hoc ipsemet prevenit remittendo, cum remissio stat in sola acceptacione divina, et conformiter solus Deus dat sic graciam, quia acceptat creaturam ad suam amiciciam, quod si eius vicarius ut rex vel episcopus facit instrumentaliter quevis signa et Deus antecedenter vel consequenter remittit peccatum vel dat graciam, non propter ea remittit peccatum vel dat graciam, sed sicut saira non intelligit vel edificat licet instrumentaliter ad hoc iuvat, sic est de Dei vicariis. Nolo tamen offendere doctores qui equivocando aliter sunt locuti, et sic de per se satisfaccione constat quod omnis pure homo in statu innocencie teneretur Deo quantum sufficeret reddere eciam pro se ipso; multo magis tenetur, quando ita lapsus est noviter offendens impotens et negligens. Quomodo ergo sufficeret per se satisfacere pro se et aliis, ymmo (ut sepe dixi) quod talis satisfactor sit Deus et homo?

No man can make satisfaction for himself, much less for others.

Justification is a greater exercise of power than creation.

Quantum ad quartum dicunt sancti doctores quod plus est iustificare impium quam creare mundum; quia utrobique requiritur tanta potencia et in primo non, sed in secundo est resistencia. Unde hii dicunt quod peccatum infinitum distat a iusticia et a qualibet creatura; ideo oportet quod sufficiens hanc distanciam tollere sit potencia infinita, hii dicunt, quod solius Dei est facere Dei filium, cum adopcio que ad hoc | requiritur sit in- 242a
communicabilis creature, et hii dicunt quod nedum requiritur peccatorem noviter creari, sed fieri quodam-

23. *saira;* an: serra.

modo Jesum Christum, ad quam ydemptitatem requiritur potencia infinita. Unde quicunque non dilexerit Deum ut Deum, finaliter omnia peccata eius sive originalia sive personalia redeunt quoad fructum perpetuo condempnanda, eo quod per nullius talium peccatorum debite satisfactum est; quod patet per deducens ad inpossibile ut, posito quod Petrus prescitus peccet gravius originaliter et actualiter quam Paulus predestinatus et recipiat uterque baptismum et penitenciam, Paulus fructuose penitendo, Christum induendo et cum adiutorio Trinitatis quantumlibet promerendo, tunc arguo sic: Paulus vix satisfecit pro peccato suo cum toto adiutorio quod habuit ex Deo, sed Petrus gravius peccavit, nec tantum adiutorium habuit ad satisfaciendum, ergo Petrus non satisfecit pro peccato suo, ideo cum stulte recidivat et ingrate perseverat eciam infinite, non restat nisi ut perpetuo satispaciatur; non enim consonat divine iusticie ut exigat maiorem satisfaccionem remittendo peccatum levius filii gracioris et pro minori satisfaccione dimittat peccatum gravius filii plus ingrati; tunc enim plus iuvaret inimicum quam filium; et patet quod Deus ante cuius oculos sunt omnia preterita et futura, non dimittit peccatum simpliciter, nisi vere penitens habeat |
242b saltem in fine verum propositum amplius non peccandi. Aliter enim remanet hostis Dei implicans invasionem potencie Dei nolens recognoscere humiliter eius peccatum. Inpugnat eciam sapienciam Dei filii, cum nunquam habet nisi falsum propositum amplius non peccandi; ideo cum Spiritus Sanctus discipline efuget fictum, talis nunquam sperans nisi false beatitudinem non est dignus ad tantum finaliter adiuvari; debet enim omnis homo eciam prescitus vere sperare beatitudinem. Unde quia continue credit falsum sic sperando, continue peccat in spe; ideo talis mendax nunquam fuit dignus beatitudine, cum predestinatus condicionis opposite vix sit dignus. Nam lex dignitatis ad tantum premium limitatur ad filios Dei in gracia finaliter consummantes. Unde licet prescitus mereatur ad tempus, Deus tamen, qui novit qui sunt eius, et quomodo talis in fine deficiet, non diligit eum ad tantum ut dignificet et iustificet ad beatitudinem, dat tamen mercedem magnifice pro ista

If a man does not finally love God, all his sins come back upon him.

The good works of the reprobate are rewarded by a mitigation of punishment.

20. Cod.: *dimitas*. 29. *efuget fictum etc.* Hic locus corruptus esse videtur.

temporali virtute, cum preter premium ad virtutem essencialiter consequens dat mitigacionem pene perpetuam; unde signanter dicit Veritas, Matth. XX, 4: *Ite et vos in vineam meam et* non eo ipso dabo vobis denarium, sed *quod iustum fuerit dabo vobis.* Et patet quod omne peccatum predestinati oportet remitti ex immensitate divine gracie; cum Deus posset pro illo dampnare sicut prescitum | [242c] potest salvare, licet unum in alterum non posset vertere propter distanciam infinitam. Nam linea recta infinita non posset girari in vacuo infinito. De indulgenciis vero est sermo alibi; unde (sicut tetigi superius) sancti dicunt Deum dimittere peccatori non solum peccata que habet in actu sed omnia que habet in potencia, sicut Petrus et ceteri apostoli omnia temporalia que habere potuerunt reliquerunt; ideo habuerunt immensum premium, ut notatur Math. XIX. Et sic cui magis peccatum dimittur magis diligit, ut patet Luc. VII; nam aggregatum ex peccato actuali et toto peccato potenciali est obiectum beatitudinis ad diligendum Deum, qui omnia ista graciose dimiserat; cum sciunt se fuisse in confinio inter baratrum prescitorum et celestem vitam predestinatorum, et ubi fuit summa contingencia ad lapsum in baratrum, Deus eos ex sua misericordi gracia preservavit; verum tamen inter dimissionem peccatorum actualium et peccatorum potencialium est quedam diversitas, cum secundum racionem qua peccata illa incusserunt maius periculum propter eorum actualem gravedinem, videtur esse maior racio dileccionis iuxta parabolam Christi Luc. VII de Maria; et Luc. XV, 7 dicitur quod *gaudium est in celo super uno peccatore penitenciam agente quam super* | [242d] *nonaginta novem iustis qui non egent penitencia.*

God forgives the sinner not only for actual, but also for potential sins.

In oppositum videtur racio maioris dileccionis; nam plus foret misericordie et amoris graciose preservare reum a periculo, ne actualiter puniatur, quam permissum incidere relevare. Sic enim mater Dei magis dilexit propter preservacionem huiusmodi, quam Magdalena propter liberacionem a crimine actuali.

Hic videtur michi quod utrobique est racio summe diligendi Deum; sicut beati tam angeli quam homines

35, 36. *premissum* in cod.

11. De Ecclesia cap. XXIII.

Forgiven sinners and the righteous have equal grounds for loving God. The various ways in which Christ redeemed mankind.

confitentur Domino, quoniam bonus secundum istam duplicem racionem. Verumtamen tota ecclesia est unus peccator agens penitenciam; super quo cum capite suo est maius gaudium quam super tota multitudine angelorum. Peccator autem eiusmodi non fuit Christus et ut creditur nec mater eius habet istam racionem super se gaudendi; illi autem beati quorum voluntas secundum alteram istarum racionum magis attenditur, magis gaudent, ut Maria magis attensa est Symone, quia licet uterque pariter possit peccare, tamen dimissio actualis plus proficit sibi per accidens; et sic licet in se sit utrobique par racio diligendi, tamen contingit quod alteruter aliunde ex accensione spiritus plus diligat. Et istam continenciam racionis innuit Christus subtiliter reprimendo superbiam et iudicium temerarium pharisei; nec dissonat creatorem dimittere quod non facit, cum homo dimittit debitum quod debitor nec solvit nec
243[a] sufficit solvere, sic Deus | dimittit omne quod peccator predestinatus sibi solveret nisi illud ex sua misericordia relaxaret, quod est nobis incognitum; ideo debemus ipsum diligere quantum sufficimus; ipse enim novit peccabilitatem a cuius actu liberati sumus sicut novit multitudinem defectuum originalium iusticiarum, qui omnes defectus, licet sint multa originalia in eodem homine, sunt tamen unum peccatum originale. Et patet quod sicut tam Deus quam homo dimittit debita, que nunquam fuerunt, et per consequens que nunquam fuerunt debita vel debuerunt solvi, sic redimit et liberat hominem a pena et morte eterna quam nunquam meruit. Potest enim debitum dimitti dupliciter, vel quod moveat res debita et eius solucio remittatur vel quod fiat misericorditer, ut suo tempore non sit debitum. Primo modo equus vel aliud usibile est debitum et creditor misericorditer dispensat ne sibi reddatur; secundo modo creditor dimittit debitum quod nec fuit nec erit dum misericorditer dispensat cum in potente vel non habente ne sibi imputetur, licet non reddat; et patet quod non oportet si Petrus dimittit debitum quod illud debitum fuit vel erit aut debuit dari, dimittere enim est verbum ampliatum.

Et secunda pars conclusionis patet de homine Christo qui ineffabili commercio redemit genus humanum tam

5. Cod.: *modi* deest.

varie a pena et a morte, quibus nunquam fuit dignus; redemit enim Christus quosdam | (243b) ad beatitudinem, quosdam ad pene perpetue mitigacionem et quosdam ad secundariam perfeccionem. Primomodo solum redemit predestinatos; secundomodo redemit dampnatos et terciomodo videtur redimere totum mundum, ut patet alibi; nec est putandum, quod predestinati quos redemit perditi erant ab eo simpliciter, cum semper habuit ut suos filios, sed perdiderunt beatitudinem vie; et ipse perdidit in eis ministracionem innocencie et ad tantum dicuntur perditi et redempti, quia Christus tradit pro eis precium racione cuius servient sibi in libertate primeva et restituentur ad beatitudinem plus perfectam. Ideo oportet notare a quo et ad quid homines sunt redempti; non enim sequitur: Petrus est redemptus ab hac pena, ergo habet eam vel dignus fuit habere eam; potest enim homo redimi a pena dupliciter vel postquam infuit ab illa exui vel ab illa possibili misericorditer preservari; et sic dicitur homo dupliciter liberari. Unde non sequitur: Petrus liberatus est a morte perpetua passione Christi, ergo illa mors fuit vel Petrus eam meruit vel unquam fuit illa dignus, quia satis est quod Petrus fuit tam reus quod puniretur perpetuo subducto suffragio mortis Christi.

No power of a priest can commute eternal punishment into temporal.

Ex istis sequitur quod nullius sacerdotis virtute in (P) penam temporalem | (243c) pena perpetua commutatur. Nam signata illa pena perpetua per A et pena temporali per B; patet: si A commutatur in B, tunc utrumque fit, est, vel erit, eo quod non entis non est commutacio. Si A pena perpetua fuit, tunc fuit perpetua et per consequens semper erit pena perpetua; non enim est fingibile quod pro dato instanti A mutetur in B et tamen Deus voluit quod A nunquam fit; non enim est fundabile ex racione, loyca vel scriptura quod A pena mutabitur et tamen non fuit. Nec valet ficcio qua dicitur quod A habuit esse possibile et sic fuit primo, quia iuxta hoc A absolute necessarie semper est et per consequens non mutatur; nam si Deus potest A penam infligere, tunc ipsa est ad sensum expositum, secundo quia nedum A pena sed infinicies infinite fuerunt perpetuo in beatis, ymmo difficile foret signare omnem penam possibilem, eo quod immensa pena possibilis

38. Cod.: *pena*.

precessit eternaliter omnem culpam; tercio quia sic pena infinita et beatitudo infinita foret simul subiecto et a pari beatitudo perpetua commutaretur in penam vel commodum temporale, et hoc commutacione eterna, ymmo iuxta hanc viam duo contradicta forent simul vera, ut puta Petrus perpetuo punitur et ipse non perpetuo
243[d] punitur; nec valet secunda | ficticia qua dicitur, quod non solum pena perpetua possibilis sed pena perpetua de iure debita commutatur in penam temporalem; nam illa pena perpetua debita non fuit vel erit; ideo non pocius est dicenda perpetua quam qualiscunque.

Similiter, si A pena perpetua de iure debetur et de iure pociori non debetur, ergo duo contradicta sunt debita et sic iusta. Minor probatur ex hoc, quod Deus eternaliter determinat quod A non insit Petro et per consequens iustum et debitum est quod non insit, et sic non debetur, cum nemo debet ea puniri. Non enim sequitur: si Petrus deberet ea puniri, nisi Deus misericorditer ageret cum eo, ergo ipsa debetur sed pocius videtur sequi quod A pena deberetur nisi sic esset, quia aliter quelibet pena possibilis vel inpossibilis debetur.

God's mercy in punishing.

Similiter, cum Deus necessario punit citra condignum vel misericorditer, videtur quod cuilibet dampnato dimittit penam infinitam commutatam in penam miciorem. Non enim stabitur in gradu finito A pene de rigore iuris debite, quia stante conservacione puniti misericorditer puniretur, et sic citra condignum ut adversarii locuntur et si adnichiletur, cessat punicio quia pena vel aliud iustum non fundatur in nichilo; innumerabiles sunt tales deducciones destruentes hanc logicam, que
244[a] ad blas | pheme magnificandum potestatem pontificum creditur infundabiliter introducta; nam virtus infinita non sufficeret sic mutare penam perpetuam in penam temporalem.

Nothing is due or just except by the eternal counsel of God.

Ex istis tercio sequitur, quod nichil factibile est iustum vel debitum nisi quod eterno Dei consilio disponitur esse iustum; Deus enim necessario de cuiuscunque contradiccionis altera cogitat efficaciter iusticiam et non de utroque, quia tunc desperet ipsum esse verum et bonum, eo quod disponeret ipsum esse iustum. Et patet quod nullum prescitum est iustum esse filium regni,

3. Cod.: *commutaret.* 7. Cod.: *secunda efficacia ficticia; efficacia* supra lin. al. man. 38. *altera;* ila cod.

sed omnis talis est perpetuus filius dyaboli propter indelebile peccatum finalis inpenitencie; habet tamen quoddam bonum perpetuum virtute temporalis meriti, virtute baptismatis et virtute penitencie incomplete; ymmo quamvis Deus neutram istarum: Petrus peccat et ipse non peccat cogitat esse iustam, tamen de punicione peccati Petri cogitat et sic ipsum peccatum facit per accidens et secundarie esse iustum. Non tamen iustum est Petrum peccare, quia tunc de esse peccati foret iustum; pena autem est iusta, sed non placet Deo consequencia illius peccati ex pena illa vel alia sui causa. Nam illa consequencia non est veritas connexionis sed temporalis sequela culpabilis; et patet quod non quelibet gracia gratificans immediate ordinat et disponit subiectum suum ad | vitam eternam sibi consequendam; 244b patet de prescitis in gracia secundum presentem iusticiam, quos Deus nec ordinat nec disponit ut sint beati; nec unquam erant filii Dei adoptivi, sicut nec presciti filii dyaboli, quia non est possibilis transitus a membro unius corporis, ut convertatur in membrum alterius, ut patet alibi. Predestinati autem sunt per peccatum filii ire et presciti filii amicicie, sed sola gracia predestinacionis facit filios regni et finalis induracio filios gehenne, multe itaque anime prescitorum coniunguntur Deo; et M cum Deus non ordinat illam coniunccionem ut socialiter et beatifice videant Deum, quia tunc Dei ordinacio foret frustra, nec Deus dat illis libertatem arbitrii ad hoc sed ut possint et sufficiant ad illud attingere quod impletum est, sed actus meriti beatitudinis nostre est a Deo volitus, sed a fine illo in sui desidiam sunt frustrati.

It is the grace of predestination, not temporary grace, that divides the children of the kingdom from the children of hell.

Unde nunquam erant sponse Christi vel membra sancte matris ecclesie, quia nunquam habuerunt graciam predestinacionis vel caritatem que nunquam excidit; illa enim dividit inter filios regni et filios gehenne et non per se gracia momentanea, cum prima sit infinite perfeccior longe disparis racionis, sic quod facit omne peccatum sui subiecti | esse quodammodo veniale sicut 244c finalis inpenitencia omne peccatum sui subiecti esse mortale, cum sit per accidens infinitum gravius quam aliquod peccatum predestinati; tante enim est malicie quod non sinit subiectum suum finaliter decedere in gracia baptismali, quia tunc non foret prescitus; ideo

2. Cod. *filialis.* 29. *nostre.* Cod. *nos.*

predestinatus habet in baptismo graciam racione concomitancie alterius racionis, cum una necessitat ad actuale meritum et aliam oportet excidere propter demeritum actuale, sicut patet ex diffinicionibus graciarum; nec credo quod theologus vel Trayanus fuit ad dampnacionem perpetuam obligatus; quilibet autem peccator est quodammodo obligatus dyabolo.

CAPITULUM VICESIMUM SEXTUM.

We cannot help sinning continually.

Ex istis patescit, ut dictum est in principio XXIII huius quinti, quod necessitati sumus peccare saltem venialiter continue hic in via; vel obmittimus gradum servicii quod deberemus in statu innocencie deservire vel committendo obliquamus a mediis simpliciter magis aptis, et sic ignorancia necessitat nos viantes ad peccandum continue, quia ad vivendum contra Dei mandatum precipientis nos esse sanctos, Levit. XI, 44. Ideo dicit Bernhardus in De Dispensacione et Precepto VIII capitulo, quod *Deus prohibet omne peccatum;* aliter 244[d] enim non esset | peccatum, nisi esset a Deo vetitum in isto mandato maximo: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo* etc. Et sic in hoc quod docet *nos debere custodire nos a simulacris* I. Joh. ultimo: *Omnia quecunque volumus nobis racionabiliter fieri facere et proximis,* Math. VII, 12; que excluderent peccatum simpliciter. Nemo quidem est qui non vellet proximum tantum sibi proficere merendo aput Deum quantum deberet ex institucione primaria, quod non faceret nisi preservando se simpliciter a peccato; non enim tollit meritum domini nostri Jesu Christi, quin debemus viare sine peccato, quia aliter excusaret ne predestinatus peccaret quomodocunque vixerit et, cum non sit personarum accepcio aput Deum, per idem virtute passionis Christi licenciarentur omnes homines ad peccandum vel (ut loquar secundum errores sic opinancium) ne peccent quicquid fecerint. Ille igitur qui venit implere legem non tollit legem secundum quam pro statu innocencie debet omnis homo peccare simpliciter, quia licencia ad

Christ's atonement does not give us licence to sin.

5. Trajanus. Cf. De Ecclesia pag. 531, 533, 534, Serm. IV, 31—33. 17. Non cap. VIII sed XIV. 20. Matth. XXII, 37. 22. I. Joh. V, 21.

peccandum non potest a Deo procedere. Hoc igitur facit Christi passio quod nemo dampnetur quantumcunque peccaverit, si assit consummata contricio. Si enim Christus tantum doluit pro peccatis nostris, oportet nos ab ipso aversos de peccatis nostris dolere et satisfactorem redimentem diligere, si volumus salvari, quia | *unusquis-* 245a
que onus suum portabit. Unde Augustinus super Math. Sermone VI: *Opus te terret, mercedem vide; vis delicatus pervenire ad eam rem, ad quam non perducit nisi labor. Sed times ne perdas aurum tuum, ad quod cum magno labore pervenisti. Si*, inquit, *ad aurum quod quandoque amissurus es non pervenisti sine labore, ad vitam eternam vis sine labore pervenire? Carior sit tibi merces ad quam post omnes labores sic pervenies ut nunquam amittas.* Credo quidem inpossibile nos lapsos venire ad beatitudinem sine magno labore restituente nos ad statum innocencie cum in illo homo debuit operari; ideo oportet nos violentare nos ad rapiendum illud regnum ad quod non fuisset innocens sine opere translatus.

Nec valent excusaciones in peccatis quas false fingimus. Arguitur enim communiter isto modo: multa que facimus post lapsum forent peccata mortalia, que iam sunt venialia, ut patet capitulo proximo; si Christus non excusaret satisfaciendo pro peccato humani generis, igitur passio Christi nedum potest sed de facto delevit aliquam partem peccati, dando excusacionem et indulgencias. Cum igitur idem sit iudicium de toto et parte quoad omnipotenciam Salvatoris, sequitur quod meritum Christi potest tollere quodcunque peccatum simpliciter et cum agit secundum sui ultimum, quia aliter Deus esset invidus, sequitur quod omne peccatum tollit; non enim est Dei | impedire meritum ab accione sua naturali; 245b
meritum autem Christi sufficeret satisfacere pro infinitorum mundorum criminibus.

Christ did not make sin to be not sin.

Hic dicitur quod conclusio est concedenda; verum- B
tamen non est ymaginandum peccatum componi ex suis partibus intensivis vel quod meritum Christi faciat illud non esse peccatum quod fuisset peccatum, si non taliter meruisset, quia si delet vel excusat peccatum, tunc illud prius est peccatum; hoc igitur facit passio Christi,

6. Gal. VI, 5. 8. Sermo VI De Verbis Dom. Opp. tom. V, 364.

quod multa peccata mortalia et venialia fuissent dampnabilia quia mortalia, primomodo si meritum passionis Christi non satisfaceret, quia omne peccatum humani generis non fuisset redimibile sine illo; nec tollit dicta medicina peccatum aliquod nisi in subiecto capaci, hoc est in homine qui vult accipere medicinam, cum sit tota natura illius medicine et morbi, quia medicina non applicetur nisi admissa vel quod morbus sanetur nisi cooperante vulnerato displicendo de illo quod inordinate complacuit, cum averti a peccato diligendo Deum non poterit nisi volens. Sicut igitur medicina corporalis non sanat nisi cooperante virtute sanandi, ut patet de medicinis appositis morbis et calore extinctis, sic in medicina spirituali; licet igitur meritum Christi sit in se sufficiens ad tollendum omne peccatum humani

Our will must cooperate with Christ's work of redemption.

245c generis, dum peccator apte admiserit medicinam, verumtamen continuacio finalis inpenitencie inpossibilitatur quoad multa peccata perpetua. Videtur igitur quod meritum Christi non agit aliquid, cum sit de genere respectivorum sed facit quantum sufficit; nec inpeditur a Deo sed dirigitur, ita quod tota culpabilitas redundat in inobedienciam obstinati. Sic igitur meritum sapiencie incarnate facit ex summa gracia et misericordia quod illa peccata que facimus ex ignorancia invincibili non sint mortalia, dum voluerimus penitere; et sic quamvis totum attribuamus divine misericordie, debemus tamen in hoc totum attribuere nostre penitencie licet secundarie. Et sicut Dei misericordia nichil potest sine sua iusticia communicata, sic Deus non potest quodvis peccatum remittere, nisi peccator conversus voluerit penitere.

God cannot forgive unless we repent.

Sic igitur passio Christi alleviat peccata in inferno, sed nullam partem illorum tollit, sed omne peccatum predestinati tollit. Ex quo sequitur infinitas potencie et misericordie sic tollentis, cum racione voluntatis perverse ad peccandum perpetuo pro quolibet peccato aliter perpetuo puniretur. Ostensum quidem est capitulo XXIV, quod omnis criminosus vult peccare perpetuo, virtus igitur que sufficit tollere obligacionem perpetuam est potencie infinite. Item, eo ipso quo crea-

245d tura | peccat, peccat in Deum; igitur si aliquis dimittit peccatum, simpliciter oportet quod remittat offensam Dei, sed hoc solus Deus potest; non est enim servi remittere

7. Cod : *non* deest. 21 Cod.: *culpabilis*. 30. Cod.: *aliquid*.

offensam sui domini; in tantum quidem fidem sumit ista conclusio catholica nota eciam infidelibus, quod imposuerunt Christo sepe blasfemiam, quia dimisit peccata, ut patet Math. XIX et Luc. VII.

Sin can be destroyed only by grace which is the gift of God alone.

Item, nullum peccatum mortale potest deleri nisi per C infusionem gracie, sicut tenebra non potest tolli nisi per induccionem lucis; sed solus Deus potest infundere graciam, igitur solus Deus potest peccata tollere; non enim consonat quod servus Dei concedat proditori domini benivolenciam Dei, que est gracia; solus igitur Deus tollit peccata, sicut dat graciam saltem autentice, qüia cum oportet Deum in omni opere principaliter agere, non permittit concursum pure creature ad virtutem iusticie, licet creatura agat dispositive ad iustificacionem hominis.

It is said falsely by some that all will be saved or a part of Christ's merits would be superfluous.

Per hec patet responsio ad secundum argumentum factum communiter in ista materia; dicitur communiter quod supererogata merita passionis Christi non possunt esse superflua; cum igitur minima parcio passionis sue per se sufficeret pro salvacione peccatorum, quos solos ponunt theologi salvandos, videtur quod residuum passionis excusabitur a superfluitate per hoc quod salvabit omnes alios; et sic nemo dampnabitur, cum omnis homo | sit 246a redemptus, et Deus mercator prudentissimus non vult perdere quod tam care redemit pro tanto precio.

Et confirmacio illius est prima ad Thim. II, 4 dicentis, quod *Deus vult omnes homines salvos fieri.* Solucio istius sepe tacta est, concedendo quod nullum opus Christi et per consequens nullum eius meritum potest esse simpliciter superfluum, cum iuxta principia philosophorum Deus et natura nichil agunt frustra, in tantum quod Deus neminem dampnare potest, nisi occasione peccati dampnabilis et gracia perfeccionis sue universitatis ad sui honorem.

Christ's merits are not assignable in parts.

Sed minor argumenti facti deficit, cum quelibet pars quantitativa meriti passionis Christi delet omne peccatum quod Deus condonat et non una pars appropriate unum peccatum et alia appropriate aliud, sed tota passio Christi libratur in tanta mensura armoniaca, quod cuiuscunque partis defectus faceret totum corpus sui meriti defectivum; et sic quamlibet partem sue operacionis meritorie est necessarium necessitate ex supposicione totum Christi meritum integrare; nec admitto casus

35. Cod.: *debet.*

superfluos, quibus ponitur quod Christus precise sub duplo vel alio proporcionali merito meruisset; satis est quod posset sic fecisse, si voluisset quam condicionatam potenciam doctores vocant quandoque potenciam, sed expecto probacionem potestatis talis simpliciter. Unde [246b] si ista argucia moveret, sequeretur quod ac hoc | quelibet particula passionis Christi foret superflua, quia cum tota passio Christi suffecisset pro quotlibet universitatibus redimendis, videtur quod quelibet pars eius signabilis sufficeret pro plena redempcione huius mundi et sic per reduccionem tactam sophisticam, cum non produceretur alius mundus, cum capitur totus mundus salvandus, sequitur quod quelibet pars passionis Christi ad hoc secundum istam infidelitatem superfluit.

Et per hec dicta capitur via ad destruendum ficta de potestate pape ad absolvendum a pena et a culpa per apostolicam supererogatorum meritorum ad maculas absoluti; de hoc alibi.

D Et patet quod Christus non redemit omnes homines a dampnacione ad regnum, cum multi sunt qui non resurgent in iudicio, sed manebunt in perpetuo carcere peccatorum cum prescitis quos non redemit ad gloriam sed tantum excellenter bonos qui coniudicabunt cum Christo, ut dicitur Math. XIX, 28: *Vos qui me estis secuti, sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israel*, ut dicit Psalmista, *resurgere in iudicio et excellenter malos non resurgere*, sed mediocriter bonos et mediocriter malos dicit iudicari ad salvacionem vel dampnacionem sui, nam predestinatos mediocriter bonos qui vixerunt [246c] plurimum seculariter, salvati | per ignem et prescitos mediocriter malos qui fecerunt multa bona de genere dicit sensibiliter iudicari.

Not all will rise at the Judgment; the excellent and very bad will have been judged already.

De istis quatuor generibus facit glossa mencionem super illo Psalmi primi: *Ideo non resurgent impii in iudicio.* Et capitur ista sentencia a beato Gregorio XXVI Moralium super illo Job XXXVI, 6: *Et pauperibus iudicium tribuit. Due,* inquit, *sunt partes in iudicio, electorum scilicet et reproborum;* et utraque altrinsecus est divisa. *Alii namque iudicantur et pereunt, alii vero non iudicantur*

3. Cod.: *conditionata.* 17. *apostolicam;* aliquot verba desunt. 22. Cod.: *presciti.*

18. Est (ut videtur) tractatus de Potestate pape. 26. Psalm. I, 5 loosely quoted. 34. Psalm. I, 5. 35. St. Gregorii Opp. tom I, 835.

et pereunt, alii iudicantur et regnant, alii non iudicantur et regnant. Et ponit exemplum de mediis et extremis. Nam cum semper infideles iam iudicati sunt, ut dicit Christus Joh. III, 18, ideo non illis dicetur exprobracio operum misericordie, sed finaliter inpenitentibus christianis nec pauperibus, qui se totos pure inpenderant; nam duo extrema non ibi sensibiliter iudicabunt scilicet boni sequentes Christum in altissima evangelica paupertate et mali qui nunquam receperant fidem, sed duo media mediocria ibi iudicabuntur: scilicet predestinati salvati a dextris pro complecione operum misericordie et presciti a sinistris dampnati ex hoc quod post gustacionem fidei ingrate renerant eius perfeccionem in complecione operum misericordie.

Et quantum ad illud ad Thim. II | dictum est sepe 246[d] quod intelligitur de voluntate signi, quia Deus dat mandata ab omni homine observanda, que si finaliter servaverit salvus erit, et sic Deus vult, quod omnes homines salventur, sed non quod salvabuntur, ut dictum est capitulo primo huius. Ex istis patet medium solvendi terciam excusacionem quam fingit Johannes de Deo super decreto de consecracione distinccione V, proximo capitulo allegato, quando enim Jeronimus dicit, quod *non mediocriter errat qui magno bono prefert mediocre bonum,* hoc secundum glossatorem debet intelligi de magno bono *sine quo non potest habere salus eterna;* et ita videtur innuere in omni alio bono mediocre bonum sine errore licere preferre.

Erroneous gloss on Jerome by John de Deo.

Contra istam glossam sic arguo: Solum Deus est bonum nobis eligibile, sine quo non possumus salvari; et per consequens iste foret sensus sancti doctoris quod ille multum peccat qui mediocre bonum prefert Deo. Nam quocunque creato extra hominem signato preter E Deum, sine illo potest haberi salus, ut noverunt loyci, super anima vero hominis vel super se ipso, non cadit sibi eleccio; et patet nuditas glose, cum nullus dubitat esse illicitum hominem preferre aliquid Deo suo.

Similiter, . . . beati Jeronimi destruunt istam glossam, cum dicitur quod illi graviter peccant qui ieiunium

13. Cod.: *remunerant.* 20. *est;* sequitur lacuna. 33. *Nam.* Hic verbum deest. 38. *Similiter,* et hic verbum deest.

24. De Consecr. cap. XXIV, dist. V. 26. Vide Glossam in decret. *Non mediocriter.*

preferunt caritati, vigilias sensus vivacitati vel continuacionem | [247a] oracionis discrecioni. Et constat quod nec caritas creata nec sensus integritas nec prudencia vitans amenciam sive tristiciam est magnum bonum, sine quo non potest haberi salus eterna. Ideo beatus Jeronimus non habuit solummodo illum sensum.

'A great good' may mean many things.

Et si dicatur quod sine specie talium bonorum non potest haberi salus, per idem nec sine specie bonorum mediocrium, cum oportet ieiunare, vigilare et iugiter exorare: ideo Archidiaconus bene dicit quod *magnum bonum sunt bona virtutis, mediocre bonum bona de genere morum que possunt male fieri, ut peregrinacio et oracio sed minimum bonum ut pulcritudo corporis atque divicie et magnum bonum potest dici bonum nature quod est in casu mediocri bono utilius.* Similiter, esto quod Petrus scienter eligat A minus bonum dimittendo B melius, dum scit B fore sibi utilius et eque possibile, tunc patet quod Petrus fatue elegit; omnis fatuitas sive stulticia sapit peccatum, igitur Petrus peccat. Nam faciendo oppositum melius faceret et per consequens summe bonitati placencius et per consequens deficit a gradu caritatis et gracie quem haberet faciendo oppositum; igitur cum omnis defectus huiusmodi, eo quod est defectus in moribus, sit peccatum, sequitur quod Petrus ut sic peccat. Que rogo fingi posset excusacio Petro ne peccaret in proposito, cum excluditur tam ignorancia quam | [247b] difficultas, eo quod scit B melius et eque faciliter factibile.

Similiter, omnis homo sciens aliquid esse de voluntate Domini ut ipsum faciat tenetur virtute obediencie ipsum perficere, sed Petrus in casu posito scit esse in voluntate Domini quod eligat B dimisso A, igitur tenetur virtute obediencie sic eligere.

Maior patet per illud Luce XII, 47: *Servus sciens voluntatem domini et non faciens plagis vapulabit multis* et per consequens est culpandus; et minor patet ex hoc quod Petrus iuxta positum scit quod B foret melius, et omnis homo debet scire quod nichil est reliquo melius nisi foret Deo accepcius. Ideo Petrus scit impli-

10. Cod.: *unde dicit.*

10. Guidonis a Baisio archid. Bonon. Rosarium ad decret. *Non mediocriter.*

cite et debet scire explicite, quod eligere B est Deo accepcius. Aliter enim non foret melius, sicut igitur Deus vult quod homo perficiat, licet non proficiat, ita vult quod Petrus eligat B, licet non ipsum eligat, quia ordinavit legem eternam quod positus in adopcione duorum bonorum eque possibilium eligat magis bonum; ideo contraveniens isti 'egi nature peccat in Deum, proximum et se ipsum.

Danger of sloth in God's service.

Quinto confirmatur ex hoc quod homo accipiens a F Deo scienciam et potenciam ad serviendum sibi in ampliori gracia in vanum accipit eam peccando accidia, quando contra Christi consilium retrocedit, sic facit 247[c] omnis sic fatue eligens; igitur etc. Nam sufficiens adquirere lucrum temporale et ipsum obmittens ad sui dampnificacionem est culpandus; igitur multo magis de lucro spirituali perpetuo fortificante hominem contra hostes in Dei servicio. Aliter enim liceret laxare in Dei servicio usque ad non gradum. Unde in confirmacionem opposite sentencie dicit Christus Math. VIII, 22 cuidam discipulo quem sic vocavit: *Sequere me, permitte mortuos sepelire mortuos suos.* Quod exponit Augustinus sermone VII, notans quomodo scriba dicens: *Domine sequar te quocunque ieris*, reprobatus est, quia Christus vidit in animo suo non esse locum requiescendi per graciam propter superbiam atque avariciam; secundus autem qui non audebat hec promittere excitatus est, et tercius qui deferebat culpatus est, ut patet Luc. IX, quia in hiis duobus eternaliter vidit disposicionem ad discipulatum. Unde quando prior dixit: *Domine, permitte me ire primum et sepelire patrem meum*, ait Jesus: *permitte mortuos sepelire mortuos suos*, hoc est secundum Augustinum: occupentur mortui caritate circa minora de genere; *Christus*, inquit, *nullam excusacionem vult interponi, carnalis huius temporalisque pietatis*, ut dimittatur bonum prestancius; nolite, inquit, anteriora posterioribus sub- 247[d] dere, quia aliter contra mentem ecclesie Canticorum II, 4 deficit caritas ordinata; et ad idem vadunt raciones et testimonia proximo capitulo allegata.

Item, omnis christianus tenetur in virtute proficere et per consequens in caritate et gracia, sicut progreditur in etate, sed dimittendo scienter sibi utilius retrocederet

20. Serm. C, Opp. tom. V, 527. 33. l. c. pag. 528.

vecorditer, ergo peccaret contra obligacionem Deo debitam.

Assumptum patet eo quod homo ut continuat in gracia recipit ampliora Christi carismata et ut sic est Deo obligacior ad amandum; nam ars precipua quam in scola virtutis adiscimus est ars diligendi Deum, ut hic supponitur; sed nimis discolaret qui in leccione tam necessaria non continue proficeret. Ideo dicit beatus Bernhardus Epistola ad Garrinum abbatem: *Quomodo*, inquit, *ipsum corpus vestrum continue aut crescere constat aut deficere, sic necesse est et spiritu aut proficere semper aut deficere*, et paulo ante contra fingentes quod satis est eis stare in moribus, licet non crescant, sic loquitur: *Si dicis nec peior fieri pacior, nec melior cupio, hoc*, inquit, *vis quod esse non potest.* Sicut enim oportet stantem in gracia continue recipere ex gracia perseverancie graciam ampliorem, sic tenetur continue servire placencius, quia non potest esse quin meritum
248a servatum per tempus ut sic crescat | et sic quamvis actus intenduntur, remittuntur et repellantur sucessive per vices, tamen tota conversacio predestinati intenditur pro quolibet instanti vie quo est gracia; quantum ad racionem meriti, non igitur licet pro statu vie quiescere a profectu.

We cannot be stationary; we must grow in grace or fall away.

G Similiter, in statu innocencie foret omnis talis ceca eleccio peccatum eciam mortale, sed non excusatur ex lapsu et multiplicacione peccati humani generis ne omnino sit peccatum, quia tunc melior foret condicio peccatoris, ideo remanet ad hoc peccatum mortale. Debet enim homo diligere Deum ex toto corde; sed quomodo diligit ita Deum qui scit quod est homo austerus requirens cuiuslibet sui operis racionem, et tamen est superatus propter bonum creatum dimittere illud quod scit esse contra Dei voluntatem. Si non fallor nichil excusaret a Dei severo iudicio nisi (ut ironice loquar) accidia. Si enim ignorancia magis boni non excusat simpliciter quin obmittens debitum servicium pro statu innocencie peccat continue, multo magis defectus sive desidia huius cultus ex ceca sciencia. Videtur enim quod patris sapiencia excusans veniale commissum ex

Those who against conscience

28 Cod.: *sint.*

9. In epistola CCLIII ad Guarinum abbatem Alpensem hic locus non extat.

choose the wrong will not be excused for ignorance.

ignorancia ne sit mortale non sic excusat peccantem ex certa consciencia et ideo, ut dixi proximo capitulo, Jeronimus, Augustinus, Bernhardus ponderant istam cecam eleccionem tanquam matrem peccaminum; et hec | est 248[b] racio quare, dimittendo statum nobis securiorem ut statum pauperem vite Christi conformiorem, vivendo proprietarie in opulencia peccamus continue, quia, ut dicit Bernhardus in De Dispensacione capitulo X, *vita monachica eo est securior quo arcior, eo cercior quo magis ardua.* Nam pauper est securior quoad mundum, quoad carnem atque dyabolum, ideo peccamus graviter accipiendo super nos gravedinem vite secularis dimittendo facilius, ymmo omnes peccamus ignorando quid est nobis utilius. Sed criminaliter damus locum dyabolo, quando gratis desistimus operari bonum imitando viam Christi, quia Psalmo XVII, 4 dicitur: *laudans invocabo Dominum et ab inimicis meis salvus ero.* Ille autem non laudat Dominum qui negligit eius consilium sed voluntarie cedit hosti; periculosa igitur est hec glossa, cum ex fide nichil debemus diligere nisi Deum vel in ordine ad eum, non est autem ordo ad diligendum Deum precipientem se diligi ex toto mente ut scienter postponamus Deo placencius; hoc enim declinat a via diligendi Deum.

Degrees of perfection.

Sed contra illud primo obicitur per hoc quod omnis viator eciam in statu innocencie peccaret continue, quia deficit a gradu altissime caritatis; sed patet ex sepe dictis quod non est color in ista | argucia, nam falsum 248[c] assumitur pro causa ad falsum inferendum, ut innocens non deficit ab opere, licet deficit sibi opus pro suo tempore successurum, defectus enim sonat in culpam deficientis in illo quod debet facere. Ideo cum omnis homo pro statu innocencie faceret continue plene protunc debitum, licet cresceret in virtute, patet quod non peccaret, cum non sit idem deficere et deesse. Et sic licet sint quotlibet gradus perfeccionis moralis in homine, tamen tres famosiores notari poterunt ex scriptura, prima quando christianus est mundus a quolibet peccato mortali; de qua perfeccione intelligi potest illud Gen. VI, 9: *Noe vir iustus atque perfectus fuit* cum multis dictis H similibus; secunda quando excluso omni peccato homo

24. Cod.: *abicitur.* 31. Cod.: *debent.*

8. Non cap. X., sed XV. Opp. pag. 933.

habet quicquid de iure competeret suo statui pro signo dato, ut fuit de Adam et Eva in paradiso et de Christo et Maria in hoc seculo et forte de multis sanctis in mortis articulo. Et de illa potest intelligi illud Math. XIX, 21: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia que habes.* Civile quidem dominium non stat sine veniali, ut patet ex dictis, ideo nemo continuans in civilitate usque ad mortem suam immediate post eam ad celum advolat; tercio dicitur creatura perfecta simpliciter, quando est in summo gradu perfeccionis sibi possibilis, | 248d ut beati in patria. Pro qua perfeccione scribitur I. Cor. XIII, 10: *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* Tunc enim occurremus omnes *in virum perfectum* Eph. IV, 13.

Venial sin does not cause demerit, but lessens merit.

Secundo obicitur per hoc, si nos lapsi peccamus continue, tunc continue demeremur, ymmo cum non sit possibile, nos tantum mereri vel Deum diligere, quin plus possumus, videtur quod necessitati sumus ad peccandum. Hic dicitur negando primam consequenciam, cum nudum peccatum veniale non inducit demeritum sed minuit meritum.

Et obicitur quod, si homo sic peccando meretur, tunc plus peccando plus meretur. Dicitur quod gerundium huiusmodi potest intelligi dupliciter, vel temporaliter vel causaliter; temporaliter est verum quod homo dum peccat, meretur et dum diucius peccat venialiter, diucius meretur, sed causaliter non est verum quod quia peccat venialiter, ideo meretur; licet enim omne peccatum veniale predestinati necessario concomitatur meritum, tamen non illud peccatum sed gracia excusans illud peccatum causat meritum. Ulterius quoad assumptum de termino meriti viatoris dicitur quod sicut est dare quantum ad maximum mereri possumus, sic est dare maximam capacitatem premii in merente, sicut patet de Christo cuius tota capacitas possibilis est impleta.

It is not impossible for a man to serve God to the utmost of his power.

Ex quo patet quod non est simpliciter impossibile 249a viatorem post lapsum colere | atque diligere Deum quantum potest, quia secundum ultimum potencie diligit Deum qui subducta ignorancia omnes vires et data sua pro tempore signato secundum estimacionem suam et sui sufficienciam ponit in Dei servicium, sicut Christus fecit loquendo de posse loyco, beata virgo loquendo de

26. After *venialiter, diucius.* Cod.: *dicimus.* 39. *data;* ita cod.

posse naturali et beati secundum ultimum possibile de ordinacione Dei eterna. Taliter enim tripliciter dicitur ultimum potencie, scilicet secundum ultimitatem absolutam, secundum ultimitatem pro tempore vie ordinatam et secundum ultimitatem vie pro tempore perpetuo ordinatam, sicut contigit beatis. Ex quo videtur quod nullus christianus habet morulam viacionis in qua non superest aliquid de possibilitate simpliciter ulterioris premii et sic licet omnis predestinatus tantum meretur pro toto tempore sui meriti et pro nulla eius parte quantum est possibile de data Dei potencia ordinata, tamen probabile videtur quod nemo citra Christum tantum meretur quantum est possibile de Dei potencia

No man reaches in life a state of sinlessness.

absoluta; cum igitur viator progrediens in merito continue plus et plus meretur, quia meritum suum continue est maius et maius, licet idem maximum premium mereatur continue, patet quod non est dare in viatore citra mortem statum inpeccabilitatis pro aliquo instanti sensibili ultra quod non potest merendo proficere, sicut imponitur Begardis dicere et sic de intencione actus merendi est dare intensissimum pos|sibilem pro instanti 249b
proximo ante mortem, qualem intencionem Christus habuit et continue sancti evadentes purgatorium habent pro morula ante mortem; et sic utrobique est dare maximum gradum meriti secundum duplicem possibilitatem absolutam et ordinatam, nec non secundum durabilitatem et intensionem. Quandocunque igitur deficimus a gradu caritatis, quem in etate et statu proporcionali habuissemus pro statu innocencie, peccamus unomodo vel alio.

The infant commits venial sin, since he is not in such charity as in a state of innocence.

Tercio arguitur per hoc quod infans in baptismo et I
post peccaret continue et sic baptismus non sufficeret simpliciter delere peccatum veniale, nec infans baptisatus statim sine purgacione advolaret, cuius oppositum ponunt doctores communiter, ut patet per Augustinum in Enchiridion capitulo XLIX; hic dicitur quod duplex est peccatum veniale scilicet omissionis et commissionis, originale vel actuale. Quandocunque autem post lapsum viator in alia etate obmittit occasione carnis corrupte vel excitacione temptantis gradum caritatis, quem deberet habere pro tempore proporcionabili in statu innocencie,

35. St. Augustini Opp. tom. VI, pag. 215.

ut sic peccat, et sic, ut communiter infans unius diei eciam baptisatus peccat venialiter iuxta illud Prov. XX, 9: *Quis potest dicere mundum est cor meum, purus sum a* 249[c] *peccato.* Et ista est sentencia | Augustini in De Baptismo parvulorum et ponitur in decretis De Consecracione distinccione IV. *Non ex quo*, ubi dicitur quod *post baptismum remanet corrupcio in anima*, que corrupcio secundum Archidiaconum est peccatum, *et tamen est plena remissio peccatorum quoad culpam dampnabilem*, et illa est magna remissio, qua virtute baptismi peccatum fit veniale. Aliud igitur est omne peccatum baptisati remitti et aliud est ipsum simpliciter tolli, unde Augustinus primo Confess. capitulo VII confitens peccata sue infancie sic effatur: *Quis michi commemorat peccatum infancie mee? quoniam nemo mundus a peccato coram te, nec infans cuius est unius diei vita super terram.* Et recitans inordinatos inhiatus uberibus et ploratus, *tunc*, inquit, *reprehendenda faciebam* et sequitur: *Imbecilitas membrorum infantilium innocens est, non animus infancium. Vidi ego et expertus sum zelantem puerulum; nondum loquebatur et intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum;* vult enim iste sanctus doctor asserere quod eciam in utero materno peccavit, cum defecit a noticia et laude Dei quam in statu innocencie pro illa etate habuisset. Et non est quod excusaret illum de- 249[d] fectum in moribus, ne sit peccatum | veniale, nisi forte lapsus hominis quem nemo dicit excusare simpliciter a peccato. Sicut igitur homo dormiens peccat eciam mortaliter in casu quo racio consentit vetito et venialiter in casu quo dormit in gracia et aliquis sensus evagatur a laude Dei quam in statu innocencie habuisset, sic infans post lapsum obnubilatus in penam peccati a noticia et laude Dei quam in statu innocencie habuisset, vel committendo vel saltem obmittendo peccat continue. Unde Augustinus dolens istam necessitatem in fine capituli septimi sic subiungit: *Quod si in iniquitate conceptus sum et in peccatis mater mea me in utero aluit; ubi oro te, Deus meus, ubi, Domine, ego servus tuus,* K *ubi et quando innocens fui.* Conceditur igitur quia fomes peccati est pena et non peccatum formaliter, licet de

To remit sin is not the same as to take it away.

1. Cod.: *sicut.*

6. Cap. CXLVI. 8. Archid. ad hunc locum pag. 408.
14. Opp. tom. I, pag. 73.

necessitate habeat veniale concomitans et sic peccat de communi cursu infans post baptismum et ante; baptismus itaque delet omne peccatum originale, actuale, mortale aut veniale quod invenit, sed de veniali omissionis non oportet; et illud videtur Augustinus innuere Enchiridion XLIX: *Baptismus*, inquit, *quecunque originalia peccata et accidencialia peccata, quecunque corde, ore et opere commissa invenerit, tollit;* et loquitur de peccato veniali | commissionis quod vocat actuale; videtur ex hoc quod 250a
subiungit in fine capituli: *Sanctorum*, inquit, *hominum vitam quamdiu in hac mortali vivitur inveniri posse dicimus sine crimine; peccatum autem si dixerimus quia non habemus, ut ait Apostolus, tantum nosmet ipsos seducimus, et veritas in nobis non est* I. Joh. I, 8. Nullus igitur christianus plene obedit Deo, dum deficit a cultu, quem sibi impenderet subducto tardante peccato. Ideo dicit beatus Bernhardus in De Dispensacione capitulo XI: *Fateor sane inpossibile cuivis mortalium vel venialiter interdum non delinquere in preceptis obediencie.* Et sequitur: *Verum est: a nullis posse servari ad integrum quicquid a magistro precipitur.*

Since we all sin we must continually implore mercy.

Ex istis patet ut in principio huius capituli quod omnes christiani viando peccant continue vel mortaliter vel venialiter; ideo non superest nisi misericordiam sapiencie sue que supplet nostram ignoranciam penitendo continue implorare.

Baptism restores man to grace, but not to a state of innocence.

Et si queratur quare baptismus non delet peccatum veniale omissionis sicut peccatum veniale commissionis, quod est gravius, dicitur quod hoc ideo, quia restituit hominem ad graciam si non sit finaliter inpenitens, ne dampnetur, sed non restituit hominem ad integrum statum innocencie eo ipso quo baptisatur, quia tunc tolleret omnem fomitem peccati, ponendo baptisatum in tam perfecto | statu colendi Deum, sicut fuisset positus 250b
in statu innocencie; quod est contra experienciam et scripturam. Nec obest sed convenit medicinam tollere defectus graviores remanentibus peccatis minoribus; sic enim continue de medicina corporali; baptismus eciam in iudice adulto delet peccatum originale et irregularitatem

8. Cod.: *et quod loquitur.* 11. Cod.: *hac morte.* 20. Cod.: *Unum est.* 24. Cod.: *misericordia.* 35. Cod.: *est* deest.

6. Rectius LIV, Opp. tom. VI, pag. 220. 17. Rectius cap. XVI, Opp. pag. 934.

non delet, et confessio delet mortalia peccato veniali remanente, quantumcunque quis contritus confessus fuerit, nisi ad tantum penitens colat Deum quod pro illa morula non deficiat vel in minimo cultus Dei sed statim decedens advolaret; pro peccato vero actuali fundato in appetitu puniuntur homines in purgatorio et non nude propter omissionem ex ignorancia perpetratam; illa enim est peccatum levissimum, ymmo expedit nobis occasione accepta ex gracia quod remanet fomes peccati ignorancia et fragilitas, racione cuius necessitati sumus continue implorare divinum auxilium, ponendo spem in illo solo et coronari gloriosius pro triumpho.

Doubts: 1. whether it is possible for the substance of human nature to be free from original sin.

I. Sed dubitatur de peccato veniali utrum possibile sit suppositum nature humane lapse pure naturaliter propagatum originaliter non peccare; et videtur quod non: primo, quia post baptismum cuiuscunque christiani sicut remanet fomes peccati, | 250c sic peccatum omissionis veniale concomitans; quod non potest deleri baptismo; igitur multo magis originale est inevitabile. Confirmatur per illud Apostoli Rom. III, 23: *Omnes peccaverunt et egent gloria Dei.*

2. Original sin means descent from an infected stock, which none can avoid. (The Immaculate conception questioned.)

Similiter, peccatum originale non ponit nisi descensum secundum naturalem propagacionem a stipite viciata; sed hoc est inevitabile in quolibet tali; ergo et peccatum originale. Confirmatur ex dictis Augustini, Bernhardi, sancti Thome et aliorum qui asserunt beatam virginem ex illa inpossibilitate esse conceptam in originali; quod stultum foret asserere sine scriptura autentica; scriptura igitur allegata ad illum sensum exposita per istos sanctos docet quod oportet de beata virgine quod fuit originaliter maculata, quia aliter cum paribus forent ipsi heretici.

3. If God could preserve fallen man from sin, it would have been better than redemption.

Similiter, per idem Deus posset preservasse quodlibet suppositum humani generis post primos parentes a mortali, nec dicetur ex scriptura vel experiencia quin sic fuit; igitur nullum esse peccatum originale est simpliciter asserendum, ymmo cum modus salvandi genus humanum per talem preservacionem fuisset conveniencior, compendiosior, obligacior atque perfeccior, videtur philosophicum et theologicum quod Deus qui semper agit melius ita fecit.

25. Cod.: *Bernhardus.*

God may have ordained from the first that the Virgin should be sinless.

Primo restat videre si superposita prevaricacione primorum | [250d] parentum compossibile fuit beatam virginem fuisse inmunem simpliciter a peccato; et videtur quod sic, quia Deus summe libere contradictorie agens omne opus suum ad extra potuit, prevaricacione et naturali procreacione virginis supposita pro primo creacionis instanti anime sue, concreasse originalem iusticiam in eadem, quo posito fuisset beata virgo immunis a peccato originali, igitur potuit cum procreacione a peccatoribus fuisse inmunis ab originali; non enim est fingibile quod Deus potest pro instanti posteriori, cum peccatum sit inductum graciose inducere originalem iusticiam et non pro primo instanti illius anime, quando nullum peccatum obviat; sic enim dicunt sancti, quod maior est difficultas iustificare impium quam creare mundum, qui sola potencia infinita potest in utrumque; et in priori est resistencia sed non in secundo; quod autem beata virgo non fuisset in peccato originali concreata sic originali iusticia non oportet deducere, quia ista iusticia et peccatum originale repugnant formaliter. Quod autem beata virgo potuit cum sua procreacione fuisse sic esse disposita et servata quod non peccasset actualiter, sed eque plene coluisset et amasset Deum sicut in statu innocencie, nullus dubitat, cum de lapidibus potest Deus conpaginare corpus | [251a] tam proporcionabile servituti anime, sicut fuisset aliquod corpus in statu innocencie, sicut patet de creacione primorum parentum ex valde inperfecta materia. Sicut igitur primi parentes potuerunt stetisse in statu innocencie sine lapsu, sic beata virgo in casu possibili lapsu humani generis posito.

As to doubts: 1. It is possible that grace made the Virgin clear of sin.

Et quantum ad tria argumenta superius, caperet M assumptum primi argumenti instanciam de beata virgine, sed cum triplex sit baptismus, scilicet flaminis, fluminis et sanguinis, possibile fuit, quod spiritus beate virginis fuit per graciam spiritus factus mundus. Talis enim locio vel baptisacio per originalem iusticiam fuisset in statu innocencie cum sit aque virtutum infusio, non sordis prioris extersio. Et illum baptismum significat baptismus Christi sensibilis, qui licet baptismus verissimus, nullas tamen sordes in ipso abluerat; lavamus enim nos ut mundius fiat, ut feditatem fugiat et ut maculas contractas proiciat. Textus autem Apostoli capit instanciam

30. Cod.: *lapsui.* 36. Cod.: *iniusticiam.*

de persona Christi, et ut sic opinans asserit eciam de persona matris, ideo oportet quod fiat distribucio accommoda. Et licet beata virgo fuerit in originali peccato, non tamen obviat, quin potuit fuisse simpliciter preservata.

The second doubt would make original sin indelible.

Quantum ad secundum, patet quod falsum assumitur, quia tunc omne peccatum originale foret indelebile, cum post baptismum est eque verum quod persona illa | 251b descendit sic a parentibus infectis sicut et ante, sed iam est remedium inductum, scilicet originalis iusticia contra originalem culpam.

Et quantum ad sanctos tenentes quod sit concepta in originali peccato, videtur quod locuntur opinative vel reputative, non autem assertive vel diffinitive.

As for the third, it is only the passion of Christ that makes deletion of original sin possible.

Quoad tercium conceditur maior et negatur minor, quia experiencia cum sapiencia de mandatis Domini docet quod nimis multi peccant actualiter; nec credo fuisse possibile aliquem satisfecisse pro lapsu humani generis nisi Christum, sic quod dato per possibile quod Deus infundisset cum creacione anime graciam originalis iusticie, sicut fecit in Jeremia et Baptista statim post nativitatem, adhuc in utero fuisset tota iustificacio in pendulo determinanda per passionem Christi. Sic enim in virtute passionis Christi future salvati sunt patres veteris testamenti, eciam ante legem Mosaicam. Redempcio enim humani generis facta per Christum fuit prius dignitate et intencione quam iustificacio patrum veteris testamenti, sic quod Deus qui prevenit omnem hominem merentem iuvando et inicialiter premiando prevenit totum humanum genus post lapsum resipiscens, remittendo in virtute passionis Christi, que eternaliter est sibi presens secundum esse intelligibile et determinata in tempore suo succedere secundum esse effec- 251c tuale, | ita quod nullum meritum christiani vel salus hominis posset originari post lapsum nisi in virtute Christi. Ideo non sequitur ex isto, quod humanum genus posset redimi sine plena recompensa facta per Christum, ut per elevacionem straminis, per nudam acceptacionem N divinam vel quodlibet aliud opus neutrum.

Christ's passion necessary.

Et patet quod non superfluit Christum fuisse incarnatum, cum omnis salus peccatoris fuisset indeterminata, nisi per suum meritum; nec fuisset aliter exemplacio ad vivendum, propiciacio contra hostes et

6. Cod.: *indelibile*. 7. Cod.: *eque unum*.

Even the angels owe their bliss to it.

Its power is shown in preserving from sin as well as in atoning for it.

Had the Virgin died before Christ she would have met him in the heavenly paradise and entered heaven with him.

plena medicinalis satisfaccio pro delicto, sic quod omnes sancti salvati in celo, eciam angeli qui non peccaverant, non fuissent sic salvati nisi fuisset Christus passus. Ideo repugnat aliquem peccatorem fuisse salvatum cum hoc quod non sit meritum passionis Christi, et sic beata virgo eciamsi non peccasset fuisset redempta sicut non Christus vel angelus. Dupliciter enim contingit personam redimere a captivitate, scilicet supposito reatu dare precium ne liberatus in captivitate veniat vel secundo in captivitate detentum satisfaciendo ab ipsa extrahere; et hoc contigit dupliciter, vel liberando peccatores de inferno et peccato vel liberando a peccato et preservando ab inferno, sicut fuit de patribus veteris testamenti et nobis pro tempore gracie; primomodo fuit beata virgo redempta | [251d] eciamsi non peccaverit, sicut fuisset Baptista, quia racione peccati sui generis fuit obligata ad carcerem nisi intervenerit remedium Redemptoris. Sic enim videtur quod peccata maxima sunt sibi dimissa, ut videtur sanctos innuere super illo Luc. VII, 47: *Cui minus dimittitur minus diligit*, ut dixi proximo capitulo. Omnes enim defectus quos creatura predestinata peccabilis posset committere, vel extinguendo graciam sibi datam vel vetando ne donetur vel ociando in vacuum cum donata, omnis, inquam, talis defectus sibi dimittitur et sic plus dimittebatur beate virgini quam Magdalene proporcionaliter ut fuit in dileccione vel gracia ampliori. Est enim dare totam peccabilitatem cuiuscunque nature peccabilis et totam caritatem continuam vel intercisam huiusmodi nature cui donata est gracia; et tunc notata tota gracia quam habuit beata virgo in preservacione a peccato et merito et tota gracia quam habuit Magdalena vel alius sanctus quantitative et qualitative et proporcionaliter ut gracia se habuit ad graciam, dimissio se habuit ad dimissionem, supposito quod potuissent eque graviter peccavisse et sic in singulis predestinatis peccabilibus dimissio peccati et dileccio correspondent. Supposito igitur quod beata virgo fuit immunis a peccato, tunc dicitur quod mortua ante Christum fuisset in paradiso celesti cum divinitate filii, sicut latro | [252a] et post intrasset cum filio celum corporeum. De angelis vero est difficultas sophistica utrum dimissa sint eis peccamina; et videtur quod sic, cum sint pec-

7. Cod.: *contigit.* 33. Cod.: *Magdalene.*

cabiles a peccatis maximis preservati. Illi autem qui ponunt quemlibet angelum esse disparis speciei cum alio, dicunt quod angeli stantes nec in se nec in sua natura specifica peccaverunt. Ego autem dico quod licet sanctis angelis sint peccata dimissa, cum pro morula sue peccabilitatis fuerunt graciosissime preservati, tamen aliter beata virgo que fuit inpeccabilis et descendit a genere infecto sicut non angeli.

Three kinds of peccability and impeccability.

Notandum tamen quod tripliciter persona dicitur peccabilis, primomodo quia stat cum qualibet ordinacione divina quod peccet; et sic sumus nos miseri cuncti peccabiles; secundomodo quia est in statu quo posset peccare ut primi parentes, quos sancti concedunt ad sensus equivocos fuisse tunc mortales et immortales, sed tercio amplissime dicitur, nam peccabilis quandocunque potest peccare. Correspondenter tripliciter dicitur persona impeccabilis, primo quando repugnat Dei ordinacioni quod tunc peccet ut sancti in via confirmati, secundo quando est in statu cui repugnat peccatum succedere ut beati, tercio quando non potest peccare simpliciter ut Christus; et consequenter dicitur de mortali et similibus.

It is better to let alone the question of the Virgin's sinlessness; however it was, it was best, being Christ's ordinance.

Habito itaque quod beata virgo posset lapsu supposito fuisse immunis simpliciter a peccato, videtur michi 252b sanum | consilium nichil temere diffinire quoad dubium de inesse: tum quia non occurrunt michi modo evidencie patule necessitantes ad partem alterutram, tum quia illud problema videtur neutrum quoad substanciam fidei, tum tercio, quia in istius assercione iacet periculum; et videtur quod pro morula peregrinacionis mee possem aliunde melius occupari. Sunt autem auctoritates scripture sacre que videntur imponere peccatum omni homini citra Christum, ut illud Psalmi XIII: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum,* quod intelligitur exclusive usque ad Christum, quam scripturam allegat Apostolus Rom. III, 9—12: *Causati,* inquit, *sumus Judeos et gentes omnes sub peccato esse, sicut scriptum est, non est iustus quisquam, non est intelligens nec requirens Deum, omnes declinaverunt simul, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Et Rom. V, 18: *Sicut per unius delictum in omnes homines in condempnacionem, sic et per unius*

15. *dicitur.* Hic aliqua verba desunt.

iusticiam in omnes homines in iustificacionem. Quotlibet sunt talia dicta scripture ex quibus videtur michi temeraria presumpcio, quod scilicet sanctus intendebat sensum quem ego fingo de modificacione distribucionum et negacionum, cum ignoro nunc, unde dicte glose efficaciter fundarentur. Et quoad sanctos doctores utrumque asserentes dicitur ut supra quod intelligunt | condicionem 252
probabilitatis, vel possibilitatis nichil temere asserendo; credo quidem quod Christus fecit quicquid foret decencius matri sue, ut si congruebat quod solus ille fuisset sine peccato simpliciter et ad gloriam matris, quod gracia infusa expelleret ab ea peccatum, servato dicto privilegio filio tunc sic fuit. Si autem congruebat quod uterque decorasset hoc privilegio sexus hominis, tunc sic fuit quod sciemus postea; nec verecundor me ignorare sensum scripture quiescendo in fide Domini Jesu Christi.

That this point is uncertain does not imply that all Scripture is doubtful.

Et si arguatur quod per idem quelibet pars scripture foret ambigua, eo quod nescimus eam nisi per sanctos doctores; doctores igitur sancti reddunt nos perplexos, senciendo in istis scripturis opposita; et si videtur quod Romana ecclesia posset quamlibet partem scripture diffinire, habere sensum oppositum sensui actenus acceptato, dicitur quod prima conclusio P
non sequitur,

Holy doctors help us and the Spirit teaches us all that we need here.

nam Spiritus Sanctus docet nos sensum scripture, sicut Christus aperuit apostolis sensum eius; nec sancti doctores glosati ut supra reddunt nos perplexos sed docent nos curiositatem dimittere et ad sobrietatem sapere; nec habet creatura auctoritatem sensum fidei christiane subvertere. Inde curia vel persona que tractaret hereses foret non minus conversacione sancta quam sapiencia illustrata, quia | (ut sepe dixi) 252[d]
conversacio sanctorum quam ex fide credimus, docet quomodo ipsi intellexerant regulam vivendi christicole, et illa servata in nobis docebit sensum scripture in aliis quantum est necessarium ecclesie hic in via. Unde videtur michi quod sicut omnes homines debent virtutibus intendere, sic omnes theologi debent specialiter intendere gramatice, loyce et methaphisice scripturarum, tum quia illa est utrobique rectissima, a statu innocencie per sanctos ut instrumentum Sancti Spiritus derivata, ut utamur illa, tum quia declinacio a scriptura in istis

21. Cod.: *sic videtur.* 28. Cod.: *sobietatem.*

posset periculosissime perturbare ecclesiam. Si igitur in omni genere est unum primum quod est metrum et mensura omnium aliorum, non restat quod foret pertinencius principium sermonialis et realis philosophie quam scriptura sapiencie incarnate. Si enim ex fide Spiritus Sanctus docuit apostolos auctores huius scripture omnem veritatem, quem doctorem sequerentur in veritate vocali vel reali, si non istum magistrum optimum; alie autem loyce et sapiencie evanescunt sed os et sapiencia quam dedit apostolis in die Pentecostes manet in eternum, cui non poterunt efficaciter resistere et contradicere omnes adversarii. Teneamus igitur nos in lingua et philosophia rectissima scripture, quia declinacio ab illa posset esse tanta quod maior pars hominum |
253a abnueret sensum scripture quam Spiritus Sanctus intenderat; quam caribdim rogo Deum meum excludere a sua ecclesia. Credamus igitur dominum Jesum Christum esse viam ad dirigendum deviantes in moribus, veritatem ad instruendum ignaros in veritatibus, ut sic repleat tam affectum quam eciam intellectum, et demum credamus eum vitam ad vivificandum mortificatos spiritu ut finaliter sint beati. Ideo quia est media persona in Trinitate, fuit conveniens ut reduceret peculium suum, quod erravit in medio; quia est sapiencia Dei patris, fuit conveniens ut mitteretur ad reducendum ex ignorancia lapsos in devio, et quia est vita, actus vel forma deitatis, consonum fuit quod vivificaret, actuaret et reformaret mortuos, resuscitando eos a mortuis sopore ad beatitudinem que consistit in viacione ac quiete in verbo.

Let us hold to the language and philosophy of Scripture.

Christ is the way, the truth and the life.

Q Willelmus vero Altissiodorensis dat quinque alias raciones, prima ut eadem sit ymago creacionis et recreacionis; secunda quia substancia Dei debet manifestari per verbum, sic quod idem sit filius ad extra qui ad intra; tercia quia nisi hereditas promissa patribus a patre promitteretur et recuperaretur per filium, posset fatue suspicari quod filius rebellaret patri, ex hoc quod hereditas est sua; quarta ut ostendatur nobis patris dileccio, quia dedit nobis filium naturalem et sic idem foret principium filii ad extra, qui ad intra sine confusione vel dissonancia; quinta ut filius hominis et filius Dei naturalis assimilaret sibi servos exilio perditos tam-

6. Cod.: *decuit.* 8. Cod.: *magnum optimum.* 10. Cod.: *Pentecostis.* 24. *in meo* in cod. Ovis aberrans a recta via.

quam primoge | nitus ex multis fratribus quomodo- 253b
cunque protervit emulus; certum est ex fide quod tanta fuit conveniencia redempcionis hominis per filium, quod inpossibile fuit eum per aliam personam fuisse tam convenienter redemptum, sic enim formaliter vita patris origine prioris quasi materia dedit reverenciam videlicet patri suo et stat sine confusione vel inconveniencia distinccio personarum. Verbum itaque est personaliter vita et forma que essencialiter est Trinitas, ideo fuit consonum ut mortuos vivificet. Sunt autem alia septem signa consequencia carnaliter mortuos proporcionaliter; consecuntur mortuos in anima, quorum omnia opposita relucent in Christo, qui secundum testimonium sui Johannis XIV, 6 *est via, veritas et vita,* nam mortuus corporaliter rigescit, frigescit, horrescit, sensuacione privatur, corpore gravatur, suis spoliatur et

Correspondence of spiritual and physical death.

corpus in marceracionem resolvitur. Correspondenter mortuus spiritualiter habet septem mortalia peccata signanter istis correspondencia. Nam primum signum competit superbis, qui sunt inflexibiles more quercuum per inobedienciam: Exod. XV, 15 dicitur: *Obriguerunt omnes habitatores Canaan;* secundum signum correspondet invidis qui frigescunt et palescunt privacione caloris caritatis; Math. XXIV, 12 dicitur quoniam *habundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum;* tercium correspondet ire que est aspectu terribilis et horrore fugibilis. Nam Prov. XXII, 24: *Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso;* quartum correspondet accidie, cum spiritualiter mortui | instar 253c
ydolorum videntur habere sensum, sed deest officium; Psalmi CXIII, 5: *Os habent et non loquuntur.* Nam tales nedum peccant quicquid fecerint sed a bono opere de genere ociantur; quinto correspondet avaricia, de qua Psalmo IV, 3 dicitur: *Filii hominum usque quo gravi corde ut quid diligitis vanitatem.* Sextum correspondet gule, quia Prov. XXI, 17, *qui diligit epulas in egestate erit, et qui amat vinum et pinguia non ditabitur,* ymmo de facto nullus avaro pauperior, quia quicquid occupat iniuste detinet, ut sepe ostendi. Quomodo rogo teneremus nomen verbi Domini qui privamur nomine christiani? Septimum vero correspondet luxurie fetenti coram Deo

21. Cod.: *Exod. XXXII.* 36. Cod.: *epistolas in necessitate.*

per carnis dissolucionem; Ysaie XXXIV, 3 scribitur: *Interfecti eorum proicientur et de cadaveribus eorum ascendet fetor.*

R Istam mortem septuplicem figuravit citaredus noster David, id est Christus, manu fortis, quando a Saul, id est abutente, fugavit septem demones per memoriam vite sue. Christus enim habuit fontaliter septem dona peccatis istis opposita nec non in cruce tanquam cithara septem armonias insonuit per quas (ut narratur I. Reg. XVI de David et Saul) fugat a Christiano septem vicia. Verba autem que in cruce protulit in istis versibus sunt contenta:

Each of Christ's seven words on the cross was directed against a particular sin.

His ignosce pater, hodie mecum requiesces,
Filius ecce tuus, Eloy, sicio, satis est iam,
Me tibi mando pater Deus; hoc ait in cruce pendens,

ita quod illud Luce XXIII, 34 dictum: *Pater ignosce*
253[d] *illis,* tollit rancorem | iracundorum, qui nolunt peccata dimittere; per secundum verbum *Hodie mecum eris in paradyso,* quod scribitur Luce XXIII, 43, fugavit invidiam que odit communicacionem in bonis. Unde de isto citaredo scribitur in persona Sapientis: *Sine ficcione didici et sine invidia communico;* proprietarii vero laborant invidia. Per tercium verbum: *Mulier, ecce filius tuus,* quod scribitur Johannis XIX, 26 fugat luxuriam; cuius oppositum est castitas que in hoc notatur quod virgo virgini tradebatur. Per quartum verbum, scilicet *Eloy,* quod scribitur Marc. XV, 34 fugavit spiritum accidie; tam fervens fuit in merito quod in articulo mortis oravit pro genere suo exemplans quomodo in temptacione et tribulacione orandus est dominus, ponendo firmiter spem in illo. Per quintum verbum, scilicet *Sicio,* quod scribitur Joh. XIX, 28 fugatur gula; ad cuius exemplum et fecerunt eius apostoli, ut Paulus meminit I. Cor. IV, 11—13: *Usque in hanc horam et nos sitimus et esurimus et nudi sumus et colaphis cedimur et instabiles sumus et laboramus, operantes manibus nostris; maledicimur et benedicimus, persecucionem patimur et sustinemus, blasphemamur et obsecramus tanquam purgamentum huius mundi facti sumus omnium peripsima usque adhuc.* Hec vita sacerdotis Christi exemplata est ab ipso

13. Serm. IV. 330. 21. Sap. VII, 13.

et suis apostolis, pati penas et obprobria pro magistro; per ipsos vero ecclesia religionis sumpsit exordium. Per sextum verbum, scilicet *Pater in manus tuas commendo spiritum meum,* quod scribitur Luce XXIII, 46, fugatur superbia, quia | vere humilitatis est indicium proicere 254[a] spem christiani in Dominum. Per septimum verbum scilicet: *Consumatum est,* quod scribitur Joh. XIX, 30, fugatur insanabilis avaricia que nescit consumacionem iuxta illud Eccl. V, 9: *Avarus non implebitur pecunia, et qui amat divicias, fructus non capiet ex eis.* Spes itaque christiani infallibilis stat in isto quod effectualiter diligat mores Christi. Si enim patriso patrem carnalem et in eius commendacionem refero mores suos, defendoque quod ipse iuste instituit, quanto magis de patre celesti dicente Math. X, 37: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus* et per consequens sit iuxta dictum Apostoli I. Cor. ultimo *anathema.*

CAPITULUM VICESIMUM SEPTIMUM.

Various uses of the word 'testament'.

Ulterius iuxta premissa videndum est de suffragio existencium in purgatorio. In qua materia oportet primo tractare de testamento. Sumitur autem testamentum secundum scripturam primo pro veritate eterna quam deitas testatur ad profectum ecclesie, ut Eccli XLV, 8: *Statuit illi testamentum eternum.* Veritates enim ille inscribuntur eternaliter libro vite, ut patet de mandatis decalogi. Secundo accipitur pro sacramento sensibili quod Deus ordinat ad testandum veritatem salubrem, ut patet I. Cor. XI, 25: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine.* Tercio famosius accipitur pro scriptura quam moriturus condidit ad testandum voluntatem suam de bonis sibi pertinentibus postquam obierit, de quo loquitur Apostolus Gal. III, 15: *Fratres (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut | superordinat,* multo minus subaudi 254[b] testamentum confirmatum a Deo. Unde Hebr. IX, 16 ostendendo quod Christus est mediator novi testamenti sic subiungit: *Ubi enim testamentum est, mors necesse est ut intercedat testatoris.* Quod autem testamentum

12. *partriso;* ita cod. 38. Cod.: *intercidat.*

17. I. Cor. XVI, 22.

accipiatur in malum pro quacunque iuracione vel contestacione perversa ut primo Machab. I°: *Eamus et disponamus testamentum cum gentibus,* est preter nostrum propositum. Unde colligendo sensus grammaticales dicit metricus:

Testor, si facio testamentum, sive iuro,
In testem ducens, vel si testimonium do,
Coniurans te rogo. Sex hos sensus tibi dono.

Christ disposed of no worldly goods by will,

Christus autem Deus noster non condidit testamentum de bonis fortune (ut patet IV capitulo huius V), quia noluit esse civilis proprietarius, habendo quitquam unde tale conderet testamentum, sicut et religiosi usque hodie observant in religione perpetua, ymo et reges non subiecti legi humane non condunt huiusmodi testamenta, quia non superest (ut dicitur) qui dominaretur civiliter in bonis regis mortui propter heredem superstitem, ideo sibi soli in solidum pertinet de bonis suis disponere; de bonis vero nature, gracie et amicicie Christus dominus noster condidit testamentum, cum corpus suum tradidit ad sepeliendum in orto Joh. XIX et animam suam Deo Luc. XXIII; vestimenta autem sua permisit parcienda militibus Joh. XIX. De bonis vero amicicie adquisitis commendavit matri discipulum Joh. XIX et e converso matrem dedit discipulo; omnes autem apostolos dedit ecclesie ad eius
254c utilitatem tamquam oves | laniandas a carnificibus velud lupis ad obsequium spirituale ecclesie. Sic enim oportet omnem salvandum manducare carnem Christi et bibere eius sanguinem pie recolendo Christi passionem, ut ipsemet testatur Joh. VI, bona autem gracie ut virtutes dedit apostolis, ut patet Johannis XV capitulo et quatuor sequentibus, ubi condendo testamentum moriturus in crastinum dedit eis humilitatem, pacienciam, caritatem et omnia genera virtutum, tam opere quam sermone.

but he bequeathed gifts of grace.

Christ's double testament; as God and man.

B Et patet quod Christus secundum duplicem eius naturam duplex condidit testamentum: scilicet eternum secundum deitatem, de quo Psalmo CXXXI, 12: *Si custodierint filii tui testamentum meum et testimonia mea hec que docebo eos.* Aliud autem testamentum condidit

8. *fortune;* in marg. al. manu; textus: *fruitive.*

2. I. Macc. I, 12.

perpetuum et novum secundum eius humanitatem; de quo I. Cor. XI et quinque capitulis Joh. evangelii. Unde Augustinus in De Sermone Domini capitulo VI: *Auctor pietatis in cruce pendens testamentum condidit, singulis pietatis opera distribuens; apostolis persecucionem, Judeis corpus; patri spiritum, virgini paranimphum, latroni paradysum, peccatori infernum, christianis vero penitentibus commendavit crucem promittens premium.* Istis exemplariter premissis restat videre utilitatem meriti in condicione testamenti secundum leges humanas, pro quo primo videtur quod minimum opus misericordie pro tempore viacionis factum in gracia a testatore predestinato sit sibi prestancius quoad meritum quam quotlibet facta a suis executoribus ipso mortuo. Probatur sic: Omne tale opus predestinati viventis est cum gracia per se meritorium | vite eterne, nullum autem opus 254d
factum post mortem huiusmodi predestinati est sibi tam meritorium, ergo conclusio. Maior patet ex hoc, quod omnis predestinatus dum manet in gracia viando meretur de congruo vitam perpetuam, iuxta illud Math. X, 42: *Quicunque potum dederit uni ex minimis istis calicem aque frigide, tantum in nomine discipuli, Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Et loquitur de mercede vite perpetue, que tantum valet quantum habes iuxta dicta . . . capitulo huius V. Minor autem ex hoc evidet quod opus quodcunque factum pro mortuo, dum preterit statum merendi, non prodest sibi ad maximum nisi accelerando ipsum ad gaudium quod prius meruit vel diminuendo eius penam in purgatorio. Sed cum omne premium perpetuum in celo vel premii talis intensio sit infinitum prestancius quam bonum huiusmodi temporale, patet conclusio.

A work of charity done in life is more meritorious than anything done through executors.

Bequests part only with what their owner can no longer hold.

Ex qua videtur sequi ulterius, quod inutile est plurimum condere testamenta; probatur: huiusmodi testacio testatur testatorem percussum avaricia que tollit statum merendi, ergo cum talis testacio non prodest sibi pro hoc seculo nec eciam pro futuro, racione mortalis peccati, sequitur conclusio.

Assumptum patet pro secunda parte ex illo Apostoli Ephes. V, 5: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis*

25. Numerus capituli deest. 25. Cod.: *Maior.*

3. In capit. cit. Sermonis Domini hic locus non extat. Cf. De Verbis Domini Serm. VI, Opp. tom. V, 357.

fornicator aut inmundus aut avarus quod est ydolorum servitus non habet hereditatem in regno Christi et Dei. Et prima pars assumpti ex hoc evidet, quod omnis sic testans non gratis dat pro amore Dei, sed tanta affeccione 255a datorum percutitur quod convalescendo vult sua | repetere et sic quocienscunque post testacionem convaleat.

Ex quo videtur quod ea intencione et racione dat legata quod non potest illa datis paribus in persona propria possidere.

Ex quo patet quod testans, si perpetue viveret cum isto amore temporalium, nunquam ipsa in elemosinam Deo daret. Ex quo videtur quod amor istorum temporalium preponderat amori quem talis habet, ut recreet membra Christi, quia aliter gratis donaret simpliciter. Addo ergo ut plurimum, quia multi sic testantes in temporalibus superhabundantes non darent simpliciter egenis, eciam cognita egestate in articulo quo condunt huiusmodi testamenta, sed secundum vocem sancti Evangeliste I. Joh. III, 17 *caritas Dei non manet in talibus;* non negatur tamen, quin licet meritorie de iuste possessis testari postposita avaricia et assistente recta intencione proficiendi ecclesie.

Ex istis videtur tercio quod, licet talis testacio prosit ecclesie, tamen ut plurimum conturbat ipsam et dampnificat testatorem; prodest autem, cum *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, Rom. VIII, 28. Et iterum sepe contingit, quod bona defuncti prius distribuerentur pauperibus non interveniente huiusmodi testamento. Causa turbat autem ecclesiam per fallaces testamentorum probaciones et per palliatas bonorum defuncti consumpciones, cum in placitis ex lege testamentorum originatis tam ex parte executorum quam ex parte legistarum consumuntur bona ecclesie; et ex parte testatoris est error multiplex: primo palliat avariciam ex hoc quod colligit bona, sicut fingit ut post mortem sint 255b pro se et animabus ami | corum ac ceterorum fidelium copiosius distributa. Sed prima conclusio destruit hunc errorem. Secundo legat bona amicis carnalibus et communiter potentibus, qui in vita fuerunt socii in peccatis; cum autem ut sic iniuriatum est pauperibus, quorum sunt bona huiusmodi, patet gravitas huius peccati. Tercio disponitur per temporalia huiusmodi in exequiis defuncti sumptuosa consumpcio heredum venenosa ditacio; ymmo utrumque dampnosa bonorum colleccio;

Wills are a source of quarrelling and waste.

cuius causa videtur fame fastuosa dilatacio et nominis quoad mundum contaminacio. Tales enim defunctos commendant mundanis, dicentes quod potentes et gloriosi vixerunt in seculo, mortui sunt pleni diviciis cum honorabilibus exequiis, non autem immemorabiles ut mendici. Quotlibet talia peccata ingeruntur ex hoc quod nominetenus Christiani bestialiter et infideliter advertuntur ad sensibilia pro pompa seculi requisita dimissis bonis spiritualibus, que de substancia fidei et necessitate salutis mortui requiruntur; talia enim communiter gravant mortuos, cum faciunt ipsos originasse totum malum culpe quod inde sequitur.

At death man should not be occupied with worldly things.

Secundo accusando testantur quod defuncti erant per- D
severanter mundo dediti et quod est maximum periculum in articulo mortis secundum affectum in temporalibus instare. Qui enim non postponit omnia temporalia eciam usque ad contemptum in mortis articulo, dolens quod sic splendebat in seculo, ponendo principaliter et integraliter spem in Christo, non video, quomodo sit de numero salvandorum, quia iuxta dicta capitulo IV huius, oportet salvandum ad ultimum renunciare | cunctis 255c
que possidet, et sic in pauperie sequi Christum, dicente Augustino in De verbis Domini Sermone XV: *Si imitari patrem non vis, exheredari disponis,* ideo dictum est in fine capituli proximi, quomodo omnes grati filii debent sequi patrem Christum. Unde Augustinus I De Civitate Dei capitulo V commemorans totam istam pompam gentilem postquam ostenderit quod *mors Lazari mendici inter lingencium canum linguas famelici fuit preciosior in conspectu Domini quam mors divitis epulonis induti purpura et bysso et epulati quotidie splendide,* ut dicitur Luc. XVI, 20; ex hoc quia concluserit quod mors media inter duas vitas non posset esse mala, si vita virtuosa precesserit et tantum alleviamen ac ministerium angelicum sequatur, sic concludit: *curacio funeris, condicio sepulture, pompa exequiarum, magis sunt vivorum solacia quam subsidia mortuorum;* aliter enim non preciosa sed abiecta foret in conspectu Domini mors sanctorum eius quorum carnes date sunt bestiis terre, nec ipse cum

6, 7. Cod.: *ingerunt . . . advertunt.* 16. Cod.: *et instari.* 24. Cod.: *exhereditare.*

23. Opp. tom. V, 451. 27. Non cap. V, sed XI Opp. tom. VII, pag. 12. 35. Cap. XII.

matre sua forent simpliciter funerati. Exemplum enim dedit nobis ut faciamus similiter. Ceca igitur adepcio et inexcusabilis christianum in mortis articulo pro bonis mundi sollicite disponere et vanam famam nominis in mundo relinquere; ubi facilius et meritorius posset omnem sollicitudinem suam in Christum proicere, temporalia contempta ne distrahant mundo relinquere, vel si facultas adiacet bona sua pure pro Christo absolute distribuere, ut sic exoneratus habendo meritum in
255[d] disposito in | quo posset spem suam infigere gaudeat in finali iudicio Christo obviam occurrere. Si igitur oportet in via continue penitere, quanto magis in mortis articulo, cum inpenitencia pro illa morula sit peccatum in Spiritum Sanctum irremissibile, ut dicit Christus Math. XII, 31. Et diffuse exponit Augustinus in De Verbis
E Domini Sermone XI. Est igitur signum inpenitencie de secularibus desideriis, quibus prius sumus implicati, per cartas notare quod adest voluntas nobis pro illa hora, si adesset possibilitas ulterius seculariter conversari. Ideo (si non fallor) quicunque non habuerit pro illa hora voluntatem eligendi appropinquare Christo in celo vel purgatorio dimissa conversacione seculi non video quod sit de numero salvandorum, quia aliter inpacienter et inpenitenter difformat scienter voluntatem suam voluntati divine eligendo irracionabile; quod ego nescio a peccato irremissibili excusare. Cum igitur tota doctrina vie tenderet ad finem ut sciamus bene mori, quante niteremur perfecte istam leccionem cognoscere. Ista autem leccio requirit pro tunc perfectam penitenciam de commissis et firmam spem in Domino de promissis, ideo tunc non superest tempus intendendi huic seculo, proponendi vindicari pro debito vel attendendi cuiquam nisi Christo, nec potest illa leccio cognosci sine previo exercicio virtuoso, quia vita viciosa necessitat ut plurimum, ut diligens mundum dampnabiliter moriatur; quo contra consuetudo virtuosa necessitat ut vita ista
256[a] contempta cum sancto desiderio | finiatur, quia secundum Augustinum in De Vita Christana *non poterit male mori qui bene vixerit.* In illo igitur articulo est periculosissimus triumphus milicie; sed quia gracia domini nostri Jesu

His one thought should be that he is approaching Christ.

15. Opp. tom. V, pag. 384. 38. St. Augustini De Disciplina Christiana, Opp. tom. VI, pag. 588.

Christi subito posset quoscunque peccatores pro quocunque instanti vie respicere, ideo de nullo viatore secundum Augustinum sermone XI super Math. est simpliciter desperandum nec temere iudicandum; concedat igitur nobis Deus ne ex eleccione tali fatua condempnemur nec ab eleccione felici propter mortem in peccatis et indisposicionem conversionis ad Dominum imminente mortis periculo perturbemur; et hec racio, quare Christus tam crebro mandat pro ista finali victoria vigilare.

What we can do to help the dead. We must believe that man is immortal and that he is rewarded for good or evil.

Habito sic superficialiter de efficacia testamenti restat videre de suffragiis factis a militantibus pro defunctis. In qua materia oportet primo ex fide supponere perpetuitatem humane anime, secundo remuneracionem eius secundum quod meruit in corpore. Ex quo videtur tercio quod anime defunctorum habent post exitum a corpore triplicem mansionem. Alique quidem ut anime sanctorum martirum et confessorum sic accenduntur in amore Christi pro mortis articulo, quod statim reponuntur in celesti paradiso, non relicta macula expurganda; secundi habentes amorem dispersum ad temporalia, licet amor Christi in eis preponderat, habent venialia expurganda; tercii vero, qui finaliter diligunt temporalia plus quam Christum, statim perpetuam dampnacionem recipiunt, cum extra statum merendi positi sunt peccato finalis inpenitencie pregravati. Prima supposicio patet per illud Math. X, 28: *No* | *lite timere* 256b
eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere sed pocius timete eum qui potest et corpus et animam perdere in gehennam; quod non foret dictum pertinens nisi homo haberet animam immortalem.

Secunda supposicio patet per idem Hebr. XI, 6: F
Credere enim oportet attendentem ad Deum quia est et inquirentibus se remunerator sit; et Math. XXV patet idem cum quotlibet racionum testimoniis et scripture. Deus enim foret iniustus dominus, nisi daret mercedem hominibus correspondenter ad merita. Tercia vero supposicio sequitur ex duabus proribus, supposita forma peccandi hominum. Nam finaliter bonos et finaliter malos oportet in celo et inferno mercedem recipere,

27 et 32. Cod.: *suppo.* 30. Cod.: *non* deest. 31. Cod ; *fuit.* 38. Cod.: *suppono.*

3. l. c. tom. V, pag. 394

sed cum alii salvandi decedunt in peccatis qui non satisfecerant pro commissis, alii autem pleni purgati, et in utroque sunt quotlibet gradus, Deus aput quem non est personarum accepcio ordinat libramen iusticie pro utrisque; cum igitur non sit homini tempus merendi sibi post separacionem sui a corpore, eo quod oportet naturas conbeatificandas antea commereri. Et iterum cum non erit purgacio peccati in beatitudine, quia pena que est medicina peccati est illi opposita, patet quod oportet esse statum et locum medium inter beatitudinem et locum meriti quem purgatorium nominamus. Et istam sentenciam inculcat Apostolus I. Cor. III, 8: *Unusquisque*, inquit, *propriam mercedem accipiet secundum suum laborem* et quia Christus dominus noster est basis tocius meriti membrorum ecclesie, subiungit Apostolus, *fundamentum aliud nemo potest ponere preter id quod*
256c *est Christus Jesus. Si quis | autem superedificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides preciosos, lignum, fenum, stipulam, uniuscuiusque opus manifestum erit; dies domini declarabit, quia in igne revelabitur; uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superedificavit mercedem accipiet, si cuius opus arserit detrimentum pacietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Quem textum Augustinus frequenter et ceteri doctores concorditer exponunt. De purgatorio patet Enchiridion XII, super Psalmo LXXX, XXIII De Civitate Dei capitulo XXVII et alibi; vult enim sanctus Apostolus quod solus Christus est homo fundamentaliter promerens humano generi beatitudinem, sic quod nemo alius meretur nisi in virtute huius lapidis. Sed alii superedificantes ad utilitatem ecclesie tanquam Dei adiutores super hoc fundamentum sunt secundum Apostolum bipartiti, ut alii faciunt opus Dei tam pura intencione quod affeccio eorum in nullo affigitur citra Christum, sic quod nullius alterius adquisicio vel deperdicio perturbaret vel dirimeret affeccionem ad eum, cuiusmodi sunt speculativi omnem solicitudinem et affeccionem proicientes in ipsum.

Proof that there is a purgatory.

G Alii autem vite active intendentes, licet afficiantur circa secularia, tamen amor Christi utrobique prepon-

16. I. Cor. III, 11—14. 26. Rectius Enchiridion cap. LXIX, Opp. tom. VI, p. 222. 26. Rectius in Psalmum CIII et in Psalm. XXXVII. 27. Recte De Civ. Dei XXI, cap. XIV, XVII.

derat, sic quod omne temporale possibile amitterent, antequam prevaricando offenderent Salvatorem; ambos autem istorum continue probat ignis quem ignem videtur Augustinus vocare iudicium temptacionis vel probacionis iuxta illud Eccli. XXVII, 6: *Vasa figuli probat for* | *nax* 256[d] *et homines iustos temptacio tribulacionis.* Iste autem ignis non habet in opere aliquid prioris concremandum, cum opus suum manet purum terminatum ad obiectum eternum; ideo secundum Apostolum opus tale manet innixum lapidi fundabili. Opus autem activi ardet, quando displicencia de operibus inutilibus, ut ametur Deus, purgat ad puram dileccionem Dei; et iste ignis purgatorii salvat inperfectos incipiens in hac vita et finiens, quando peccatum veniale vel pena pro mortali commissum plenarie est contritum. Et est utrumque istorum membrorum secundum Apostolum triplicatum; nam contemplativorum alii edificant aurum, alii argentum et alii lapides preciosos. Aurum edificant mundi cordis qui doctrinam sapiencialium ut deitatis ac celestium seminant ad edificacionem ecclesie. Illi autem argentum edificant qui doctrinam creaturarum determinant, ut humanitatis Christi et aliarum creaturarum, per quam ascenditur ad Dei noticiam et amorem; sed tercii edificant lapides preciosos qui edocent veritates et eius potencias perornantes; purgandi vero in purgatorio sunt secundum lignum, stipulam et fenum triplicati, per que aliqui intelligunt maiora peccata venialia, peccata media et peccata minora, alii autem amorem temporalium, amorem carnis et amorem vane glorie. Primum ardet diutissime tanquam lignum quod habet maximum de terrestritate compactum. Secundum fenum carnis ardet medio modo, sed tercium stipula fame mundi *transit cum vento,* ut dicitur Sapien. V, 15; et sic immiscent hii cum intencione | recta docendi seculi 257[a] questum, hii carnis pastum voluptuosum et hii seculi fastum; vel per lignum intelligitur penitencia pro mortali, per fenum penitencia pro actuali et per stipulam penitencia pro omissis per ignoranciam. Quiscunque autem fuerit sensus Apostoli, certum videtur quod remanet pena purgatorii post hanc vitam, quia aliter inpertinenter diceret Veritas Math. XII, 32 quod *peccanti in Spiritum*

Those who build with gold, silver and precious stones are the saints who go straight to Paradise; those who build of wood &c. the souls that need purgation.

4. Cod.: *temperacionis.* 18. Cod.: *mundi cordes.* 21. Cod.: *defeminant.* 27. Cod.: *aliquid.*

Sanctum non remittetur nec in hoc seculo nec futuro. Et istam racionem tangit Gregorius IV Dyalog. XLI. Nisi enim remaneret suffragium penitencium in futuro, superflue diceretur II. Machab. XII, 46 quod *sancta et salubris est cogitacio pro defunctis exorare ut a peccatis solvantur.* Nec foret bona conneccio dormiencium in purgatorio ad duplicem ecclesiam extremalem, nisi dormientes possent mereri in personis viantibus continuantibus opus suum, ut dictum est XXIII capitulo huius V.

H Hoc igitur supposito videndum est de corpore, loco et ordine expurgandi. Corpus autem ponitur ignis fumosus qui habet convenienciam ad sensum misticum cum omni genere peccatorum, ascendit cum superbo, ardet cum invido, ebulit cum iracundo, caret operacione fructuosa cum accidioso, crescit quantumlibet per apposicionem combustibilium cum avaro, pascitur insaciabiliter instar gulosi per pabulum huiusmodi unctuosi, sed et inordinate accendit propriam maliciam ad similitudinem luxuriosi; locus autem ponitur remotus a celo, quod spiritus racionalis naturaliter appetit. Nec mirum, ut dicit Gregorius IV Dyalogorum III de tali colligancia ad locum quod, cum spiritus teneatur de lege nature 257b in cor | pusculo quod vivificat, quod de lege Dei teneatur ubi mortificatur; forma vero puniendi ponitur secundum esse intencionale; ignis materialis non potest cremare spiritum racionalem, cum sit incorruptibilis multiplicatus, non expectans corpoream accionem nec aliquam transmutacionem abicientem de sua substancia, cum agit secundum esse intencionale speciem vel intencionem omnium dictarum proprietatum ignis et reducit ad memoriam omnes operaciones stultas et Deo suo ingratas, quas in via peccando exercuit; et in huiusmodi displicencia senciet penam quodammodo infinite excedentem penam corpoream, quia ultra omnem proporcionem racionalem que est pene corporee ad aliam, que pena subiectatur in potencia volutiva et sparsim in omnibus viribus spiritus quas secum tulit a corpore. Et ista videtur sentencia Augustini XII super Genes. ad litteram . . . dicentis quod *corpus non agit in spiritum, quia generaliter agens est prestancius paciente*, sed spiritus

Corporeally purgatory is a smoky fire.

It is not a material fire, for that could not scorch the soul.

39. *ad literam;* sequitur lacuna (cap. XVI).

2. Opp. tom. II, 445. 21. Opp. tom. II, 373. 39. Opp. tom. III, p. 308, 311.

mira celeritate rapit vel elicit intencionem vel speciem a corpore obiecto quod apprehensum sub racione disconveniencie aut displicencie causat penam. Et ideo docet XXI De Civitate Dei capitulo X: *Spiritus incorporeos separatos posse pena corporalis ignis affligi sicut possunt in corpore.* Et beatus Gregorius IV Dyalogorum: *Ignem spiritus eo ipso patitur quo videt et quia concremari se aspicit, concrematur.* Et probat penam spiritus per ignem ex illo Luc. XVI, 19: *Crucior in hac flamma* et Matth. XXV, 41: *Ite maledicti in ignum eternum, qui preparatus est dyabolo.* Et asserit ignem illum esse corporeum. Nec miretur philosophus de hac pena, cum experimur nos secundum ymaginativam per sompnia | quantumlibet terrena et non minus quam vigiles quoad 257c animam cruciari, quanto magis cum erimus in purgatorio omnino vigiles per soporem sensus corporei non distracti, sed clare cognoscentes ad esse quod tante nobis displicet. Et isto modo intelligendi sunt sancti dicentes quod ignis purgatorii tantum excedit in operandi acucie ignem nostrum quantum ignis naturalis superat ignem pictum; intelligunt ut estimo secundum penalitatem accionis intencionalis que racione capacitatis spiritus superat omnem penam corpoream quodammodo infinite. Videmus enim quod melancolici naturaliter timidi, cum melancoliam que est obiectum timorem efficiens portant secum; magis vigil spiritus in tetro ac fuliginoso loco violente intrusus in quo reducetur ad eius memoriam tam recenter illud quod tantum displicet sensui tam capaci, appetit enim naturaliter libertatem, langwet circa beatitudinem speratam, quam cognoscit ex culpa vie stultissime et cum gracia Christi paratissimi ad evitandum facillima ad sui vituperium et dispendium retardata; et sic punitur tam pena dampni quam pena sensus et quod multum cruciat pena ex defectu voluntatis et corporis non est meritoria. Consideremus itaque cum quanto languore atque molestia ferimus carenciam commodi temporalis et arbitramur secundum proporcionem sensus et beatitudinis penam spiritus sic purgati

It is more severe than any natural fire.

It includes the pain of loss with that of sense.

4. Cod.: *Dei* deest. 8. *aspicit.* Cod.: *afficit.* 24. *naturaliter;* adde: *sunt.* 33. Cod.: *retardatam.* 35. Cod.: *Consideremur.*

4. Opp. tom. VII, pag. 631. 6. St. Gregorii Dist. IV, cap. XXIX. Opp. tom. II, pag. 429.

omnem penam corporalem excedere. Quotlibet sunt dicenda scolastice in ista materia que omitto gracia brevitatis, nec tracto particularius de igne, de loco | 257[d] aut mora pene, quia scio quod aput summum iudicem super omnia intuentem libratur diuturnitas pene et eius acucies proporcionabiliter ad delictum. Ideo cum Deus vult quod ignoremus talia singularia, videretur ceca presumpcio inevidenter talium noticiam sompniare. Dicit autem Thomas in De Veritate libro VII quod oraciones, ieiunium et oblacio eucaristie sunt medicine precipue pro purgatis; ymmo (si non fallor) omnis vita viatoris meritoria valet illis et de quanto cum paribus meritorior magis valet, et (ut dicit doctor) prosunt eis non ad meritum vite eterne, sed ad mitigacionem pene et acceleracionem glorie, unde per viam gracie dicit valere eis oracionem capitis in eukaristia vel oracionem membrorum in ecclesia per viam, et redempcionis vel gracie dicit valere eis per modum solucionis debite penitencie elemosine vel ieiunium in corporis maceracione. Stat autem valor huius suffragii in purgandi capacitate et in merentis habilitate. Oportet autem quod purgandi capacitas procedat ex propria dignitate.

The duration and sharpness of the punishment vary according to the sin.

Prayers and masses may lessen their punishment if they are worthy of help.

K Pro cuius declaracione supponitur quod nemo recipit de mercede post hanc vitam nisi secundum quod meruit in hac vita. Patet ex hoc quod solus status viacionis est status meritorius premii beatitudinis sic merenti, vel ut deducit beatus Gregorius Dyalogorum XLI capitulo per illud Joh. XII, 35: *Ambulate, dum lucem habetis*, et Ysaie XLIX, 8: *Tempore placito exaudivi te et in die salutis auxiliatus sum tui*, quod Apostolus exponit II. Cor. VI, 2: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies sa* | 258[a] *lutis;* et Eccle. IX, 10: *Quodcunque potest manus tua instanter operare, quia nec opus nec racio nec sciencia nec sapiencia erit aput inferos quo tu properas.* Unde sequitur conclusio huius sancti. Ex quibus nimirum sentenciis constat quod qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio presentatur. Et patet de racione quod oportet naturas simul mereri que debent premiari, ita quod premium in beatitudine attenditur penes gradum

Only in this life can one have merit.

9. Cod.: *et dicit autem.*

9. St. Thom. l. c. 27. St. Gregorii IV, cap. XXXIX, Opp. tom. II, pag. 441.

gracie in quo vita ista finitur; beati enim, licet dicantur mereri sibi premium accidentale usque ad diem iudicii, sicut merentur nobis, tamen illi non merentur sibi premium essenciale, sed totum taxatur penes meritum hic in via.

A man in purgatory is helped in proportion to his merit on earth.

Ex quo sequitur quod suffragatur homini in purgatorio proporcionaliter ut meruit hic in via, quia solum hic est locus merendi ex conclusione proxima; loquimur enim de merito proprio quod est libera sui dignificacio ad beatitudinem. Unde beatus Gregorius IV Dyalogorum XLI loquendo de purgatorio sic effatur: *Hoc tamen sciendum est quod illic saltem de minimis nichil quisque purgacionis obtinebit nisi bonis hoc actibus in hac vita adhuc positus, ut illic obtineat, mereatur.* Et capitulo finali: *Sciendum*, inquit, *est quod illis sacre victime prosunt, qui hoc vivendo obtinuerunt eciam ut eos post mortem bona adiuvent, que hic pro ipsis ab aliis fiunt;* et beatus Augustinus Enchiridion CX: *Neque negandum est defunctorum animas pietate sociorum vivencium relevari, cum pro illis sacrificium mediatoris offertur vel elemosine in ecclesia fiunt, sed eis hec prosunt qui, cum viverent, hec sibi ut postea possent prodesse meruerunt.* Et patet ex racione divine iusticie, Deus enim non est personarum acceptor, sed unumquemque secundum dignitatem meriti premiat, mitigat sive punit. Aliter enim falsum diceret Apostolus II. Cor. V, 10: *Omnes*, inquit, *nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut accipiat unusquisque propria | corporis, prout gessit sive* 258b *bonum sive malum.* Ex quo patet, quod oportet quemcunque in gracia Dei racione meriti sui confidere, cum nemo potest mereri alteri nisi merenti ut sibi taliter mereatur.

He who would help must be in grace.

L Quantum ad secundum quod est merentis habilitas, patet quod multum prodest merentem esse in gracia, nam tunc merendo sibi ipsi amplificat meritum ecclesie militantis et per consequens purgandorum meritum. Et hinc, ut sacerdos caveat peccata caucius, ordinatur pro lege quod plebs obsequens dominicis preceptis a pec-

18. Cod.: *cap. 9.* Correxi. 20. Cod.: *offerunt.*

10. Non cap. XLI sed XXXIX Opp. tom II, pag. 444. 15. Capit. LVII, Opp. l. c. p. 472. 18. St. Aug. Opp. tom. VI, pag. 238.

It is the duty of the laity to keep aloof from a wicked priest or to depose him.

catore preposito separare se debet nec se ad sacrilegi sacerdotis officium miscere, quoniam ipsa plebs maxime habet potestatem et eligendi dignos sacerdotes et indignos recusandi. Et potest fundari racione, cum quilibet debet esse memor et sollicitus circa salutem anime que consistit causaliter in suo proposito qui debet esse fidelis procurator, actor natus vel mediator plebis ad Deum. Magis autem caveret de isto procuratore terre vivencium, quam procurare redditus temporales; nec caret ista lex racione scripture, cum talis proditor, adulator atque ypocrita debet ex lege Christi Math. XVIII, 17 esse Christiano *tanquam ethnicus et publicanus* et per consequens debet privari beneficio (ut notatur V capitulo IV huius). Unde XXXII distinccione *Nullus* sic loquitur Nicholaus papa: *Nullus*, inquit, *missam audiat presbiteri quem scit concubinam indubitanter habere aut subintroductam mulierem. Unde eciam ipsa sancta synodus hoc capitulum sub excommunicacione statuit;* et Alexander secundus ibidem sic loquitur: *Precipiendo mandamus ut nullus missam audiat presbiteri quem scit concubinam habere* et sequitur: *Nam et ipsa sancta synodus hoc sub excommunicacione statuit dicens: Quicunque sacerdotum, dyaconorum, subdyaconorum, post constitutum bone memorie predecessoris nostri sancti Leonis et Nicolai de castitate clericorum, concubinam palam duxerit vel ductam non reliquerit ex parte omnipotentis Dei et auctoritate principum apostolorum Petri et Pauli precipimus et omnino contradicimus ut missas non cantet* 258c *nec evangelium | legat neque epistolam ad missam nec maneat cum clericis neque partem ab ecclesia suscipiat.* Sed heu post declinacionem ecclesie ad peccata suscepit ista lex glossas multiplices, ut hii dicunt, quod intelligitur de iusticia iuris non facti, hii quod clericus debet moneri tantum ab episcopo et hii quod layci possunt a talibus subtrahere decimas sed tantum voluntarias. Veritas est enim, ut recitat archidiaconus ex Hugucio, quod sufficit monicio cuiuscunque, ymmo post notorietatem facti que est maxima cum sit suspensus a Deo et excommunicatus horribiliter debet subire penas pre-

9. Cod.: *temporalis.*

15. Dist. XXXII, cap. V. 19. Ib. cap. VI. 36. i. e. ad decret. supradictam.

dictas, ut dicit Hostiensis III° decretalium De decimis et Oblacionibus; quamvis enim Archidiaconus dicat quod dura sit illa sentencia, tamen videtur concordare, eo quod qui non facit officium, non debet percipere beneficium. Et patet ex racione scripture racione periculi talis clerici quod debet sic puniri, licet papa dampnabitur, quod scienter faciat tales omnes transire in penas. Unde

A bishop who does not enforce discipline ought to be deprived.

beatus Gregorius, ut recitatur LXXXIII distinccione, dicit quod *si quis episcoporum fornicacioni clericorum consenserit prece vel precio non inpugnando auctoritate sui officii debet suspendi a suo officio;* que suspensio secundum Archidyaconum debet esse perpetua equivalens deposicioni propter vendicionem iusticie, ut tercio Decretalium De Cohabitacione clericorum et mulierum, ubi notantur tres casus deposicionis, quorum iste est unus.

Yet the wickedness of the minister does not prevent the faithful from profiting.

Nec obest isti correccioni quin mali faciant bonum, M
cum prodesset eciam malus homo aliis, eciam dyabolus occasione temptacionis superatus. Nam licet se ipsum dampnificet, tamen tamquam publicus minister prodest ..... per accidens exorando. Malicia quidem ministri non | officit, quin dona Domini prosint dignis; et ideo 258[d]
expedit multipliciter, eciam quod presciti extra caritatem faciunt opera bona de genere, licet taliter operando noceant sibi ipsis. Et ut michi videtur, nichil tunc merentur sed iniuriantur vivis et mortuis; licet autem prosint per accidens, tamen longe minus quam adhibita correpcione. Tam pronus est enim Deus ut bonum perficiat quod meritum ecclesie militantis videtur ex sentencia Augustini Enchiridion IX se extendere ad dampnatos; licet enim nemo mereatur eis beatitudinem, cum oporteat illud meritum incipere a se ipsis, tamen meritum ecclesie facit, quod micius puniuntur. Aliter enim plures dampnarentur et consorcium dampnatorum dampnificando se invicem facit se penaliter desolari, sicut patet de divite sepulto in inferno, quia exinde rogavit Abraham ne fratres sui venirent in hunc locum tormentorum Luc. XVI. Unde Augustinus ubi supra, postquam distinxit de valde bonis et valde malis

17. Cod.: *prodesset enim.* 19. Cod.: *prodes* ..... spatium duarum linearum et dimidiae vacuum. 29. *Enchir. IX* rectius ut supra CX.

1. Est ut videtur Archid. super Sexto Decret. 8. Dist. LXXXIII, cap. I, sed non ex autoritate beati Gregorii sed Gregorii VII.

ac mediis mortuis, ut ostendat quomodo meritum ecclesie prodest eis: *Cum*, inquit, *sacrificia sive altaris sive quarumcunque elemosinarum pro baptisatis defunctis omnibus offeruntur, pro valde bonis graciarum acciones sunt, pro non valde malis propiciaciones. Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt ut sit plena remissio aut certe ut tolerabilior fiat ipsa dampnacio.* Licet autem hoc dictum posset intelligi de dampnacione temporali ad carcerem in purgatorio; videtur tamen iuxta racionem predictam posse se extendere ad dampnatos in inferno, non quod pena eorum tollitur sive remittitur ad suum meritum vel gaudium, sed acucies pene cavetur, quam aliter incurrerent. Non enim videtur aliquos esse tam malos quin fecerint occasionaliter bona de genere vel in se vel in suis, unde sint digni taliter a pene malicia mitigari; ymmo dyabolus prodessencia qua servit Deo videtur micius cruciatus. Nam malum perpetratum amplius visum in condempnatis amplius puniretur quam invidia habita de profectu quem reportant beati occasionaliter ex dampnatis. Ideo dicit sanctus Thomas quod valent merentibus ad beatitudinem accidentalem acquirendam, valent purgatis ad penam delendam et valent dampnatis ad penam minuendam vel ut loquar verius precavendam. Sed preter caritatem in purgando et promerente in via, ponit sanctus Thomas in De Veritate Theologie libro ultimo, oportere quod promerens dirigat intencionem ad illos, quibus vult ut opera sua prosint, sed videtur quod non, nam tunc solum prodessent opera meritoria vie ipsis purgandis, quibus et quante intencionaliter ad eorum suffragia diriguntur; aliter enim non foret intencio promerentis per se causa suffragii. Sed consequens videtur erroneum propter multa: primo quia tunc intencio generalis solum inferret suffragium generale; quod est inpossibile, quia oportet si est suffragium quod sit singulare.

The Church's merit profits all, even the damned.

St. Thomas says we help only those we have in mind, but this is an error.

Item, tunc nulla proporcione racionali foret suffragium ex intencione generali procedens minus bonum quam suffragium ex intencione singulari, cum confusio inten-

This error leads to contradictions.

2. Cod.: *sacrificio.* 12. Cod.: *qua.* 13. Cod.: *esse* deest. 14. Cod.: *ecerunt.* 18. Cod.: *puniret.* 22. Cod.: *valent-adquirendum* twice.

2. l. c. cap. CX. 25. St. Thomae De Veritate Theol.

cionis generalis in nulla proporcione racionali se habet ad distinccionem intencionis singularis.

We may acquire merit for ourselves without thought of doing so, much more for others.

Item, ad hoc quod quis mereatur sibi ipsi non oportet continue concomitari intencionem sic merendi, quia tunc oporteret semper actu intendere mereri, ergo multo magis hoc non sequitur ad hoc quod quis alteri mereatur. Nam mereri alteri est facilius, cum extra graciam positi merentur nobis licet non sibi ipsis essencialiter.

Item, viator non inducit meritum in spiritum defuncti, N sed accepcio divina, nec distribucio Dei requirit sic intencionem merentis, ergo nec suffragium expurgandi.

God distributes merit, not we.

Item, posito quod Petrus promerens spiritibus expurgandis remittatur in intencione meriti usque ad non gradum et intendatur in caritate quousque habuerit gradum caritatis sine intencione merendi spiritibus, tunc cum ecclesia sit unum corpus, cuius caput incorrigibiliter intendit suffragium purgandi secundum eius dignitatem, et ecclesia militans iam plus meretur quam meruit, quando datus promovens singulariter intendebat purgati suffragium; videtur quod ecclesia non plus meretur dormientibus in purgatorio quam tunc | meruit. 259a

A poor and obscure man would get no help, but it would go to a rich man though less worthy.

Item, aliter sequeretur inconveniens multiplex, ut puta, quod Petrus pauper quantumlibet Deo accepcior ex paupertate sua, oblitus in oracione ecclesie non participet suffragiorum ecclesie, vel quantumlibet remisse, ubi Paulus mundo dives aput Deum indignior ex speciali clamore ad Deum quantumlibet amplius mereretur; scimus tamen quod non est Dei sic partiri merita qui non potest moveri vel flecti vocibus. Ideo credibile videtur quod multi pauperes mundo incogniti magis participabunt suffragiis ecclesie post hanc vitam quam dati potentatus secundum elemosinas perpetuas, quantumlibet solemniter declamati.

The Church might cease to believe in the existence of purgatory, which is not an article of faith, yet if there were souls in purgatory they would still profit.

Item, esto quod ista ecclesia militans non credat explicite quod nunc sit purgatorium, cum non videtur aliquis articulorum fidei, vel aliter credat quod omnes anime in purgatorio sunt plene purgate faciendo multa opera meritoria pro se ipsis, tunc videtur, cum multe anime in purgatorio meruerunt suffragari per opera meritoria, que antecedenter causarunt hic in via, quod non abstraherent eorum determinatum suffragium propter

27. Cod.: *quamlibet.* 31. Cod.: *participabant.*

negligenciam vel errorem superstitum; aliter enim foret indeterminate verum, quod mortui taliter meruerunt; cum hoc dependeret ab intencione vivencium et tunc non bona opera sequerentur promerentem orando pro eo, licet non ponat obicem.

The communion of Saints implies that all members have their share in all merits of the Church.

Item, maior est communicacio felicititatorum in purgatorio et maior conveniencia cum statu innocencie et beatitudinis quam est purgandorum superstitum, sed ex vi communionis membrorum | [259b] ecclesie omnia hic participant merita singulorum, igitur multo magis in purgatorio dormientes. Non igitur unum membrum ecclesie militantis prodest privatim uni dormiencium in purgatorio et reliquum incommunicative et appropriate alteri, quin pocius singulum membrum ecclesie militantis prodest communiter singulo dormiencium; sic enim illi superstites singulis fratribus secundum suam capacitatem spiritualiter profuerunt; non igitur distribuit Deus unam partem operis meritorii uni appropriate et aliam alteri, sed cum racio meriti sit quoddam spirituale quod non minuitur ex vi communionis, patet quod gracia communicatur singulis secundum suam capacitatem; aliter enim laborarent dormientes invidia propter subtraccionem elemosine, ut accidit in mendicis.

Those who try to buy suffrages for themselves are acting against charity.

Item, ad meritum viatoris requiritur quod habeat ordinatam caritatem, sed potentatus ementes in hac vita appropriata suffragia intendentes alios postponi deficiunt ab ordine caritatis, igitur non ut sic merentur post mortem suffragium sed pocius demerentur. Minor patet ex hoc quod secundum legem caritatis maius bonum debet plus appeti. Cum igitur profectus communitatis sit prestancior bono eius privato, videtur quod debet plus appeti. Videtur igitur quod fundantes tales elemosinas privatas ymaginantur quod post mortem erunt proprietates civiles correspondenter ad questum civilem in via; sed quomodo participabunt Christus, apostoli et alii sequaces eorum qui reliquerant omnem possessionem huius mundi propter Christum, cum in via non inpetraverant suffragia illo modo; deliramenta sunt ista et opinionibus | [259c] puerorum similia, cum viator meretur communicando bona ecclesie; et orando pro communitate et non providendo taliter annonam in temporalibus pro

6. cum *spe* felicitatorum (sic) in cod. 37. Cod.: *que*.

vita futura; omnis providencia stat in bono virtutis tanquam per se, tam quod bonum virtutis tollit talem affeccionem ad temporalia et innititur lege Christi.

Item, impetrans suffragium per elemosinam vie debet cognoscere quod non minor procuranti ymmo utilior foret elemosinarii oracio; quodcunque profuerit igitur hoc homo debet appetere subducta affeccione inordinata commodi personalis. Antecedens probatur primo ex hoc quod in quantum meritum hominis prodest pluribus in tantum habet promerens maiorem laudem a Deo et singulis fratribus quibus prodest, cum de tanto sit meritum suum extensius.

Ex quo videtur quod utilius foret sibi quod plures merito oratoris sui participent, cum de tanto non arcius sed fecundius sibi prodesset. Secundo confirmatur ex hoc quod meritum Christi et cetera merita sanctorum prosunt posteris, ut patet ex fide ecclesie; et non ex hoc colligitur a Christo vel aliquo sanctorum merces pro merito quin non eo minus sed amplius premiatur, cum beati non errantes ad bonum suum hoc appetunt, ergo per idem quilibet in purgatorio conformiter appeteret de merito sui suffragatoris.

Merit is not exhausted because many participate in it.

Tercio confirmatur ex hoc quod ecclesia prius meretur P
quocunque merito partis sue quam aliquod eius membrum et per consequens prius distribuit meritum membris dignis, quam aliquod eius membrum et per consequens non oportet divitem aspirare pro primiciis meriti | sui, 259d
cum exuens se illo errore amando communia participaret eis uberius. Non enim est meritum Christi vel beati exhaustum propter hoc quod plures ipso participant, cum non dirimitur instar pecunie solute, sed quelibet pars meriti predestinati prodest singulis a mundi principio, quia aliter beati non plene communicarent in gaudiis. Quid igitur valet procurare speciale suffragium pro loco et tempore, ubi de lege Dei invincibili erunt secundum capacitatem omnia bona communia singulorum? Ex istis videtur quod error latet in opinionibus indulgenciarum ecclesie.

Common errors as to indulgences.

Every soul in purgatory profits in proportion to his capacity.

In ista materia videtur michi probabile quod omnes in purgatorio comunicative participant meritis ecclesie militantis proporcionabiliter secundum suam capacitatem, sic quod ille qui decessit in maiori gracia magis participat

1. Cod.: *omni*. 4. Cod.: *vie p*; fortasse: *variter*.

et cicius liberatur. Ideo (ut dixi in fine XX capituli huius) multi divites mundi errant in isto, plurimum putantes quod ipsi singulariter habebunt de bonis ab executoribus suis distributis appropriate suffragium; contigit enim pauperes, quantumlibet illis incognitos, plus illis participare, ex quo fuerint aput Deum veriores domini et plus ad honorem Dei usi fuerant de dictis bonis, ut patet ex condicione dominii gracie exemplata . . . capitulo huius quinti. Ideo (ut tangitur isto capitulo) magna videtur stulticia quod divites superstites non distribuunt pauperibus bona sua, quod meminit beatus Gregorius IV Dyalogorum capitulo ultimo: *Inter hec* inquit, *sciendum quod tucior via sit ut bonum quod* 260a *quisque post mor* | *tem suam sperat agi per alios agat dum vivit ipse per se. Beacius est quippe liberum exire, quam post vincula libertatem querere; debemus itaque presens seculum vel quia iam conspicimus defluxisse tota mente contempnere, quotidiana Deo lacrimarum sacrificia quotidianas carnis eius et sanguinis hostias ymolare; hec namque singulariter victima ab eterno interitu animas salvat;* sacerdoti autem prodest si se ipsum Deo in cordis contricione et corporis maceracione mactaverit, et specialiter si delicta in ipsum dimiserit. *Qui*, inquit Gregorius, *passionis dominice misteria celebramus, debemus imitari, quod agimus.* Et hec efficax memoria passionis et imitacionis passionis Christi est causa precipua ministracionis huius venerabilis sacramenti. Unde subdit Gregorius in fine *fidenter dico quia salutari hostia non indigebimus, si ante mortem Deo hostia ipsi fuerimus.*

Special prayers do good by exciting charity in the mind of him who prays.

Q Nec sequitur ex dictis istis quod superfluunt oraciones speciales, quia per illas mens orantis caritate ampliori accenditur, et sic prosunt per accidens, sed non plus quam oracio generalis, si in generali assit tanta caritas utrobique; et sic prodest intencio oratoris, cum hinc accenditur in amore et devocione et sciens quod non meretur eis quos tantum diligit nisi sit in gracia precavet peccata sectando frequenciam bonorum operum et virtutes; ad talia requiritur privata intencio oratoris, 260b ut dicit sanctus Thomas, non quod | nemo in purgatorio

9. Numerus capituli deest. 18. Cod.: *quo Deo.*

12. Non cap. ult. sed LVIII, Opp. tom II, 471. 24. Cap. LIX. 28. Cap. LX.

participabit merito nisi cogitetur private de illo et ut specialius cogitatur, sic ille singulariter alleviatur. Non sic, sed meritum ecclesie et capacitas vel dignitas purgandi mensurant participium alleviacionis et abbreviacionis pene, sic quod assistente maiori merito ecclesie et maiore capacitate purgati plus participatur de thezauro ecclesie, licet promerentes nichil cogitaverint de purgando, quia quodlibet meritum ecclesie prodest omnibus et singulus secundum suam dignitatem. Et sic intelligendum est dictum Jeronimi positum in decretis de Consecracione distinccione V. *Non mediocriter; cum,* inquit, *pro cunctis animabus psalmus vel missa dicitur, nichil minus valet quam si pro quolibet ipsorum diceretur.* Nec obest hiis dictis quod accelerentur cum discrecione elemosine pro defunctis, quia de tanto plus meretur ecclesia et per consequens redundat bonum omni ecclesie et dampnatis. Sed non est credendum quod specialiter anima potentatus liberabitur per huiusmodi multitudinem missarum vel elemosinarum aliis capacioribus participantibus, cum communiter pauperes mundo incogniti erant maior causa huius boni operis, quam dictus potentatus, nam dominacio civilis non tantum promovet ad dictam capacitatem suffragii, sicut paupertas evangelica.

Founders of abbeys and chantries are mostly mistaken.

Ex quo patet quod fundantes perpetuas elemosinas in abbaciis, cantariis et elemosinis huiusmodi ex affeccione proprietaria ut plurimum sunt decepti. Christus enim et sui apostoli docent melius esse quod temporalia minutim more pluvie sint dispersa. Ideo dicit Beda | [260c] in Epistola ad archiepiscopum Eboracensem quod *donaciones regum Anglie bonorum ecclesie erant stultissime.* Et si obicitur quod non prodest iuxta istam sentenciam habere privatos oratores, dicitur probabiliter quod plus officit ecclesie quam proficit propter multa.

Evils caused by such foundations.

Primo quia facit superstites fastu percuti in ordinando post se elemosinas tales perpetuas, secundo quia facit bona ecclesie indebite distribui pauperibus propter appropriacionem temporalium ad manum mortuam, tercio quia facit divites dimittendo meritum

12. Cod.: *psalmus vel missa dicitur* deest. 29, 30. Cod.: *Archem Eborum.*

11. Decreti tertia pars, dist. V, cap. XXIV. 29. Epist. ad Egbertum antistitem, Migne, tom XCIV, p. 622.

proprium, de oracione elemosinarii ficte confidere, cum omnes oraciones mundi non prosunt nisi ex dignitate meriti sui capacibus et ille qui plus fervide imitatur Christum in moribus est meriti Christi et sui corporis mistici magis capax. Et quarto quia multiplicat discolos elemosinarios qui ex inproporcione, ypocrisi et aliorum viciorum generibus perturbant rempublicam, ut ostendit beatus Gregorius in De Cura Pastorali, II capitulo. Tales enim circumveniendo scandalisant simplices. *Nemo*, inquit Gregorius, *amplius in ecclesia nocet, quam qui perverse agens habet nomen et ordinem sanctitatis. Delinquentem*, inquit, *hunc redarguere nullus audet et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando peccator pro reverencia ordinis honoratur. Tales tanti ponderis pericula fugerent, si veritatis sentenciam sollicite cogitarent. Qui scandalisaverit, unum*, inquit, *de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria*
260[d] *in collum eius et demergatur | in profundum maris.* Per molam quippe asinariam secularis vite cruciatus ac labor exprimitur et per profundam maris extrema dampnacio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciem deductus vel verbo ceteros destruit vel exemplo, melius profecto fuerat ut hunc ad mortem sub seculari habitu terrena acta constringerent, quam quod sacra officia in culpa ruinosa mutabilem ceteris demonstrarent. Quia nimirum si solus caderet, hunc utrumque pena inferni tollerabilior cruciaret. Confidamus ergo de propriis operibus nostris meritoriis, diligendo Christum et ecclesiam sponsam suam, habeamusque ipsos et membra eorum in cupida ex dignitate meriti oratores et sic perveniemus ad statum in quo non sit necesse procuratorie sic orare.

Those men are dangerous who have the show of sanctity without the reality.

31. in cupida; ita cod.

8. Opp. tom. II, pag. 4; et est dist. III, cap. Nemo quippe corp. iur. can.

INÇIPIUNT CAPITULA LIBRI QUINTI.

Summary. Chap. I. Capitulum primum premittit supposicionem triplicem, quarum tercia est: *quid est ordo atque religio;* dividitque totum ordinem christianum in tres partes; et declarando membra probat quod seculares sunt religiosi; secundo obiciendo tripliciter quod non sit licitum mendicare, ponendo quid nominis terminorum servit obiectus. Et tercio postquam declaravit quod Christus mendicavit et per consequens quod Fratribus licet sic facere, ostendit que mendicacio sit detestabilis tam in possessionatis quam in Fratribus.

Chap. II. Capitulum secundum obicit tripliciter quod non licet supra religionem Christi in scriptura sacra traditam novam superaddere et commentando religiones privatas ponit tres conclusiones: Prima: nisi fuisset christianorum desidia, non oportuisset sectas privatorum ordinum introduci; secunda conclusio: Nulli privati ritus preter illos qui in evangelio fundantur implicite constituunt novum ordinem laude dignum.

Tercia: nichil est essenciale alicui ordini nisi declinacio a peccato et conversacio virtuosa. Ex quo primo concludit correlarie quod omnis religiosus incidens in mortale ut sic apostatat a suo ordine; secundo quod domus religiosa, dum est in mortali, iniuste occupat quidquid habet et quod omnis peccator ut sic apostatat. Confirmat tripliciter. Tercio infert correlarie quod nullus est prior vel alicuius dignitatis in ordine, dum fuerit in mortali; quod probat per Bernhardum et Augustinum de connexione virtutum. Quarto infert quod licet | a 261[b]
domibus religiosis post apostasiam cognitam et tempore prohibitam incorrectam auferre temporalia, quod probat scriptura autentica, dictis beati Augustini et evidencia naturali.

37. *servit;* ita cod. 12. *triplici;* in cod. 27. Cod.: *est* deest.

Capitulum tercium adicit tres conclusiones alias; quarum prima dicit quod pure religio Christiana est quacunque privata perfeccior, quod probat tripliciter; secunda conclusio: nulla obediencia facta preposito in religione privata prodest ad meritum obedienciarii, nisi de quanto inclinat ad principaliter obediendum Christo in observancia mandatorum, quod et probat tripliciter, inferens correlarie, quod prepositi debent diligentissime notare in onerando suos subditos consilia evangelica et precepta; tercia conclusio dicit: licet votum obediencie factum privato preposito prodest plurimum, tamen perfeccius foret simpliciter pure sub Christo unanimiter militare. Et declarat tripliciter periculum hodie intrandi religiones privatas. Contra vero obicit: primo, quod strenuus miles intraret religionem ad destruendum errores claustralium et declarando oppositum ostendit quiditatem et formam obediencie et quomodo vera humilitas habet octo condiciones sufficientes pro regula cuiuslibet ordinis christiani; secundo obicitur per hoc quod secundum doctores oportet subditum obedire in actibus neutris suo preposito, et declarando sensum huius ostendit, quod in actibus vocatis neutris obedire debet subditus solius Christi consiliis et quod resistendo inprudenti preposito obeditur; tercio obicitur per hoc quod ingressus in religionem delet peccata et habet
261[c] multa | alia comoda; sed declarando modum quo hoc proficit, ostendit quod stat secularem ex tam perfecta obediencia tante vel amplius promereri. Summary. Chap. III.

Capitulum quartum premittens hanc maximam fidei, quod oportet omnem christianum in moribus sequi Christum, secundo supponens tres supposiciones de Christo, probat tercio tripliciter quod fuit humanitus summe pauper. Prima racio tenet ex hoc quod venit ad destruendum gentilitatem civilem, secundo ex hoc quod vixit vitam perfectissimam viatoris, tercia ex effectu quomodo vixit totam viacionem suam in artissima paupertate et confirmat ex dictis beati Augustini et Bernhardi. Chap. IV.

Capitulum quintum dubitat si Christus dominatus fuit civiliter, et secundo, principaliter recitando quinque modos regnandi Christi, exponit evidencias et oppo- Chap. V.

16. Cod.: *ostendunt*.

Summary. siciones domini Ardmachani; secundo tollit evidencias quibus credi posset quod Christus habuit ius ad regnandum civiliter; secundo arguit tripliciter contra illud, et tercio suadet simpliciter quod impossibile fuit Christum habuisse ius ad regnandum civiliter, ostendendo quod regnacio Christi humanitus fuit solum regnacio spiritualis. Et ultimo solvit tres obiectus sophisticos concludens quod Christus fuit optimus homo possibilis faciens cuncta opera sua ad regulam non declinando vel in minimo a medio iusticie vel virtutis, ut predicitur.

Chap. VI. Capitulum sextum declarat primo ex processu actuum apostolorum, quomodo christiana religio ab abbate Christo pro | cesserat, exponens regulam octuplicem 261[d] christiane religionis Actuum IV. Secundo ostendit secundum regulam beati Augustini quod regulat clericum regularem esse proprietarium; et tercio ostendit idem ex regula beati Benedicti addiciens quid dicunt Lincolniensis et Jeronimus in hac parte.

Chap. VII. Capitulum septimum introducit regulam beati Francisci in testimonium evangelice paupertatis et premittendo descripcionem eius quid nominis declarat per ordinem eius excellenciam ex natura, ex scriptura et ex gracia. Ex natura tripliciter: Primo quia illa est statui innocencie conformior, secundo quia ille est status compendiosissimus beatitudinem acquirendi, et tercio quia ex methaphisica Deus cui est cura de omnibus non potest servis suis in utilibus eis deficere. Et firmando ex dictis Augustini et Jeronimi declarat quod voluntarie sic pauper non temptat Deum, sed quid se sollicitat citra mundum. Ex scriptura ostendit, primo quando Christus predixit paupertatem evangelicam ex illo Math. VIII: *Vulpes foveas habent;* secundo ostendit ex superadditis sanctorum testimoniis quod fuit in persona propria vere pauper et tercio quod apostoli et eius discipuli conceperunt sequendo eum se oportere profiteri paupertatem. Tercio vero ex gracia declaratur tripliciter, primo ex vindicta capta in contravenientes huic, secundo ex inspiracione apostolorum, quando sensum istum docuerant et tercio ex mirabilibus factis per observanciam huius sensus; ex quibus concludit quod omnes religiosi | tenentur profiteri et defendere huiusmodi paupertatem. 262[a]

31. Cod.: ostendit quod. 37. Cod.: *Tercia.*

Capitulum octavum declarando concordiam sentencie domini Archidyaconi, declarat primo quomodo dives pauper accipitur multipliciter in scriptura; secundo declarat sex conclusiones per ordinem: prima quod in Christo fuisset superfluum civile dominium, secunda quod utentes eisdem ditandi principiis positivis formalibus servant pro statu presentis miserie altissimam paupertatem, quibus innocenter viventes in statu ingenue sue primeve originis ditissimi extitissent, tercia quod Christus nedum sit pauper, sed eciam summe pauper, quarta nedum est catholicum quod Christus fuit pauperrimus, sed pertinaciter defendere oppositum ex maxime hereticum et allegat ad hoc decretalem *Exiit;* quinta cum Christus nedum non iudicavit civiliter, sed impossibile fuit ipsum civiliter iudicare, asserere quia iudicavit civiliter est error periculosus religionis Christi seculariter tardativus. Sexta conclusio quod paupertas evangelica inpertinens possessioni temporalium, sed modum habendi respiciens, potest cum augmento diviciarum nunc augeri, nunc minui, sicut econtra potest cum privacione eorum nunc minui, nunc augeri. Ultimo declarando quomodo oportet vitam Christi esse exemplar cuicunque vite Christiani laudabili obicit tripliciter contra Christi pauperiem et dissolvit etc. Summary. Chap. VIII.

Capitulum nonum declarat quomodo non est consilii evangelici quod persona ecclesie obliget se perpetuo Chap. IX.
262b ad carenciam possessionis vel usus singularis temporalium, quem non licet pro loco et tempore variare, sed satis est Christianum cum Deo pangere quod non consumat vel occupet bona ecclesie nisi de quanto opus est ad suum officium. Et inferendo tres conclusiones declarat triplicem usum possessionum atque dominii, secundo movendo dubium si Petrus fuit proprietarius post apostolatum ex hoc, quod legitur habuisse navem, dissolvit dubium et recitando glossas palliatas conciliorum ipsas specificat et confirmat ex sentencia Bede quomodo proprietatis affeccio est dissolucionis Christiane religionis causa precipua, tercio arguit tripliciter contra fucum dicentem quod consilia non obligant generaliter et pro semper, detegendo sensum istorum *neque duas* tantum *tunicas habeatis*, addendo, quod de quanto Christianus vivit striccius in esculenciis et tegumentis cum correspondencia habitus mentis, de tanto vivit religiosius; quarto obicit tripliciter probando sollicitudinem licere

Summary. clericis, cum Apostolus fuit sollicitus et declarando quodlibet sollicitari circa communia, ostendunt quomodo meum, tuum et suum sapiunt in scripturam. Secundo arguendo ex oracione dominica et gestis patrum utriusque testamenti ac probando et respondendo ad duplex argumentum movet dubium, si licet pape civiliter dominari.

Chap. X. Capitulum decimum arguit quintupliciter contra evangelicam paupertatem. Primum argumentum inducit quomodo secundum Aristotelem divicie sunt necessarie ad felicitatem et distinguendo de felicitate triplici ostendit quod philosophi iudicarent paupertatem esse necessariam
Christiano cuilibet in puro | lumine naturali. Secunda 262[c]
racio movet per hoc quod omnis virtus consistit in medio et declarando distinccionem virtutum theologicarum ab aliis, declarat quomodo paupertas tenet medium; tercia racio arguit compossibilitatem diviciarum et felicitatis de Abraham, Job et David, et declarando quomodo isti tres precipue ex imitacione paupertatis Christi erant adeo gloriosi; declarat hoc singulatim de quolibet et specialiter de David, movendo dubium, quare David figuravit regnum Christi, licet ipse non regnavit vel iudicavit civiliter, quod probat ex sentencia sancti Thome. Quarto arguit tripliciter ex sentencia domini Ardmachani quod divicie plus sonant inperfeccionem evangelicam quam paupertas. Et detegendo equivocacionem probat quintupliciter, quod paupertas evangelica est perfeccior quam divicie seculares, secundo quod carencia civilitatis est perfecta simpliciter, carencia autem paupertatis est illius perfeccionis, quod si est perpetua, condempnat subiectum. Tercio probat quod carencia possessionis civilis est perfeccior quam civilis possessio et declarando quomodo una paupertas excedit aliam secundum speciem vel gradum in specie, declarat quomodo paupertates reponuntur in genere; quinto principaliter arguit: Si civile dominium sapit inperfeccionem, tunc maius saperet maiorem inperfeccionem, et negando consequenciam declarat conclusionem quintu-
membrem, ostendendo | quod canonisacio divitum non 262[d]
arguit sanctitatem eorum super pauperes; secundo principaliter arguit: si bonum est dominari civiliter, melius foret extensius dominari; et negando consequen-

8. Cod.: *induet.* 10. Cod.: *felicem.* 19. Cod.: *sigilatim.*

Summary.

ciam, declarat quomodo oportet dominium ponere in mensura; tercio principaliter quod dominium civile sit naturali perfeccius, quia est sibi superadditum; et declarando oppositum diffuse declarat commendacionem evangelice paupertatis.

Chap. XI.

Capitulum undecimum dubitando si licet clericis dominari civiliter, ponit conclusionem, quod nulli puro clerico pro tempore gracie que est huiusmodi licet civiliter dominari. Pro cuius declaracione premittit primo quid nominis clerici ex testimonio Augustini et Jeronimi cum deteccione equivocacionis termini, ponitque quid nominis dominacionis civilis, cum declaracione parcium descripcionis. Et tercio fundat sentenciam ex illo Luc. XXII *Reges dominantur eorum*, ex quo et sentencia Crisostomi concludit triplicem veritatem, prima quod humilitas sufficit pro regula christiana, secunda quod correpcio est illicita nisi correptus inferior fuerit correptore; et tercia est quod habere primatum secularem est civiliter dominari; et annectit quomodo dupliciter equivoce convenit hominem habere civile dominium, scilicet formaliter et materialiter multis modis.

Chap. XII.

Capitulum duodecimum probat quintupliciter quod illicitum est clerico dominari civiliter; primo ex sentencia Jeronimi et aliorum sanctorum, qua ponunt clericos per hoc differre a laycis; secundo ex hoc
263a quod civile | clericorum dominium non est fundabile ex scriptura quod probat duplici racione yronica, tercio per hoc quod omnis clericus debet esse precipuus sequax Christi summe pauperis et confirmat hoc tripliciter; quarto per hoc quod civilitas fuit preclusa a sacerdotibus veteris testamenti; et confirmat hoc multipliciter exemplo beati Clementis, probans incidentaliter quod omnia debent esse communia et quod hec sentencia debet omnibus predicari; quinto arguit hoc idem per locum a maiori de sacerdotibus Pharaonis allegans ad hoc originem et confirmans illud tripliciter de omnibus bonis ecclesie universalia communia.

Chap. XIII.

Capitulum tredecimum obicit per hoc quod a tempore beati Silvestri stetit dotacio ecclesie per sanctos plurimos confirmata et concedendo quod dotacio ecclesie est meritoria, distinguendo de dotacione triplici ponit triplicem causam quare dotacio in temporalibus potest

42. Cod.: *quare mer. (scn mer.)*.

Summary. esse meritoria, et declarando quomodo occasione huius secundum tres gradus clerici declinarunt ad seculum, ostendit ex sentencia Ardmachani et racione octo conclusiones, quarum una est quod stat clericum habere quotlibet temporalia atque dominia sine clerici dominacione servata altissima paupertate. Et ultima conclusio est quod omnes sancti clerici renuent dotacionem civilem, de usu et naturali dominio contentati, quod probat tam racione quam cronica de vita Augustini et Bernhardi. Et post ponit septem differencias inter naturale dominium et civile; ostenditque quomodo dominium dicitur tripliciter, et facta distinccione multiplici de partibus dominii concludit finaliter, quod licet dotacio | ecclesie cleri- 263b
corum cum temporalibus sit licita, utrobique tamen status primevus fuit securior, meritorior atque perfeccior; quod probat specialiter ex sufficiencia naturalis dominii.

Chap. XIV. Capitulum decimum quartum allegat primo legem Anglie de forma dominandi ecclesie in perpetuam elemosinam quod licitum est clericis civiliter dominari; secundo allegat iura civilia quod res sacre nullius in bonis sunt, tercio allegat triplicem legem canonicam tripartitam, et confirmando ex dictis doctorum iuris canonici quarto obicit et solvit per hoc quod licet clericis habere patrimonium cum beneficio ecclesiastico, et in illa materia elicit quatuordecim conclusiones; notabiles; quarum quinta est: si per possibile bona ecclesie dedicata forent melius per laycos quam per clericos distributa, foret ecclesie utilius et legalius, quia complacencius, quod ablata forent a clericis et limitata ministerio laycorum. Et alia conclusio est: quicunque clericus habitualiter proprietarie abutitur bonis ecclesie, debet redargui tanquam hereticus, ex quibus elicit correlarie, quod nedum licet dominis, sed tenentur auferre a sic abutentibus bona ecclesie.

Chap. XV. Capitulum decimum quintum venatur primam vulpeculam qua arguitur omnes actus civiles competere licenter clericis, et tenendo contrarium describit actum civilem et docendo tres conclusiones detegit equivocacionem dacionis et accepcionis et quod officium sacerdotum Christi nominatur tripliciter in scriptura et specialiter per ministerium, quod probat scriptura

39. Cod.: *et quo.*

263[c] multiplici, eliciens distinccionem triplicem | actum evangelicum et civilem. Secundo ponendo differenciam inter *prestare* ac *repetere* evangelicum ac civile declarat, cum quibus circumstanciis licet clericis bona sua repetere et obiciendo quod dominus papa potest dispensare contra apostolum infirmat illud tollendo evidencias, tercium par actuum est *venditacio* et *empcio*, quorum equivocacionem detegens declarat qualiter et quomodo civilis mercacio clericis inhibetur, et solvendo obiectus declarat quomodo homo potest peccata remittere, quinto docet quod clerici debent mercando sequi Christum dando prestancius pro viliori et quomodo ex mercacione vie taxatur merces in die iudicii. Sed sexto exponit mercacionem monachi secundum sentenciam beati Bernhardi exponendo sermonem Domini in monte de octo beatitudinibus. Summary.

Capitulum decimum sextum tractat primo de *locare* atque *conducere*, secundo de *accomodare* et *mutuare*, exponens illud Luc. XI: *Amice, accomoda michi tres panes*, tercio tractando de promissione facit sex evidencias ad suadendum quod illicitum est clericis in foro civili sua repetere. Ex quibus concludit triplex correlarium, quod fundatores debent de zelo domus Dei, qui debet comedere, divicias abusas clericorum repetere, quarto ostendit quomodo fideiussio nature racionali conveniat et discuciens de fideiussione triplici declarat quomodo Deus fideiussit homini et quod fideiussio sua fuit stipulacio et quomodo fuit mediator Dei et hominum scribens cyrographum decreti, de quo Colocens. II; et quo-
263[d] modo oportet nos crucifigere carnem nostram | secundum crucem simplicem; demum redeundo ad actum deposicionis detegendo eius equivocacionem triplicem explanat quomodo deposicio celestis tam Deo quam creature conveniat et congrue quomodo pignus tam divinum quam humanum datur in contractu inter Deum et hominem. Chap. XVI.

Capitulum decimum septimum nititur colorare repugnancias inter Nicholaum III et Johannem XXII; quarum prima stat quod Nicolaus reservat racione ecclesie in honestum et declarat ex lege repugnancium ac regula Augustini primo De Libero Arbitrio quod questiones Chap. XVII.

23. Cod.: *debet*.

Summary. ille non repugnant, concludens ex hoc triplex correlarium. Primum, quod licet papa habet potestatem condendi leges contrarias, non tamen oppositas vel moraliter contrarias; secundum, licet quis dispenset contra leges alterius, non tamen ex hoc dispensat contra ipsum; ex quo infert simpliciter quod dominus papa non dispensat contra apostolum; tercio infert ex plenitudine potestatis pape, quod potest dispensare ut layci auferentes ab eis ministrent bona ecclesie; secundo concordat sentencias Nicholai dicentis Christum nichil habuisse in proprio vel in communi et Johannis dicentis hoc esse hereticum et allegando confessionem domini Ardmachani de Christo exponit ipsos probans tripliciter quod est distinccio inter dominium et usum; et obiciendo tripliciter contra glossam dicto Johannis inpositam, fingit triplicem eius sensum; tercio dat triplicem radicem ex qua possunt pape concordari recitando tres errores Johanni prepositos et quomodo stat papam cum consilio suo errare etc.

Chap. XVIII. | Capitulum decimum octavum respondet ad undeviginti 264[a] argumenta magistralia quorum primum tangit quomodo Christus condescendit infirmis in lacione loculorum, tercium de habitacione Christi, quartum de dignitate mercedis predicancium supra de furto Jude, decimum tercium de sentencia Johannis XXII dicentis quod Christus non aliam legem dedit apostolis quam quibuscumque aliis fidelibus; decimum quintum et sextum tangunt ex decretalibus quam plurimis quomodo apostoli erant proprietarii; decimum septimum tangit quatuor conclusiones humanas ex tractatu *Quoniam vir reprobus;* et decimum octavum tangit quomodo prelati sunt superiores dominis secularibus et in temporalibus cum aliis incidenciis non dignis etc.

Chap. XIX. Capitulum decimum nonum tangit alia duodecim argumenta; primum quomodo tres magi offerentes Christo munera erant civiles domini et tamen episcopi, secundum quomodo papa est superior in temporalibus imperatore, tercium quomodo clerici debent renunciare seculari honore, quartum quomodo dispensacio temporalium et non earum dominacio pertinet clericis, quintum quomodo laboricia sunt clericis debita, sextum tangit

10. Cod. *sentencias* deest. 24, 25. Index secundi et quarti usque ad duodecimum argumentum excidit.

Summary.

de carnali copula clericorum, et quare eorum avaricia non punitur ut sua luxuria, octavum, nonum et decimum tangunt de potestate ad dispensandum et excommunicandum, sentencia vero de obediencia pape multa alia notabilia inferuntur.

Chap. XX.

Capitulum vicesimum introducit secundam vulpeculam dicentem, quod licet clericis civiliter dominari in communi, contra quod facit duodecim argumenta, quorum duodecimum tangit materiam de mendicacione et elemosina eliciens sex notabiles veritates.

Chap. XXI.

264b Capitulum vicesimum primum | recitat ficciones dicencium ex fundamento grammatice, quod nemo vivit vel dominatur nisi civiliter; secundo arguit quadrupliciter contra ipsum ad verba, deducendo ad multiplex inconveniens, tercio tangit realius de distinccione iuris secundum iuristas et philosophos, ut sic eliciatur, quid sit civiliter dominari. Quarto colligit de philosophia Aristotelis et legibus quod sacerdos Christi non debet civiliter iudicare et narrando de triplici gradu sacerdocii secundum tria tempora inculcat quomodo Christus excellebat alios secundum sex primogeniture insignia; quinto movet duplex dubium; primo quomodo senes non sunt pars civitatis secundum Aristotelem et dissolvit, secundo quomodo Paulus fuit civis Romanus et per consequens vixit civiliter et dissolvit; sexto ex triplici evidencia petit quid est civiliter dominari, probans quod ex hoc quod omnia bona ecclesie debent esse communia, quod illicitum est cuicunque pure clerico civiliter dominari propter defectum paupertatis evangelice que diminuit caritatem, ut probatur ex sentencia beati Thome et sancti Bernhardi quod illicitum est pape civiliter dominari. Et ultimo probat illud tripliciter ex irregularitate quam civilis in casu contraheret. Et recitando duas responsiones sophisticas excusat irregularitatem clericorum possessionatorum per hoc quod dominacio civilis et auctorisacio actus sui residet aput dominos seculares quod ex hoc sunt irregulares et non religiosi consencientes vel permittentes execucionem iusticie.

Chap. XXII.

Capitulum vicesimum secundum probat ex lege civili,
264d lege canonica | et lege gracie cum exemplis quod ad reges et dominos temporales pertinet abusa subtrahere

37. Cod.: quid.

Summary. et inculcat duplicem septenarium operum misericordie, narrando duplicem causam quare ipsa opera in die iudicii renitant; secundo obiciendo de subtraccione elemosine progenitorum retorquet instanciam ad oppositum, declarando primo quod avari sunt maxime indispositi ad orandum, secundo quod talis nocet sibi et universali ecclesie et dampnatis, tercio quod expedicius vel minus malum foret non habere huiusmodi oratores. Ex istis infert conclusio naturaliter quod ubicumque fuerint progenitores dominorum superstitum expediens foret omniquaque elemosinarum rectificacio; tercio docet quod talis rectificacio extirparet errores ecclesie, narrando in quos communiter incidunt fundatores de collacione elemosine, quorum quintus est quod plus prodest fundatori quam alii, et octavus quod specialis oracio plus prodest ut sic quam oracio generalis; et quarto confirmat sentenciam de ablacione ex sentencia venerabilis Bede etc.

Chap. XXIII. Capitulum vicesimum tercium probat tripliciter quod necessitati sumus in via peccare continue, et ostendendo quod omne peccatum est contra mandatum Dei, ostendit qui obliquant et qui declinant ab eius mandatis. Et secundo declarando quod tota religio christiana stat in dileccione Dei, ostendit in quibus tribus stat Dei dileccio et concludendo tres veritates quarum tercia est quod omnis pretensus clericus abutens | bonis ecclesie, ut sic 264[d] decidit a suo nomine; quo probato triplici auctoritate narrat multa de castrimargia clericorum. Tercio infert quod status pauperum sequencium Christum est perfectissimus et recipiendo obiectus possessionatorum et mendicancium narrat multa signa religionis et sensus eorum duplices cum regula Christi ad cognoscendum tales falsos prophetas. Quarto inferendo pericula dotandi ecclesias discutit, quomodo contingit constituere abbacias et quis status sit reliquo perfeccior et quomodo obediencia confert ad meritum, et suadet tripliciter quod perfeccius est non vovere privato preposito, declarando quid est votum et forma voti. Quinto dubitando de modo percipiendi bona ecclesie, distinguendoque de usu ponit pro conclusione, quod sicut omnia bona ecclesie debent esse toti ecclesie quoad spiritualem

3. *renitant:* ita cod.

usum communia, sic debent esse quoad corporalem usum communia cuilibet digno assistenti et solvit finaliter obiectus, quomodo in casu ymaginabili debent liberales bona ecclesie dispertiri. Summary.

Capitulum vicesimum quartum recitando septem opiniones inter peccatum mortale et veniale obicit contra illas; primo dicit quod pro omni mortali per se est peccator dampnabilis, non autem pro veniali, secunda via dicit quod omne peccatum repugnans gracie gratum facienti est mortale et omne aliud veniale; tercia via dicit quod solum illud est peccatum mortale, cum quo diligitur aliquid plus quam Deus; quarta dicit quod omne peccatum infirmitatis est mortale et omne | Chap XXIV.
265a peccatum ignorancie veniale; quinta via dicit, quod omne peccatum preter peccatum in Spiritum Sanctum est veniale, sexta via dicit, quod omne peccatum mortale est in intellectu et omne veniale in sensu, alia via dicit quod solum illud peccatum quod peccator vellet esse iustum et perpetue inpunitum est mortale. In solvendo declaratur quomodo tripliciter dicitur peccatum mortale vel veniale, et ostenditur quod idem est mortale et veniale et quod omne eciam peccatum prius veniale mortale concomitans est mortale, ymmo quod omne peccatum est quodammodo mortale, cum status innocencie excludit quodlibet veniale, consequenter narrat triplex signum per quod possumus cognoscere si sumus expertes mortalis et exponens illud Math. usque ad septuagies septies et Luc. XIV. *Qui non odit hec septem, non potest meus esse discipulus,* et narrat ordinem dandi elemosinam quo modo debemus continue conteri, et narrat triplicem conclusionem de remissione unius peccati cum alio posterius contra primum signum mundicie a mortali per hoc quod oportet singulos servare tam consilia quam precepta evangelica, quod concedendo declarat excusaciones nostras in peccatis erisii et narrando factum Romane curie infert viginti sex conclusiones morales exponendo illud Math. VI *Si oculus tuus fuerit simplex,* et declarans multiplicem ignoranciam probat in conclusione vicesima quadrupliciter quod predestinatus nunquam est dignus pena
265b perpetua nec | prescitus vita eterna. In penultima con-

36. Cod.: infert erisii (sic).

Summary. clusione determinatur tripliciter, quod gravitas peccati attenditur penes inputacionem pene quam Deus sibi limitat; et in ultima conclusione obicitur tripliciter, quod omne crimen sit dignum puniri perpetuo et dissolvit declarans quomodo Deus misericorditer et iustissime punit peccata etc.

Chap. XXV. Capitulum vicesimum quintum premittit quomodo peccatum accipitur tripliciter et quid est peccatum formaliter intellectum, quomodo eius sensus distinguitur et omnia sunt facinus atque flagicium; secundo descendendo ad quidditatem peccati originalis arguit tripliciter contra hoc; peccatum originale est carencia iusticie originalis debite, et describendo peccatum originale quod sit originalis defectus moralis iusticie que debet inesse creature racionali. Ex istis docet primo quod primus parens non peccavit originaliter; secundo quod necesse est Deum infundere graciam homini pro primo instanti sui esse nisi ipse vel principium suum impediat, tercio quod oportet omnes filios Ade secundum raciones seminales productos peccare originaliter; et quarto quod Christus non fuit in lumbis Abrahe decimatus, ut ponendo tria exempla quibus manuducimur in noticiam peccati originalis removet errores; consequenter solvit primum obiectum, utrum caro vel anima prius inficitur originali peccato; secundo solvitur difficultas, utrum Adam vel Eva peccavit gravius exponendo quomodo Adam non est seductus; tercio solvitur difficultas de ordine temptacionis et permittente errorum | atque de- 265c
fectus cum logica de accusacione et volicione peccati, quarto solvitur difficultas quis fuit primus actus peccati ponendo sex conclusiones; quinto obicitur tripliciter ad partes, utrum peccatum originale suscipiat magis et minus et solvendo tractat de iusticia; sexto obicitur quomodo grano spiritualis filii foret legittima de peccato in Spiritum Sanctum et de dignitate ad mercedem, quod tractatum est in fine precedentis capituli, et obiciendo tripliciter de mereri inculcat dubia multa et sophistica, et specialiter quomodo pena perpetua non mutatur in penam temporalem.

Chap. XXVI. Capitulum vicesimum sextum declarat primo quod omnis viator citra Christum peccat continue et obiciendo

34. *grano;* ita cod.

dissolvit, primo quomodo meritum Christi tolleret omne peccatum, in quo ostendit tripliciter quod solius potencie infinite est peccata potestative remittere, dissolvit quod minima pars passionis Christi super errogata merita sanctorum, tolleret omnia peccata mundi et declarat quadruplex genus hominum in iudicio, exponens quomodo Deus vult omnes homines salvos fieri, tercio vero obicitur sextupliciter glosando sanctum Jeronimum; *non mediocriter peccat qui prefert minus bonum*, concludendo quod possessionati peccant, que posterius obicit contra tripliciter; primo quod homo iuxta hanc viam peccasset in statu innocencie et negando hoc distinguit de triplici perfeccione; secundo arguitur per hoc quod nos lapsi demeremur continue et negando consequenciam declarat maximum secundum triplicem possibilitatem nostri
265[d] meriti, tercio | arguitur quod baptismus non delet omnem culpam; declarat quomodo infans lapsus peccat; conclusio et quomodo peccatum originale stante fomite . . . Ulterius dubitatur, si supposita prevaricacione humani generis beata virgo potuit sine originali a parentibus infectis naturaliter propagari et obiciendo ad partem tripliciter, tenet partem affirmativam et respondendo ad tres obiectus declarat primo quod in statu innocencie homo fuisset . . . . . . baptisatus, et dicto quod angelis dimissa sunt peccata, declarat quomodo dicitur tripliciter natura peccabilis et inpeccabilis; postremo relinquit dubium de inesse, docens quomodo oportet intendere sciencie scripture et quomodo Christus est via, veritas et vita, et ex causa septuplici, quomodo ipse fuit pertinencius incarnatus et sic narrat septem signa in mortuis et septem opposita in domino Jesu Christo. Summary.

Capitulum vicesimum septimum ostendit quomodo testamentum sumitur tripliciter in scriptura et quomodo Christus multipliciter condidit testamentum; secundo ponit tres conclusiones; prima: infinitum utilius est, unum predestinatum facere elemosinam quam testari; secunda: inutile est ut plurimum condere testamentum; tercia: licet talis testacio prosit ecclesie, tamen ut plurimum conturbat ipsam et dampnificat testatorem et inculcat noticiam moriendi; tercio tractando de suffragiis premittitur triplex supposicio, quarum tercia est quod Chap. XXVII.

8. Cod.: *glossantis.* 23. Cod.: *quo.* 24. *fuisset;* sequitur *ve ʒam baptisatum sit.* 24, 25. Cod.: *angelus dimissa sua.* 33. Cod.: *sumit.*

Summary. anime defunctorum habent post exitum a corpore tres
mansiones et exponitur dictum Apostoli Cor. III de
purgandis; quarto tractat de igne purgatorii, de loco |
et accione docens quod valor purgacionis stat in 266a
purgandi capacitate et in mentis humilitate; pro utroque
adducitur multiplex testimonium et lex multiplex de
sacerdote fornicario et episcopo hoc fovente; quinto
arguit per decem raciones, quod non requiritur ad
meritum mortui intencio cuiuslibet promerentis; finaliter
vero declarat quomodo oracio specialis prestat generali
nisi de quanto mens orantis magis attenditur etc.

I. Index of Bible-Quotations (tom. I—III).

II. Index of Names.

B.

C.

D.

E.

III. General Index.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

L.

R.

CORRECTIONS.

III p. 69 l. 8 for *coactum* read *coactivam*.
III p. 433 l. 41 for 23 read 25.

RECEIPTS AND PAYMENTS OF THE WYCLIF SOCIETY

From January 1st to December 31st, 1902.

Receipts.

				£	s.	d.
Balance in hand 31st December, 1901				39	16	11
*117 Subscriptions of £1 1*s*.	£122	17	0			
Paid towards Subscription for 1903	0	8	0			
				123	5	0
				£163	1	11

*† Paid in respect of the following years:—

1899	2
1900	3
1901	7
1902	105
	117

† N.B.—For these details the Auditors are not responsible.

Payments.

	£	s.	d.
To Printing, etc.	80	0	0
,, Bankers' Commission	0	1	0
,, Cheques returned through informality	2	2	0
Balance in hand 31st December, 1902	80	18	11
	£163	1	11

Examined and found correct,

EDWIN FENTON,
FREDK. L. NICHOLSON, } Auditors.

March 24th, 1904.